

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

Disertační práce

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Historie/obecné dějiny

PhDr. Jan Kočvar

Rakousko-uherské aktivity v Číně, 1894–1914

Austro-Hungarian Activities in China, 1894–1914

Školitel: doc. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.

2012

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit poděkování svému školiteli doc. PhDr. Ing. Aleši Skřivanovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 30. září 2012

PhDr. Jan Kočvar

ABSTRAKT

Tématem mé práce je zhodnocení rakousko-uherských aktivit v Číně v letech 1894–1914, zejména jejich politického aspektu. Kladl jsem si otázku, jaký byl charakter rakousko-uherských kontaktů s Čínou a jaký byl jejich význam pro Rakousko-Uhersko. Klíčovým zdrojem pro mne byly prameny z vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchivu.

Rakousko-Uhersko navázalo diplomatické styky s Čínou roku 1869, avšak jeho pozice v Číně byla slabá. Po čínsko-japonské válce se Dálný východ dostal do středu zájmu velmocí, a roku 1896 vzniklo rakousko-uherské vyslanectví v Číně. Během boje o koncese a sféry vlivu koncem devadesátých let Rakousko-Uhersko provádělo průzkum čínského pobřeží pro případ, že by tam chtělo zřídit svoji základnu, ale od tohoto plánu ustoupilo. Jeho obchodní a jiné zájmy byly příliš slabé, než aby byla základna v Číně potřeba. Vrchol rakousko-uherské přítomnosti je spojen s tzv. Boxerským povstáním z roku 1900. Rakousko-Uhersko nemělo na událostech vedoucích k povstání podíl. Jeho námořníci během Boxerského povstání bojovali na obležených pekingských legacích i v sídelní provincii Č'-li. Poté se rakousko-uherská diplomacie podílela na jednáních o urovnání vztahů. Rakousko-Uhersko začalo spravovat koncesi v Tiencinu. Hlavní význam Dálného východu pro Vídeň spočíval v tom, že východoasijský prostor odvracel pozornost jejího hlavního rivala Ruska od rakousko-uherské zájmové oblasti na Balkáně. Politika Rakouska-Uherska v Číně nevedla ke zhoršení jeho vztahů s ostatními velmocemi. Když v Číně roku 1911 vypukla revoluce a vznikla republika, Rakousko-Uhersko tento vývoj sledovalo nezaujatě a nepokoušelo se mandžuskou dynastií zachránit, ať už samo nebo spolu s jinými velmocemi. Rakousko-uherský obchod s Čínou byl nevýznamný.

Smlouvy, jež uzavřely rakouské zbrojovky s novým čínským režimem, naznačovaly, že zde je potenciál k růstu. První světová válka však rakousko-uherskou přítomnost na Dálném východě ukončila, a roku 1917 Čína vyhlásila Rakousku-Uhersku válku. Celkově lze říci, že rakousko-uherská politika v Číně měla setrvale umírněný charakter, daný limitovaným významem oblasti pro Vídeň. Rakousko-Uhersko nepřispělo k žádné z katastrof, jež Čínu ve sledovaném období ani později stíhaly.

Klíčová slova: Rakousko-Uhersko, Čína, mandžuská dynastie, imperialismus, boj o koncese a sféry vlivu, Boxerské povstání, Čínská revoluce, 1911, První světová válka

PhDr. Jan Kočvar (nar. 1982) vystudoval obor historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se problematikou Dálného východu v novověku. Pracuje ve Vojenském historickém ústavu, věnuje se publikační činnosti.

ABSTRACT

My Ph.D. thesis evaluates Austro-Hungarian activities in China between 1894 and 1914, especially their political aspects. I would like to explain the nature of Austro-Hungarian contacts with China and their significance for the Dual Monarchy. The main source for my thesis was constituted by the materials in Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Vienna.

Austria-Hungary concluded diplomatic relations with China in 1869, but her position in China remained weak. After the Sino-Japanese War, the Far East became a focus of interest of the Great Powers, and in 1896 was appointed the first Austro-Hungarian Minister to China. During the Scramble for Concessions in late nineties, Austro-Hungarian navy conducted survey of Chinese littoral and contemplated an establishment of a naval base in China, but finally rejected this idea. Austro-Hungarian trade and other interests in China were too insignificant to justify such an action. The peak of Austro-Hungarian presence is connected with the Boxer Uprising of 1900. Austria-Hungary didn't contribute to its genesis. During the uprising, Austro-Hungarian sailors were fighting in besieged Legation Quarter in Beijing, as well as in the metropolitan province of Zhili. Thereafter, Austro-Hungarian diplomacy took part on negotiating the terms with China. Austria-Hungary acquired a concession in Tianjin. The main significance of the Far East for Vienna laid in the fact that Far Eastern questions diverted Russian attention from Austro-Hungarian sphere of interest in the Balkans. Austro-Hungarian policy in China didn't deteriorate the relationship between Vienna and other Great Powers. In 1911, the Xinhai Revolution erupted, and soon thereafter, the Republic of China was established. Austria-Hungary calmly observed these events and didn't attempt to save the Qing Dynasty. Austro-Hungarian trade with China was insignificant. The new regime and Austro-Hungarian

armament works concluded several big contracts. This hinted that there was a potential for growth of commercial relations. But Austro-Hungarian presence in China was terminated by the First World War, and in 1917, China declared war on Austria-Hungary. Generally speaking, Austro-Hungarian policy in China had a moderate nature due to the low significance of the area for Vienna. Austria-Hungary didn't cause any of the catastrophes which were molesting China.

Key words: Austria-Hungary, China, Manchu Dynasty, imperialism, Scramble for concessions and spheres of influence, Boxer Rebellion, Chinese Revolution, 1911, First World War

PhDr. Jan Kočvar (born 1982) studied history at the Faculty of Arts of Charles University in Prague. He is employed in the Military History Institute in Prague, and had published several articles on modern Far Eastern history.

OBSAH

Abstrakt	4
Abstract	6
Úvod	9
I. kapitola. Rakousko-Uhersko a Čína před rokem 1894	20
II. kapitola. Léta 1894–1897	50
III. kapitola. Boj o koncese a sféry vlivu	71
IV. kapitola. Boxerské povstání a podíl habsburské monarchie na jeho potlačení	106
V. kapitola. Boxerský protokol a normalizace vztahů	172
VI. kapitola. Poslední léta Čchingů	199
VII. kapitola. Konec starého světa	229
Závěr	255
Přílohy	263
Prameny a literatura	272
Summary	283

ÚVOD

Můj odborný zájem směřoval po léta jak k dějinám Rakousko-Uherska, tak Dálného východu. Vzhledem k tomu, že jsem se již zabýval vzestupem Japonska v éře Meidži a úpadkem Koreje v tomtéž období, rozhodl jsem se rozšířit své poznatky o zbývající východoasijské zemi, tedy Číně. Zároveň jsem hodlal rozšířit své poznání rakousko-uherské zahraniční politiky. Téma rakousko-uherských aktivit v Číně z toho logicky vyplynulo. Obecně vzato, význam jakéhokoli tématu spojeného s Čínou bude přinejmenším jen stoupat. Podobně jako zbytek světa, i my jsme v současnosti vystaveni neustále širším stykům s Čínskou lidovou republikou. Žijeme ve střední Evropě. Je tedy velice důležité zhodnotit charakter vztahů mezi středoevropskou oblastí a Čínou v minulosti, kdy byl poměr sil odlišný a zcela opačný.

Čína se v dekadách po Opiových válkách propadala do obrovských zmatků a zaostávala ve všech ohledech. Třebaže docházelo k dílčí modernizaci, dělo se tak pouze prostřednictvím západní a později japonské pomoci. I výběr cel musel být svěřen zahraničním pracovníkům Císařské námořní celní služby. Naproti tomu Rakousko-Uhersko bylo vyspělé a disponovalo mnoha špičkovými odborníky. Jediné, co měla Čína za vlády Čchingů společného s habsburskou říší, byl problematický vztah mezi centrem a některými národy resp. etnickými skupinami. Přes veškeré problémy, které v této souvislosti v podunajské monarchii existovaly, se zdá, že národnostní napětí představovalo pro Rakousko-Uhersko mnohem menší problém, než byla přehrada mezi Chany a Mandžuy pro dynastii Čching.

Ať tak či onak, obě říše byly světovým „pokrokovým“ veřejným míněním občas házeny do stejného pytle, považovány za upadající a zaostávající státy, jejichž největší rozkvět patřil nenávratně minulosti.

V případě Číny bylo dost rozšířené přesvědčení, že nejen mandžuská dynastie, ale i čínský národ jsou nenapravitelně odsouzeni k rozkladu. Za jeden z důvodů, proč se Rakousko-Uhersko netěšilo větší prestiží, považuji skutečnost, že se nepouštělo do koloniálních dobrodružství a jeho aktivita v zámoří byla celkově málo výrazná. I proto pro mne bylo velice zajímavé zkoumat jeho politiku v Číně – jednalo se o nejmarkantnější příklad rakousko-uherského zájmu v oblastech mimo Evropu a Středomoří.

Zaměřil jsem se především na politické aspekty vztahů mezi Rakousko-Uherskem a Čínou. Jistou výjimku tvoří kapitola o Boxerském povstání, kde hodnotím mj. i průběh bojových operací a rakousko-uherskou účast na nich. Hospodářské kontakty mezi Rakouskem-Uherskem a Čínou ponechávám záměrně stranou, pakliže se bezprostředně nedotýkají politických vztahů. Mým cílem bylo prezentovat a analyzovat vztahy habsburské monarchie s Čínou v celkovém kontextu poměrů na Dálném východě. Proto, a také vzhledem k povaze tématu, jsem svoji práci rozšířil o potřebný přehled složitého vývoje v Číně ovlivněného rostoucí rivalitou velmocí ve východoasijském prostoru, která se dotkla rakousko-uherských vztahů s Čínou pouze zprostředkovaně. Má disertační práce je časově vymezena lety 1894–1914, tedy obdobím mezi čínsko-japonskou válkou a první světovou válkou, a je rozdělena do sedmi kapitol. Na počátku jsem provedl potřebný přesah do předchozího období, v závěru poslední kapitoly se stručně zmiňuji i o konci rakousko-uherské přítomnosti v Číně v důsledku první světové války. Struktura mé práce je chronologická.

Když jsem se rozhodl pro výzkum rakousko-uherských aktivit v Číně, položil jsem si řadu otázek. Mělo Rakousko-Uhersko koloniální ambice v Číně? Hodlalo své zájmy prosazovat silou? Nakolik byly úvahy o zřízení námořní základny v Číně míněny vážně? Jaký byl podíl rakousko-uherských sil na obraně pekingských vyslanectví za Boxerského

povstání? Jaké bylo počínání rakousko-uherských ozbrojených sil vůči Číňanům, ozbrojeným či nezbrojeným, jednali rakousko-uherská námořníci s Číňany obdobně brutálně jako síly jiných velmocí? Jak reagovala tak konzervativní velmoc jako Rakousko-Uhersko na čínskou revoluci a vznik republikánského režimu? Přispělo Rakousko-Uhersko k vývoji, jenž dovedl Čínu ke katastrofám následujícím po svržení monarchie? Na všechny tyto otázky hodlám ve své disertační práci odpovědět.

Prvořadý význam pro můj výzkum měla analýza archivních pramenů uložených ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu. Především se jednalo o prameny z Politického archivu (Politisches Archiv), oddělení XXIX, China. Třebaže se tento fond svým rozsahem nemůže měřit například se zprávami z Osmanské říše, je množství zpráv dostatečné pro prezentaci a analýzu rakousko-uherských zájmů, a výzkum těchto pramenů mi poskytl uspokojivou informační základnu. S ohledem na povahu rakousko-uherské politiky v Číně má tento fond především význam pro mapování prvních let činnosti samostatného vyslanectví v Pekingu (od roku 1896), velmi přínosný je pro posouzení rakousko-uherského pohledu na boj o koncese a sféry vlivu a na tragický vývoj v období osudného „Sta dní reform“ na konci 90. let 19. století. Podstatné informace nalezneme v tomto fondu k vývoji v letech 1899–1901, které jsou důležité především pro zhodnocení rakousko-uherských aktivit a postojů v průběhu tzv. Boxerského povstání. Zejména jsem se zaměřil na analýzu pramenů, obsahujících hlášení z průběhu bojů v severní Číně roku 1900. Tím jsem získal rozsáhlé množství materiálu, jež jsem dále komparoval s vydanými prameny. Také materiál z let 1902–1904, tedy z období, kdy byla Čína nucena normalizovat vztahy s velmocemi a rivalita mezi Ruskem a Japonskem vyvrcholila vzájemnou válkou, poskytuje řadu cenných informací. Velkým přínosem jsou informace v archiváliích z let 1905–1908, značný význam mají hodnocení

rakousko-uherských diplomatů týkající se událostí klíčového roku 1908, kdy zemřela císařovna-vdova Cch'-si a úřadu regenta se ujal princ Čchun. Pozoruhodné informace poskytují též materiály k událostem z let 1911–1912, kdy došlo v Číně k revoluci, včetně pramenů k rakousko-uherské reakci na nepokoje v Číně a ohledně uznání republikánského režimu. Další cenné prameny obsahuje Vyslancecký archiv Peking (Gesandtschaftsarchiv Peking). Jedná se především o hlášení rakousko-uherských konzulátů v Číně. Pro poznání rakousko-uherských obchodních a dalších soukromých aktivit v zemi jsem analyzoval zejména výroční zprávy generálního konzulátu v Šanghaji, jež jsou mimořádně významným pramenem. Cenné doplňující informace jsem získal zkoumáním rukopisu nevydaných pamětí hraběte Berchtolda, jež jsou rovněž uloženy v Haus-, Hof- und Staatsarchivu.

Velká edice rakousko-uherských archivních pramenů *Österreich-Ungarns Aussenpolitik*¹ se zaměřuje na záležitosti Evropy a Blízkého východu, materiály k dálnévýchodní problematice takřka neobsahuje. Na druhé straně jsem kritickou analýzou obsahu podobné německé edice *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette*² prohloubil své porozumění problematice mezinárodních vztahů na Dálném východě v předmětném období.

Třebaže rakousko-uherská politika v Číně představuje pro historiky spíše okrajové téma, existuje k ní poměrně velké množství odborné literatury. Práce, jež hodnotí obecné poměry v Číně ve sledovaném období nebo dílčí aspekty politiky jednotlivých velmocí, se nalézají v dostatečném počtu v Universitní knihovně v Praze nebo ve Fairbankově knihovně a ve Všeobecné knihovně Orientálního ústavu Akademie věd

¹ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministeriums des Äussern*, Ausgewählt von BITTNER, Ludwig, PRIBRAM, Alfred Francis, SRBIK, Heinrich, ÜBERSBERGER, Hans, sv. 1–8, Wien, Leipzig 1930.

² *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914*, hg. LEPSIUS, Johannes, MENDELSSOHN-BARTHOLDY, Albrecht, THIMME, Friedrich, sv. 1–40, Berlin 1922–1927.

ČR. Zámořským aktivitám poddaných habsburského soustátí je věnováno několik pozoruhodných studií v Historickém obzoru. Díla věnovaná výslovně rakousko-uherské politice v Číně se nalézají převážně v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni.

Rakousko-uherskou zahraniční politikou jako celkem se zabývá klasická práce Francise Roye Bridge *From Sadowa to Sarajevo*,³ kterou netřeba představovat. Jejím protipólem pro pochopení zahraniční politiky Číny – nebo spíše cizího zasahování v Říši středu a čínské reakce – je třetí svazek Morseho monumentálního díla. *The International Relations of the Chinese Empire. Volume III., The Period of Subjection, 1894–1911*⁴ podrobně rozebírá zejména události mezi čínsko-japonskou válkou a Boxerským protokolem. Zejména v hodnocení Žung Luova podílu na událostech Boxerského povstání příliš závisí na podvrženém materiálu známém jako Čing-šanův deník. Přesto se jedná o naprosto nepostradatelnou práci. To samé platí o Langerově, časem prověřeném díle *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*,⁵ analyzujícím mimo jiné všechny kritické události na Dálném východě, nakolik byly předmětem mezinárodní politiky.

Počátky přítomnosti císařových poddaných v Asii v osmnáctém století se zabývá český badatel Michal Wanner ve svých člancích věnovaných Ostendské kompanii a aktivitám Williama Boltse v císařských službách. Wannerova činnost je významná i v mezinárodním měřítku. Prvořadou důležitostí pro téma mé disertační práce měly práce rakouského badatele Georga Lehnera. Jeho diplomová práce *Die Chinapolitik Österreich-Ungarns 1896–1917. Eine Studie zur Stellung der*

³ BRIDGE, Francis Roy, *From Sadowa To Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866–1914*. Routledge & Kegan Paul, London and Boston 1972.

⁴ MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire. Volume III., The Period of Subjection, 1894–1911*. Longman, Green & Co., London – Bombay – Calcutta 1918.

⁵ LANGER, William L., *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*. Alfred A. Knopf, New York 1951.

*Habsburgermonarchie im Fernen Osten*⁶ je velice systematicky uspořádána a s nevšední pečlivostí se zabývá i předchozími rakouskými expedicemi do Číny. Výsledkem dalšího Lehnerova bádání, zaměřeného na problematiku konzulárního zastoupení, je jeho disertační práce s titulem *Beiträge zur Geschichte der k.(u.)k. Konsularvertretungen in China. Von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*.⁷

Aktivitami rakousko-uherského loďstva se zabývá první část zdařilé práce Jindřicha Marka *Pod rakouskou vlajkou. Čeští námořníci v letech 1900–1918*.⁸ Z rakouských prací je třeba vyzdvihnout příspěvek Gerda Kaminského *Die k. u. k. Kriegsmarine in China*,⁹ otištěný v periodiku *Militaria Austriaca* roku 1993. Rakousko-uherskému loďstvu je věnována práce Lawrence Sondhause *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*.¹⁰ Autor se zabývá nejen analýzou rozvoje, zámořských misí a bojových aktivit rakousko-uherského loďstva, ale i hospodářskými aspekty, například činností paroplavebních společností.

Pro zhodnocení obchodních vztahů mezi Rakouskem-Uherskem a Čínou je nepostradatelná publikační činnost Aleše Skřivana ml. Ve svých četných studiích se zabývá zejména exportem zbraní a munice plzeňské Škodovky a také stavbou válečných plavidel pro tehdejší čínské námořnictvo.¹¹ Čínská badatelka Chinyun Lee ve svém článku *Obchod*

⁶ LEHNER, Georg, *Die Chinapolitik Österreich-Ungarns 1896–1917. Eine Studie zur Stellung der Habsburgermonarchie im Fernen Osten*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1992.

⁷ LEHNER, Georg, *Beiträge zur Geschichte der k.(u.)k. Konsularvertretungen in China. Von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1995.

⁸ MAREK, Jindřich, *Pod rakouskou vlajkou. Čeští námořníci v letech 1900–1918*. Svět křídel, Cheb 2003.

⁹ KAMINSKI, Gerd, *Die k. u. k. Kriegsmarine in China*. In: *Militaria Austriaca* 1993/Folge 13, s. 5–45.

¹⁰ SONDHAUS, Lawrence, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*. Purdue University Press, West Lafayette 1994.

¹¹ SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export to China*. In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2008, s. 191–208; SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů před první světovou válkou. In: *Moderní dějiny*, 2012, 20/1, s. 35–59.

mezi českými zeměmi a Čínou před první světovou válkou¹² shrnula poznatky o rakousko-uherském exportu do Číny a pokusila se analyzovat podíl českých zemí na vzájemném obchodu, dospěla však k závěru, že vyčíslení tohoto podílu je velmi obtížné, ne-li nemožné.

Autoritou na vztahy mezi Rakouskem-Uherskem a Koreou je současný rakouský badatel Günther Berger. Rakousko-uherskou politiku vůči Koreji (dá-li se o ní hovořit) analyzuje v díle *100 Jahre Österreich – Korea* a dále ve svém příspěvku ve sborníku Sang-kyong Leeho *Österreich – Korea. Festschrift zum 100jährigen Jubiläum*.¹³ Informace v díle obsažené sahají od textu smlouvy s Koreou až po informace o cestě knížete Johanna Schwarzenberga na Dálný východ.

Zahraniční politiku carského Ruska na Dálném východě analyzuje Andrew Malozemoff ve svém přínosném díle *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904. With Special Emphasis on the Causes of the Russo-Japanese War*.¹⁴ Dílo má velkou hodnotu jak pro poznání ruské politiky jako celku, tak i získání mnoha dílčích informací o aspektech ruského pronikání na Dálný východ. Georgem Alexanderem Lensenem vydaný seznam *Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia*¹⁵ je velice hodnotným zdrojem poznatků o ruských diplomatech na Dálném východě.

Britskou politiku v Číně mezi čínsko-japonskou válkou (1894–1895) a uzavřením britsko-japonského spojení (1902) analyzuje L. K. Young ve svém díle *British Policy in China, 1895–1902*.¹⁶ Americkou zahraniční politikou na Dálném východě se zabývá Tyler Dennett v knize *Americans in Eastern Asia*.¹⁷ Pokud jde o americkou

¹² LEE, Chinyun, *Obchod mezi českými zeměmi a Čínou před první světovou válkou*. In: Historický obzor, ročník 17/2006, č. 1/2, s. 21–31.

¹³ BERGER, Günther, *100 Jahre Österreich – Korea*. Österreichisch-Koreanische Gesellschaft, Wien 1992.

¹⁴ MALOZEMOFF, Andrew, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904. With Special Emphasis on the Causes of the Russo-Japanese War*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1958.

¹⁵ LENSEN, George Alexander, *Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia*. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo & Tallahassee, Florida 1968.

¹⁶ YOUNG, L. K., *British Policy in China, 1895–1902*. Oxford University Press, Oxford 1970.

¹⁷ DENNETT, Tyler, *Americans in Eastern Asia. A Critical Study of Foreign Policy of the United States in the Far East in the Nineteenth Century*. Barnes & Noble, Inc., New York 1963.

politiku na Filipínách a na Havajských ostrovech je sice dosti tendenční, jinak však je cenným zdrojem poučení o amerických aktivitách v této době, kdy Spojené státy ještě zdaleka nebyly velmocí v té podobě, jakou známe dnes.

Co se týče japonské zahraniční politiky, nezpochybnitelnou autoritou je profesor Ian Hill Nish. Jeho dílo *Japan's Foreign Policy, 1869–1942*¹⁸ je dobrým shrnutím o japonské zahraniční politice, třebaže některé události a osoby spíše ponechává stranou. Práce *The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1925*¹⁹ Morinosukeho Kadžimy je hodnotnou prezentací japonské zahraniční politiky a přináší velké množství spolehlivých informací, přestože některým dílům tohoto autora je vytýkán nedostatečně analytický pohled.

Čínsko-japonskou válku prezentují a hodnotí dvě dobová díla: *Heroic Japan*²⁰ Eastlakeho a Jamady a *A Concise History of the War between Japan and China*,²¹ sepsané Džukiči Inouem a vydané roku 1896. Obě se zaměřují především na vylíčení bojových operací.

Cestu k Boxerskému povstání ovlivnilo mimo jiné počínání misionářů v Číně. Jeho různé aspekty, od nevyprovokovaných útoků na neškodné misionáře, přes názor Číňanů na ženské misionářky až po arogantní přístup části misionářů a jejich podporovatelů z řad britského diplomatického a konzulárního sboru analyzuje a hodnotí Edmund S. Wehrle ve své objektivní monografii *Britain, China, and the Antimissionary Riots, 1891–1900*.²² Události vedoucí k Boxerskému povstání důkladně rozebírá přední americký badatel Joseph W. Esherick

¹⁸ NISH, Ian Hill, *Japan's Foreign Policy, 1869–1942. Kasumigaseki to Miyakezaka*. Routledge & Kegan Paul, London, Henley and Boston 1977.

¹⁹ KAJIMA, Morinosuke, *The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1925*. Charles E. Tuttle Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1969.

²⁰ EASTLAKE, F. Warrington, YAMADA, Yoshi-aki, *Heroic Japan. A History of the War Between China & Japan*. Kelly & Wash, Yokohama – Shanghai – Hongkong – Singapore 1896(?).

²¹ INOUE, Jukichi, *A Concise History of the War Between Japan and China*. Z. Mayekawa & Y. Okura, Osaka & Tokyo 1896.

²² WEHRLE, Edmund S., *Britain, China, and the Antimissionary Riots, 1891–1900*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1966.

ve svém díle *The Origins of the Boxer Uprising*.²³ Tytéž události z perspektivy moderních čínských historiků analyzuje čínská badatelka Lanxin Xiang ve svém díle *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*.²⁴ Samotný průběh tragických událostí hodnotí Victor Purcell v díle *The Boxer Uprising. A Background Study*,²⁵ a dále Chester C. Tan ve své knize *The Boxer Catastrophe*,²⁶ v níž přehodnocuje některá zažitá tvrzení o původu boxerského hnutí. Analýzou všech těchto děl jsem významně prohloubil svoje poznání charakteru cizinecké politiky a zejména křesťanských aktivit v tehdejší Číně.

Rakousko-uherskou reakcí na Boxerské povstání jako takovou se zabývá několik diplomových prací rakouských historiků. Jedná se zejména o práci Günthera Schusty *Österreich-Ungarn und der Boxeraufstand*.²⁷ Stejně jako Lehner, i Schusta obsáhle využívá prameny z rakouských archivů. Za cenné informace vděčím také Sylvii Leszkovich a její práci *Die Donaumonarchie und der Boxeraufstand in China*.²⁸

Hlášení rakousko-uherských námořních důstojníků a poddůstojníků, kteří se přímo účastnili potlačování Boxerského povstání, jsou obsažena v pozoruhodné edici Petera Junga *Sturm über China. Österreich-Ungarns Einsatz im Boxeraufstand 1900*.²⁹ Dílo je dvojnásob zajímavé, neboť zahrnuje nejen líčení velitelů rakousko-uherských oddílů v Pekingu, Tiencinu a v expedicích k vyproštění pekingských legací, ale také zprávy námořních kadetů a dalších nižších velitelů, kteří se účastnili trestních výprav do okolí Pekingu, tudíž osvětluje události, kterým se dostává

²³ ESHERICK, Joseph W., *The Origins of the Boxer Uprising*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1987.

²⁴ XIANG, Lanxin, *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*. RoutledgeCurzon, London – New York 2003.

²⁵ PURCELL, Victor, *The Boxer Uprising. A Background Study*. Cambridge University Press, Cambridge 1963.

²⁶ TAN, Chester T., *The Boxer Catastrophe*. Columbia University Press, New York 1955.

²⁷ SCHUSTA, Günter, *Österreich-Ungarn und der Boxeraufstand*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. St. Pölten 1967.

²⁸ LESZKOVICH, Sylvia, *Die Donaumonarchie und der Boxeraufstand in China*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie eingereicht an der geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1991.

²⁹ JUNG, Peter (Hrsg.), *Sturm über China. Österreich-Ungarn Einsatz im Boxeraufstand 1900*. Stöhr, Wien 2000–01.

poněkud menší pozornosti. Analýzou těchto informací a následnou komparací s nevydanými prameny z Haus-, Hof- und Staatsarchivu jsem získal obsáhlou informační základnu k rakousko-uherské reakci na Boxerské povstání.

Práce Henryho Keown-Boyda, *The Fists of Righteous Harmony. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*,³⁰ představuje velmi detailní analýzu krizových událostí v severní Číně. Dílo je, naneštěstí, příliš jednostranně zaměřeno na Brity a jejich zájmy, tudíž nepřesně hodnotí některé aspekty rakousko-uherského podílu na obraně pekingských legací. Je však psáno živě a s humorem a představuje kvalitní přínos pro poznání Boxerského povstání.

Rusko-japonská válka v letech 1904–1905 byla historiky mnohokrát prezentována a hodnocena. Klasickou je práce Davida Waldera *The Short Victorious War*,³¹ z novějších dějin tohoto konfliktu je skvělá do češtiny přeložená práce Richarda Connaughtona *Vycházející slunce a skolený medvěd*.³² Do češtiny byla přeložena i kniha Richarda B. Edgertona *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*.³³ Leitmotivem Edgertonovy práce je snaha dokázat, že japonská císařská armáda na přelomu devatenáctého a dvacátého století byla známa a oceňována pro své rytířské jednání – což je koneckonců pravda. Z českých historiků vyzdvihují příspěvky Romana Kodeta. Co se kořenů rusko-japonské války týče, vhodným doplňkem k pracím Andrewa Malozemoffa a George Lensena je jeho příspěvek *Rusko-japonské soupeření na Dálném východě na přelomu 19. a 20. století*.³⁴ Studie

³⁰ KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. Leo Cooper, London 1991.

³¹ WALDER, David, *A Short Victorious War. The Russo-Japanese Conflict*. Hutchinson & Co (Publishers) Ltd, London & Melbourne & Sydney & Auckland & Johannesburg & Cape Town 1973.

³² CONNAUGHTON, Richard, *Vycházející slunce a skolený medvěd. Rusko-japonská válka 1904–1905*. BB art, Praha 2004.

³³ EDGERTON, Robert B., *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*. BB art, Praha 2002.

³⁴ KODET, Roman, *Rusko-japonské soupeření na Dálném východě na přelomu 19. a 20. století*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 1/2, s. 8–13.

s názvem *Port Arthur 1904*³⁵ přehledně hodnotí průběh jedné ze zásadních bitev zmíněného konfliktu.

Poměry v Číně na počátku republikánské éry hodnotí Keiji Furuya v prvních kapitolách své obsáhlé biografie generalissima Čankajška, *Chiang Kai-shek. His Life and Times*.³⁶ Tyto informace jsem dále komparoval s pracemi Josepha W. Eshericka *Reform and Revolution in China*³⁷ a Jonathana Spenceho *The Gate of Heavenly Peace*,³⁸ což mi poskytlo velice plastický obraz neuspořádané situace v tehdejší Číně.

Základní životopisné údaje o některých předních protagonistech „zámořské expanze“ monarchie se nalézají v biografických lexikonech německé a rakouské provenience – *Neue deutsche Biographie*³⁹ a *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*.⁴⁰ Údaje obsažené v obou dílech je třeba navzájem porovnávat, protože se občas v jednotlivostech neshodují. V takovém případě považuji za spolehlivější práci německou.

Vedle zmíněné odborné literatury jsem čerpal i z dalších prací, jež jsou zahrnuty v bibliografii. Nemohu je zde všechny zhodnotit, vesměs se však jedná o vcelku zdařilá a podnětná díla. Pokud jde o čínská jména a názvy, používám tradičního fonetického přepisu do češtiny.

³⁵ KODET, Roman, *Port Arthur 1904*. In: Historický obzor, ročník 16/2005, č. 11/12, s. 258–270.

³⁶ FURUYA, Keiji, *Chiang Kai-shek. His Life and Times*. St. John's University, New York 1981.

³⁷ ESHERICK, Joseph W., *Reform and Revolution in China. The 1911 Revolution in Hubei and Hunan*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1976.

³⁸ SPENCE, Jonathan D., *The Gate of Heavenly Peace. The Chinese and Their Revolution, 1895–1980*. The Viking Press, New York 1981.

³⁹ *Neue Deutsche Biographie. Band 2 (Behaim – Bürkel)*. Duncker & Humblot, Berlin 1955; *Neue Deutsche Biographie. Band 3 (Bürklein – Ditmar)*. Duncker & Humblot, Berlin 1957; *Neue Deutsche Biographie. Band 22 (Rohmer – Schinkel)*. Duncker & Humblot, Berlin 2005. (Dále jako *NDB*.)

⁴⁰ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1 (Aarau Friedrich – Gläser Franz)*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1993; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 8 (Petračić Marjo – Ražun Matej)*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1983; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 9 (Rázus Martin – Savič Šarko)*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1988; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 10 (Saviček Slavko – Schobert Ernst)*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1994. (Dále jako *ÖBL*.)

I. KAPITOLA

Rakousko-Uhersko a Čína před rokem 1894

První kontakty mezi Číňany a obyvateli střední Evropy měly tragickou podobu. Čingischánovy hordy od roku 1211 dobývaly severní Čínu⁴¹ a seznámily se tam s velice pokročilou obléhací technikou. O generaci později, v letech 1237–1242, se čínští obléhací experti zúčastnili vpádu chána Bátúa do Evropy. Pomáhali dobývat města a vyhrávat bitvy, měli velký díl viny na smrti nebo zotročení bezpočtu obyvatel střední a východní Evropy. Pak se však Bátúova vojska usadila na dolní Volze, a Číňané, kteří zůstali na území Zlaté Hordy, se rozplynuli v rodícím se tatarském živlu. Je sporné, zda se Uhry a Halič z této „návštěvy“ vůbec někdy doopravdy vzpamatovaly.

Rakousko-Uhersko ani jeho předchůdce, říše rakouských Habsburků, nikdy nerealizovaly koloniální zábory mimo Evropu. Naopak, rakouští Habsburkové po staletí bránili srdce Evropy před osmanskou agresí.⁴² Třebaže se z historických důvodů pyšnili titulem krále jeruzalémského, pravděpodobnost, že by se jim podařilo tuto asijskou oblast osvobodit, byla zanedbatelná, a tím méně mohli pomýšlet na expanzi do vzdálenějších končin. Kromě smrtelné osmanské hrozby a problémů s evropskými sousedy zde negativně působila i geografická poloha – přístavy na Jadranu byly dosti odlehlé a plavba Středomořím

⁴¹ Severní Číně od dvacátých let dvanáctého století vládla dynastie Ťin, jež byla džürčenského původu. Džürčeni, třebaže do roku 1237 zcela poraženi mongolskými vojsky, nezmizeli z dějin, ale stáhli se do svých domovů v jižním Mandžusku a znovu se vynořili na scénu na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století, již jako Mandžuoové.

⁴² Jen během obléhání Vídně osmanskými vojsky v roce 1683 bylo Turky a Tatary na rakouském venkově povraženo asi 30 000 lidí, a 83–87 000 jich bylo odvečeno do otroctví. Viz BORITZKA, Jiří, *Obležení Vídně roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*. In: *Historický obzor*, ročník 22/2011, č. 1/2, s. 22 a pozn. 155 na s. 22.

byla, zejména v důsledku muslimské piraterie, krajně nejistá.⁴³ Císařské válečné loďstvo takřka neexistovalo a nemohlo chránit námořní trasy ve vzdálených mořích. Žádný z plánů na dělení španělského dědictví nepočítal s tím, že by rakouským Habsburkům připadla jakákoli část obrovské španělské koloniální říše. Teprve porážky Turků koncem sedmnáctého století omezily osmanskou hrozbu, a zisk jižního Nizozemí v roce 1714 poskytl Habsburkům vhodné přístavy.

Čína touto dobou rovněž prošla neklidným obdobím. Vláda dynastie Ming byla začátkem čtyřicátých let sedmnáctého století natolik otřesena Li C'čchengovým povstáním, že roku 1644 Peking snadno padl do rukou mandžuské dynastie Čching. Mandžuoové byli potomky Džürčenů, kteří před mongolskou expanzí vládli z pozdějšího Pekingu severní Číně.⁴⁴ S tou se Mandžuoové nespokojili, během následujících desetiletí si podrobili i zbytek země a stabilizovali svoji vládu. Původně byli vcelku otevření cizím vlivům, jež ztělesňovali jezuitští misionáři na císařském dvoře. Ale rigidní postoj papeže vůči čínským pohanským zvykům způsobil ztrátu jezuitského vlivu v Pekingu. Čchingský dvůr nedůvěřoval ani ostatním cizincům a roku 1757 soustředil všechn zamořský obchod a veškeré styky s Evropany do Kantonu.⁴⁵

Císař Karel VI. se rozhodl navázat na zamořské úspěchy španělské větve svého rodu – byl ostatně právoplatným dědicem španělských Habsburků. Roku 1717 se v Ostende vytvořila tzv. Ostendská kompanie, společnost založená obchodníky z Rakouského Nizozemí, a císař jí

⁴³ Roku 1726 se Britové pokusili přesvědčit císaře Karla VI., aby přenesl obchod se zamořím z Ostende do Terstu. „*Ve Středomoří by pak alžírští piráti působili jako nezvaní, ale efektivní spojenci Anglie.*“ WANNER, Michal, *Ostendané pod císařským praporem 1714 až 1744. Část II. Soumrak a pád Všeobecné společnosti v Ostende.* In: Historický obzor, ročník 19/2008, č. 5/6, s. 120. Ještě roku 1828 Marokánci zajali rakouskou obchodní loď, což vedlo k úspěšně završené trestné výpravě rakouského loďstva k marockým břehům. MÍŠEK, Roman, *Rakouský vliv v Levantě a Súdánu po Krymské válce.* In: Historický obzor, ročník 15/2004, č. 7/8, s. 176–177.

⁴⁴ Původní název mandžuské dynastie zněl v reminiscenci na Džurčeny „Pozdní Ťin“, změněn byl roku 1636. Oficiální název dynastie Čching, stejně jako jakékoli jiné dynastie, obsahoval přídomek „Veliký“, takže zněl „Veliká Čching“ („*Ta Čching*“).

⁴⁵ Výjimku představoval suchozemský obchod s Ruskem, který byl uskutečňován na rusko-čínské hranici.

poskytl právo obchodovat se zámořím. Roku 1719 Ostendští založili faktorii v Cobelonu na Koromandelském pobřeží Indie, roku 1723 vznikla faktorie v bengálském Bankíbazáru.⁴⁶ Generální guvernér držav v Indii, vzdělaný generálporučík Cobbé, zabral též opuštěnou dánskou pevnost Danemarnagar ležící na řece Huglí naproti Bankíbazáru, kterou v letech 1723–1724 bránil proti bengálským silám s posádkou čítající až tisíc mužů, Evropanů i Indů. Už nikdy potom Habsburkové ani jejich dědicové z habsbursko-lotrinského domu neměli na zámořských asijských územích tolik vojáků.⁴⁷ Do Kantonu připlouvaly lodě Ostendské komanie od roku 1715, záhy tam byla založena dosti výstavná faktorie.⁴⁸ Obchody kvetly, lodě společnosti pluly nejen mezi Evropou a Indií nebo Čínou, ale navštěvovaly také arabské a latinskoamerické přístavy. Do Evropy přivážely čaj, kávu, koření, porcelán, hedvábí, a akcionářům i císařské pokladně zisk.

Ostendská komanie přesto skončila špatně. Žádný argument nebyl jejím nepřítelům v Nizozemsku a Spojeném království dost směšný,⁴⁹ žádná intrika dost špinavá.⁵⁰ Nevybíravý nátlak britské a nizozemské vlády přiměl Karla VI., aby roku 1731 zrušil povolení Ostendské

⁴⁶ Kolonii v Bankíbazáru je věnován samostatný příspěvek Michala Wannera. WANNER, Michal, *Bankibazar – Ostend and Imperial Factory in Bengal, 1722–1744*. In: Prague Papers on the History of International Relations, ročník 2009, s. 107–118.

⁴⁷ Celkový tabulkový počet námořníků na rakousko-uherských válečných lodích v čínských vodách během „Boxerského povstání“ činil zhruba 1600 mužů, na pozemních operacích se však celkem podílelo maximálně 400 námořníků, a to ještě ne najednou.

⁴⁸ „Během existence společnosti dorazilo do Číny celkem 11 plavidel. Čistý zisk z ostendského obchodu v Číně činil 7 058 305 florinů.“ K aktivitám Ostendské komanie v Kantonu viz WANNER, *Soumrak a pád*, s. 113–114.

⁴⁹ Pamflet proti Ostendské kompanii, vydaný v Londýně roku 1725, „ukazoval, jak je dobře řízena a jak vynikající je její patent a vedení. Srovnával ho s řediteli Východoindické společnosti, a zdůraznil, že se [vedoucí představitelé Ostendské komanie] spokojili jen s 370 floriny ročně, a za rok utratili jen 2100 florinů za její domácí správu, přičemž celkové roční výdaje nepřekročily 6000 florinů. Žádné peníze nebyly vydány na úplatky a obchod byl veden čestně. Proti takovým nebezpečným interloperům musí vláda prosadit zákon.“ Britským protestantům rovněž začalo vadit, že předkové Karla VI. „vykoupali své ruce v krvi protestantů“ – nevedilo to však, dokud společně válčili proti agresi Ludvíka XIV. WANNER, *Soumrak a pád*, s. 117.

⁵⁰ Britové a Nizozemci slíbili vysokému bengálskému hodnostáři úplatek ve výši 200 000 rupií za to, že zabrání Ostendské kompanii získat povolení k obchodu v Bengálsku. Krom toho, „v roce 1727, ještě než Ostendská společnost získala definitivní parvána [dekret o povolení k obchodu], se ji Angličané pokusili zdiskreditovat. Poslali skupinu vojáků nesoucích císařskou vlajku, aby s pokřikem ‚Ať žije císař! Jsme Němci!‘ zapálili bengálskou vesnici.“ WANNER, *Soumrak a pád*, s. 113; WANNER, *Bankibazar*, s. 111.

kompanii obchodovat. Faktorie byly převzaty přímo císařem, obchod, provozovaný dílem jakoby pod cizími vlajkami, čelil dalším překážkám. Bankíbazár byl dobyt bengálskými silami v roce 1744 – domorodce poštvaly britské a nizozemské intriky. František Štěpán Lotrinský, manžel Marie Terezie a budoucí císař, mezitím, nehledě na zuřící Válku o rakouské dědictví, vyslal do indických vod tři lodě s oddíly, jež měly posílit Bankíbazár a následně dobýt Bengálsko. Byl to velkolepý plán, který mohl za jistých okolností skončit úspěchem, kdyby se podařilo poštvat bengálské hodnostáře proti sobě.⁵¹ Když však lodě dorazily do cíle, velitelé zjistili, že faktorie padla, a z plánu sešlo.⁵² Faktorie v Cobelonu nedlouho poté de facto zanikla, rakouská faktorie v Kantonu fungovala až do roku 1785.⁵³ Za zmínku stojí, že autorem plánu na dobytí Bengálska byl Brit James Mill. Úspěchy rakouského obchodu s Asií byly touto dobou z velké části založeny na spolupráci s cizinci, kteří již měli zkušenosti v Asii, například proto, že byli bývalými zaměstnanci některé z východoasijských společností. Dalším podstatným faktorem byla vyspělost Rakouského Nizozemí, základny obchodu se zámořím, a podnikavost tamních kupců. Oproti tomu Terst neměl dostatečné spojení s vnitrozemím habsburského soustátí, takže se exotické zboží dalo prodat pomaleji a s menším ziskem.⁵⁴ Zboží dopravené do Ostende naproti tomu zásobovalo snadno dostupné západoevropské trhy.

Roku 1766 byla v Terstu založena Východoindická společnost, která však lodě do Indie nevysílala. Roku 1776 schopný, ale smolařský

⁵¹ Předpokládaný počet vojáků, kteří měli tento smělý plán uskutečnit, činil 1500–2000 mužů nově vyslaných z Evropy, nepočítaje v to síly, které už byly na místě. V bitvě u Pálási, jež roku 1757 položila základy britské moci v Bengálsku a je považována za počátek britské nadvlády v Indii, bojovaly tři tisíce britských vojáků a domorodců v britských službách proti takřka dvacetinásobné přesile bengálského navába Sirádže ud-Dauly. Za úspěchem Britů stála kromě technické převahy zejména nejednota a zrada mezi domorodými veliteli.

⁵² WANNER, Michal, *William Bolts and Sociétés Imperiale Asiatique de Trieste, 1781–1785*. In: Prague Papers on the History of International Relations, ročník 2004, s. 59; WANNER, *Bankibazar*, s. 117–118. Mill se se svým plánem následně neúspěšně obrátil na pruského krále Fridricha II.

⁵³ WANNER, *Soumrak a pád*, s. 123 a 125.

⁵⁴ WANNER, *William Bolts*, s. 69 a 72.

obchodník William Bolts,⁵⁵ někdejší zaměstnanec britské Východoindické společnosti, s podporou antverpského obchodníka Proliho podnikl plavbu do Indie. Při této příležitosti založil rakouskou základnu v zálivu Delagoa, kde později vzniklo hlavní město Mozambiku. Po dohodě s vládcem Majsúru Hajdarem Alím rovněž získal faktorie na Malabarském pobřeží Indie,⁵⁶ následně založil pevnůstku na Nikobarách, patřících Dánsku. Roku 1779 loď *Kaunitz* navštívila Kanton⁵⁷ a na podzim 1780 připlula do Terstu s velkým nákladem exotického zboží. Roku 1783 byla za účasti všech zainteresovaných skupin – Boltse, Antverpanů i terstských obchodníků – založena *Císařská asijská terstská společnost*, jež roku 1783 vyslala do Asie 12 lodí. Po konci americké války za nezávislost však následovalo oživení britské konkurence a propad cen čaje, a společnost skončila krachem. Základnu v zálivu Delagoa násilně zabrali Portugalci, základna na Nikobarských ostrovech byla opuštěna. Co hůř, Boltsova společnost zanechala v Kantonu vysoké dluhy, takže rakouské⁵⁸ lodě nemohly přístav navštěvovat.⁵⁹ Ostendští obchodníci však zformovali soukromou společnost a bez státní podpory začali dosti úspěšně vysílat lodě do faktorií, jež po Boltsovi zbyly v Indii. Tou dobou však do konce panství Vidně v Rakouském Nizozemí zbývalo jen pár let.

Porovnání Rakouska a Číny je podnětné. Obě říše prošly v sedmnáctém století obdobím zmatků, obě se stabilizovaly kolem přelomu sedmnáctého a osmnáctého století, obě následně zažily rozvoj, který byl koncem osmnáctého století přerušen. Na druhé straně úplně jinou věcí než toto srovnání je Rakousko k Číně přirovnávat. Rakousko

⁵⁵ Georg Lehner tvrdí, že se jmenoval Willem Bolts a že to byl „Nizozemec německého kmene.“ LEHNER, *Beiträge*, s. 31.

⁵⁶ Bolts po dohodě s Hajdarem Alím založil celkem tři faktorie, Balliapátám, Kárvár a Mangalúr. První jmenovaná byla zničena za válek mezi Brity a Hajdarovým synem Tippú Sáhíbem, druhé dvě Britové zabrali, ale rakouský obchod v nich pokračoval. WANNER, *William Bolts*, s. 65–66 a 72.

⁵⁷ KAMINSKI, c. d., s. 5.

⁵⁸ Přestože je pojem „rakouský“ pro označení panství rakouských Habsburků před vznikem Rakouského císařství roku 1804 věcně nesprávný, budu jej nadále při vědomí jisté nepřesnosti používat. Ostatně, tradiční názvy jako „Rakouské Nizozemí“ nikdo nezpochybňuje.

⁵⁹ Činnost a výsledky počínání Williama Boltse v rakouských službách analyzuje a hodnotí Michal Wanner. WANNER, *William Bolts*, passim.

bylo prohlašováno za „Čínu Evropy“, za zaostalou zemi obklopenou zdí a plnou byrokratů s copy.⁶⁰ Tato metafora je naprosto nespravedlivá. Zhoršování situace Číny od konce osmnáctého století bylo dáno nedostatky jejího vnitřního aparátu a neefektivností jejích ozbrojených sil. Naproti tomu ošemetná pozice Rakouska kolem roku 1800 byla dána vnějším ohrožením, zejména Napoleonovým géníem. Když se za napoleonských válek na rakouském území bouřilo obyvatelstvo, tak to bylo ve jménu císaře a proti vnějšímu uchvatiteli. A co je podstatné, zatímco Rakouské císařství vyšlo z napoleonských válek se ctí, Čína své vlastní problémy nepřekonal a pouze setrvačností dokázala dalších několik desítek let předstírat, že je vše v pořádku.

Počátek rakousko-čínských styků jako takových se datuje do roku 1820. Rakouské císařství bylo touto dobou v oblasti Indie a Číny formálně reprezentováno honorárním generálním konzulem de Wattsem, jinak britským obchodníkem. Watts přišel s návrhem na obnovení obchodních vztahů s Čínou prostřednictvím dovozu velkého množství rtuti. Rakouská vláda tímto úkolem pověřila korvetu *Carolina*, odpluvší na Dálný východ 10. září 1820.⁶¹ Loď byla zcela úmyslně zčásti odzbrojena, aby neznepokojila čínské hodnostáře, a z téhož důvodu její důstojníci dostali příkaz vstupovat na čínskou půdu výhradně v civilním oblečení. Velitelem mise byl kapitán Seraphin von Pörtl, součástí mise byl obchodní komisař Ignaz Wickerhauser. V Batávii, kde se loď zastavila, řádila cholera, která se rozšířila i mezi posádku. Loď dorazila do čínských vod roku 1821, ale musela se zastavit v Macau, aby čínští hodnostáři posoudili, zda ji vpustí proti proudu Perlové řeky do Kantonu. Posádku lodi čekal nečekaný problém, jenž povstal ze změny vlajky válečného námořnictva. Čínští hodnostáři znali starou tereziánskou vlajku s dvouhlavým císařským orlem. Rakouskou červeno-bílo-červenou, zavedenou Josefem II., viděli

⁶⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 8.

⁶¹ Přípravy a plavbu korvety *Carolina* hodnotí Georg Lehner. LEHNER, *Beiträge*, s. 41–58.

poprvé, a tudíž odmítli uznat, že velitel *Caroliny* reprezentuje svého císaře. Spor vyřešilo urychlené našití černého dvojhlavého orla na vlajku.⁶² Tím problémy nekončily. De Watts dlužil 120 000 španělských tolarů⁶³ místnímu kupci, hrozbu zabavení rtuti z nákladu korvety zažehnilo teprve Wickerhauserovo zprostředkování a náklad byl prodán, třebaže za menší cenu, než se čekalo. Kapitán von Pörtl se návratu nedožil. Při zpáteční cestě se nakazil cholerou a 26. května 1822 nedaleko Azor zemřel. Jeho povinnosti převzal fregatní poručík Ghega.⁶⁴

Počátkem roku 1833 vznikla v Terstu sloučením několika menších firem plavební společnost *Österreichischer Lloyd*, která se měla v budoucnu stát nejvýznamnějším rakouským rejdářstvím. Společnost získala významnou státní podporu, podobně jako později i jiné plavební společnosti, a záhy si zejména v obchodu s východním Středomořím vydobyla důstojnou pozici. Obchod s Čínou přenechávaly rakouské lodě jiným, především britským a americkým plavidlům.⁶⁵

Čína neměla velkou tradici jednání s cizinci jako rovný s rovným. Po tisíciletí se považovala za jedinou civilizovanou zemi, za střed světa, a všechny cizí země byly prohlašovány za „barbarské“, obvykle bez toho, že by o nich Číňané cokoli věděli. Čínský císař se domníval, že obdržel „mandát Nebes“ nejenom k vládě nad Čínou, ale nad celým světem. Všichni ostatní vládcové byli považováni za jeho vazaly a cizí poselstva k čínskému dvoru byla automaticky prohlašována za plátce tributu.⁶⁶

⁶² KAMINSKI, c. d., s. 6; LEHNER, *Beiträge*, s. 52–53.

⁶³ Španělský (později mexický) stříbrný tolar byl touto dobou i po pádu dynastie Čching nejoblíbenějším platidlem v Číně. SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka a otevíření Číny*. In: *Historický obzor*, ročník 17/2006, č. 11/12, pozn. 7 na s. 244.

⁶⁴ LEHNER, *Beiträge*, s. 57. Wilhelm Donko uvádí, že kapitán zemřel již 26. dubna. DONKO, Wilhelm, *Österreich-Philippinen 1521–1898: Bezugspunkte, Beziehungen und Begegnungen*. Holtzbrinck, Berlin 2011, s. 237.

⁶⁵ Rakouský badatel Günther Berger udává, že kníže Johann Schwarzenberg navštívil roku 1836 Čínu, Koreu a Japonsko. Odvolává se na ústní informaci, poskytnutou mu 22. října 1989 na zámku Hluboká. BERGER, c. d., s. 22 a pozn. 30 na s. 118.

⁶⁶ Roku 1793, když se britská mise pod vedením lorda Macartneyho plavila na palubě čínské džunky proti proudu řeky Pej-che do Pekingu, na lodi vlál praporec s čínským nápisem vysvětlujícím, že Macartney „přináší tribut rudých barbarů,“ tj. Britů. SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka*, s. 243.

Události v Číně devatenáctého století tuto představu rozmetaly.⁶⁷ Budiž řečeno, že ani potom styky mezi Čínou a západním světem nebyly kontakty rovného s rovným.

Podmínky pro cizí obchodníky v Číně se zhoršovaly. Stále větším problémem se stával dovoz opia, nejen proto, že podlamoval zdraví obyvatelstva, ale také způsoboval velký odliv stříbra a tím poškozoval čínské hospodářství.⁶⁸ Císařský vysoký komisař Lin Ce-sü se roku 1839 rozhodl k rázné akci proti pašerákům opia. Britové, zejména proto, aby mohli dovážet na čínský trh drogu proti vůli zákonné čínské vlády, rozpoutali téhož roku první opiovou válku, jež trvala až do roku 1842 a skončila naprostým britským vítězstvím.⁶⁹ Kromě zaplacení odškodného ve výši 21 milionů dolarů byly cizímu obchodu kromě Kantonu nově otevřeny přístavy Šanghaj, Fu-čou, Sia-men (Amoy) a Ning-po. Britové zabrali ostrov Hongkong. Obchodní styky mezi cizími a čínskými obchodníky byly liberalizovány, dovozní cla byla stanovena na velmi nízké úrovni 5 %. Velice významné bylo právo exteritoriality, jež znamenalo, že cizí občané měli být souzeni před soudem nově zřízených konzulátů ve smluvních přístavech.

První opiová válka se Rakouska nijak nedotkla. Rakouské císařství bylo zaujato problémy s egyptským místodržícím Muhammadem Alím a následnou Rýnskou krizí, kdy hrozila válka s Francií kvůli egyptské

⁶⁷ Změna sinocentrického pohledu na svět přicházela postupně a zprvu se bezesporu týkala pouze úzké skupiny Číňanů. Viz LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 5–6. Ještě třicet let po První opiové válce byl korejský princ-regent Tāwongun (vlastním jménem I Ha-ung), člověk velice vzdělaný v tradičním slova smyslu, schopen takto urazit novou japonskou císařskou vládu, pokoušející se zprostředkovat smlouvu mezi Koreou a Pruskem: „*My, Korejci, jsme velmi malá země, avšak stále máme dost odvahy, abychom vám napsali, že západní barbaři jsou zvířata. Výše zmíněné je zamířeno jako přímá urážka vás a vašich spojenců – barbarů.*“ DENNETT, c. d., s. 435.

⁶⁸ Britové měli k dispozici nevyčerpatelné zdroje opia z Indie, především z Bengálska. Američané dováželi do Číny opium především z Osmanské říše. Je zajímavé, že třebaže vzdálenost mezi Rakouskem a tureckými a čínskými přístavy nebyla o nic větší než mezi americkými břehy (USA se tou dobou ještě nerozšířily až k Tichému oceánu) a Asií, a přestože tedy rakouská plavidla nebyla v o nic horší výchozí situaci, rakouské lodě se, na rozdíl od amerických, objevovaly v Indickém a Tichém oceánu zřídka.

⁶⁹ Příčiny a průběh první opiové války viz SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka*, s. 242–251.

otázce.⁷⁰ V průběhu této krize na přelomu třicátých let se Rakousko odcizilo Rusku, s nímž je dosud pojily ty nejpřátelštější vztahy, ale tento fakt se Dálného východu nijak netýkal.⁷¹ Už proto ne, že ani Rusko touto dobou nevyvíjelo ve východoasijské oblasti aktivitu. Rakouské námořnictvo se podílelo na zásahu proti egyptským silám v Sýrii.⁷² Rakouská politika měla sotva co společného s fantastickým plánem rakouského železničního inženýra Wilhelma von Pressel, který v sedmdesátých letech navrhoval stavbu železnice z Cařihradu do Iráku přes Anatolii a při té příležitosti navrhl usídlení dvou milionů Němců podél trasy železnice.⁷³ Východní Středomoří bylo nejbližší oblastí, na které mělo Rakousko stabilně opravdový zájem, a rakouští obchodníci tam vyvíjeli dosti významnou činnost.⁷⁴

⁷⁰ Francouzská vláda dlouhodobě zastávala v egyptské otázce obojaké stanovisko, ale po vítězstvích Muhammada Aliho byla nucena ustoupit tlaku „veřejného mínění“ a postavit se na egyptskou stranu. Francie se ocitla ve sporu s ostatními velmocemi, balancovala na pokraji války a nakonec byla opět nucena ustoupit. Viz ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: Historický obzor, ročník 18/2007, č. 3/4, s. 50–56.

⁷¹ Kancléř Metternich se roku 1839 pokusil svolat do Vídně konferenci o záležitostech Blízkého východu, v optimálním případě pak usiloval o zřízení stálé komise složené z velvyslanců ve Vídni, jež by tyto problémy řešila. Přesvědčil se, že na automatickou ruskou podporu a předjednal tento návrh s vládami Británie a Francie, a teprve potom dal na vědomí caru Mikulášovi, který se obával, že Rakousko bude podporovat politiku západoevropských velmocí, zaměřenou proti ruským zájmům. Rusové proto odmítli. „Metternich byl hořce zklamán nedostatkem důvěry Mikuláše I. (...) Po mnoha letech podpory ruské zahraniční politiky a její obrany před útoky obou liberálních velmocí se kníže cítil být zrazen.“ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a idea konference ve Vídni v roce 1839*. In: Historický obzor, ročník 17/2006, č. 3/4, s. 80–87.

⁷² V roce 1839 turecká armáda napadla egyptské síly v Sýrii a byla poražena. Velmoci vyjma Francie se postavily na stranu Osmanské říše. Muhammad Alí nebyl ochoten přijmout jejich návrhy, na podzim 1840 se britsko-turecko-rakouské síly vylodily v Sýrii a porazily egyptské jednotky. Při dobytí Akkonu se vyznamenaly rakouské síly pod vedením arcivévody Bedřicha. ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a Turecko*. In: Historický obzor, ročník 15/2004, č. 9/10, s. 194–206.

⁷³ LANGER, c. d., s. 630. Přesné datování návrhu je nejasné. Přestože Pressel zkoumal trať v letech 1872–74, Langer cituje jeho dílo z roku 1902.

⁷⁴ Hodnocení dílčích aspektů zámořských aktivit rakouských obchodníků se v detailech liší, přesto nelze neocenovat jejich úspěchy ve Středomoří. „Aktivity francouzských obchodníků [v Egyptě] zaostávaly za činností Britů nebo dokonce Rakušanů. V roce 1836 byla Francie až na čtvrtém místě v rozsahu obchodu s Egyptem, a to za Tureckem, Rakouskem a Velkou Británií.“ ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 50. Významné byly i obchodní aktivity v Konstantinopoli. Tam „Videň... nadlouho předstihla Velkou Británii a Francii... není bez zajímavosti, že v polovině dvacátých let devatenáctého století počet rakouských nákladních lodí v přístavu dvojnásobně převyšoval druhého největšího exportera, ruskou paroplavbu.“ MÍŠEK, c. d., s. 177. Je pravdou, že k říší tou dobou patřilo i Lombardsko-benátské království s jeho silnou námořnickou a obchodnickou komunitou. Nejdůležitější roli však hrál terstský obchod. „Terst (...) během devatenáctého století zaujal významnou pozici ve středomořském prostoru. V průběhu dvacátých let se dokonce stal nejvýznamnějším obchodním partnerem Alexandrie.“ MÍŠEK, c. d., s. 175–177.

Německé, belgické nebo i italské koloniální podniky z konce XIX. století byly dosti významné,⁷⁵ a francouzská koloniální vláda v Indočíně se začala datovat teprve rokem 1858. To dokazuje, že i opožděná expanze Rakouska-Uherska v Africe nebo Asii by byla bývala mohla mít naději na úspěch. Rakousko mělo dlouhodobě nezanedbatelný zájem na afrických březích Rudého moře a oblasti severovýchodní Afriky.⁷⁶ Již v roce 1842 kancléř Metternich marně přesvědčoval Muhammada Alího, aby poskytl souhlas se stavbou Suezského průplavu. Rakouský kapitál měl zájem na financování stavby, na plánech průplavu se významně podílel stavitel Alois von Negrelli. Mimořádným podporovatelem zámořského obchodu a stavby Suezského průplavu byl i ministr financí Karl Ludwig von Bruck.⁷⁷ Bylo to pochopitelné, protože Bruck stál u založení společnosti Österreichischer Lloyd a byl nějakou dobu i jejím ředitelem. Když se přikročilo k výstavbě kanálu, zhruba pětinu z 1500 cizích odborníků na stavbě Suezského průplavu tvořili Rakušané a Uhři.⁷⁸ Viceprezidentem Společnosti Suezského průplavu se stal Pasquale Revoltella.⁷⁹ I jinak byla komunita poddaných Františka Josefa I. v Egyptě dosti silná, a Rakousko projevovalo významný zájem na území pozdějšího Anglo-egyptského

⁷⁵ Německou a italskou koloniální politiku analyzují Petr Křivský a Aleš Skřivan. KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Opožděná expanze. Koloniální výboj Německa a Itálie v letech 1870–1918*. Mladá fronta, Praha 1977, passim.

⁷⁶ Rakouské koloniální plány a zájem na povodí Nilu viz MÍŠEK, c. d., passim.

⁷⁷ Karl Ludwig svobodný pán von Bruck (18. říjen 1798 – 23. duben 1860) měl mnohem barvitější osudy, než by se dalo čekat od ministra financí. Narodil se na území knížectví Berg, v řadách pruské armády byl raněn u Waterloo, ucházel se o místo u britské Východoindické společnosti, roku 1821 odjel do Terstu a chtěl se přidat k bojovníkům za nezávislost Řecka. Následně se v Terstu usadil, pracoval na pruském konzulátu, obchodoval a spoluzakládal *Österreichisches Lloyd*. Roku 1848 zastupoval Terst ve Frankfurtu nad Mohanem. Ve vládě knížete Felixe Schwarzenberga byl ministrem obchodu, roku 1851 se stal ředitelem firmy *Österreichisches Lloyd*. V letech 1853–1855 byl rakouským internunciem v Konstantinopoli, chránil zájmy katolíků pod sultánovou vládou. Od roku 1855 řídil resort financí. V dubnu 1860 byl odvolán pro podezření z defraudace, následně spáchal sebevraždu. Posmrtné vyšetřování vedlo k jeho plné rehabilitaci. *NDB. Band 2*, s. 643–646. K dispozici též v elektronické podobě na stránkách <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016318/images/index.html?id=00016318&fip=193.174.98.30&no=&seite=663>.

ÖBL. Band 1, s. 117. (Dále též jako *ÖBL*.) K dispozici též na stránkách <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>.

⁷⁸ MÍŠEK, c. d., s. 183.

⁷⁹ Pasquale svobodný pán von Revoltella (6. červen 1795 – 8. září 1868), narozený v Benátkách ještě za republiky, byl obchodníkem v Terstu, viceprezidentem Společnosti Suezského průplavu a Bruckovým přítelem. Předsedal komisi, která v polovině šedesátých let kladně hodnotila důležitost rakousko-uherské přítomnosti na Dálném východě. *ÖBL. Band 9*, s. 102–103.

Súdánu, jenž ovšem tehdy již patřil pod egyptskou svrchovanost. V padesátých letech se na nejvyšších místech dokonce vážně uvažovalo o zaboru území u Rudého moře, na pobřeží Súdánu a Eritreje, stejně jako o zaboru Sokotry.⁸⁰ Tento plán vážně podporovali jak Bruck, tak i velitel císařského námořnictva, císařův mladší bratr Maxmilián, jeho přípravou byl pověřen Wilhelm von Tegetthoff a plán získal podporu samotného císaře. Ve chvíli, kdy by došlo na otevření Suezského průplavu, by kolonie v tomto prostoru měla doslova nedocenitelnou strategickou hodnotu, obzvláště v případě, že by rakousko-uherský podíl na využívání a případně i správě průplavu odpovídal rakouskému podílu na přípravě projektu.

Britský nátlak však vedl k tomu, že konečný rakouský vliv na Suezském průplavu byl zanedbatelný,⁸¹ už proto, že rakouská vláda odmítla na přelomu let 1858–1859 zakoupit jí připsaných 50 000 akcií Společnosti Suezského průplavu, což představovalo jednu osminu celkového počtu.⁸² Pak přišla katastrofa z roku 1859, která znamenala pro Rakouské císařství vážné ztráty. Říše se musela zabývat vlastními vnitřními, posléze i zahraničními problémy, a na zámořskou expanzi neměla ani chuť, ani zdroje. Necelý rok po porážce u Solferina Bruck spáchal sebevraždu, a arcivévoda Maxmilián se roku 1864 zapletl do mexického dobrodružství, jež ho stálo život. Jakkoli však po otevření Suezského průplavu Rakousko-Uhersko mělo na dění v Egyptě jen nevelký vliv, přece mělo protektorát nad egyptskými křesťany, egyptští princové studovali na Tereziánské vojenské akademii ve Vídeňském

⁸⁰ Wilhelm von Tegetthoff navrhl zabor Sokotry roku 1857. LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 37 na s. 13.

⁸¹ „Londýn se stavěl po celou dobu projektu ke stavbě kanálu negativně, ale Velká Británie přes všechnu nedůvěru k tomuto projektu zaujala posléze ve vztahu k projektu druhou hlavní pozici. Nakonec Palmerstonova vláda vyvolala ústup Vídně z její vlivné pozice, a obsadila posléze její místo.“ MÍŠEK, c. d., s. 181.

⁸² Tamtéž, pozn. 43 na s. 181. Rakouští soukromníci nakonec zakoupili 1246 akcií.

Novém Městě a rakousko-uherský obchod s Levantou se držel na třetím místě.⁸³

Oproti tomuto zájmu ve východním Středomoří Rakousko neučinilo nic, aby využilo příležitosti, jež se naskytlá počátkem čtyřicátých let po porážce Číny Brity, a neuzavřelo po vzoru Francouzů a Američanů výhodnou smlouvu v období, kdy byla mandžuská dynastie otřesena a nakloněna ústupkům.⁸⁴ Terstská obchodní komunita sondovala situaci, již roku 1843 vyslala do Číny tři obchodní lodě, jež sporadicky následovaly další.⁸⁵ V Kantonu v letech 1849–1856 působil agent společnosti Österreichischer Lloyd, Němec Wilhelm Pustau, jako rakouský konzulární agent.⁸⁶ Styky s Čínou však rakouské obchodní kruhy příliš nezajímaly, protože nablízku byly mnohem lukrativnější trhy ve východním Středomoří.⁸⁷

Zatímco Rakousko uspokojivým způsobem přečkalo velké otřesy let 1848–1849, v Číně po polovině devatenáctého století nastaly temné časy. Povstání tchajpingů v letech 1850–1864 takřka svrhlo mandžuskou dynastii a způsobilo smrt dvaceti milionů lidí. Záplavy na Žluté řece vyvolaly povstání Nienů které v letech 1851–1868 zpusťošilo rozsáhlé oblasti severní Číny, bouřili se mohamedáni v Čínském Turkestánu i v Jün-nanu, nepokoje propukaly po celé Číně. Zdroje císařské vlády byly napjaty k prasknutí a dynastie balancovala na pokraji propasti i bez vlivu cizinců. K dovršení všech katastrof musela Čína čelit další vlně agrese. Roku 1856 čínské úřady zabavily loď *Arrow*, jež se údajně měla plavit pod britskou vlajkou, a Britové toho zneužili k rozpoutání tzv. Druhé opiové války. Spojené království uzavřelo spojení s Francouzi, do rukou cizinců padl Kanton a roku 1858 byl čínský dvůr nucen uzavřít

⁸³ MÍŠEK, c. d., s. 181–183.

⁸⁴ Smlouva z Wang-sia se Spojenými státy byla uzavřena 3. července 1844, smlouva s Francií pak 24. října 1844. Viz SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka*, s. 251.

⁸⁵ K misi zástupců terstských obchodníků viz LEHNER, *Beiträge*, s. 66–71.

⁸⁶ LEHNER, *Beiträge*, s. 84. Konzulovo přijmení bývá alternativně udáváno jako Pustan. Tamtéž, pozn. 345 na s. 84–85.

⁸⁷ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 10–11.

s cizinci v Tiencinu smlouvu. Následně však čínský dvůr odmítl smlouvu ratifikovat a došlo k obnovení nepřátelství.⁸⁸ V říjnu 1860 Peking padl do rukou cizích vojsk, císařské poklady byly vydrancovány, Letní palác nedaleko Pekingu spálen a císař „se odebral na loveckou výpravu“ do Džeholu, kde roku 1861 zemřel. Poté nastoupil na trůn jeho syn, císař Tchung-č', a státním převratem se faktické moci zmocnil triumvirát, jež tvořili císařovna-vdova Cch'-an,⁸⁹ císařovna-vdova⁹⁰ Cch'-si a princ Kung (vlastním jménem I-sin, 1833–1898), nevlastní bratr zesnulého císaře.⁹¹ Britové a Francouzi si vynutili další dalekosáhlé ústupky. Rusko mezitím zneužilo situace, třebaže se Opiových válek vůbec nezúčastnilo, a sérií smluv z let 1858–1860 dosáhlo postoupení obrovských oblastí na levém břehu Amuru a pravém břehu řeky Ussuri.

Ve srovnání se smrtí desítek milionů Číňanů během různých povstání mohl být přímý dopad jakéhokoli řádění britsko-francouzských sil pouze zanedbatelný. Ale dobytí Pekingu cizími vojsky dalo dvorským elitám jasně najevo, že cizince je nutno brát vážně. Číňané se tedy chtěli nechtěli museli přizpůsobit novým formám diplomatických vztahů. Roku 1861 byl pod vedením prince Kunga založen Cung-li ja-men, instituce odpovídající zhruba ministerstvu zahraničí. Princ Kung, který tento úřad řídil v letech 1861–1884 a poté od roku 1894 do své smrti roku 1898, byl původně odpůrcem jednání s „barbary,“ ale nutnost vyjednat mír s Brity a Francouzi po pádu Pekingu jej přivedla k odpovědnému nahlížení na čínskou zahraniční politiku.

Nikdo nemohl Rakousku vytýkat jakýkoli podíl na všech těchto pohnutých událostech. Ambice skupiny kolem arcivévody Maxmiliána,

⁸⁸ Nepanuje shoda ohledně toho, kdy Druhá opiová válka skončila. Někdy je za její konec považováno již uzavření Tiencinské smlouvy z roku 1858, v kterémžto případě jsou události z let 1858–1860 považovány za Třetí opiovou válku.

⁸⁹ Zemřela roku 1881. Od onoho roku do roku 1908 je v mé práci „císařovnou-vdovou“ míněna výhradně Cch'-si.

⁹⁰ Cch'-si, Tchung-č'ího matka, byla pouze Sien-fengovou konkubínou, nikoli zákonitou manželkou, proto je sporné mluvit o ní jako o „císařovně-vdově“.

⁹¹ Blíže o princovi Kungovi viz *Eminent Chinese of the Ch'ing Period (1644–1912)*. Vol. I (A–O). Ed. by HUMMEL, Arthur W. United States Printing Office, Washington 1943, s. 380–384 (heslo I-hsin).

Brucka, Revoltelly⁹² a dalších protagonistů posílení pozice Rakouska v obchodu přesto dosáhly i na Dálný východ. 30. dubna 1857 vyplula fregata *Novara* pod vedením komodora Bernarda svobodného pána von Wüllerstorff-Urbair na vůbec první plavbu kolem světa, již rakouské námořnictvo podniklo – loď navštívila krom Číny zejména také Austrálii, Oceánii a Jižní Ameriku. Jedním z úkolů *Novary* bylo pátrání po vhodných místech pro zřízení námořní základny v zámoří. Stejně jako svého času *Carolina*, také *Novara* byla částečně odzbrojena, aby čínská strana nepojala podezření. Skutečně se podařilo zabránit jakémukoli incidentu, což byl s ohledem na probíhající agresi Britů a Francouzů proti Číně a současně na malou zkušenost Číňanů v jednání s cizinci nezanedbatelný úspěch.⁹³ Fregata se vrátila do domovského přístavu 26. srpna 1859. Oč méně bylo na palubě *Novary* děl, o to více tam bylo vědců a badatelů pod vedením Karla Scherzera,⁹⁴ kteří shromáždili obrovské množství materiálu všeho druhu. Jedním z výsledků expedice tedy bylo vydání rozsáhlé publikace o jednadvaceti svazcích, jež shrnovala výsledky bádání.⁹⁵

⁹² Revoltellovy plány se neomezily pouze na stavbu Suezského průplavu. Roku 1863 v pamětním spise napsal: „*Pro budoucí pokolení zůstane záhadou, že se mocná podunajská říše záměrně drží vně velkého dopravního toku, zatímco se v Evropě ujala prvořadé role a svými institucemi a svým pokrokem ve všech odvětvích kulturního vývoje si udržuje vynikající místo, s pracovitým, příčinlivým obyvatelstvem o 36 milionech, mající přístup k moři a všechny prostředky potřebné k prodloužení obchodních tras, [a k tomu] v době, kdy je mimoevropský svět přeměňován obchodem.*“ Cit. in: LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 13–14.

⁹³ Pro srovnání uvedme počínání komodora Josiaha Tattnalla z domněle „neutrálních“ Spojených států. Při útoku britsko-francouzských sil na Ta-ku roku 1860 se situace vyvíjela v neprospěch útočících intervenčních sil, a Tattnall nařídil palbu na čínská postavení se slovy „*Krev je hustší než voda.*“ Tyler Dennett udává, že Tattnall se na člunu přepravil na palubu vlajkové lodi admirála sira Jamese Hopea, velitele britské Dálnévýchodní eskadry, a při této příležitosti byl Tattnallův člun zasažen a jeden námořník zabit. Komodor prý rozhodl zahájit palbu na Číňany, protože jako dobrý Jižan nahlížel na situaci z rasového hlediska. Tattnall se měl vyjádřit, že „*by byl zatracen [tj. přišel do křesťanského pekla], kdyby stál opodál a přihlížel, jak jsou bílí lidé vražděni před jeho očima.*“ DENNETT, c. d., s. 338–340. Takovýchto pochybných akcí se rakouské síly nedopouštěly.

⁹⁴ Karl Heinrich von Scherzer (1821–1903) byl obchodníkem a podnikal v padesátých letech cesty po severní a střední Americe, na doporučení ministra Brucka byl jmenován vedoucím vědecké komise na *Novare*. Po návratu se stal radou na ministerstvu obchodu. Po návratu z expedice z let 1868–1871 vstoupil do služeb rakousko-uherské diplomacie a působil ve funkci generálního konzula ve Smyrně, Londýně (jako zastupující), Lipsku a Janově. Odborník na etnografii a statistiku, roku 1860 dovezl do Evropy velké množství listů koky a umožnil izolovat kokain. *ÖBL. Band 10*, s. 93–94 (heslo Scherzer, Karl von); KARPFF, Roswitha, „Scherzer, Karl Heinrich Ritter von“, in: *NDB. Band 22*, s. 706–707. URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd117222364.html> .

⁹⁵ KAMINSKI, c. d., s. 6.

V následujících deseti letech se v rakousko-čínských vztazích nestalo nic, co by stálo za zmínku. Na rok 1866 byla komise pod vedením Pasquala Revoltelly naplánována expedice na Dálný východ, ale z důvodu války s Pruskem a Itálií z ní sešlo. Na pořad dne přišla teprve o dva roky později, když už Rakouské císařství přeměnilo na Rakousko-Uhersko. Expedice, složená z fregat *Erzherzog Friedrich*⁹⁶ a *Donau*, odpluly z Terstu dne 18. října 1868 – Revoltella se tedy jejího počátku již nedožil. Velitelem mise se stal Anton Petz,⁹⁷ čerstvě zahrnutý počtami za zásluhy v bitvě u Visu (Lissy), jenž byl zároveň jmenován i vyslancem v Číně, Japonsku a Siamu.⁹⁸ Profesionální diplomaty na výpravě zastupoval Heinrich von Calice,⁹⁹ obchodní a vědeckou část expedice vedl opět Karl von Scherzer, členy expedice byli i zástupci rakouských a uherských obchodních kruhů. Prvním úspěchem mise se stalo uzavření smlouvy se Siamem v Bangkoku 17. května 1869. Siamu však byla přikládána jen malá důležitost. Skutečně podstatné byla smlouva s Čínou.

Do Šanghaje expedice doplula 19. června 1869, 9. července rakousko-uherská vyjednávací komise vstoupila do Peking. Rakousko-uherskou delegaci podporoval britský vyslanec v Peking sir Rutherford Alcock, čínský dvůr zastupovali vychovatel následníka trůnu a velitel (čínské)

⁹⁶ Kaminski a Donko udávají, že se jednalo o korvetu. KAMINSKI, c. d., s. 14; DONKO, c. d., s. 237.

⁹⁷ Anton von Petz (1819–1885) se vyznamenal již při blokadě Benátek v roce 1849. U Visu velel divizi dřevěných lodí. Za vynikající výsledky v bitvě byl povýšen do hodnosti kontradmirála a do stavu svobodného pána a obdržel Rytířský kříž Řádu Marie Terezie. *ÖBL. Band 8*, s. 14. U Visu Petzova vlnková loď *Kaiser*, ač postrádala moderní děla a pancéřování, zaútočila na moderní italská pancéřovaná plavidla, dostala se do křížku s pancéřovou lodí *Affondatore* (na její palubě byl přítomen italský velitel admirál Di Persano) a následně taranovała pancéřovou loď *Re di Portogallo*. BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Petr, *Válka 1866*. Havran – Paseka, Praha – Litomyšl 2005, s. 532–534.

⁹⁸ SONDHAUS, c. d., s. 24.

⁹⁹ Cařihradský rodák Heinrich rytíř von Calice (1831–1912) vstoupil roku 1853 do státních služeb. Roku 1864 se stal konzulem v Liverpoolu, roku 1869 odplul na Dálný východ. Roku 1871 nastoupil na post vyslanec a generálního konzula v Číně, Japonsku a Siamu, roku 1874 byl přesunut do Bukurešti. Roku 1876 se stal mimořádným vyslancem na konferenci v Cařihradu, v letech 1877–80 byl sekčním šéfem na Ballhausplatzu a v letech 1880–1908 byl velvyslancem v Osmanské říši. Roku 1873 získal titul svobodného pána a roku 1906 hraběte. *NDB. Band 3*, s. 94. Též v elektronické podobě na s. <http://www.deutsche-biographie.de/sfz7742.html> . *ÖBL. Band 1*, s. 133. K dispozici též v elektronické podobě na stránkách http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_C/Calice_Heinrich_1831_1912.xml

Lemované červené korouhve¹⁰⁰ Čchung-chou a prezident Rady pro státní příjmy Tung Sü. Jedním z problémů, jež řešili, byla forma titulatury Františka Josefa I. Čínská strana nejprve navrhovala titul „*čchün-ču*“, používaný pro evropské krále. Po konzultaci s tlumočnickem britského vyslanectví bylo rozhodnuto, že přijatelný bude výraz „*chuang-šang*“, znamenající „císařské Veličenstvo“ a běžně užívaný v souvislosti s čínským císařem. Číňané v textu smlouvy nazvali svého vlastního císaře Tchung-č'iho titulem „*chuang-ti*“.¹⁰¹ Celý titul Františka Josefa I. v čínštině zněl „*Ta Ao-s' Ma-t'ia kuo ta chuang-šang*“.¹⁰² Smlouva byla konečně uzavřena 2. září 1869 v Peking. ¹⁰³

Součástí smlouvy byla standardní doložka nejvyšších výhod. Novum pro Číňany bylo, že tato doložka byla vzájemná, takže i oni se v Rakousku-Uhersku těšili nejvyšším výhodám. A to přesto, že mezitím smlouvu s Čínou uzavřely krom Pruska a Itálie také další státy jako Španělsko, Nizozemí, Dánsko a Belgie.¹⁰⁴ Rakousko-uherský poddaní se zásluhou doložky těšili právem exterritoriality.¹⁰⁵ Dovození cla na všechno zboží byla stanovena ve výši 5 %, a to již od roku 1842, kdy si tento

¹⁰⁰ Tvůrce mandžuské velikosti, Nurhači (1559–1626), rozdělil všechny své stoupence včetně žen a dětí do čtyř korouhví: žluté, bílé, červené a modré. Později korouhve rozdělil tak, že vždy jedna měla zástavu ve své původní barvě, druhá, nová měla zástavu s okrajem v jiné barvě. Viz *Eminent Chinese*, Vol. I., s. 596 (heslo Nurhaci). Jak Mandžové dobývali nové oblasti a získávali nové poddané, vytvořili po osmi takových korouhvích také pro Mongoly a pro Číňany, takže korouhví bylo celkem čtyřiašedesát. Již v 18. století se ukázalo, že nejsou příliš zdatné, hlavní tíhu dobývání Turkestánu nesla Zelená standarta, složená pouze z Číňanů a v dobách míru plnící zejména policejní účely. Povstání tchajpingů pomohly potlačit dobrovolnické milice, Osm korouhví přečkávalo až do revoluce v roce 1911. Viz POWELL, Ralph, *The Rise of Chinese Military Power, 1895–1912*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1955, s. 7–19.

¹⁰¹ LEHNER, *Beiträge*, s. 146–150 a pozn. 578 na s. 150. Celý titul Františka Josefa I. v čínštině zněl „*Ta Ao-s' Ma-t'ia kuo ta chuang-šang*“ (*Da Aosi Majia guo Da huangschang*). Lehner je toho názoru, že se v případě rozdílu mezi tituly rakousko-uherského a čínského císaře nejednalo o lstivý pokus čínské strany o umenšení významu Františka Josefa I.

¹⁰² Titul „*chuang-ti*“ čínský dvůr chtěl nechtěl přiznával francouzskému císaři, do jehož zajetí u Sedanu v době podpisu smlouvy zbýval přesně rok, dále ruskému caru, později také německému císaři a britské královně jakožto císařovně indické. Tamtéž, pozn. 568 na s. 146.

¹⁰³ Ustanovení smlouvy viz Tamtéž, s. 150–152.

¹⁰⁴ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 16–17.

¹⁰⁵ Stav, jaký se vyvinul ve věci exterritoriality před první světovou válkou, shrnul F. E. Hinckley, státní návladní amerického soudu v Šanghaji. Analyzoval především to, jak se s problematikou exterritoriality vypořádaly anglosaské země, tudíž se o přístupu Rakouska-Uherska k věci exterritoriality nezmiňoval. HINCKLEY, F. E., *Extraterritoriality in China*. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol. 39, China: Social and Economic Conditions (Jan., 1912), s. 97–108.

ústupek vynutili Britové.¹⁰⁶ Obchodní podmínky tedy byly kromobyčejně příznivé. Zatímco však v osmnáctém století Ostendská kompanie čile obchodovala, o sto let později se situace naprosto obrátila. Nikdo, včetně samotných Číňanů, nekladl rakouskému a posléze rakousko-uherskému obchodu žádné překážky, avšak rakousko-uherská obchodní aktivita byla zanedbatelná i ve srovnání s druhořadými státy. Odhad míry rakousko-uherského obchodu je velice obtížný. V čínských oficiálních statistikách figuruje jako rakousko-uherské zboží pouze to, které bylo dopraveno do Číny na palubách lodí plujících pod rakousko-uherskou vlajkou. Velká část rakousko-uherského exportu se však uskutečňovala prostřednictvím cizích plavidel a dokonce cizích přístavů.¹⁰⁷ Průmyslové srdce monarchie bylo od Terstu odděleno horami, a i po dostavbě železnic bylo doprava po souši drahá. Mnohem levnější bylo poslat zboží po proudu Labe do Hamburku. Ne náhodou byl Děčín největším přístavem rakousko-uherské říše, co se objemu nakládky a vykládky týkalo. Další problém představuje fakt, že Hongkong, kam směřovala velká část nákladu, byl v čínských statistikách veden odděleně, a všechno cizí zboží, které tam bylo vyloženo a odesláno do Číny, je tak vedeno jako import do Číny z Hongkongu.¹⁰⁸ Rakousko-uherské statistiky byly mnohem pokročilejší.¹⁰⁹ Přímá účast rakousko-uherských firem na obchodu s Čínou byla zanedbatelná, většina zboží šla skrze prostředníky z cizích zemí. Od toho se odvíjela spíše symbolická přítomnost rakousko-uherských poddaných v Číně.

¹⁰⁶ SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka*, s. 251.

¹⁰⁷ LEE, Chinyun, c. d., s. 22.

¹⁰⁸ LEE, Chinyun, c. d., s. 22 a 24.

¹⁰⁹ V devatenáctém století bylo obvyklé, že statistiky braly v potaz pouze první zahraniční přístav, kam nebo odkud bylo zboží dovezeno. V důsledku toho si britští úředníci stěžovali: „*Jsou země jako Švýcarsko, u kterých, protože nemají žádné přístavy, se zdá, že s nimi neprovozujeme žádný obchod.*“ Roku 1891 se ve Vídni konal mezinárodní kongres statistiků, na kterém rakouští statistikové navrhli, aby se za zemi, z níž zboží pochází, respektive kam je exportováno, považoval stát, kde bylo vyrobeno, respektive použito. Tento rozumný návrh byl přijat mnoha zeměmi, v prvé řadě Rakouskem-Uherskem, ale například Spojené království se drželo zastaralého modelu až do roku 1908, kdy jej nahradilo vlastním systémem. DON, Yehuda, *Comparability of International Trade Statistics: Great Britain and Austria-Hungary before World War I*. In: *The Economic History Review, New Series*, Vol. 21, No. 1 (Apr., 1968), s. 89–92.

Z Číny se rakousko-uherská mise přesunula do Japonska, kde rovněž uzavřela smlouvu. Jednání s japonskou stranou bylo o poznání kratší, trvalo „celých“ deset dní, k podpisu smlouvy s Japonskem došlo již 18. října 1869. Po skončení jednání se rakousko-uherské lodě rozdělily. *Erzherzog Friedrich* zůstal na Dálném východě jakožto „staniční loď“, tedy plavidlo přidělené k dlouhodobé službě ve východoasijských vodách. Tento úkol plnil rok, poté byl nedaleko Jokohamy těžce poškozen při tajfunu a domů se vrátil v lednu 1871. Ve funkci staniční lodi jej ještě téhož roku vystřídala korveta *Fasana*, která přivezla ratifikace smluv z roku 1869 a na Dálném východě zůstala do roku 1873. *Erzherzog Friedrich* se do Číny vrátil ještě jednou, v letech 1874–1876, opět jako staniční loď. Kontradmirál Petz s lodí *Donau* přeplul Tichý oceán, aby uzavřel obchodní smlouvy s latinskoamerickými zeměmi, a do Evropy se vrátil v březnu 1871.¹¹⁰

Rakousko-Uhersko na Dálném východě po podpisu smluv zastupoval Heinrich von Calice jako vyslanec-resident a zároveň generální konzul; úřadu se ujal 23. dubna 1871.¹¹¹ Ohledně místa, kde měl úřadovat, nepanovala na rakousko-uherském ministerstvu zahraničí shoda. Calice, podporovaný kancléřem Beustem, se vyslovil pro Japonsko, ale převážila Scherzerova podpora pro Šanghaj, jež se stala Caliceho působištěm na několik dalších let. Rakousko-uherský diplomat se na portugalskou žádost neúspěšně pokoušel prostředkovat ratifikaci čínsko-portugalské smlouvy z roku 1862 o statutu Macaa.¹¹² Naproti tomu se Caliceho diplomacii podařilo přimět vlády, u nichž byl akreditován, aby vyslaly své zastoupení na Světovou výstavu ve Vídni pořádanou roku 1873.¹¹³ Jeho zásluhy mu téhož roku vynesly titul svobodného pána.

¹¹⁰ SONDHAUS, c. d., poznámka č. 69 na s. 33.

¹¹¹ Seznam rakousko-uherských vyslanců akreditovaných u čínského dvora od roku 1871 uvádí Georg Lehner jako přílohu na samý závěr své diplomové práce. LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 2 na s. 261. Viz též Příloha 1 této práce.

¹¹² LEHNER, *Beiträge*, s. 202–204.

¹¹³ *NDB. Band 3*, s. 94 (heslo Calice, Heinrich).

Počátkem roku 1874 byl Calice přesunut na post vyslance v Bukurešti, a 21. března 1874 jej vystřídal Ignaz svobodný pán von Schaeffer. Po Schaefferově odchodu roku 1877 nastalo dvouleté období, kdy jeho povinnosti zaujímal jeho zástupce Karl rytíř von Boleslawski. Nového vyslance-residenta, Maximiliana Hoffera rytíře von Hoffenfels jmenovalo c. a k. ministerstvo zahraničí teprve roku 1879. Teprve roku 1883 bylo vytvořeno řádné vyslanectví pro Čínu, Japonsko a Siam, jehož sídlem se stalo Tokio a prvním vyslancem se stal Karl hrabě Zaluski.¹¹⁴

Vytvářela se i síť rakousko-uherských konzulárních zastoupení v Číně.¹¹⁵ Konzulární úřad v Kantonu zanikl po Pustauově odchodu. Namísto toho vznikl již roku 1854 honorární konzulát v Hongkongu. Honorární konzuláty měly tu nevýhodu, že honorární konzulové na svém postu leckdy nevydrželi dlouho, protože se za obchodem nebo z jiných důvodů stěhovali jinam, a v některých případech nedbali na své čestné povinnosti. Rozvoj rakousko-uherské konzulární sítě na Dálném východě byl limitován nedostatkem financí.¹¹⁶ Po vytvoření vyslanectví v Tokiu zůstal v areálu rakousko-uherského zastupitelství v Šanghaji generální konzulát. Prvním generálním konzulem se v říjnu 1884 stal Joseph Haas. Jinak byly na základě mezistátní dohody zájmy rakousko-uherských občanů hájeny konzuly britskými.

První čínský hodnostář, Liou Si-chung, byl pověřen zastupováním mandžuské dynastie u vídeňského dvora teprve roku 1877.¹¹⁷ On i jeho nástupce Li Feng-pao, zastupující Čínu mezi lety 1879–1884, byli zároveň

¹¹⁴ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 19. Přesunutí zastupitelského úřadu do Tokia bylo dlouhodobým cílem japonské vlády už od roku 1873, a o dva roky později Ballhausplatz povolil vyslanci-rezidentovi sídlit také v Tokiu.

¹¹⁵ Seznam rakouských a rakousko-uherských konzulárních úředníků uvádí Georg Lehner jako přílohu na samý závěr své disertační práce. LEHNER, *Beiträge*, strana neuvedena.

¹¹⁶ Plán na zřízení dvou samostatných zastupitelství v Tokiu a v Pekingu z roku 1876 ztroskotal mimo jiné na nedostatku peněz. Jeho předkladatel, kancléř generálního konzulátu v Šanghaji Rudolf Schlick byl nucen navrhnout, aby zastupitel v Tokiu neměl titul vyslance, z čehož vyplývalo nižší služné. Tuto finanční újmu Schlick navrhoval kompenzovat dvojnásobným započítáním služebních let. Delegation odsouhlasily roční rozpočet pro rakousko-uherské zastupitelské úřady ve východní Asii na 45 000 zlatých. LEHNER, *Beiträge*, s. 175.

¹¹⁷ Seznam čínských vyslanců v Rakousku-Uhersku viz Příloha 2 této práce a LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 1 na s. 260.

akreditováni u několika dalších dvorů. Nástupní audienci jako první uskutečnil teprve 29. ledna 1885 Liho nástupce, jenž byl akreditován zároveň v Rakousku-Uhersku, Francii, Německu, Itálii a Nizozemsku. Čínský dvůr všechny tyto posty obsadil jediným mužem, nadějným mladým diplomatem Sü Ťing-čchengem, který do té doby čtyři roky sloužil své vlasti jako vyslanec v Tokiu a jaký takový musel řešit vzrůstající napětí mezi oběma říšemi, vyvolané zejména japonskou anexí Rjúkjú a problémy v Koreji. I když v této době bylo běžné, aby jeden diplomat byl akreditován ve více zemích, nebývalo zvykem, aby někdo zastupoval svoji vládu v pěti různých a takto významných zemích. V souvislosti s Rakouskem-Uherskem Sü nemusel řešit žádné zvláštní problémy a roku 1887 byl povolán zpět do Číny. Nahradil jej Chung Čchün, který v úřadu setrval do roku 1890, kdy jej vystřídal opět Sü Ťing-čcheng. Sü opět nebyl vyslancem pouze ve Vídni, ale tentokrát také v Německu, Nizozemsku a zejména Rusku. Druhou nástupní audienci u císaře Františka Josefa I. vykonal 18. května 1891.¹¹⁸

Prátelské styky s cizinci měly pro Čínu (nebo spíše pro mandžuskou dynastii) i blahodárné důsledky. Cizí, zejména britští a američtí dobrodruhové se podíleli na potlačení tchajpingského povstání, cizinci zakládali loděnice, arzenály a cvičili vládní vojska. I díky jejich úsilí byl v šedesátých letech postupně obnoven pořádek, dá-li se o pořádku v Číně devatenáctého století mluvit. Nastalo období „sebeposilování“, známé podle panujícího císaře též jako Restaurace Tchung-č'. V protikladu k Restauraci Meidži, k níž došlo ve stejnou dobu v Japonsku, se jednalo pouze o povrchní změny, o polovičaté zavádění moderní techniky bez podstatných změn celé společnosti. I to však stačilo, aby Čína postupně začala vypadat relativně silně. Císař Tchung-č' roku 1875 zemřel a novým císařem se stal teprve tříletý Kuang-sü. Císařovna-vdova Cch'-si, jinak sestra jeho matky, se prohlásila jeho adoptivní matkou a ujala se

¹¹⁸ LEHNER, *Die Chinapolitik*, poznámka č. 103 na s. 30.

regentství. Problémem mohlo být to, že Kuang-sü byl bratrancem svého předchůdce, zatímco dle konfuciánských představ musel nový císař následovat z o jeden stupeň mladší generace než jeho předchůdce. Ale tím se zatím nikdo neznepokojoval.

Jedním z hlavních čínských státníků této doby byl místokrál Li Chung-čang který vedle prince Kunga rovněž nejvíce ovlivňoval čínskou zahraniční politiku.¹¹⁹ Vyslanec-rezident Schaeffer měl příležitost s ním několikrát mluvit. Li se zajímal o důvod, proč Rakousko-Uhersko nepodpořilo Osmanskou říši proti Rusku ve válce z let 1877–1878, a zmínil se, že i ve světle této skutečnosti nezvažuje spojení s Vídní proti ruským expanzivním ambicím¹²⁰ – je sotva pravděpodobné, že by Rakousko-Uhersko o takové spojení zájem mělo. Li se roku 1884 pokusil přimět rakousko-uherskou diplomacii k prostředkování v konfliktu mezi Čínou a Francií,¹²¹ ale neúspěšně.¹²² Nejednalo se o výsledek úcty k rakousko-uherské moci – pro mnohé Asiaty bylo do jisté míry záhadou, jak může být Rakousko-Uhersko řazeno mezi velmoci. Roku 1875 „*princ [Kung], vzhledem k rozloze a počtu obyvatel tak kolosální čínské říše, nemohl skrýt svůj podiv nad tím, že Rakousko-Uhersko s rozlohou 11 333 čtverečních mil a 36 miliony obyvateli je*

¹¹⁹ Li Chung-čang (1823–1901) byl rodákem z provincie An-chuej. Velel jednotce domobrany bojující proti tchajpingům, později se stal pomocníkem státníka Ceng Kuo-fana. Za zásluhy v boji s tchajpingy a Nieny byl vysoce ceněn. Jako místokrál sídelní provincie Č’-li a „zplnomocněnec pro obchod v severních přístavech“ měl velké zásluhy na prvních krůčcích při modernizaci země. Založil Chuajskou armádu, která byla hlavní základnou jeho moci a zároveň patřila k nejlepším jednotkám, jaké Čína tou dobou měla. Krom toho se podílel na založení paroplavby a telegrafních linek a na těchto podnikcích měl významné majetkové podíly, čímž spojil sebeposilování se sebeobohacením. Peníze získal zejména prostřednictvím obrovských úplatků. Vinou nepříznivého průběhu války s Japonskem (1894–1895) upadl v nemilost. Roku 1899 se stal místokrálem v Kantonu, po porážce Číny za Boxerského povstání vyjednával o podmínkách narovnání s velmocemi.

¹²⁰ LEHNER, *Beiträge*, s. 234–235.

¹²¹ Čínsko-francouzská válka z let 1884–1885 byla vyvolána francouzskou snahou o ovládnutí Tonkinu, jenž byl vazalským státem Číny a zároveň představoval bránu do vnitrozemí jihozápadní Číny. Francouzi u Fu-čou porazili fu-ťienskou flotilu, jedno z čínských regionálních loďstev, a vylodili se na Tchaj-wanu, jejich pozemní síly však utrhly roku 1885 porážku u Langsonu. Čínský dvůr se zřekl svých nároků v Tonkinu a ten se stal francouzským protektorátem. Čínské ozbrojené síly se předvedly v o poznání lepším světle než v předchozích konfliktech s cizinci.

¹²² LEHNER, *Beiträge*, s. 213–218.

nazýváno velmocí,“ hlásil vyslanec-resident Schaeffer ze Šanghaje.¹²³ Na druhou stranu, jeho nástupce Hoffer po nástupu na svůj post roku 1879 dospěl k závěru, že prestiž Rakouska-Uherska na Dálném východě stoupá. Tento fakt přičítal jednak ctnostem a vznešenosti svého vládce, Františka Josefa I., jednak „*smyslu pro spravedlnost*,“ osvědčovanému rakousko-uherskou zahraniční politikou, a konečně úspěšnému záboru Bosny a Hercegoviny.¹²⁴

Svou vinu na celkově nevelké prestiži Rakouska-Uherska měla i slabá rakousko-uherská námořní přítomnost ve východoasijských vodách. Po návratu fregaty *Erzherzog Friedrich* do domovských vod roku 1876 nastalo dlouhé období, kdy Rakousko-Uhersko nebylo na Dálném východě zastoupeno.¹²⁵ Teprve v polovině osmdesátých let došlo k oživení. Nejprve v letech 1883–1885 příplul jako staniční loď dělový člun *Albatros*, následovaný v letech 1884–1887 sesterským plavidlem *Nautilus*. Loď *Aurora*, pobývající v dálnévýchodních vodách v letech 1886–1888, podnikla plavbu proti proudu Jang-c'. Dalšími staničními loděmi byly opět *Fasana* (1887–1889) a *Zrinyi* (1890–1891), a *Fasana* se v Číně zastavila i na své cestě kolem světa, podniknuté v letech 1891–1893. V letech 1892–1894 podnikla válečná loď *Saida* plavbu do Austrálie, Číny a Japonska. Loď *Fasana*, která opět podnikla plavbu do orientálních vod o rok později, se v tomto případě omezila pouze na návštěvu Indie a Austrálie.¹²⁶

Pro rakousko-uherské námořnictvo byly hlavním operačním prostorem domácí vody. Vzdáleným mořím nebyla přikládána velká důležitost. Přesto se rakousko-uherská námořní kadeti během svého výcviku dostali i do exotických končin. Někteří z nich měli to štěstí, že se

¹²³ LEHNER, *Beiträge*, s. 232. Ať už byl podiv prince Kunga jakýkoli, nemohl nic změnit na tom, že rakousko-uherská říše zůstávala druhým největším a třetím nejlidnatějším evropským státem.

¹²⁴ LEHNER, *Beiträge*, s. 236–237.

¹²⁵ Seznam všech rakousko-uherských válečných plavidel, která plula na Dálný východ, uvádí Wilhelm Donko. DONKO, c. d., s. 237–242. Seznam plavidel, která navštívila čínské vody, je uveden v článku Gerda Kaminskiho. KAMINSKI, c. d., s. 20–21. Viz též Příloha 3 mé disertační práce.

¹²⁶ SONDHAUS, c. d., s. 139.

zúčastnili plaveb kolem světa – rakousko-uherské námořnictvo jich podniklo celkem sedm, poslední (a nezamýšlenou) v letech 1900–1901.¹²⁷ Jiní kadeti se podívali alespoň do Jižní Ameriky nebo odpluli na palubách staničních lodí na Dálný východ. V případě, že se na Dálném východě nalézalo více lodí, z nichž některá měla odplout, bylo obvyklé, že došlo k výměně části mužstva nebo i velitelů. Lodě, které Dálný východ navštívily, nepůsobily obvykle reprezentativně.¹²⁸ Například dělový člun *Albatros*, plující pod plachtami, naprosto nesnesl srovnání s moderními japonskými křižníky nebo dokonce čínskými, v Německu stavěnými bitevními loděmi s dvanáctipalcovými děly.¹²⁹ Je možné, že rakousko-uherské námořnictvo pokračovalo v tradici vysílání slabých plavidel, aby nečinilo na Číňany nepatřičný dojem agresivity.

Dálnévýchodní otázky měly na Rakousko-Uhersko dlouhodobě vliv pouze zprostředkovaně, stejně jako rakousko-uherská politika mohla mít pouze zprostředkovaný vliv na Čínu. Pro Rakousko-Uhersko mělo značný význam jen ruské angažmá, jež odvracelo pozornost Petrohradu od balkánské problematiky, což posilovalo rakousko-uherskou roli v jihovýchodní Evropě. V období před rokem 1894 se nedá říct, že by ruské zasahování do dálnévýchodní oblasti způsobovalo Rusku významné dodatečné problémy s ostatními velmocemi. Pochopitelně, Britové byli znepokojeni jakýmkoli ruským postupem ve východní Asii. Stejnou měrou by ovšem byli znepokojeni v případě, že by Rusové zasahovali v jihovýchodní Evropě nebo v Persii nebo kdekoli jinde na světě. Touto dobou se ještě nezdálo, že by jakýkoli východoasijský stát mohl pro Rusko představovat relevantního soupeře. Pro Rusko tedy představovaly

¹²⁷ DONKO, c. d., s. 241 udává, že k poslední plavbě kolem světa, již uskutečnila fregata *Donau* v letech 1900–01, došlo náhodou a pod tlakem nutnosti. Loď, plula s částí kadetů ročníku 1900 do Jižní Ameriky, ale bylo jí dodatečně nařízeno se přesunout přes Pacifik do čínských vod v souvislosti s Boxerským povstáním.

¹²⁸ Náčrty rakousko-uherských plavidel, jež navštívila Dálný východ, viz KAMINSKI, c. d., s. 20–21.

¹²⁹ Míňeny jsou lodě čínské Severní eskadry, *Ting-jüan* a *Čen-jüan*. Obě byly ztraceny při pádu Wej-chaj-wej za čínsko-japonské války, *Ting-jüan* byla potopena vlastní posádkou a *Čen-jüan* padla do japonských rukou a byla zařazena do japonského námořnictva. Poté již čínské loďstvo nedisponovalo srovnatelnými plavidly.

dodatečnou hrozbu pouze Spojené státy, jež měly zájem na Dálném východě, ale v ostatních ruských zájmových oblastech nikoli. USA by se však rozhodně nepostavily proti Rusku bez podpory dalších velmocí, zejména Britů.

Z hlediska ruských zájmů na Dálném východě a asijském prostoru jako takovém byla klíčová otázka stavby Transsibiřské magistrály, která by teprve umožnila Rusům získat v dálnévýchodním prostoru pevnou oporu a využít možnosti, které se tam naskývaly. Doprava po zemi byla doposud nesmírně zdoluhavá a doprava po moři byla sice relativně levná, ale v případě války velice riskantní, nemluvě o tom, že ruské dálnévýchodní přístavy na několik měsíců v roce zamrzaly. První plány na stavbu železnice k Tichému oceánu byly vypracovány již v šedesátých letech, za Muravjeva-Amurského, ale pak byla záležitost odložena na neurčito. Carský ukaz z roku 1886 rozhodl o provedení stavby, následujícího roku byly vypracovány plány, ale pro nedostatek peněz se nedělo nic.

Vlastní popud ke stavbě železnice dala paradoxně sama Čína. Již počátkem osmdesátých let se pokusila dosáhnout navrácení zátoky Posjeta jižně od Vladivostoku při rusko-korejské hranici u Japonského moře, aby tam Číňané mohli postavit námořní základnu, spojenou železnicí s ostatní Čínou. Byl to krajně iluzorní požadavek, protože by tak Rusové vystavili Vladivostok ohrožení a ještě k tomu ztratili pozemní hranici s Koreou, což by jim podstatně ztížilo případnou expanzi do této strategicky nesmírně významné oblasti. Roku 1889 byla postavena železnice mezi Pekingem a černouhelnými doly v Kchaj-pingu, která byla o rok později prodloužena do Šan-chaj-kuanu na hranicích Mandžuska. Li Chung-čang pověřil výpravu, jejímž členem byl i britský inženýr Kinder, vytyčením vhodné trasy pro stavbu železnice přes Mandžusko až na hranici Přímořského kraje, právě k zátocce Posjeta. Tato oblast byla získána na úkor Číny teprve před třiceti lety, v situaci, kdy dynastie Čching čelila

problémům jak s domácími povstalci, tak s britsko-francouzskými interventy. Ty časy byly pryč, zdálo se, že čínská moc a sebevědomí roste. Čínský námořní program, třebaže měl daleko k dokončení, směřoval k tomu, aby Čína měla největší námořní síly na Dálném východě. Číňané si dovoľovali silácká gesta i vůči Japonsku.¹³⁰ Rozhodnutí postavit Transsibiřskou magistrálu tedy bylo i preventivním krokem.¹³¹ Stavba Transsibiřské magistrály, jež začala roku 1891, byla zcela správně chápána jako narušení dosavadní strategické rovnováhy na Dálném východě. Rozhořčena byla zejména japonská veřejnost, protože tento krok výrazně poškodil japonské zájmy. To se projevilo mimo jiné tím, že když se carevič Mikuláš na své cestě po Asii zastavil v Japonsku, stal se dne 11. května 1891 terčem pokusu o atentát.¹³²

Naproti tomu bez problémů proběhla návštěva arcivévody Františka Ferdinanda na Dálném východě. Rakousko-uherský následník trůnu podnikl v letech 1892–1893 na palubě nového křižníku *Kaiserin Elisabeth* svoji cestu kolem světa, během níž zavítal i na Dálný východ. Na této plavbě přišel do styku s velkým množstvím chorvatských členů posádky¹³³ a velice kladně hodnotil jejich oddanost Rakousku-Uhersku. Má se za to, že právě pod dojmem této skutečnosti přišel s myšlenkou

¹³⁰ Roku 1892 navštívil admirál Ting, velitel čínské Severní eskadry, se svými plavidly Nagasaki. Na japonské pozorovatele čínská eskadra naprosto nepůsobila dojmem bojové připravenosti, čínští námořníci vyprovokovali velký střet s obyvateli přístavu. Toto chování se výrazně odlišuje od navýsost korektního přístupu prvních rakouských expedic do Číny.

¹³¹ Mapa železnic v prostoru severní Číny a Mandžuska viz LANGER, c. d., s. 183. O rozhodnutí stavět Transsibiřskou magistrálu viz Tamtéž, s. 171–172 a MALOZEMOFF, c. d., s. 26–27 a 38–40.

¹³² K útoku došlo v Ócu nedaleko Kjóta. Japonci dávali najevo velké politování, sám císař Meidži se dostavil k raněnému Mikulášovi a ministr zahraničí Šúzó Aoki, zodpovědný za průběh carevičovy návštěvy, rezignoval. Očekávalo se, že atentátník Sanzó Cuda bude odsouzen k trestu smrti, ale japonské soudy, aby daly najevo, že rozhodují nestranně a bez ohledu na politické tlaky, jej odsoudily pouze na doživotí, což byl odpovídající trest za pokus o vraždu. Motivací tohoto rozhodnutí byla i snaha dát mocnostem najevo, že Japonsko je zákonů dbalou zemí, tudíž mohou být bez obav revidovány nerovné smlouvy z poloviny století. Sanzó Cuda zanedlouho poté zemřel ve vězení na Hokkaidó. NISH, Ian Hill, *Japan's Foreign Policy*, s. 45–46; CONNAUGHTON, c. d., s. 15; VEBER, Václav, *Mikuláš II. a jeho svět. Rusko 1894–1917*. Karolinum, Praha 2000, s. 21 a SEIICHI, Iwao (ed.), *Biographical Dictionary of Japanese History*. Kodansha International Ltd. in collaboration with the International Society for Educational Information, Tokyo – New York (N. Y.) 1978, s. 397 (heslo Kojima Korekata).

¹³³ Chorvaté touto dobou, jakož i kdykoli jindy, tvořili nejpočetnější národnostní skupinu mezi řadovými námořníky rakousko-uherského válečného loďstva – například roku 1896 tvořili celých 41,7 %. SONDHAUS, c. d., s. 134.

trializace rakousko-uherské říše.¹³⁴ Teprve tato cesta dala Dálnému východu na vědomí, že i rakousko-uherské námořnictvo disponuje moderními plavidly; bylo to vhodné i vzhledem k účelu plavby. V Jokohamě na podzim 1893 následník trůnu *Kaiserin Elisabeth* opustil a odplul do Spojených států na palubě parníku.¹³⁵

Do kompetence vyslanectví v Tokiu spadaly nejen Japonsko, Čína a Siam, ale i Korea, jejíž postavení bylo složité. Korea byla tradičně vazalským státem Číny, ale Japonsko na ní mělo z hospodářských i strategických důvodů eminentní zájem. Japonci se po Restauraci Meidži nejprve pokoušeli napomoci Korejcům k tomu, aby svoji zemi zreformovali podle japonského vzoru. Původním japonským cílem¹³⁶ byla silná a moderní Korea, zavázaná Japonsku.¹³⁷ Tím měla být zaručena jak její bezpečnost, tak zprostředkovaně i to, že korejské přístavy se nestanou základnou pro útok na japonské ostrovy. Tento plán však ztroskotal na tradiční korejské nedůvěře vůči Japonsku, na netečnosti, neschopnosti a zkorumpovanosti korejských elit, nadto rozdělených do frakcí, jež proti sobě vedly bratrovražedné boje, a zejména na postoji Číny. Čína považovala Koreu za „závislou zemi Číny, avšak nikoli její územní držbu (...) ve svých domácích a zahraničních záležitostech je nezávislá [vládnoucí si sama]“. Toto stanovisko bylo „nejenom zmatené, ale ve skutečnosti neslučitelné s moderním systémem mezinárodního práva a vztahů.“¹³⁸ Z těchto rozdílných představ vyplývalo velké napětí mezi oběma zeměmi, umocněné navíc četnými incidenty, jež byly iniciovány

¹³⁴ SONDHAUS, c. d., pozn. 8 na s. 163.

¹³⁵ SONDHAUS, c. d., s. 125. Sondhaus udává, že František Ferdinand se plavil z Jokohamy do Vancouveru na palubě kanadského parníku pro přepravu cestujících, naproti tomu Wilhelm Donko uvádí, že se jednalo o poštovní parník. DONKO, c. d., s. 239.

¹³⁶ Myšlena je převládající tendence mezi japonskými elitami, nikoli expanzionistické představy jednotlivých postav japonského politického života. Ostatně mnozí japonští představitelé své plány s Koreou v průběhu času měnili.

¹³⁷ „Pokud by úzkost vůdců [éry] Meidži byla utišena vzestupem silné a aktivně modernizující korejské elity ochotné spoléhat se na japonskou pomoc, Korea si mohla klidně zachovat svoji nezávislost. Ale tradice pohrdání Japonci a naprosto pochopitelná podezřivost ohledně japonských motivů zmařily tu možnost.“ DUUS, Peter, *The Abacus and the Sword. The Japanese Penetration of Korea, 1895–1910*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1998, s. 241.

¹³⁸ LEE, Yur-Bok, PATTERSON, Wayne (eds.), *One Hundred Years of Korean-American Relations*. The University of Alabama Press, místo vydání neuvedeno, 1986, str. 16.

samotnými Korejci a do nichž byly obě říše zataženy. Postavení Koreje však bylo ještě složitější. Zájem na zemi mělo i Rusko, hledající nezamrzající přístav u Tichého oceánu. Ruské pokusy o proniknutí do země byly dlouhodobé, ale Rusové se nedokázali prosadit v silné čínské a japonské konkurenci, tím spíše, že Čína vypadala silnější, než ve skutečnosti byla. V případě, že by byl vliv jedné z asijských zemí v Koreji zničen, uvolněný prostor by zabrali Rusové. Japonští a čínští představitelé však nebrali na tyto úvahy zřetel, protože byli zaujati vzájemnými spory.

Roku 1882 vojáci z tradičních korejských jednotek, špatně zásobovaní a znepokojení japonskou pomocí při reformách korejské armády, provedli státní převrat a vypálili japonské vyslanectví v Soulu. Vzbouřenci byli krátce nato rozdraceni čínským zásahem. O dva roky později se mladí radikální korejští reformátoři sami pokusili o státní převrat a do svých plánů zapletli japonského vyslance. Proti spiklencům zasáhla čínská armáda pod vedením mladého nadějného důstojníka Jüana Š'-kchaje a japonské vyslanectví opět lehlo popelem. V dubnu 1885 japonský státník Hirobumi Itó uzavřel s Li Chung-čangem v Tiencinu smlouvu, jíž se obě země mimo jiné zavázaly ke vzájemným konzultacím v případě, že do Koreje vyšlou svá vojska. V tomto období však měli hlavní vliv v zemi Číňané reprezentovaní rezidentem, kterým byl Jüan Š'-kchaj.¹³⁹ Jüan se snažil prosadit čínský vliv v Koreji všemi prostředky. Roku 1886 začal šířit zprávu, že se Rusko s korejským souhlasem snaží nahradit čínskou suverenitu nad Koreou. Jüan plánoval odvléci korejský královský pár i s dětmi do Číny a na jejich místo nastolit králova otce Tāwonguna, a cizí diplomaté byli toho názoru, že to je pouze předstupeň k přeměně Koreje v čínskou provincii.¹⁴⁰ Věc vyšla zásluhou

¹³⁹ Jüanovo působení v Koreji hodnotí zejména Jerome Ch'en ve své klasické biografii Jüana Š'-kchaje. CH'EN, Jerome, *Yuan Shih-k'ai, 1859–1916. Brutus Assumes the Purple*. Stanford University Press, Stanford, California 1961, s. 17–42.

¹⁴⁰ DENNETT, c. d., str. 483. Podle tohoto autora se v Pekingu o připravované anexi Koreje bavili zahraniční diplomaté a značná část z nich jej vcelku schvalovala.

diplomatičkého sboru najevo, avšak rozhořčení korejského dvora nemohlo nijak otrást Jüanovou pozicí.

Tento vývoj se nejevil příznivým korejskému králi Kodžongovi, který dospěl (původně pod vlivem Li Chung-čanga, obávajícího se japonského postupu) k závěru, že nejlepší obranou proti cizímu vměšování bude navázat co nej přátelštější styky s ostatními mocnostmi. Kodžong uzavřel již roku 1882 smlouvu s Američany, považoval je za nezištné přátele Koreje a příliš na ně spoléhal. Nakonec se ukázalo, že ani smlouvy se vzdálenými mocnostmi nemohou Koreou uchránit; ostatně většina ze smluv byla uzavřena ještě před čínským zasahováním v zemi, aniž by tomu zabránila. To však ještě nebylo počátkem devadesátých let jasné. Do Kodžongovy politiky zapadala smlouva s Rakouskem-Uherskem, uzavřená 23. června 1892 v Tokiu za amerického prostředkování.¹⁴¹ Uzavírali ji korejský zástupce v Japonsku Kwon Čae-hjong a v pořadí druhý rakousko-uherský vyslanec v Tokiu Rüdiger von Biegeleben.¹⁴² Ratifikovaný exemplář rakousko-uhersko-korejské smlouvy dopravil do Koreje křižník *Kaiserin Elisabeth* v říjnu 1893. Další styky Rakouska-Uherska s Koreou byly nečetné. Vyslanci, které Korea vyslala do evropských hlavních měst, byli akreditováni i v Rakousku-Uhersku, příležitostně docházelo ke zdvořilostním kontaktům a roku 1901 navštívilo Koreu celé rakousko-uherské loďstvo na Dálném východě, čítající tou dobou dokonce pět lodí, ale bylo naprosto mimo možnosti a zejména ambice rakousko-uherské diplomacie, aby ovlivnila osud Koreje – nedokázaly to ani o poznání angažovanější mocnosti, jako Spojené království nebo USA.¹⁴³

¹⁴¹ Podmínky smlouvy a dodatková obchodní smlouva viz BERGER, c. d., s. 24–33.

¹⁴² Rüdiger svobodný pán von Biegeleben (1847–1912) byl vyslancem od 20. června 1888 a svůj post opustil 27. listopadu 1893. Čínský dvůr otálel s poskytnutím nástupní audience, rakousko-uherský vyslanec tak císaři Kuang-sümu a císařovně-vdově Cch'-si předložil své pověřovací listiny teprve 27. října 1891. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 23–24. Biegelebenova kariéra viz BERGER, c. d., pozn. 31 na s. 118–120.

¹⁴³ Blíže k dalším vztahům mezi Rakouskem-Uherskem a Koreou viz LEE, Sang-Kyong (ed.), *Österreich – Korea. Festschrift zum 100jährigen Jubiläum*. WUV-Universitätsverlag. Wien 1994, s. 57–58, a BERGER, c. d., Wien 1992, s. 55–64.

Rejdařství Österreichischer Lloyd¹⁴⁴ zvyšovalo svoji přítomnost ve východní Asii, ale pomalu. Roku 1881 byla zřízena pravidelná linka (tj. jedna loď za měsíc) do Hongkongu, roku 1892 do Šanghaje a v roce 1893 do Jokohamy.¹⁴⁵ V roce 1893 rakousko-uherská plavidla překonala Itálii v objemu námořní dopravy Suezským průplavem, takže Rakousko-Uhersko v tomto ukazateli zaostávalo pouze za Brity, Němci a Francouzi.¹⁴⁶ Obchod na asijském pobřeží Indického oceánu byl důležitější než obchod s Čínou; první rakousko-uherská firma otevřela svou pobočku v Číně teprve roku 1889.¹⁴⁷ Obchodní bilance s Čínou byla setrvalě pasivní.¹⁴⁸ Počet rakousko-uherských poddaných nalézajících se v Číně se pohyboval v řádu desítek,¹⁴⁹ nepočítaje v to posádky válečných plavidel, pokud se ovšem nějaká v čínských vodách zrovna nalézala. Představovalo to zlomek procenta všech cizinců pobývajících v Říši středu. Počet Číňanů v Rakousku-Uhersku byl obdobně zanedbatelný, na rozdíl od počtu čínských usedlíků v USA, na ruském Dálném východě, v britských, nizozemských nebo francouzských koloniích. Nízký počet poddaných Františka Josefa I. v Číně odrážel malou atraktivitu Dálného východu pro Rakousko-Uhersko. Jak jsme viděli na příkladu Egypta, nejednalo se o výsledek nezájmu rakousko-uherského obyvatelstva o mimoevropské oblasti vůbec.

¹⁴⁴ Společnost byla roku 1872 vzhledem k finanční spoluúčasti Zalitavska přejmenována na Österreichisch-Ungarischer Lloyd, ale roku 1891 se vrátila k původnímu názvu, protože uherská vláda podpořila vznik uherského rejdařství Adria. LEE, Chinyun, c. d., pozn. 6 na s. 21.

¹⁴⁵ LEE, Chinyun, c. d., s. 23; LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 22–23. Georg Lehner udává, že roku 1885 byla linka do Hongkongu posílena na dvě lodi za měsíc. S tímto nesouhlasí Lehnerem citované hlášení vyslanectví v Tokiu, podle kterého roku 1891 plulo do Číny 8 lodí a z Číny 6 lodí, a roku 1892 do Číny odplulo 11 lodí a z Číny do Rakouska se vydalo 10 lodí. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 26. Jediným vysvětlením může být, že některé z těchto lodí odpluly do nebo z Číny opakovaně během jednoho roku.

¹⁴⁶ Výjimku představoval rok 1896, kdy se Itálie v objemu přepravy Suezským průplavem dočasně posunula před rakousko-uherskou říši – příčinou byl transport posil a materiálu pro italskou invazi do Habeše, skončivší ovšem fiaskem již 1. března 1896 porážkou u Aduy. Viz SONDHAUS, c. d., s. 148.

¹⁴⁷ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 23. Jednalo se o firmu Kremsir & Co.

¹⁴⁸ Roku 1891 Rakousko-Uhersko vyvezlo do Číny zboží v hodnotě 0,436 milionu zlatých a dovezlo zboží za 2,82 milionu. Následujícího roku exportovalo zboží za 0,255 milionu a importovalo zboží v hodnotě 3,06 milionu. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 26.

¹⁴⁹ Tak roku 1880 se v Číně nalézalo 35 rakousko-uherských poddaných. LEHNER, *Beiträge*, pozn. 835 na s. 232. Koncem roku 1892 bylo v Číně dle hlášení vyslanectví v Tokiu 61 Rakušanů a 10 Uhrů. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 26. Počet případných obyvatel Bosny a Hercegoviny v Číně uveden nebyl.

V personální nouzi se v první polovině devadesátých let ocitlo také rakousko-uherské zastoupení na Dálném východě jako takové. Vyslanec von Biegeleben se roku 1893 vrátil do Evropy a po dva roky jej zastupoval Heinrich hrabě Coudenhove. V Hongkongu byla situace problematictější. Lorenz Poesnecker, honorární konzul od roku 1888, opustil roku 1892 Hongkong, a třebaže nebyl ještě z postu honorárního konzula oficiálně uvolněn, bylo třeba za něj najít náhradu. Na Poesneckerovo doporučení byl vykonáváním úřadu prozatímně pověřen Němec Kramer. Svého postu si nevážil, naopak se jej snažil zbavit. „*Může nepobouřit vlastenecké city, když tlustý Dán¹⁵⁰ pan Kramer (...) hlasitě lamentuje, jak to osobně sdělil minulý rok mně, že má náš konzulát na krku [?] (...) Prochází se po klubu a žebrá po lidech, aby převzali úřad konzula,*“ hlásil hrabě Coudenhove na jaře 1894.¹⁵¹ Situace byla trapná, ale co jiného se dalo dělat? Generální konzul Haas hlásil 16. července 1894: „*Rak[ousko]-uh[erský] státní příslušník, který by byl způsobilý zastávat hodnost zástupce c. a k. monarchie, se naneštěstí touto dobou v Hongkongu nenachází.*“¹⁵² Již brzy měl zasílat do Vídně zprávy zcela jiné, z našeho hlediska přinejmenším stejně zajímavé.

¹⁵⁰ Kramer byl narozen v Porýní a byl německým občanem, v Kantonu obchodoval v letech 1868–1890 a dlouhá léta byl honorárním konzulem Dánska.

¹⁵¹ LEHNER, *Beiträge*, s. 197.

¹⁵² Tamtéž, s. 198.

II. KAPITOLA

Rakousko-uherská politika v Číně v letech 1894–1897

Bylo-li období před rokem 1894 z hlediska rakousko-uherských zájmů v Číně naprosto nevýznamné, následující tři léta znamenala jistý pokrok a přípravu půdy pro stav, kdy by mohlo Rakousko-Uhersko pomýšlet na to, že bude v Číně jednoho dne hrát významnější roli. Růst rakousko-uherského zájmu v oblasti Dálného východu však byl zastíněn tím, že ostatní mocnosti rozšířily své angažmá v Číně mnohem větší měrou, která odpovídala rostoucímu významu východoasijské oblasti v mezinárodní politice.

Roku 1894 se poprvé od Opiových válek iniciativy na Dálném východě chopila orientální mocnost, a to Japonsko. Japonské císařství se již od sedmdesátých let opakovaně ocitalo ve sporech s Čínou. Dlouhotrvající zápas o vliv v Koreji vygradoval, když v dubnu 1894 došlo v jihozápadní Koreji k povstání sekty Tonghak. Korejský dvůr požádal čínskou vládu o pomoc. Číňané vyslali v červnu 1894 do Koreje svá vojska, aniž by dle podmínek smlouvy z Tiencinu došlo ke konzultacím s japonskou vládou. Li Chung-čchang v rozhovoru s rakousko-uherským generálním konzulem v Šanghaji prohlásil, že neočekává japonskou intervenci.¹⁵³ Japonsko však bylo dostatečně silné a sebevědomé, aby reagovalo na čínský krok a 1. srpna 1894 vyhlásilo Číně válku. Tou dobou již několik dní zuřily boje mezi japonskými a čínskými vojsky v Koreji. Západní mocnosti nezasáhly – byly válkou překvapeny a očekávaly snadné čínské vítězství. Dále, Japonsko dalo najevo, že nebude překážet

¹⁵³ MALOZEMOFF, c. d., s. 56.

zahraničnímu obchodu Číny, a zcela vyňalo z prostoru bojových operací oblast Šanghaje, jež byla klíčovou oblastí britských i dalších obchodních zájmů.¹⁵⁴ Z těchto důvodů se i Spojené království, které bylo z dřívějšíka přátelsky nakloněno Číně, drželo stranou.¹⁵⁵

Protože Rakousko-Uhersko nemělo ještě v Číně své vyslanectví, nejvíce zpráv přicházelo na Ballhausplatz z vyslanectví v Tokiu. Již 16. července 1894 hlásil hrabě Coudenhove, že se situace v Koreji komplikuje. Podle jeho názoru Japonsko nebylo ochotno přijmout případné ruské prostředkování. Čína dle rakousko-uherského diplomata využívala tradiční korejské nechuti vůči Japonsku a měla za cíl vyhnat z Koreje všechny Japonce.¹⁵⁶ V další zprávě z 3. srpna Coudenhove vyslovil názor, že Japonsko se ocitlo v nezáviděníhodné pozici, kdy mělo na výběr buď blamáž spojenou se stažením svých vojsk, anebo válku s Čínou. Coudenhove zjevně neměl důvěru v japonské vítězství, zmiňoval se však o Japonci inspirovaných reformách v Koreji.¹⁵⁷ Další informace,

¹⁵⁴ Japonci toho záhy litovali, protože v oblasti Šanghaje se nalézala značná část čínského válečného průmyslu, směřoval tam válečný materiál objednaný z ciziny, Šanghaj sloužila jako základna čínského loďstva i jako naložovací přístav pro vojáky směřující na bojiště. Tato fakta shrnul rakousko-uherský generální konzul v Šanghaji Haas v hlášení ze 4. října 1894. Cit. in.: BERGER, c. d., s. 49.

¹⁵⁵ Brity nepohnulo ani to, že již 25. července japonský křižník *Naniwa* pod vedením pozdějšího velkoadmirála Heihačiróa Tógóa potopil britský parník *Kowshing*, na jehož palubě se do Koreje přepravovaly čínské posily v síle 1220 mužů. Tógó vyzval loď ke kapitulaci, ale Číňané vyhrožovali posádce smrtí, pokud tak učiní. Kapitán a zbytek posádky v nestřeženém okamžiku naskákali do vody, čínští vojáci na ně i na *Naniwu* stříleli a Tógó na *Kowshing* nařídil zahájit palbu. Většina Číňanů zahynula. Z posádky *Kowshingu* přežila čínskou střelbu jen hrstka mužů, většina transportovaných vojáků zahynula, ale jejich velitel, německý major von Hanneken, se zachránil. MORSE, c. d., s. 24; BERGER, c. d., s. 38. (Berger přiznává von Hannekenovi hodnost hejtmana, což je ovšem na velení víc jak tisícovce mužů docela málo.) Ani napadení britského konzula v Soulu Gardnera japonskými vojáky nepřímělo Brity k tvrdší odezvě – Gardner byl do Koreje přeložen z Chan-kchou za své avanturistické návrhy, jak podporovat britské misionáře v Číně silou, a vůči Japoncům se choval arogantně. Na druhou stranu, ve štábu čínské Severní eskadry působil britský vojenský poradce, viceadmirál W. M. Lang, a velitel britské Dálnévýchodní eskadry viceadmirál sir A. Buller informoval před rozhodující námořní bitvou Číňany o pohybu japonského loďstva. Viz KAJIMA, c. d., s. 43. Buller nařídil při setkání s japonskými plavidly vypálit pozdravné výstřely – připravil tak Japonce o moment překvapení. Po japonském vítězství Buller naprosto obrátil a v memorandu z 16. dubna 1896 navrhl uzavřít britsko-japonské spojenectví. Usuzoval, že v případě konfliktu s rusko-francouzským blokem se Britové postarají o ruské námořní síly na Dálném východě a Japonci se vypořádají s francouzskou eskadrou. To mělo umožnit, aby Japonci mohli libovolně vysílat svá vojska do Koreje, aby poloostrov nepadl do ruských rukou. Viz *Korea and Manchuria Between Russia and Japan, 1895–1904. The Observations of Sir Ernest Satow, the British Plenipotentiary to Japan (1895–1900) and China (1900–1906)*. Ed. by LENSEN, George Alexander. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo, Japan – Tallahassee, Florida 1968, s. 72.

¹⁵⁶ BERGER, c. d., s. 36–37.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 37.

ať už ověřené, či nikoli, zejména o vývoji na bojištích, poskytoval generální konzulát v Šanghaji, a to v dostatečném množství – jen za rok 1895 bylo ze Šanghaje odesláno ne méně než 113 zpráv s politickým obsahem.¹⁵⁸

Průběh války znamenal pro okolní svět velké překvapení.¹⁵⁹ Japonské síly, třebaže mnohem méně početné než čínská armáda i námořnictvo, prokázaly velkou odvalu i bojové mistrovství, zatímco čínští vojáci, příslušející zejména k tzv. Chuajské armádě, prchali ze zdánlivě nedobytných pozic.¹⁶⁰ 16. září 1894 byl dobyt Pchjongjang, 17. září japonské námořnictvo porazilo u ústí řeky Ja-lu papírově silnější čínskou Severní (Pej-jangskou) eskadru.¹⁶¹ Vídeň o obou japonských vítězstvích informoval dne 4. října generální konzul Haas.¹⁶² 21. listopadu 1894 Japonci dobyli Port Arthur a 2. února 1895 námořní základnu Wej-chaj-wej na poloostrově Šan-tung a zničili zbytky Severní eskadry.¹⁶³ Tchaj-wan byl proti japonskému útoku bezbranný.¹⁶⁴

¹⁵⁸ LEHNER, *Die Beiträge*, pozn. 865 na s. 241.

¹⁵⁹ Cílem mé disertační práce není podrobně analyzovat a hodnotit průběh čínsko-japonské války. Zájemce odkazují na následující díla: INOUE, c. d.; EASTLAKE, YAMADA, c. d.; PAINE, S. C. M., *The Sino-Japanese War of 1894–1895. Perceptions, Power, and Primacy*. Cambridge University Press, Cambridge 2003.

¹⁶⁰ Zprávy o kvalitách čínských sil posílal generální konzul v Šanghaji Haas. Dne 3. srpna 1894 hlásil, že Pej-jangská eskadra potopila tři japonské lodě. Již v dalším hlášení z 9. srpna tuto zprávu dementoval a hlásil, že do Koreje směřuje 30 000 vojáků z Mandžuska a 20 000 vojáků z Č'-li. Dle jeho dobrozdání dobrá třetina těchto vojsk patřila k pomocnému personálu a jednotky z Č'-li měly nevalnou kvalitu, nedostatečný výcvik i výzbroj a jednalo se o milice a čerstvé rekruty. BERGER, c. d. s. 40. Dne 6. září se Haas zmínil o fantaziích čínského tisku, podle kterého bylo Japonsko poraženo na souši i na moři, čínské lodě se objevily před přístavy Nagasaki a Hjógó a Čína obsadila souostroví Rjúkjú. Čína měla dle těchto zpráv požadovat po vyhrané válce Rjúkjú a odškodnění ve výši pěti miliard dolarů. Tamtéž, s. 44–45.

¹⁶¹ V tomto námořním střetnutí je možno hledat „rakousko-uherskou (přesněji řečeno, „rakouskou“) stopu“, a to přesto, že touto dobou Rakousko-Uhersko vůbec nemělo v Číně žádné válečné plavidlo. Admirál Ting a jeho britský poradce zformovali před bitvou své lodě do tvaru tupého klínu. Tato formace se ideálně hodila k taranování nepřátelských lodí. Přesně tuto taktiku zvolil z nouze kontradmirál Wilhelm von Tegetthoff 20. července 1866 v bitvě u Visu, kde porazil mnohem silnější italské loďstvo. Ukázalo se však, že rakouské zkušenosti z bitvy u Visu jsou nepřenositelné. Průběh bitvy u ústí Ja-lu hodnotí Hosea B. Morse nebo Vladimír Hynek a Petr Klučina. MORSE, c. d., s. 32; HYNEK, Vladimír, KLUČINA, Petr, *Válečné lodě 2*. Naše vojsko, Praha 1986, str. 254–259.

¹⁶² BERGER, c. d., s. 49.

¹⁶³ Zatímco Port Arthur byl Japonci dobyt „za pochodu“, Wej-chaj-wej se po jistou dobu bránilo. Zásluhu na tom byly dle Haasova hlášení z 15. února 1895 připisovány zahraničním vojenským poradcům a Číňanům, kteří byli vycvičeni v USA. LEHNER, *Die Beiträge*, s. 241.

¹⁶⁴ Japonskými silami však byl obsazen až po skončení války. Když se ostrovní představitelé dozvěděli, že Tchaj-wan byl postoupen Japonsku, vyhlásili „republiku“, zároveň ovšem přísahali věrnost dynastii Čching. Japonci se na ostrově vylodili 29. května, hlavní ostrovní centra byla dobyta do 21. října 1895.

Válka otrásla dosavadními představami o čínské moci, stejně jako mandžuskou dynastií samotnou. Již v hlášení z 20. září 1894 hrabě Coudenhove vyjádřil domněnku, že dynastie Čching bude v důsledku války svržena.¹⁶⁵ Rostl neklid v provinciích. Rakousko-uherský katolický misionář Zeno Moltner v Ťi-nanu na samém začátku války, 9. srpna 1894, hlásil generálnímu konzulu Haasovi, že v provincii Šan-tung panuje neklid a misionáři jsou vyháněni.¹⁶⁶ Během podzimu se bezpečnostní situace v Číně zhoršila natolik, že se britské ministerstvo zahraničí dne 4. října dotázalo ruské, německé, francouzské, americké a italské vlády, jaká opatření zaujmou v případě potřeby zajištění ochrany cizinců. Rakousko-Uhersko dotázáno nebylo. Velvyslanec v Londýně hrabě Deym se o této iniciativě dozvěděl o čtyři dny později od pomocného podtajemníka Bertieho. Deym vysvětlil, že Rakousko-Uhersko nemá důvod se k této akci připojit.¹⁶⁷ Britská vláda také 6. října navrhla Německu, Francii, Rusku a Spojeným státům intervenci, jejímž cílem byla společná garance korejské nezávislosti, Japonsko mělo být odškodněno reparacemi od čínské vlády.¹⁶⁸ Rakousko-Uhersko opět nebylo přizváno, přesto 14. října formálně oznámilo, že se k oběma akcím nepřidá.¹⁶⁹

Čínský administrativní aparát vyšel ze zkoušky ještě hůře než ozbrojené síly. Li Chung-čangovi příbuzní měli na starosti zásobování námořnictva. Během bitvy na Ja-lu zjistili čínští námořníci, že ve spouště pytlů s prachovými náplněmi do děl je místo prachu písek. „Ušetřené“ peníze zmizely v kapsách Liho příbuzných.¹⁷⁰ Velitel Severní eskadry admirál Ting byl původně generálem jezdeckva a do svého postavení se domohl prostřednictvím úplatků, a neudělal nic, aby své muže a lodě připravil na válku. Také císařovna-vdova nepodnikla nic, aby na válku

¹⁶⁵ BERGER, c. d., s. 47.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 45.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁶⁸ LANGER, c. d., s. 174–175.

¹⁶⁹ BERGER, c. d., s. 52–53.

¹⁷⁰ POOLEY, A. M. (ed.), *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2002, s. 321–322.

připravila říši, za kterou měla odpovědnost de facto ona. V roce 1894 se starala o přípravu oslav svých šedesátých narozenin a jako dárek si nadělila nový a nesmírně nákladný Letní palác. Peníze na jeho stavbu Cch'-si získala tak, že zpronevěřila milion liber určených na posílení válečného námořnictva. Zato japonský císař Mucuhito-Meidži od roku 1893, motivován neochotou parlamentu posílit vojenský rozpočet, každoročně po dobu šesti let věnoval z vlastních zdrojů 300 000 jenů na výstavbu loďstva a od úředníků očekával, že si za stejným účelem dobrovolně sníží své platy o deset procent. Potom se parlament již neodvažoval postavit proti výdajům na zbrojení.¹⁷¹

Japonská vítězství ukázala, že přinejmenším jeden asijský národ se dokázal přizpůsobit podmínkám moderní doby. Vnímavý pozorovatel by z toho mohl vyvodit, že to samé dokážou i národy jiné, včetně Číňanů. Zatímco v šedesátých letech měli britští pozorovatelé obavy z toho, že ruský car připojí Japonsko ke své říši a synové japonských knížat budou sloužit v carské gardě, nyní nalezla sluchu neméně paranoidní myšlenka, že všechny dálnévýchodní země budou sjednoceny pod vládou japonského císaře, který nebude v Číně přijímán o nic hůře než potomci mandžuských kočovníků.¹⁷² Evropané začali na orientální národy pohlížet s podezřením – zrodila se teze o „žlutém nebezpečí.“ Rakousko-Uhersko, které mělo s orientálními nepřáteli více historických zkušeností než kterákoli jiná velmoc vyjma Ruska, neprojevovalo žádné zvláštní znepokojení.¹⁷³ Ať už pro nezájem o dálnévýchodní otázky nebo proto, že „žluté nebezpečí“ by se obrátilo především proti Rusku, takto hlavnímu soupeři Vídňě. Samotné Rusko však také nebylo znepokojeno. Cítilo

¹⁷¹ *Origins of the Modern Japanese State. Selected Writings of E. H. Norman.* Ed. by DOWER, John W. Random House, New York – Toronto 1975, s. 463.

¹⁷² Ruský ministr financí Witte se obával, že v případě japonského záboru Liao-tungského poloostrova japonská říše na svoji stranu „přiláká všechny bojechtivé Mongoly a Mandžuy; nebylo nepravděpodobné, že za několik let Mikádo (sic) nahradí čínského císaře.“ Viz LANGER, c. d., s. 82.

¹⁷³ Heinrich von Siebold, zastupující Josepha Haase po dobu jeho dovolené, analyzoval podmínky smlouvy ze Šimonoseki tak, že Japonsko „svými původně předloženými mírovými podmínkami otevřeně objasnilo své skutečné plány do budoucna – stát se vládcem a vůdcem žluté rasy ve východní Asii.“ Cit. in: LEHNER, *Beiträge*, s. 243. K Sieboldově osobě viz tamtéž, pozn. 876 na s. 243.

jistou spřízněnost s Asií i své civilizační poslání na východě. Někteří ruští představitelé si v tom přímo libovali. Tak kníže Uchtomskij, přítel cara Mikuláše, byl přesvědčeným stoupencem ovládnutí Asie Ruskem. „*Předpověděl* [roku 1904 – J. K.], že *Rusko porazí Japonce a odškodní se za náklady na válku zábořem velké části Číny. To by vedlo k rusko-čínské válce, v níž by byla Čína dobytá. Poté by intervenovali Angličané, a Rusko mělo vytlačit Angličany z Indie. (...) Soudobí kritikové sarkasticky útočili na jeho ‚žluté Rusko‘.*“¹⁷⁴ Kdo byl znepokojen nejvíc, byl císař Vilém II. Roku 1895 nechal namalovat v několika kopiích obraz, na kterém personifikace evropských velmocí pod vedením Německa stojí naproti asiatskému nebezpečí ztělesňovanému drakem a Buddhou. První kopii nechal poslat ruskému caru.¹⁷⁵ Jeho domněnka, že se mu podaří dosáhnout partnerství s Ruskem na základě těchto společných zájmů, však byla mylná.

Přepočítali se i Japonci. Tendence k přerozdělování východoasijské oblasti v japonský prospěch byly starší než Restaurace Meidži, ale obvykle byly vyvažovány realistickým přístupem většiny hodnostářů. V souvislosti s výsledkem čínsko-japonské války se japonským vedoucím představitelům zdálo, že nastala vhodná situace k dalekosáhlým anexím. Vítězné Japonsko chtělo zabrat Tchaj-wan a Peskadorské ostrovy, Liaotungský poloostrov s přístavy Port Arthur a Dalnij a přilehlé oblasti jižního Mandžuska včetně Mukdenu, kolébky mandžuské dynastie. Dalším japonským požadavkem bylo čínské uznání nezávislosti Koreje, zaplacení ohromné válečné náhrady ve výši 300 milionů stříbrných taelů¹⁷⁶ a poskytnutí četných obchodních výhod japonským – a dle

¹⁷⁴ K Uchtomského idejím viz MALOZEMOFF, c. d., s. 43–44. Kníže se lyricky vyznal ze své lásky, ne snad ke svobodě asijských států a národů, ale k Asii jako takové a zvláštnímu vztahu Ruska k ní, těmito slovy: „*Asie! Byli jsme její součástí od samého začátku, žili jsme jejím životem a sdíleli její zájmy; naše pozice nás předurčila k tomu, abychom byli na špičce základních sil Orientu. Pouze skrze nás byl Orient schopen postupně dospět k povědomí o své existenci a k vyššímu životu.*“ LANGER, c. d., s. 402.

¹⁷⁵ LANGER, c. d., s. 448; PURCELL, c. d., s. 90.

¹⁷⁶ Jednalo se zhruba o trojapůlnásobek tehdejšího čínskému státního rozpočtu. Roku 1899 příjmy čínské vlády činily 80 milionů stříbrných taelů, výdaje 90 milionů. Viz TAN, Chester C., *The Boxer Catastrophe*. Columbia University Press, New York 1955, s. 33. Stříbrný tael (dále jen tael; zhruba 38g

doložky nejvyšších výhod také ostatním, tedy i rakousko-uherským – obchodníkům.

Pozice Li Chung-čanga byla koncem roku 1894 dosti oslabena v důsledku válečných porážek, afér spojených s jeho příbuznými a krachu jeho politiky, která stála na přátelství se Spojeným královstvím. Co bylo ještě horší, Chuajská armáda, která bývala hlavní oporou jeho moci, byla zásadně oslabena.¹⁷⁷ Li upadl v nemilost a byl zbaven čestných vyznamenání a poct. Přese všechno však byl nejzkušenějším čínským diplomatem, proto – a také kvůli obrovským úplatkům¹⁷⁸ – ho dvůr vzal na milost a vyslal do Šimonoseki, kde měla být vedena jednání s japonskou vládou. Li nechtěl počáteční japonské podmínky přijmout, ale byl postřelen japonským studentem jménem Rokunosuke Kojama a japonská vláda pod dojmem této události ze svých požadavků poněkud slevila – z Mandžuska již požadovala pouze Liao-tungský poloostrov s tanními přístavy. Tyto podmínky Li dne 17. dubna 1895 přijal.¹⁷⁹

Velmoci však měly své vlastní plány. Především Rusko, jehož zájmy byly nejvíce dotčeny. Již 8. dubna navrhl ruský ministr zahraničí kníže Lobanov-Rostovskij vládám ostatních velmocí, aby společně zasáhly ve prospěch Číny. Na tento návrh reagovaly pozitivně Německo a Francie. 23. dubna 1895 tak došlo k tzv. Intervenci tří neboli zásahu ruské, německé a francouzské diplomacie ve prospěch Číny.¹⁸⁰ Vyslanci

stříbra) je stará čínská peněžní jednotka, jejíž kurs k libře šterlinků pozvolna klesal. Zatímco roku 1871 činil 3 taely na libru šterlinků, roku 1901 to bylo 6,6 taelů a roku 1903 již 7,5 taelů na libru. Viz MORSE, c. d., s. 367.

¹⁷⁷ Oporu, jakou měl Li Chung-čang v jím vytvořených a jemu zavázaných vojenských jednotkách, analyzuje a hodnotí SPECTOR, Stanley, *Li Hung-chang and the Huai Army. A Study in Nineteenth Century Chinese Regionalism*. University of Washington Press, Seattle 1964, passim.

¹⁷⁸ Říkalo se, třebaže to sám Li popíral, že samotnému císaři nabídl 400 000 stříbrných taelů, neboli 0,5 % tehdejšího čínského rozpočtu, „aby mezi nimi mohl zavládnout mír a přátelství.“ SPECTOR, c. d., s. 262. Langer udává, že Li Chung-čang po porážce ve válce s Japonskem rozdal pět milionů dolarů, aby se zachránil. LANGER, c. d., s. 401.

¹⁷⁹ KODET, Roman, *Rusko-japonské soupeření*, s. 9.

¹⁸⁰ Jak Číňané, tak Japonci dopředu seznamovali cizí mocnosti s podmínkami smlouvy. Japonci předpokládali, že nově získaná obchodní privilegia pro cizince usmíří velmoci, a navíc nadnesli i možnost dělení Číny. Rusko mělo zabrat severní Mandžusko, Spojené království strategicky významné ostrovy Čou-šan, ohledně kterých si již roku 1846 vymohlo slib, že je Čína nepřenechá žádné jiné mocnosti. Německo mělo dostat část jihovýchodní Číny, Rakousko-Uhersko mělo vyjít zkrátka. Tato japonská iniciativa byla neúspěšná. Viz MALOZEMOFF, c. d., s. 63.

těchto mocností podali japonské vládě nóty, v nichž požadovali, aby se Japonsko zřeklo Liao-tungského poloostrova a tamních přístavů, neboť „*jeho držba cizí mocností by učinila čínskou svrchovanost iluzorní.*“ Francie se připojila hlavně z loajality vůči svému, nedávno získanému spojenci, větší zájem měla na jižní Číně a na Tchaj-wanu a Peskadorských ostrovech. Německo se k intervenci připojilo hlavně proto, aby se vklínilo mezi obě tyto velmoci. Shodou okolností byla německá nóta nejtvrďší, a to přesto, že několik dní před Intervencí tří německý vyslanec v Tokiu von Gutschmid blahopřál japonské vládě k válečným úspěchům.¹⁸¹ Německo na Rakousku-Uhersku nepožadovalo, aby se k Intervenci tří připojilo.

Japonsko se trpně nepodvolilo a pokoušelo se zachránit, co se dalo. Jeho diplomaté žádali vlády Spojeného království a Spojených států, aby Japonsko podpořily proti seskupení Ruska, Německa a Francie. Přestože anglosaské mocnosti byly Japonsku tradičně vcelku nakloněny,¹⁸² tato snaha se minula účinkem. Jen rakousko-uherský spojenec a zároveň potenciální soupeř, Itálie, původně překvapivě slíbila Japonsku, že se přidá k anglosaským mocnostem, až se tyto postaví na japonskou stranu, ale když italská vláda zjistila, jak se věci mají, tato možnost padla.¹⁸³ Japonská vláda byla nucena ustoupit a 8. května 1895 došlo v Čchi-fu za přítomnosti válečných lodí intervenujících mocností k ratifikaci pozměněné mírové smlouvy. Válečná náhrada byla snížena ze 300 na 200 milionů taelů. Liao-tungského poloostrova se Japonsko zřeklo za dodatečnou válečnou náhradu – cenilo si ho na 50 milionů taelů, ale mocnosti Japonce donutily i tuto částku snížit na 30 milionů. Japonsko ponechalo na čínském území své vojáky, jež mělo stáhnout po zaplacení válečné náhrady. 30 milionů taelů dodatečné náhrady zaplatila Čína

¹⁸¹ O Intervenci tří viz KAJIMA, c. d., s. 15–36, a MALOZEMOFF, c. d., s. 63–67.

¹⁸² Japonské vztahy se Spojenými státy byly překvapivě dosti dobré až do první dekády dvacátého století, kdy se zásadně zhoršily v důsledku imigrační politiky ve Spojených státech. Se Spojeným královstvím mělo Japonsko spojeneckou smlouvu v letech 1902–1922.

¹⁸³ KAJIMA, c. d., s. 21.

v prosinci 1895, 29. prosince japonské síly Liao-tungský poloostrov vyklidily. Ve Wej-chaj-weji byla japonská posádka až do 9. května 1898, kdy byly splaceny všechny reparační.

Nehledě na Intervenci tří, následky čínsko-japonské války překračovaly ztrátu řídké osídleného Tchaj-wanu a Peskadorských ostrovů. Stalo se zjevným, že Čína je slabá. „*Před čínsko-japonskou válkou byla Čína považována za spícího lva Asie, ale válka ukázala, že mnohem spíše než lvem je spícím jezevcem.*“¹⁸⁴ Japonská prestiž naopak výrazně vzrostla. Neschopnost čínské vlády čelit japonskému tlaku znamenala těžkou ránu pro čínskou suverenitu a územní integritu.

Napomohl tomu i fakt, že splacení válečné náhrady, jakkoli snížené, bylo mimo čínské síly. Čínská vláda si musela půjčit peníze v zahraničí. Bylo jasné, že půjčka s sebou přinese politický vliv, proto se možnost půjčit Číně peníze stala předmětem zápasu mezi mocnostmi. Čínská vláda původně žádala Británii, Francii a Německo, aby jí společně pomohly opatřit peníze. Francie se dohodla raději se spojeneckým Ruskem. Rusko-francouzské konsorcium dne 6. června 1895 půjčilo Číně 400 milionů franků (100 milionů taelů neboli 15,82 milionu liber) splatných do pěti let s úrokem 4 %. Čínská vláda obdržela 94 % nominální hodnoty půjčky, zbytek připadl zprostředkovatelům, jak bylo v takových případech zvykem. Tato půjčka byla jištěna ruskou vládou, s pomocí francouzského kapitálu byla v prosinci založena Rusko-čínská banka, jež se stala nástrojem ruského vlivu v Číně.¹⁸⁵ Tento fakt nebránil tomu, aby se jedním z významných zaměstnanců banky stal rakousko-uherský poddaný, Eugen Wilfahrt.

Francouzi a Rusové se cítili oprávněni požadovat na Číně odměnu. Jako první toho využili Francouzi, kteří ještě roku 1895 připojili ke svému protektorátu v Laosu rozsáhlé území na čínsko-laoské hranici, kde dosud

¹⁸⁴ POOLEY (ed.), c. d., s. 296. Autorem citátu je pozdější japonský ministr zahraničí Tadasu Hajaši.

¹⁸⁵ LANGER, c. d., s. 397–398. Prvním zástupcem Ruska ve vedení se stal kníže Uchtomskij.

nebyla hranice přesně vymezena,¹⁸⁶ a dále si vymohli rozšíření obchodních práv v provincii Jün-nan, již Francie považovala za jednu z bran na čínský trh.¹⁸⁷ Krom toho se mělo za samozřejmé, že čínská vláda vyjde vstříc francouzské ambici spojit jihozápadní Čínu s Francouzskou Indočínou železnicí. A vskutku, v březnu 1896 Čína poskytla Francouzům právo postavit železnici z Langsonu v severním Vietnamu do jihočínského Lung-čou.¹⁸⁸ I ostatní mocnosti participující na Intervenci tří se za svou „starost“ o blaho Číny dožadovaly odměny. Ruské námořní síly na Dálném východě, které tradičně trávily zimní měsíce ponejvíce v japonském Nagasaki, v zimě 1895–1896 přezimovaly v Ťiao-čou a vyvažovaly tak japonskou přítomnost ve Wej-chaj-weji.¹⁸⁹ Přestože se jednalo o jednorázový krok, měl potenciálně vážné dopady. Protože ruské námořní síly v zátocě přezimovaly jako první, Rusko mělo podle dobových zvyklostí přednostní nárok na případný zábor Ťiao-čou.¹⁹⁰

Velká Británie a Německo se nehodlaly s růstem rusko-francouzského vlivu smířit. Britská Hongkong and Shanghai Banking Corporation¹⁹¹ a německá Deutschasiatische Bank poskytly 23. března 1896 Číně půjčku 16 milionů liber¹⁹² s úrokem 5 %; čínská vláda také z této půjčky dostala pouze 94 % její nominální hodnoty. Obě půjčky byly

¹⁸⁶ CHESNEAUX, Jean, BASTID, Marianne, BERGÈRE, Marie-Claire, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*. Pantheon Books, New York 1976, s. 294; LANGER, c. d., s. 394–395.

¹⁸⁷ V letech 1895–96 zástupci francouzských obchodních komor podnikli „deset tisíc mil dlouhou“ cestu po Číně, aby si prověřili nové obchodní příležitosti. Viz KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2004, s. 287, s. 280, a LANGER, c. d., s. 395–396.

¹⁸⁸ Mapa železničních koncesí viz CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 341.

¹⁸⁹ Dalším důvodem k tomuto kroku bylo, že Japonsko v roce 1894 přijalo zákon, podle kterého nesměly v jeho přístavech být zároveň více než dvě válečné lodi téhož státu, čímž možnost přezimování ruské eskadry v japonských přístavech padla. Viz MALOZEMOFF, c. d., s. 62.

¹⁹⁰ Langer uvádí, že ruské vedení touto dobou zvažovalo zřízení námořní základny v Ťiao-čou, ale že od tohoto plánu upustilo. LANGER, c. d., s. 454. Tamtéž, s. 450 udává, že v tisku se objevila zpráva, podle které čínská vláda Rusům Ťiao-čou pronajala na patnáct let.

¹⁹¹ Kořeny této bankovní společnosti sahají až do doby před opiovými válkami. Jejím zakladatelem byla britská firma Jardine, Matheson & Co., která již v třicátých letech XIX. století byla hlavním britským dodavatelem drogy na čínský trh. Viz SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka*, pozn. 14 na s. 245.

¹⁹² Chesneaux, Bastid a Bergère mylně uvádějí, že hodnota půjčky byla 1,6 milionu liber, záhy však zcela správně přepočítávají hodnotu půjčky na 100 milionů taelů. CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 295.

jištěny příjmy čínské vlády z lin-ťinu (vnitřních cel) a výnosy Císařské námořní celní služby, zřízené a provozované cizinci. Půjčka od britsko-německého konsorcia však byla splatná do šestatřiceti let, čínská vláda ji nemohla splatit předčasně a námořní celní služba musela zůstat pod kontrolou Britů po celou dobu, než bude půjčka splacena. Britové následovali francouzského příkladu a v únoru 1897 provedli „rektifikaci“ čínsko-barmské hranice.¹⁹³

Pro Čínu nejnebezpečnější ambice mělo Rusko. Jeho vyslanec v Pekingu hrabě Cassini zahájil v dubnu 1896 nátlak na čínský dvůr ve věci stavby železnic. Starý Li Chung-čangův železniční projekt byl realizován jen z malé části, v Mandžusku byla stavěna pouze dráha ze Šan-chaj-kuanu do Čchung-chou-s', ležícího zhruba v polovině cesty mezi Tiencinem a Mukdenem. Čínský dvůr však touto dobou opětne zvažoval starší plány na výstavbu železnic v Mandžusku ve vlastní režii, a američtí podnikatelé se ucházeli o koncesi na stavbu dráhy z Chan-kchou do Pekingu a odtamtud až do Mandžuska, na korejskou a ruskou hranici.¹⁹⁴ Cassini požadoval, aby železnici v Mandžusku stavělo výlučně Rusko.¹⁹⁵ Čínští představitelé však zase jednou dávali najevo, že si z porážky ve válce odnesli jen malé poučení, a „jednou a provždy zaujali nejpevnější a nejrozhodnější stanovisko, že takovou koncesi neposkytnou žádné cizí mocnosti nebo zahraniční firmě.“ Ruský vyslanec dospěl k závěru, že bez vyhrožování „těmi nejkatastrofálnějšími dopady pro

¹⁹³ LANGER, c. d., s. 395.

¹⁹⁴ LANGER, c. d., s. 395; MALOZEMOFF, c. d., s. 77. Malozemoff uvádí, že Američan jménem Bush se ucházel o koncesi na stavbu železnice z Kantonu přes Chan-kchou do Pekingu a že nabízel spolupráci s Rusy na stavbě železnice v Mandžusku.

¹⁹⁵ Je až neuvěřitelné, že o ruské přítomnosti v Mandžusku se dalo hovořit teprve po čínsko-japonské válce. „Před rokem 1895 bylo Mandžusko Rusy navštěvováno zřídka... Před rokem 1895 byli v Mukdenu a Ťi-linu francouzští, belgičtí a britští misionáři, a v Port Arthuru sídlili britští obchodníci, ale nikde v Mandžusku nebyl ani jeden ruský misionář nebo kupec.“ MALOZEMOFF, c. d., s. 82. Výjimku tvořila epizoda z let 1883–1887, kdy se několik tisíc ruských a čínských zlatokopů usadilo v severním Mandžusku na rusko-čínské hranici a vytvořili tam jakousi „Republiku Želtuga“, nazývanou též „Kalifornie na Amuru“. Ruská vláda pouze bránila pašování, „vyhlazení této pitoreskní hordy bylo ponecháno na Číňanech.“ Tamtéž, s. 11–12 a 24.

Čínu“ ničeho nedosáhne. Zajímavé bylo, že Cassiniho tlaku nečelil nejzkušenější z čínských diplomatů.

Li Chung-čang byl v březnu 1896 nucen odjet do ciziny, aby podpořil čínskou pozici v zahraničí. Tato druhá zahraniční cesta v jeho životě probíhala a dopadla o poznání lépe než ta první, kdy byl postřelen japonským atentátníkem. Hlavním účelem bylo zastupování Číny na korunovaci cara Mikuláše II. Přestože Mikulášův otec Alexandr III. zemřel roku 1894, korunovace nového cara v Moskvě se konala teprve v květnu 1896.¹⁹⁶ Krom toho markýz navštívil i Německo, Francii, Spojené království a USA. Rakousko-Uhersko v jeho itineráři nefigurovalo. Později Li Chung-čang v rozhovoru s rakousko-uherským vyslancem v Pekingu litoval, že neviděl Vídeň ani oslavy uherského milénia.¹⁹⁷

Nejzávažnější pro Li Chung-čanga byla návštěva Ruska, do Petrohradu dorazil 30. dubna 1896. Ruská zahraniční politika nebyla jednotná. Zdaleka ne všichni vedoucí ruští představitelé považovali Dálný východ za prioritu, nadto se v ruské zahraniční politice vůči Číně touto dobou střetávaly dva proudy. Jeden podporoval expanzi tradičními agresivními prostředky a k jeho protagonistům patřili údajný nemanželský syn Alexandra III. admirál Alexejev, prokurátor Svatého synodu¹⁹⁸ Pobědonoscev nebo generálové Kuropatkin a Bezobrazov. Druhý proud byl reprezentován především ministrem financí Sergejem Juljevičem Wittem. Witte věřil, že pro Rusko bude nejvhodnější sledovat politiku přátelství a spojenectví s Čínou proti sílícímu Japonsku, od tohoto spojenectví si sliboval hospodářské a strategické výhody, zejména

¹⁹⁶ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 272–273; MORSE, c. d., s. 102–103. Li Chung-čang původně plánoval plout do Francie a navštívit ještě před korunovací čtná evropská hlavní města, ale Rusové ho přiměli, ať místo toho cestuje rovnou do Ruska. Cílem bylo, aby měli dostatek času na Liho přesvědčování. Tento tah jim vyšel a Li Chung-čang do dalších evropských zemí odcestoval teprve po Mikulášově korunovaci.

¹⁹⁷ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (dále jen HHStA). Politisches Archiv (dále jen PA) XXIX, China, Karton (dále jen Kt.) 5, Berichte 1897, Nr. 6b. Czikan an Goluchowski, Peking 6. 5. 1897.

¹⁹⁸ Tato instituce, vytvořená Petrem Velikým, spravovala ruskou pravoslavnou církev a v tomto ohledu nahrazovala moskevského patriarchu, jehož post nebyl od Petrových dob obsazen.

dostavbu Transsibiřské magistrály přes Mandžusko. Cenným Witteho pomocníkem byl kníže Uchtomskij.¹⁹⁹ Ministr zahraničí kníže Lobanov-Rostovskij nepatřil ani k jedné frakci, protože otázkám Dálného východu prostě nerozuměl.²⁰⁰ Během Li Chung-čangovy návštěvy měla dočasně vrch Witteho koncepce.

Také Li Chung-čang měl zájem na dohodě mezi Čínou a Ruskem. Jednak byl podplacen – údaje se různí, ale částka byla v každém případě velice vysoká.²⁰¹ Úplatky byly neodmyslitelnou součástí fungování čínské i ruské společnosti, nadto byli čínští hodnostáři placeni relativně málo.²⁰² Úplatky však v tomto případě nepředstavovaly hlavní Liho motivaci. Li Chung-čang dlouhodobě spoléhal na britskou podporu, ale ta za čínsko-japonské války nepřišla. Zhrzený Li označil britskou politiku za „*sobeckou, krátkozrakou a slabou*.“²⁰³ Nadto se obával dalšího japonského tlaku. Tuto starost si mohl ušetřit, protože Japonsko se poučilo z Intervence tří, pochopilo, že si prozatím nemůže další expanzi dovolit s ohledem na postoj velmocí, a začalo své zájmy v Číně prosazovat umírněným způsobem – vysíláním poradců, budováním vzdělávacích institucí a přijímáním čínských studentů na japonské univerzity.²⁰⁴ Čínsko-japonské vztahy se natolik normalizovaly, že někteří čínští

¹⁹⁹ MALOZEMOFF, c. d., s. 83.

²⁰⁰ Malozemoff uvádí, že při nástupu do úřadu na jaře 1895 Lobanov-Rostovskij považoval za hlavního nepřítele Japonska Spojené království a že varoval před akcemi, jež by znemožnily „budoucí rusko-japonské přátelství.“ Tamtéž, s. 62.

²⁰¹ Křivský – Skřivan a Chesneaux – Bastid – Bergère uvádějí částku 1,5 milionu dolarů (druhé jmenované dílo ji nazývá „darem“). KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 273; CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 296. Václav Veber uvádí, že Li Chung-čangovi byly slíbeny 3 miliony rublů, dostal však jen 1 milion. VEBER, c. d., s. 132. Victor Purcell udává, že „pravděpodobně“ měl dostat 1,5 milionu dolarů, dostal však jen první splátku neboli 1 milion rublů. PURCELL, c. d., s. 88–89. Langer a Malozemoff udávají, že první a jedinou splátku, milion rublů, Li Chung-čang dostal teprve v květnu 1897. LANGER, c. d., s. 411; MALOZEMOFF, c. d., s. 94–95.

²⁰² Li měl, podobně jako ostatní vysocí úředníci, jen velice nízký oficiální příjem, v jeho případě činící 545,60 taelů neboli 81 liber šterlinků ročně plus dalších tisíc jako výraz zvláštního uznání. Krom toho měl ovšem značné legální příjmy z moderních podniků, které pomáhal založit a spoluvlastnit (na investice do nich si ovšem tak jako tak sotva mohl vydělat legální cestou). Svým dědicům odkázal obrovský majetek. „*Jeho život byl velice prostý, ale částka, již každým měsícem vynakládal, aby si zachoval důstojnost svého postavení, snadno dosáhla několika tisíc taelů.*“ POOLEY (ed.), c. d., s. 276–279.

²⁰³ LANGER, c. d., s. 403–404.

²⁰⁴ REYNOLDS, Douglas R., *China, 1898–1912. The Xinzhen Revolution and Japan*. Harvard University Press, Harvard (Massachusetts) and London, 1993, passim.

představitelé se více obávali Ruska, proti němuž navrhovali spojení s Japonskem a Spojeným královstvím. Li však tento názor nesdílel a měl dobrý důvod zaslívat Britům a Japoncům své nedávné nesnáze – ostatně, byl terčem japonského, nikoli ruského, atentátníka, a miliony na úplatcích rozdával kvůli prohrané válce s Japonskem, ve které Britové Číně neposkytli pomoc. Za dané situace bylo logické, že Li viděl hlavní oporu Číny v Rusku.

Smlouvou ze 3. června 1896 Li Chung-čang poskytl Rusku právo postavit železnici přes území čínských provincií Ťi-lin a Chej-lung-ťiang a uzavřel s Ruskem spojení na 15 let pro případ japonského útoku na Rusko, Čínu nebo Koreu. Okolnosti podpisu smlouvy jsou kuriózní. Witte důrazně naléhal na to, aby bylo ve smlouvě výslovně uvedeno, že je namířena pouze proti Japonsku. Lobanov nechal vypracovat text, ve kterém však tato výhrada chyběla. Witte Lobanova na omyl upozornil, Lobanov souhlasil, že nedopatření napraví. Když však v den podpisu smlouvy Witte pro jistotu kontroloval její text, zjistil, že nebyl upraven. Využil toho, že bylo již po poledni, a pozval Li Chung-čanga na oběd. Mezitím nechal vyhotovit nový text tzv. smlouvy Li-Lobanov, ve kterém bylo výslovně uvedeno, že spojení mezi Čínou a Ruskem platí pouze pro případ války s Japonskem.²⁰⁵ Li Chung-čang poté Rusko opustil a pokračoval na své cestě po Evropě a severní Americe.

Dvůr v Pekingu nesdílel přesvědčení o nutnosti spojení s Ruskem, natož o stavbě ruské železnice přes čínské území „proti Japonsku“. Princ Kung reagoval na čínský exemplář smlouvy Li-Lobanov slovy „*Dejte to pryč, nechceme se na to dívat.*“²⁰⁶ Liho nepřátelé u dvora viděli cennou příležitost, jak svého konkurenta odstranit. Li Chung-čang se však dovedl o úplatky od Rusů rozdělit. Údajně „rozdal“ 800 000 liber,

²⁰⁵ KAJIMA, c. d., s. 49–53.

²⁰⁶ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 275.

lví podíl dostala císařovna-vdova. To situaci v Pekingu změnilo v Lihó prospěch a napomohlo přijetí jím vyjednané smlouvy.

Li Chung-čang při jednáních v Rusku nevycházel svým partnerům vstříc zdaleka ve všem. Podařilo se mu dosáhnout toho, aby železnici přes Mandžusko provozovala místo ruské vlády soukromá společnost. Aby mohlo Rusko v Mandžusku stavět železnici, potřebovalo kapitál, který poskytla na základě smlouvy z května 1896 Rusko-čínská banka. 8. září 1896 byla – formálně mezi čínskou vládou a bankou – uzavřena dohoda o technických otázkách při stavbě železnice. 16. prosince 1896 byla schválena statuta tzv. Východočínské dráhy. Prezidentem měl být Číňan, generálním ředitelem Rus. Čínskou stranu ve vedení nezastupoval nikdo jiný než Sü Ťing-čcheng, který měl bohaté zkušenosti s jednáním s Rusy – byl to ostatně právě on, kdo za čínskou stranu vedl jednání o Východočínské dráze. Jeho úloha však byla povýtce formální, a on sám nemohl nic jiného očekávat. Prvním ruským zástupcem se stal představitel Rusko-čínské banky kníže Uchtomskij. Práce na železnici začaly až na přelomu let 1897–1898.²⁰⁷

Rakousko-uherský podíl na dálněvýchodních událostech byl zanedbatelný. Rakousko-Uhersko vcelku pravidelně, třebaže s přestávkami, udržovalo na Dálném východě svou námořní přítomnost. V roce 1895 navštívila Čínu korveta *Aurora*, v letech 1896–1898 byla vystřídána torpédovým křižníkem *Panther* pod velením kapitána Carla von Köppela.²⁰⁸ Další dvě lodě, které se dostaly do dálněvýchodního prostoru, Čínu nenavštívily. Jednak se jednalo o fregatu *Saida*, která v letech 1895–1897 podnikla plavbu kolem světa. Velice špatně skončila plavba dělového člunu *Albatros* korvetního kapitána Josefa rytíře von Maulera, která se uskutečnila v letech 1895–1898. Na lodi se plavila vědecká expedice na Šalomounovy ostrovy pod vedením barona

²⁰⁷ LANGER, c. d., s. 409–410; MALOZEMOFF, c. d., s. 80–83.

²⁰⁸ Posádka lodi pomohla ubránit americký settlement v Šanghaji před proticizineckými nepokoji. SONDHAUS, c. d., s. 139.

Heinricha Foullona von Norbeek. Při hledání ložisek niklu na Guadalcanalu došlo ke střetu s domorodci, kteří zabili nejprve zvědavého barona, posléze při střetu s trestní výpravou i jednoho námořního kadeta a dva námořníky.²⁰⁹

Velmi nízký byl i počet rakousko-uherských poddaných přítomných v Číně. Jejich malý počet však neznamenal, že by se mezi nimi nenašli vynikající jedinci. Na slovo vzatým odborníkem na čínskou problematiku byl doktor Arthur von Rosthorn,²¹⁰ bezpochyby nejvýznamnější ze všech císařových poddaných, kteří kdy působili na Dálném východě. Pocházel z význačné průmyslnické rodiny,²¹¹ v Oxfordu studoval čínštinu, od roku 1883 působil v čínské Císařské námořní celní službě, než vstoupil do rakousko-uherských diplomatických služeb. Roku 1895 obhájil v Lipsku disertační práci na téma „*Rozšiřování čínské moci jihozápadním směrem do čtvrtého století po Kristu*“ a získal titul doktora filosofie. Následně vstoupil do rakousko-uherských diplomatických služeb.²¹²

Dalším vynikajícím znalcem Dálného východu byl vídeňský rodák Erwin von Zach. Ten již v 25 letech dokonale ovládal čínský a mandžuský jazyk, roku 1897 odmítl pozvání k vědecké expedici a místo toho rovněž

²⁰⁹ SONDHAUS, c. d., s. 139. Padlým krajanům zřídila pomník posádka křižníku *Leopard* na jeho plavbě z let 1900–01.

²¹⁰ Životní dráha Arthura von Rosthorn (14. duben 1862 – 17. prosinec 1945) je zhodnocena v Österreichisches Biographisches Lexikon. *ÖBL. Band 9*, s. 269–270. Rosthornovy životní osudy hodnotí také Neue Deutsche Biographie. *NDB. Band 22*, s. 101–02. K dispozici též v elektronické podobě na adrese <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016410/images/index.html?id=00016410&fip=193.174.98.30&no=&seite=117>

²¹¹ *Österreichisches Biographisches Lexikon* zahrnuje ne méně než sedm členů rodu Rosthornů.

²¹² Ohledně přesného roku této i jiných událostí z Rosthornova života se výše zmíněné lexikony neshodují. *ÖBL* uvádí, že Rosthorn studoval v letech 1880–83 germanistiku a srovnávací jazykovědu ve Vídni, že na Oxford nastoupil teprve roku 1883, a že ještě téhož roku vstoupil do Císařské námořní celní služby. Dle tohoto pramene vstoupil do rakousko-uherských diplomatických služeb již roku 1886 a legačním tajemníkem byl jmenován roku 1895. Do téhož roku lexikon mylně zasazuje zřízení rakousko-uherského vyslanectví v Peking, a Boxerské povstání mělo údajně proběhnout roku 1898 (!). *NDB* udává, že Rosthorn zahájil studia v Oxfordu již v roce 1882, že pro Císařskou námořní celní službu pracoval v letech 1883–93, načež si vzal dovolenou a studoval v Lipsku. Teprve roku 1896 měl vstoupit do služeb rakousko-uherské diplomacie a stát se legačním tajemníkem. Chronologii obsaženou v *NDB* považuji za důvěryhodnější. Lehner tvrdí, že Rosthorn se setkal s ministrem zahraničí Gołuchowskim na podzim 1895 během své dovolené a projevil ochotu sloužit své vlasti. Když bylo 23. července 1896 rozhodnuto o zřízení vyslanectví v Peking, Gołuchowski sám hned druhý den požádal vyslance v Londýně hraběte Deyma, aby u sira Roberta Harta vymohl Rosthornovo uvolnění z Císařské námořní celní služby. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 29.

složil zkoušky do Císařské námořní celní služby, a roku 1901 i on přešel do rakousko-uherských diplomatických služeb. Jeho úřední povinnosti mu nebránily v odborném bádání – mezi lety 1902–1906 zveřejnil čtyřsvazkové dílo *Lexicographische Beiträge*. Jeho schopnosti mu vynesly velké uznání mnoha badatelů, jeho břitký jazyk přivodil nepřátelství jiných. Když se svým učitelem čínštiny z Leidenu, Schlegelem, spolupracoval na překladu čínských a mandžuských textů, poznamenal na adresu Schlegelova překladu, že „*ani jedna věta nebyla přeložena správně.*“ Dílo věhlasného německého sinologa Otty Frankeho zhodnotil parafrází Catonova výroku „*Quousque tandem abutere, Franke, patientia nostra?*“²¹³

Čínsko-japonská válka a následné události znamenaly posílení role Dálného východu v mezinárodní politice. Hrabě Coudenhove opět doporučil zřízení samostatného vyslanectví v Pekingu a posílení konzulárního zastoupení.²¹⁴ Také nový ministr zahraničí Agenor hrabě Gołuchowski na zasedání delegace předlitavské Říšské rady v červnu 1895 doporučoval posílení rakousko-uherského diplomatického zastoupení v cizině, zejména na Dálném východě. V delegacích byly jeho návrhy přijaty příznivě. Ještě 10. září 1895 však byl jmenován pro Japonsko, Čínu a Siam společný vyslanec, Christoph hrabě von Wydenbruck, působící do té doby v Londýně.²¹⁵ Rakousko-uherská říše zřídila své samostatné zastoupení v Číně teprve následujícího roku. Císař František Josef I. schválil zřízení vyslanectví v Pekingu dne 23. července

²¹³ Erwin von Zach (1872–1942) původně studoval medicínu ve Vídni, posléze čínštinu, tibetštinu a mandžuštinu v Leidenu. Jeho život a vědecká dráha jsou analyzovány na stránce <http://www.umass.edu/wsp/sinology/persons/zach.html>. Po působení v Námořní celní službě Zach přešel roku 1901 do rakousko-uherské konzulární služby, nejprve v Pekingu, následně se stal hlavou konzulátu v Hongkongu, poté byl převeden do Jokohamy a v roce 1909 byl jmenován generálním konzulem v Singapuru. Po první světové válce načas vstoupil do nizozemských služeb, poté se věnoval bádání a pobýval v Nizozemské Východní Indii, kde byl roku 1940 jakožto občan někdejšího Rakouska internován. Když byl v lednu 1942 spolu s dalšími pěti sty internovanými převážen na lodi *Van Imhoff* ze Sumatry na Cejlon, loď byla potopena japonským letectvem a von Zach, stejně jako většina internovaných, které nizozemská posádka nechala na holičkách, zahynul.

²¹⁴ LEHNER, *Die Beiträge*, s. 270–271.

²¹⁵ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 28–29.

1896. Legačním tajemníkem byl 5. srpna 1896 jmenován Arthur von Rosthorn, aby Rakousko-Uhersko zastupoval v nepřítomnosti vyslance. 20. listopadu 1896 se Rosthorn ujal svého úřadu v Peking.²¹⁶

Hned první zpráva, kterou Rosthorn odeslal z Číny²¹⁷ na Ballhausplatz, byla symptomatická – nepojednávala o rakousko-uherských záměrech v Číně, ale analyzovala ruské akce. Jediným hmatatelným závěrem neúspěšných Cassiniho snah z dubna 1896 byla tzv. Cassiniho konvence, podle níž mělo Rusko získat výlučná železniční práva v severní Číně. Nejednalo se o žádnou skutečnou dohodu, ale, dle badatele B. A. Romanova, pracovní návrh smlouvy, který Cassini vypracoval patrně v dubnu 1896, když tvůrčím způsobem rozpracovával instrukce z Petrohradu stran požadavku na stavbu železnic v mandžuském prostoru. Tento návrh, s nelogicky seřazenými odstavci a s prázdnými místy pro jména případných čínských signatářů, zjevně nebyl v daném stavu určen ani k tomu, aby byl prezentován Číňanům.²¹⁸ Zprávu o Cassiniho konvenci přinesl dle Lensena 30. října 1896 list *North China Herald*. Rosthorn však hlásil již 28. října, že mu Cassini prezentoval text konvence, jenž nebyl zveřejněn.²¹⁹ Dále, v navazujícím hlášení ze dne 20. ledna 1897 poněkud zmatečně uvedl, že konvence byla zveřejněna již 28. října 1896 v různých listech východní Asie.²²⁰

Honorární konzulát v Hongkongu zažil v období, jemuž je věnována tato kapitola, vyvrcholení celého trapného vývoje. Lorenz Poesnecker byl 15. ledna 1895 definitivně odvolán a novým honorárním konzulem se stal H. H. Kirch, jenž takto již dříve zastupoval Nizozemsko. Z důvodu likvidace firmy, pro niž pracoval, se však svého postu již o šest

²¹⁶ Tamtéž, s. 29.

²¹⁷ Ne ještě z Peking, ale ze Šanghaje – jak bylo řečeno, na své působiště v Peking nastoupil až 20. listopadu.

²¹⁸ MALOZEMOFF, c. d., s. 78.

²¹⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1896, Nr. 1, Rosthorn an Gołuchowski, Shanghai 28. 10. 1896.

²²⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 2, Rosthorn an Gołuchowski, Peking 20. 1. 1897.

měsíců později zřekl. O uvolněný post se ucházeli jednak Gustav Harling,²²¹ jednak Robert Becker, jinak zástupce německé firmy Sander, Wieler & Co., jež v Hongkongu nově zastupovala společnost Österreichischer Lloyd. Svoji rezignaci si s odstupem rozmyslel i bývalý honorární konzul Kirch a znovu se o post ucházel. Harling řídil honorární konzulát prozatímně a ve své čestné funkci byl oficiálně potvrzen v polovině roku 1896, kdy celou záležitost osobně prozkoumal vyslanec Wydenbruck a shledal jej vhodným pro tento post. Kdyby se však taková fraška opakovala, mohlo by to závažně poškodit prestiž Rakousko-Uherska. Rozuzlení přinesla teprve přeměna honorárního konzulátu v Hongkongu na řádný konzulát koncem roku 1896, jež byla součástí posílení rakousko-uherské přítomnosti na Dálném východě. Do čela konzulátu byl 25. prosince 1896 postaven Maximilian Kutschera. Doposud působil na konzulátu v Bělehradě a na svůj post dorazil v dubnu 1897. Svého předchůdce zhodnotil slovy: „*Jak jsem mohl vidět v korespondenci převzaté z úředního archivu, byl pan Harling první vedoucí úřadu, který opět sepsal lepší výroční zprávu a který vůbec byl úzkostlivý, aby úřední záležitosti opět dal do pořádku.*“²²² S ohledem na Harlingovu ochotu pomáhat mu i po svém odvolání a na fakt, že se bývalý honorární konzul cítil kvůli svému odvolání ztrapněn v očích hongkongské společnosti, jej navrhl na rytířský kříž Řádu Františka Josefa.²²³

Změnu zaznamenal i generální konzulát v Šanghaji, a to dosti nešťastnou. Generální konzul Joseph Haas dne 26. července 1896 zemřel. Jeho povinností se dočasně ujal jeho německý kolega Oskar Stuebel, dne 24. září 1896 byl novým generálním konzulem jmenován Norbert Schmucker.²²⁴

²²¹ LEHNER, *Beiträge*, s. 199.

²²² Tamtéž, s. 198–201.

²²³ Tamtéž, s. 302. Proti Harlingovu vyznamenání nebylo námitek.

²²⁴ Tamtéž, s. 281.

Tím novinky v personálním obsazení c. a k. diplomatického a konzulárního sboru nekončily. Prvním rakousko-uherským vyslancem v Číně byl 26. prosince 1896 jmenován Moriz Czikkann svobodný pán von Wahlborn, dosavadní generální konzul v rumunské Galatě. Čínská vláda ústy Sü Ťing-čhenga, tou dobou pobývajícího v Berlíně, proti tomuto výběru nic nenamítala.²²⁵ Czikkann byl v Evropě a nemohl do úřadu nastoupit hned. Ještě na novoroční audienci v lednu 1897 tedy zastupoval Rakousko-Uhersko legační tajemník Rosthorn.²²⁶ Czikkann počátkem roku 1897 odcestoval na palubě taranovacího křižníku *Franz Josef I.* fregatního kapitána Leopolda von Jediny-Palombiniho přes Port Said, Aden, Kolombo, Singapur a Hongkong.²²⁷ 22. dubna 1897 přijel do Peking. Již druhý den po příjezdu²²⁸ byl přijat na cung-li ja-menu za přítomnosti Li Chung-čanga a dalších čtyř ministrů.²²⁹ 11. května Czikkann předal při nástupní audienci své pověřovací listiny císaři.²³⁰ Číňané při této příležitosti dělali kvůli protokolárním otázkám potíže jeho doprovodu.²³¹

Na Dálném východě se v důsledku čínské slabosti a expanzivních tendencí mocností schylovalo k další intenzifikaci napětí. Zejména Rusové dávali najevo svoji moc. Kníže Uchtomskij přijel v květnu 1897

²²⁵ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 30. Sü byl 23. listopadu 1896 odvolán z místa vyslance v Rusku, Rakousku-Uhersku a Nizozemí, na postu čínského vyslance jej nahradil Jang Žu. 30. prosince 1896 byl Sü Ťing-čheng jmenován vyslancem v Německu. Na svém novém postu působil již od léta, proto byl schopen dne 24. prosince 1896 tlumočit rakousko-uherskému velvyslanci v Německu, Szögyénymu, souhlasné stanovisko pekingského dvora k Czikkannově jmenování. Süovo jmenování vyslancem v Berlíně oznámil také Rosthorn ve zprávě ze dne 2. ledna 1897. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 1, Rosthorn an Gołuchowski, Peking 2. 1. 1897. Vyslancem v Německu se původně neměl stát Sü Ťing-čheng, ale Chuang Cchun-sien, kterého však Němci odmítli. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1896, Nr. 4, Rosthorn an Gołuchowski, Peking 12. 12. 1896.

²²⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 5, Rosthorn an Gołuchowski, Peking 26. 1. 1897.

²²⁷ Průběh cesty je shrnut v Czikkannově zprávě: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 6a, Moriz Freiherr von Czikkann an Gołuchowski, Peking 28. 4. 1897.

²²⁸ Zcela tamtéž. Audience na Cung-li ja-menu se tedy dle tohoto zdroje měla odehrávat 23. dubna, ale Lehner uvádí, že k Czikkannově přijetí Li Chung-čangem došlo až 24. dubna. LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 105 na s. 30.

²²⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 6b, Czikkann an Gołuchowski, Peking 6. 5. 1897.

²³⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 7a, Czikkann an Gołuchowski, Peking 12. 5. 1897.

²³¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 7b, Czikkann an Gołuchowski, Peking 19. 5. 1897.

do Pekingu, údajně aby předal čínskému císaři dary od ruského cara.²³² Ruské vyslanectví podle všeho ve spojení s francouzským vyslancem Gérardem tlačilo na cung-li ja-men, aby byla Uchtomského mise přijata s co největšími poctami – Czikan se nezdíral mluvit o „*francouzsko-ruské intrice Gérardově*.“²³³ V květnu 1897 se kníže Uchtomskij pokusil dosáhnout čínské souhlasu s napojením Východočínské dráhy na železnici Šan-chaj-chuan–Čchung-chou-s’, čímž by byly v konečném důsledku propojeny železnice v Č’-li s ruskými dráhami, stejně tak navrhl, že Rusko přes čínské území postaví železniční trasu na korejskou hranici. Li Chung-čang všechny návrhy odmítl.²³⁴ Naopak podnikl kroky k tomu, aby Čína rozšířila železnice v Mandžusku vlastními silami, získal k tomu císařovo svolení a opětně angažoval britského inženýra Kindera. Zdálo se, jako by Čína znovu nabývala sebevědomí, pokud je vůbec kdy ztratila. Velmoci však již brzy měly Li Chung-čanga, dvůr v Pekingu i nejširší čínské masy vyvést z omylu.

²³² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 8, Czikan an Gołuchowski, Peking 3. 6. 1897.

²³³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 9, Czikan an Gołuchowski, Peking 10. 6. 1897.

²³⁴ LANGER, c. d., s. 411; MALOZEMOFF, c. d., s. 94–95. Po tomto odmítnutí již Li další splátku úplatku slíbeného roku 1896 v Moskvě nedostal. Malozemoff uvádí, že Li změnil svůj přístup k ruskému aristokratovi a jeho požadavkům právě potom, co dostal od Uchtomského milion rublů neboli první splátku úplatku.

III. KAPITOLA

Boj o koncese a sféry vlivu

Slabost Číny, prokázaná znovu za války s Japonskem, s sebou v podmínkách vrcholného imperialismu nevyhnutelně přinesla další zostření cizího vměšování a ohrožení územní integrity země. Po roce 1895 se proměnilo postavení jednotlivých mocností na Dálném východě. Spojené království, jež mělo původně nezpochybnitelné postavení hegemonu, se muselo vyrovnávat s rostoucím vlivem ostatních zemí. Jeho vliv sice zůstal nadále zdaleka největší, ale Britové museli prosazovat své cíle s pomocí dalších mocností. Francouzský a ruský vliv byl a zůstal významný. Německá přítomnost na Dálném východě byla výrazně posílena, Japonsko se proměnilo v regionální mocnost. Postavení Rakouska-Uherska se nezměnilo k lepšímu ani k horšímu, ale zůstalo stejně nevýznamné.

Rozdělování Číny mezi mocnosti začala již roku 1895 francouzská akce na laoské hranici. Třebaže se jednalo o relativně významný územní zábor, byla to příliš odlehlá oblast, než aby ostatní velmoci vyvedla z klidu. Další mocnosti, které Číně pomohly za Intervence tří, rovněž toužily po „odměně“. Ruský režim se zatím spokojil s dostavbou Transsibiřské magistrály přes mandžuské území. Pro další vývoj však bylo nejdůležitější počínání Německé říše.

Německo již v minulosti zvažovalo zisk základny na Dálném východě. Roku 1869 Prusové vyslali do východní Asie námořní expedici a přemýšleli o záboru Tchaj-wanu. Za prusko-francouzské války jim pokořená Francie nabízela postoupení některých kolonií včetně

Kočičiny, ale Němci na tuto nabídku nereflektovali a dali přednost opětnému připojení Alsaska a Lotrinska. O generaci později hrál německý obchod s Čínou stále větší roli, nadto v dobovém uvažování stoupal geopolitický význam pacifické oblasti. Zatímco se však německý zájem na Dálném východě stupňoval, před odkoupením španělských držav v Pacifiku²³⁵ se nejbližší německé základny nalézaly v Melanésii. Tento stav byl z německého hlediska neudržitelný. V listopadu 1894 císař Vilém II. opět krátce zvažoval anexi Tchaj-wanu, nezabraného ještě Japonci,²³⁶ v únoru následujícího roku německá admirálita analyzovala potřeby válečného námořnictva a dospěla k závěru, že by bylo záhodno zabrat Peskadorské ostrovy, ostrovy Čou-šan nebo zátoku Ťiao-čou na jihovýchodním pobřeží Šan-tungu, dle mínění současníků jedno z nejlepších kotvišť na čínském pobřeží.²³⁷ Jedním z hlavních důvodů, proč se Německo připojilo k Intervenci tří, byla snaha získat v oblasti jednu nebo raději, jak právě v den intervence, 17. dubna 1895, požadovala německá admirálita, více námořních základen.²³⁸ Tchaj-wan a Peskadorské ostrovy však i přes Intervenci tří anektovali Japonci. Spojené království si na Číně již roku 1846 vymohlo slib, že ostrovy Čou-šan nebudou přenechány žádné jiné mocnosti, Němcům ve výhledu zbývalo jen Ťiao-čou.

Jedním z největších problémů, který byl spojen s pronikáním cizinců do Číny, představovali misionáři. Přicházeli nezváni a nevitáni. Čínské vládě přidělovali jen problémy tím, že radikalizovali obyvatelstvo, čímž hnali vodu na mlýn protimandžuským společnostem. Zhusta ignorovali doporučení svých vlastních konzulů, aby si počínali opatrně a nevyzývavě. Vcelku nebrali v úvahu, že jejich vinou přijdou do neštěstí

²³⁵ Po španělsko-americké válce, roku 1899.

²³⁶ LANGER, c. d., s. 177.

²³⁷ KAJIMA, c. d., s. 27–28.

²³⁸ LANGER, c. d., s. 184.

jak bezúhonní²³⁹ čínští úředníci, tak Číňané obrácení ke křesťanství. Mnozí misionáři nebyli na své úkoly připraveni a měli daleko k opatrnému chování. Specifickým případem byly neprovdané ženské misionářky. Například jedna švédská misionářská společnost vyslala takřka bez peněz do Číny pětadvacet žen, které osamoceny putovaly po čínském venkově a kázaly o křesťanství. Čínští venkované si je, stejně jako britské misionářky cestující v doprovodu cizích mužů, pletli s poběhlicemi.²⁴⁰ Kapitulu samu pro sebe představovaly pověsti o údajném sexuálním zneužívání a vraždění dětí misionáři. Čínské matky strašily neposlušné děti tím, že je ukradne misionář a zneužije je nebo jim vydloube oči apod. Vyprávělo se také, že křesťané provozují sodomii a smilní s vlastními dcerami,²⁴¹ nebo že při mších se provozují nezřízené orgie. Tyto pověsti se staly důvodem k vraždění misionářů i jejich „oveček“.²⁴²

Čínská vláda vycházela z oprávněného předpokladu, že má plné právo určovat, co je z hlediska veřejného pořádku a ochrany čínské kultury nepřijatelné. Misionáři a hlavně cizí diplomaté to tak neviděli. Západní misionáři v Číně se mnohdy ozbrojovali, aby se chránili před lidmi, na které přišli působit. Nedbali na čínské zvyky, stavěli budovy, které se vůbec nehodily do místní zástavby. Zvrhlé potěšení jim činilo stavět kostely vyšší než nedaleké čínské chrámy. Nedbali na to, že to které místo je spojeno s Konfuciovým kultem nebo je pro Číňany jinak posvátné. Misionáři stavěli své kultovní budovy tam, kde to bylo podle čínských tradic feng-šuej naprosto nevhodné. Podle čínských představ tím

²³⁹ Výraz „bezúhonní“ je třeba brát s velkou rezervou, protože čínští úředníci byli obvykle přinejmenším zkorumpovaní. Úplatky museli přijímat nejen proto, že měli malé platy, ale hlavně proto, že si na nich samotných úplatky vynucovali jejich představení. Samotná císařovna-vdova pod různými záminkami brala „pozornosti“ od nejvyšších hodnostářů v říši.

²⁴⁰ WEHRLE, c. d., s. 57–58.

²⁴¹ Tamtéž, s. 23.

²⁴² Již Tiencinský masakr z roku 1870 byl vyvolán pověstmi o tom, že v sirotčinci provozovaném katolickými sestrami jsou čínské děti przněny a vražděny za účelem získání jejich orgánů na výrobu lektvarů. Věc skončila v červnu 1870 „ukázkovým“ masakrem. Francie nevyhlásila Číně válku jen proto, že se zapletla do války s Pruskem a německými státy.

misionáři přivolávali přírodní katastrofy, jichž nebylo v Číně nikdy málo. Misionáři se neštíteli katastrof zneužívat k šíření svých doktrín. Například když oheň zničil čtyři tisíce domů v Čchung-čchingu, britský misionář rozvěsil plakáty, které se vysmívaly bezmoci čínského Boha ohně a tvrdily, že jedině křesťanský Bůh dokáže poskytnout ochranu před požáry. Dokonce britskému konzulovi to přišlo trapné a nařídil plakáty odstranit.²⁴³ Britský konzul Gardner, jinak podporující misionáře, byl nucen za svého působení v Chan-kchou navrhnout, aby misionáři „útočili na pohanské předsudky a pověry zdvořile a bez násilí.“²⁴⁴

Z kontaktů misionářů s Číňany zákonitě vznikaly incidenty. K některým došlo živelně, jiné přiživili xenofobní úředníci, ale nejvíce nebezpečné plány měly tajné společnosti, jimž leckdy o křesťany ani nešlo a ve skutečnosti se prostřednictvím útoků na misionáře snažily způsobit nové problémy ve vztahu mezi mandžuskou dynastií a cizinci.²⁴⁵ Na druhé straně si křesťanské organizace i koloniální mocnosti za zabití nebo zranění misionáře nárokovaly obrovská odškodnění.

Již na jaře 1897 Německo dalo najevo úmysl získat v Číně námořní základnu a vyslalo na Dálný východ silnou eskadru admirála Diederichse.²⁴⁶ V srpnu císař Vilém II. odjel do Petrohradu, aby jednal se svým bratrancem carem Mikulášem II. mj. o záboru Ťiao-čou. Carův souhlas považoval za zásadní nejen kvůli ruskému vlivu na Dálném východě obecně, ale také kvůli nároku, který Rusko mohlo uplatňovat na zábor zátoky s ohledem na to, že tam v zimě 1895–1896 kotvily ruské

²⁴³ WEHRLE, c. d., s. 55.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 50. Gardnerovo další působení v Číně se nakonec stalo pro Foreign Office neúnosným a konzul byl přesunut do Koreje, kde jej za čínsko-japonské války fyzicky inzultovali japonští císařští vojáci. Samotná britská strana byla nucena uznat, že je vyprovokoval.

²⁴⁵ Tak například nepokoje na Jang-c' a podél Císařského kanálu roku 1891 byly vyvolány jednak Společností Starších bratří (Ke-lao-chuej), jež se zaměřila na ničení majetku katolických misionářů (nikoli však jejich zabití), aby vyprovokovala Francii k zásahu, jednak rodáky z Chu-nanu, kteří byli motivováni láskou ke konfuciánskému učení a k Říši středu. Viz Tamtéž, s. 19–44. Britský konzul v Chan-kou Gardner byl rozhodnut uštědřit provincii Chu-nan lekcí za odpor tamních rodáků vůči pronikání křesťanství, a navrhl, že s dělovými čluny připluje do Čchang-ša a skončuje s protikřesťanskou agitací. Tento návrh připadl britskému ministru zahraničí lordu Roseberyemu příliš radikální. Tamtéž, s. 69–70.

²⁴⁶ Na jaře 1897 Němci o svém záměru informovali pouze Rusko a své trojspolkové spojence, tedy Itálii a Rakousko-Uhersko. MORSE, c. d., s. 105–106.

válečné lodě. Vilém II. samozřejmě slíbil carovi podporu při vymáhání kompenzací. Vztah obou monarchů byl přátelský, třebaže nebyl prost nedorozumění a nedostačoval k tomu, aby obě říše uzavřely spojení. Německý císař se obával „žlutého nebezpečí“ a Rusko v tomto ohledu považoval za ochránce bílé civilizace. Proto také podporoval ruskou expanzi na Dálném východě. Naopak car mu v zásadě dal ohledně okupace Ťiao-čou volnou ruku („*Nemohu schválit ani neschválit Vaše vyslání německého loďstva do Ťiao-čou*“).²⁴⁷

Rusko bylo formálně spojencem Číny proti Japonsku. Ale Witteho frakce, stavějící se přátelsky k Číně, ztrácela na vlivu. Německý vyslanec von Heyking Czikannovi důvěrně sdělil, že z rozhovorů s čínskými hodnostáři nabyl dojmu, že jsou nespokojeni se vzrůstajícím ruským tlakem.²⁴⁸ Hodlali se snad opřít o Německo, jež Číně pomohlo v roce 1895 a jehož monarcha byl v dobrých vztazích nejen s Ruskem, ale také s Brity? Každopádně německé expanzivní úmysly tuto možnost – existovala-li – zmařily.

Vhodná příležitost k záboru Ťiao-čou vyvstala na podzim 1897. 1. listopadu byli dva němečtí katoličtí misionáři v Šan-tungu zavražděni při útoku banditů na vesnici. 10. listopadu neštěstí vešlo ve známost, již 14. listopadu se Němci v zálivu vylodili a dobyli tamější pevnosti. Čínské síly jim nedokázaly odolat, místní úřady natolik zklamaly pekingský dvůr, že jejich reakce byla v tajném ediktu císařovny-vdovy z listopadu 1899 označena za odstrašující příklad.²⁴⁹ Ale jak se mohly čínské síly postavit proti německému námořnictvu, nadto v situaci, kdy sama Cch'-si svého času zpronevěřila obrovské částky určené na námořní zbrojení?

První reakce mocností byla neurčitá. Především zprvu nebylo jasné, zda Němci zabrali Ťiao-čou natrvalo nebo dočasně s cílem donutit

²⁴⁷ LANGER, c. d., s. 451–452.

²⁴⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1898, Nr. 2. Czikann an Gołuchowski, Peking 7. 1. 1898.

²⁴⁹ MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire. Volume III., The Period of Subjection, 1894–1911.* Longman, Green & Co., London – Bombay – Calcutta 1918, s. 170.

čínskou vládu poskytnout satisfakci ve věci zavražděných misionářů. Dále se, s ohledem na to, že Němci bezstarostně zabrali oblast bez ohledu na předchozí ruské „nároky“, zdálo, že německá a ruská vláda dospěly k dohodě. Osobní diplomacie mezi oběma spřátelenými monarchy však šla zcela mimo oficiální struktury a ve skutečnosti byla v rozporu s politikou obou říší. Přesto se mocnosti včetně Britů po jistou dobu domnívaly, že mezi německou a ruskou vládou existuje řádná dohoda v této věci. Z tohoto omylu vyvedl britskou vládu teprve koncem prosince 1897 rakousko-uherský velvyslanec v Londýně hrabě Deym.²⁵⁰ Jeho kolega v Pekingu Czikan informoval o německé akci zprávou z 28. listopadu²⁵¹ a sledoval i následná jednání, jež měla uzavřít otázku německého záboru i po formální stránce. Czikan správně rozpoznal: „*Nejpozoruhodnější na celé záležitosti se mi ale zdá, že může snadno vést k zahájení likvidace čínské říše.*“ Dodejme, že ani samotné Ťiao-čou nedokázalo Němce uspokojit, požadovali navíc odškodnění 200 000 taelů za každého z obou misionářů.²⁵²

Japonsko, jehož síly stále držely Wej-chaj-wej, se pokusilo podpořit čínskou vládu ve spolupráci s Brity, ale britská strana odmítla a japonská vláda se nechtěla sama stavět proti Německu.²⁵³ Zábor Ťiao-čou dále silně rozhořčil Američany. Spojené státy situaci pochopily jako hrozbu dělení Číny. Americká síla byla ještě příliš malá, než aby Spojené státy dokázaly bojovat se Španělskem a zároveň zabírat čínské území v rovné soutěži s velmocemi. Americký průmysl by v otevřené a rovné soutěži dokázal obstát proti komukoli, dělení Číny však s sebou neslo riziko, že ostatní velmoci na územích, která případně zaberou, budou klást americkému obchodu překážky. Z toho vyplývaly komentáře, jež si Německo

²⁵⁰ YOUNG, c. d., s. 47–48.

²⁵¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 16. Czikan an Gołuchowski, Peking 28. 9. 1897.

²⁵² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1897, Nr. 17. Czikan an Gołuchowski, Peking 9. 9. 1897.

²⁵³ KAJIMA, c. d., s. 64.

vysloužilo od amerického tisku, který psal o jeho „*sklonech k zabírání země*“ a „*pirátském záboru*“.²⁵⁴

Naproti tomu pro Rakousko-Uhersko dělení Číny, odstartované německým spojencem, neznamenaloby přímý problém. Neohrozilo rakousko-uherské zájmy v Číně, protože byly nevýznamné a nebyly vázány na žádnou konkrétní oblast, o kterou by Rakousko-Uhersko muselo soupeřit. Také rakousko-uherský obchod s Čínou představoval jen zanedbatelný zlomek celkového obchodu mocnářství. Naopak, vývoj vedl k intenzifikaci ruského zájmu o Čínu což bylo pro Rakousko-Uhersko výhodné. Již počátkem května 1897 se Gołuchowski a jeho ruský kolega hrabě Muravjev-Amurskij dohodli, že obě říše budou zachovávat status quo na Balkáně, tím se Rusům uvolnily ruce pro akce jinde.²⁵⁵

Po záboru Ťiao-čou však bylo pro ruskou vládu nezbytné, nezůstat stranou. Cung-li ja-men tehdy udělal velkou chybu, když ještě v listopadu 1897 na Li Chung-čangovu radu pozval ruské válečné lodě na přezimování do Port Arthuru a Ta-lien-wanu.²⁵⁶ Sotvakdo však měl tou dobou jasno o cílech mocností, situace zůstávala nejasnou a vlády neměly dostatečné a aktuální informace. Czikannovi i jeho kolegům byl záhadou přesun britských lodí ke korejským břehům, což přispělo ke gradaci napětí a bylo ještě umocněno příplutím několika britských lodí do Port Arthuru.²⁵⁷ Britové tak neúmyslně znepokojili korejskou vládu a uspíšili rozhodnutí Rusů jednat. Ruské lodě přezimovaly v Port Arthuru bez problémů. 12. března Rusové dali Číně ultimátum, jehož hlavním bodem bylo předání Port Arthur a Ta-lien-wanu.²⁵⁸ Číňané se v nouzi obrátili s prosbou o radu na Brity, ale ti nedokázali pomoci. Asi nepřekvapí, že

²⁵⁴ LANGER, c. d., s. 490.

²⁵⁵ BRIDGE, c. d., s. 231–237.

²⁵⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 2. Czikann an Gołuchowski, Peking 7. 1. 1898.

²⁵⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1897, Nr. 2. Czikann an Gołuchowski, Peking 7. 1. 1898. Vysvětlení bylo jednoduché. Britové se původně domnívali, že Rusové za účelem posílení nátlaku na korejský dvůr vyslali devět válečných lodí do Čemulpcha (Inčchon). Proto tam vyslali stejné množství lodí vlastních. Následně se několik britských lodí přesunulo do Port Arthuru. YOUNG, c. d., s. 49–50.

²⁵⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1898, Nr. 6. Czikann an Gołuchowski, Peking 12. 3. 1898.

čínský dvůr se ani tou dobou, ani jindy během boje o koncese s žádostí o pomoc neobrátil na Rakousko-Uhersko. 15. března 1898 ruští námořníci z obou přístavů vytlačili čínské posádky a 27. března Rusko uzavřelo s Čínou smlouvu o pronájmu Liao-tungského poloostrova. Zároveň si vymínilo právo postavit železnici na Liao-tungský poloostrov a do Jing-kchou nebo jiného přístavu na mandžuském pobřeží.²⁵⁹ 5. května pak byla podepsána konvence, vymezující hranice neutrální zóny na sever od pronajatého území a dávající Rusku výlučná práva podnikat v této zóně.²⁶⁰

Věděli vůbec Rusové, co zabírají? Ministr zahraničí hrabě Muravjev-Amurskij rozhodně ne. Neměl mapu Port Arthur a chtěl si ji vypůjčit od japonského vyslance Tadasua Hajašiho, který ji však údajně neměl. Později Muravjev-Amurskij v rozhovoru s britským vyslancem zastával stanovisko, že Port Arthur a Ta-lien-wan, přejmenovaný mezitím na Dalnij, jsou jeden a týž přístav, a spor se zvrhl v hádku, v jejímž důsledku byl britský vyslanec přesunut do Osmanské říše.²⁶¹ Informovanější lidé zpochybňovali vhodnost ruského záboru. Krom Witteho, který byl proti z politických důvodů, ministr válečného námořnictva Tyrtovo považoval držbu přístavů na Liao-tungském poloostrově za zbytečnou a raději by chtěl zabrat korejské Masampo.²⁶² Britský ministerský předseda lord Salisbury poznamenal: „*Soudím, že Rusko udělalo velkou chybu, když zabralo Port Arthur. Nemyslím, že pro ně má nějaký význam.*“ Rovněž ruský expert Dragomirov prohlásil, že Port Arthur by měli Rusové vyklidit.²⁶³ A hlavně, Japonci, o pouhých několik let předtím připraveni z ruského popudu o nejcennější část válečné kořisti z války s Čínou pod směšnou záminkou, že zakotvení cizí moci v jižním Mandžusku by znamenalo hrozbu míru a čínské

²⁵⁹ KAJIMA, c. d., s. 60–61.

²⁶⁰ MORSE, c. d., s. 112.

²⁶¹ POOLEY (ed.), c. d., s. 105–106.

²⁶² Ruský zájem na Masampu trval ještě v letech 1899–1900. Viz *Korea and Manchuria*, s. 95–100.

²⁶³ CONNAUGHTON, c. d., s. 118. Rusové, potažmo Sověti, přesto považovali Port Arthur za natolik významný, že jej zabrali i po druhé světové válce a předali pod čínskou kontrolu teprve v roce 1955.

suverenitě, byli uraženi.²⁶⁴ Ať tak či onak, Rusko si hodlalo přístavy udržet.

Zato Britské impérium si své dominantní postavení v Číně mohlo udržet s většími problémy, protože britské obchodní zájmy byly soustředěny ponejvíce podél řeky Jang-c', Britové již od konce roku 1897 přesvědčovali čínskou vládu, aby nepřenechala žádné území na půdě devíti provincií podél řeky Jang-c'-ťiang jiné mocnosti, což sice Číňané dozajista neměli v úmyslu, ale přislíbili to teprve 11. února 1898. 16. ledna 1898 potom přímo britská vláda nabídla Číně půjčku 12 milionů liber na splácení reparací Japonsku; žádala za to mimo jiné koncesi na stavbu železnice z Barmy a prohlášení Nan-ningu (přístav v provincii Kuang-si při hranicích Tonkinu, kde měla zájem Francie) a Ta-lien-wanu smluvním přístavem.²⁶⁵ Rusko a Francie proti půjčce i proti podmínkám protestovaly²⁶⁶ a nakonec dosáhly toho, že půjčku, navýšenou na 16 milionů liber, poskytla Číně opět Hongkong and Shanghai Banking Corporation ve spolupráci s Deutsch-Asiatische Bank.²⁶⁷ Pozoruhodné bylo, že když na německém trhu byla upsána polovina půjčky, tedy 8 milionů liber, němečtí finančníci nabídli celých 38 milionů, kdežto britská bankovní sféra nabídla pouhé 2 miliony.²⁶⁸ Rakousko-uherský kapitál se na těchto půjčkách nepodílel. Plán na stavbu železnice z Barmy do Jün-nanu záhy zkrachoval na technických potížích – Britové by museli překonávat hluboká údolí a dravé řeky, křížící trasu, a tak jako tak by

²⁶⁴ Ruská akce na Liao-tungském poloostrově nicméně měla na rusko-japonské vztahy i další efekty. Obě země se střetávaly především v Koreji, na níž mělo Japonsko naprosto zásadní zájem, a momentální ruská potřeba zabránit tomu, aby se Britové a Japonci spojili proti ruskému záboru Liao-tungského poloostrova, vedla k dílčím ústupkům v korejských záležitostech. To se projevilo uzavřením dohody Niši-Rozen z 25. dubna 1898, jež uznávala nezávislost Koreje a japonské hospodářské zájmy v zemi.

²⁶⁵ MORSE, c. d., s. 114–115.

²⁶⁶ Viz Czikannovy zprávy z počátku roku 1898: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 3b. Czikann an Gołuchowski, Peking 19. 1. 1898, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 5b. Czikann an Gołuchowski, Peking 28. 2. 1898.

²⁶⁷ MORSE, c. d., s. 115–117.

²⁶⁸ YOUNG, c. d., s. 83.

nemohli konkurovat francouzským firmám dopravujícím zboží z Tonkinu mnohem levněji po Rudé řece.

Britové potřebovali vyvážit ruský zábor Liao-tungského poloostrova, pokud možno ziskem námořní základny ve Žlutém moři. Zábor přístavů v Koreji by znepokojil Japonsko, na jehož dobré vůli nyní Britům čím dál tím více záleželo; odmítnutí japonských návrhů na spolupráci z listopadu 1897 bylo zapomenuto. Britská vláda pojala úmysl obsadit Wej-chaj-wej. Jako první jim tuto možnost nabídla čínská vláda, jež chtěla stavět jednu mocnost proti druhé.²⁶⁹ 20. března 1898 Britové informovali japonskou vládu, že v budoucnu, až se japonské jednotky stáhnou z Wej-chaj-wej, má Spojené království v plánu si základnu pronajmout na dobu, po kterou bude Rusko držet Port Arthur a Ta-lien-wan. Japonci souhlasili s tím, že si v principu přejí, aby přístav držela Čína, ale že za stávajících okolností bude nejlépe, bude-li jej držet velmoc, která chce respektovat čínskou suverenitu.²⁷⁰ Německo bylo uklidněno tím, že Britové nehodlali zpochybnit jeho hospodářské zájmy v provincii. Rozhodující však bylo, aby Číňané splatili zbytek válečné náhrady a Japonci mohli odejít. 9. května 1898 Peking s pomocí zahraniční půjčky splatil poslední splátku reparací, Japonci Wej-chaj-wej opustili a již 24. května je nahradili Britové. 1. července 1898 pak Čína Británii přístav formálně přenechala na tak dlouhou dobu, po jakou budou Port Arthur držet Rusové.²⁷¹ Pozoruhodným řízením osudu se stalo, že ačkoli Rusové Port Arthur ztratili v roce 1905, Britové ve Wej-chaj-weji přesto zůstali i nadále.

Dne 9. června 1898 pak Británie získala do pronájmu rovněž tzv. Nová teritoria (New Territories) v sousedství Hongkongu. Přestože

²⁶⁹ MORSE, c. d., s. 117.

²⁷⁰ KAJIMA, c. d., s. 100–101.

²⁷¹ Czikan neměl informace o britsko-japonských jednáních ohledně přenechání Wej-chaj-wej. Ve zprávě z 27. dubna 1899, v níž hodnotil vyhlídky případného rakousko-uherského záboru v Číně, mylně tvrdil, že Britové neměli při obsazení Wej-chaj-wej předem podporu Japonců. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 4. Czikan an Gołuchowski, Peking 27. 4. 1899.

nejstarší část britské kolonie v Hongkongu měla patřit Spojenému království „navěky“, v případě nového zisku se jednalo pouze o pronájem na 99 let,²⁷² podobně jako v případě Ťiao-čou a na rozdíl od Wej-chaj-weje. Britové se rozhodli označit nově získaná území v sousedství své državy v Hongkongu jako „pronájem“ zejména proto, že nechtěli dát popud k anexi podobných základů ostatními mocnostmi.²⁷³ Současně se zabíráním Kau-lunu však došlo k vážným problémům, které jasně daly najevo, že postavení cizinců v Číně je mnohem problematictější, než by se mohlo na první pohled zdát.²⁷⁴

Vztahy Japonska s Čínou se od války v letech 1894–1895 zlepšily, protože Japonsko nyní nemělo vůči Číně územní požadavky a naopak se chystalo pomoci s modernizací Číny.²⁷⁵ Japonsko v tomto období udržovalo s Čínou dobré vztahy nezávisle na tom, která klika měla v Pekingu navrch. Ve druhé polovině září 1898, těsně před krachem Státní reformy (viz níže) přijel do Pekingu prominentní japonský státník kníže Itó a byla mu udělena dlouhá audience u císaře. Po svržení císaře kontakty neustávaly, naopak, Czirkann musel v samostatné zprávě rozebírat a vyvracet domněnku, že úzké vztahy mezi oběma orientálními

²⁷² V roce 1997 kdy měl vypršet pronájem New Territories, Britové přenechali Čínské lidové republice Hongkong celý, jak bylo stanoveno čínsko-britskou dohodou z roku 1984.

²⁷³ Viz DENNETT, c. d., s. 646–647.

²⁷⁴ Při předávání území pod britskou správu na jaře 1898 došlo k odporu čínského obyvatelstva, podporovaného xenofobním místokrálem provincií Kuang-si a Kuang-tung, Tchan Čing-linem. Britové se rozhodli vojensky obsadit sousední Šen-čchüan (v anglických textech známý jako Shum Chun). Nadto došlo k průtahům při řešení případu vraždy misionáře v provincii Kuej-čou. Britové požadovali potrestání viníků a odvolání guvernéra Kuej-čou. Čínská vláda však odmítla guvernéra odvolat a vesničan Tchan podezřelý z vraždy uprchl. Britové spojili navrácení Šen-čchüanu s otázkou „spravedlivého“ potrestání vraždy misionáře. Jejich oddíly se však ocitly v izolaci, jejich zásobování bylo složité. A kdyby se Britové stáhli, mohlo by to vyprovokovat Číňany k útoku na blízkou německou misi, což by mohlo vyústit v německý zábor území v sousedství Hongkongu a Kantonu. „Dobří lidé z Hongkongu si ukousli větší sousto, než mohli sežvýkat,“ konstatoval ministerský předseda lord Salisbury. Nakonec byl údajný vrah Tchan polapen, což přimělo Brity oblast vyklidit, ale následně čínský soud vesničana Tchana osvobodil. WEHRLE, c. d., s. 109–114. Jak vidno, ani samotní Britové ani v oblasti, ve které byli cizinci přítomni po staletí, a co by kamenem dohodil od Hongkongu, největší britské základny na Dálném východě, nebyli schopni ani v době míru situaci zvládat podle své vůle, jakkoli nečelili rozhodnému odporu. Kantonský místokrál Tchan Čing-lin, působilí srovnatelné potíže i francouzskému pronikání do jemu svěřeného území, byl nakonec odvolán v prosinci 1899 v důsledku tlaku francouzského vyslance Pichona a nahrazen Li Chung-čangem. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 11. Czirkann an Golurowski, Peking 20. 12. 1899. Nepokoje v Kau-lunu byly zmíněny též ve zprávě: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 5/a. Czirkann an Golurowski, Peking 31. 5. 1899.

²⁷⁵ REYNOLDS, c. d., passim.

zeměmi vyústily v uzavření spojenecké smlouvy.²⁷⁶ V boji o koncese a sféry vlivu Japonsko zůstalo vcelku stranou. V dubnu 1898 předložilo požadavek, aby se Čína zavázala, že nepřenechá provincii Fu-t'ien, ležící na pevnině naproti Tchaj-wanu, ani žádnou její část jiné mocnosti, a 26. dubna 1898 záruky v tomto smyslu obdrželo.²⁷⁷ Podobně Francie si zprvu vymohla ujištění, že Čína nepřenechá ostrov Chaj-nan žádné mocnosti ani přímo, ani jako sféru vlivu. Francouzské ambice však byly větší. Počátkem dubna 1898 Francouzi požadovali záruku, že Čína žádnou ze tří provincií sousedících s francouzským Tonkinem ani její část nepřenechá jiné mocnosti. Číňané této žádosti 10. dubna vyhověli a Czikann 16. dubna o výsledku informoval Ballhausplatz.²⁷⁸ I Číňané se však museli seznámit s povahou francouzského imperialismu, který se nespokojil s vymezením sfér vlivu. 22. dubna 1898 francouzská vojska obsadila přístav Kuang-čou-wan v provincii Kuang-tung, Francie teprve dodatečně, 25. května, předložila Cung-li ja-menu konvenci o pronájmu přístavu, ale čínská strana činila obstrukce stran rozlohy postoupeného území²⁷⁹ a konvenci ratifikovala teprve 5. ledna 1900.²⁸⁰

Ruku v ruce s přímými i nepřímými teritoriálními zisky šly hospodářské koncese, které ostatně byly jedním z hlavních důvodů pro celé soupeření mocností. Nejvýznamnější byly koncese na stavbu železnic. Mocnosti si v oblastech, jež zabraly, nárokovaly přednostní práva i na úkor již smluvně zajištěných práv cizích subjektů. Vyslanec Czikann tak již v lednu 1898 musel hlásit, že Rusové nutí čínskou vládu k vypovězení britských inženýrů z železnic na severu, především na trati Peking – Tiencin a Tiencin – Šan-chaj-kuan.²⁸¹ Rusové samozřejmě v Mandžusku provozovali Východočínskou železnici, avšak Brity

²⁷⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 8. Czikann an Gołuchowski, Peking 18. 9. 1899.

²⁷⁷ MORSE, c. d., s. 121; NISH, *Japan's Foreign Policy*, s. 51 udává datum 28. 4. 1898.

²⁷⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1898, Nr. 9. Czikann an Gołuchowski, Peking 16. 4. 1898.

²⁷⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1898, Nr. 9/a-b. Czikann an Gołuchowski, Peking 23. 11. 1898.

²⁸⁰ REYNOLDS, c. d., s. 112–113.

²⁸¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 1. Czikann an Gołuchowski, Peking 2. 1. 1898.

provozovaná dráha v Č'-li jim byla trnem v oku. Rusové se obávali případné britské snahy prodloužit šan-chaj-kuanskou dráhu do nitra Mandžuska, naopak plány ruské expanze počítaly s možností, že Rusy provozované železnice dosáhnou nejen Peking, ale i oblasti povodí řeky Jang-c', klíčové sféry britských zájmů. Obě velmoci uznaly nezbytnost dohody a 28. dubna 1899 uzavřely smlouvu, již se Britové zavázali nestavět železnice severně od Velké čínské zdi a Rusové v povodí Jang-c', vyhradili si však právo případně postavit železnici do Peking. Železniční dráha z Šan-chaj-kuanu měla zůstat zcela v čínských rukou.²⁸² Němci získali přednostní ekonomická práva v Šan-tungu a některé zájmové skupiny doufaly v to, že sféra německého vlivu bude rozšířena na většinu vlastní Číny na sever od britské zájmové oblasti. Stavbu strategicky významné železnice Peking – Chan-kchou získal belgický syndikát, kapitál pro tento podnik však dodali Francouzi.²⁸³ Navazující trať z Chan-kchou do Kantonu měli stavět Američané. Příslušníci těchto dvou států získali koncese proto, že Belgie a USA neměly v Číně přímé agresivní zájmy. Proto také Čína belgickému syndikátu slíbila přednostní právo na stavbu dráhy do Kantonu pro případ, že by Američané od stavby upustili.²⁸⁴ Rakousko-uherští diplomaté i rakousko-uherské subjekty vůbec se v tomto klání dlouho omezovali na úlohu nezúčastněných pozorovatelů.

Czikann bedlivě sledoval situaci a své poznatky hlásil. Z tohoto zdroje proto víme, že například belgické úsilí o zisk železniční koncese bylo podporováno i tím, že 15. června 1898 přijel do Peking na krátkou návštěvu hrabě Charles d'Ursel, zástupce Leopolda I. jakožto suveréna Svobodného konžského státu.²⁸⁵ Oficiálním důvodem mise bylo uzavření

²⁸² MORSE, c. d., s. 94; LANGER, c. d., s. 679–683. O dohodě informovala též zpráva: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 5/a. Czikann an Gołuchowski, Peking 31. 5. 1899.

²⁸³ YOUNG, c. d., s. 81.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 81–82.

²⁸⁵ O formách útlaku konžských domorodců za Svobodného konžského státu se zmiňuje též Filip Nerad. NERAD, Filip, *Sir Roger Casement – muž mnoha tváří*. In: Historický obzor, ročník 18/2007, č. 1/2, s. 3.

čínsko-konžské obchodní smlouvy a dohody o dovozu kuliů do Konga, Czikkann však informoval o německých obavách, že pravým cílem je podpora belgické snahy o získání železničních koncesí.²⁸⁶ Obchodní dohoda byla uzavřena o měsíc a půl později. O dalších německých obavách z postranních Belgičanových úmyslů se Czikkann již nezmiňoval.²⁸⁷

Rakousko-uherský vyslanec pozorně sledoval agresivní kurs ruské politiky. Záběr přístavů na Liao-tungském poloostrově Rusku nestačil. Chargé d'affaires ruského vyslanectví v Pekingu Pavlov nejprve v květnu informoval ostatní vyslanectví, že cizinci budou potřebovat zvláštní víza pro vstup na území, jež Čína pronajala Rusku, a po britských námitkách vydal další nótou, jež stanovila, že víza budou fakultativní. Czikkann na první nótou nijak nereagoval, v případě druhé jen potvrdil její přijetí.²⁸⁸ Ruská politika v Pekingu v tomto období byla ovlivněna osobními Pavlovovými zájmy. Pavlov očekával, povýšení do čela ruského zastoupení v Soulu, a chtěl před odjezdem co nejvíce zvýraznit své zásluhy.²⁸⁹ Protestoval proti jakékoli koncesi pro britské firmy, která nebyla vyvážena adekvátním ziskem pro Rusko; opakovaně hrozil přerušением diplomatických styků; a jeho počínání si od Czikkanna vysloužilo označení „terorizační pokusy“.²⁹⁰

Některé vrstvy čínské společnosti si jasně uvědomovaly nebezpečí, jemuž byla Čína vystavena. U některých osobností dal pocit zaostalosti režimu vzniknout touze po vyhlášení republiky. To se však touto dobou týkalo pouze izolovaných jedinců, například Sunjatsena. Svržení Čchingů a jejich nahrazení etnickou chanskou dynastií by bylo o poznání

²⁸⁶ HStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 14a. Czikkann an Gołuchowski, Peking 16. 6. 1898. Zpráva o příjezdu vyslance belgického krále jako suveréna Konžského státu.

²⁸⁷ HStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 15. Arthur von Rosthorn an Gołuchowski, Peking 1. 8. 1898.

²⁸⁸ HStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 12a. Czikkann an Gołuchowski, Peking 7. 6. 1898.

²⁸⁹ Seznam personálu na ruských konzulátech a zastupitelských úřadech na Dálném východě ve sledovaném období viz LENSEN, *Russian Diplomatic and Consular Officials*.

²⁹⁰ HStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 17a. Czikkann an Gołuchowski, Peking 14. 9. 1898.

populárnější a pro Číňany konce 19. století srozumitelnější. Představovalo to ostatně jeden z cílů tajných společností, jako byly Triády. Tyto tajné společnosti, jakkoli nebezpečné, však na chod čínské společnosti jako takové neměly velký vliv. Velká část Číňanů stále byla oddána Mandžům, věřila v jejich schopnost postavit se cizincům a byla připravena jim v tom napomáhat. A to přesto, že dynastii se příliš dobře nevedlo.

29. května 1898 zemřel princ Kung, vlivný člen mandžuské dynastie, státník a dlouholetá hlava Cung-li ja-menu.²⁹¹ Špatné zdraví, podlomené dlouhodobým užíváním opia, mu bylo již nějakou dobu důvodem nebo záminkou pro to, aby se aktivně nepodílel na jednáních s cizími mocnostmi.²⁹² Jeho odchod připravil Čínu o respektovaného a rozumného politika, který mohl vykonávat umírňující vliv při otřesech, jimž země čelila. U jeho smrtelné postele byl přítomen i císař Kuang-sü, kterému se dostalo varování: „*Střez se kantonské špíny.*“²⁹³ Myšlena byla skupina mladých stoupců reformy soustředěných kolem rodáků z provincie Kuang-tung – Kchang Jou-weje a Liang Čchi-čchaa. Tento směr zachovával věrnost dynastii Čching a hodlal po japonském vzoru provést reformy pod císařovým vedením. Kchang Jou-wej na sebe poprvé upozornil roku 1895, kdy protestoval proti uzavření míru s Japonskem. Následně posílal dvoru nejrůznější memoranda a získal přízeň císařova vychovatele a Velkého tajemníka Weng Tchun-cheho. Konečně dne 11. června 1898 císař vydal edikt o nutnosti provést reformy a 16. června přijal Kchanga v audienci, jež trvala dvě hodiny.²⁹⁴ Tak začalo takzvaných Sto dní reformy. Četná reformní opatření, jež byla v jejich průběhu vyhlášena, však byla uváděna v život jen velmi pomalu a vzbudila silnou

²⁹¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Telegramm Nr. 3819. Czikan an Aussenministerium Wien. Chiffre. (127), a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 14a. Peking 16. 6. 1898. Czikan an Gołuchowski. (139–142).

²⁹² Chyběl například při jednání o předání Port Arthuru a Dalného Rusku. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 7a. Czikan an Gołuchowski, Peking 30. 3. 1898.

²⁹³ XIANG, c. d., s. 1.

²⁹⁴ TAN, c. d., s. 16–19.

opozici mezi konzervativními silami, jež se cítily ohroženy. Pocit ohrožení byl zjevně oboustranný. Obě skupiny se spoléhaly na ozbrojené síly. Konzervativci soustředili své naděje do osoby mandžuského vojevůdce Žung Lua, důvěrníka císařovny-vdovy, jenž velel gardovým armádám v okolí Pekingu v síle asi 100 000 mužů. Císař a reformátoři spoléhali na Žungova podřízeného, schopného mladého vojevůdce Jüan Š'-kchaje, původem Číňana z provincie Chu-nan, který velel tzv. „Nově zřízené armádě“ o síle asi sedmi tisíc mužů, představujících nejlépe vycvičené a vyzbrojené vojáky v celé Číně.

Zatímco se Jüan Š'-kchaj nacházel v Pekingu, 18. září 1898 jej navštívil další z reformátorů a císařův důvěrník Tchan S'-tchung. K dispozici máme dvě verze této události, jednak Jüanova vlastní vyličení, jednak Tchanovu biografii z pera Liang Čchi-čchaa. Tchan informoval Jüana, že císař je v ohrožení, a předložil list papíru, který vydával za vlastnoruční císařův mandát psaný Rumělkovým štětcem, což znamenalo, že jej každý císařův poddaný měl uposlechnout. Podle obou podání nakonec Jüan přislíbil reformátorům podporu. Jüan sám uvádí, že papír byl popsán černou tuší a dával reformátorům obecný pokyn pokračovat v reformách přes odpor tradicionalistů „lepšími metodami“. Badatel Jerome Ch'en má za to, že dokument byl pravý. Ať tak či onak, Jüan 20. září odjel na Žung Luovo velitelství v Tiencinu a Žungovi vše prozradil.²⁹⁵

Druhého dne se uskutečnil palácový převrat, při kterém císařovna-vdova zajala císaře Kuang-süho. Kchang Jou-wejovi a Liang Čchi-čchaovi se podařilo uniknout,²⁹⁶ Tchan S'-tchung a další z reformátorů byli umučeni, tentýž osud potkal i Kchangova nezletilého bratra a další členy jeho rodiny. V ohrožení se ocitl i samotný císař. Po nějakou dobu

²⁹⁵ CH'EN, c. d., s. 56–62.

²⁹⁶ Kchang uprchl na britské lodi do Hongkongu, poté do Japonska a nakonec do USA. Zachovával věrnost císaři Kuang-sümu a ostře kritizoval vládu vítězných dvorských kliky, například v dopise vyslanectvím v Pekingu, tvořícím přílohu následující Czikannovy zprávy: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 25c. Czikann an Goluchowski, Peking 21. 11. 1898.

mu hrozila smrt, nakonec byl dlouhodobě internován v pavilonu na ostrůvku v jezeře v palácovém komplexu. Císařův život zachránily především intervence cizích vyslanců. Cch'-si se znovu ujala úlohy regentky. Vnější projevem její moci bylo, že zatímco před reformním hnutím byly edikty vydávány císařovým jménem, nyní se nezdráhala vydávat je i svým vlastním.²⁹⁷ Dále byl zpochybněn samotný Kuang-süho nárok na trůn. Šlo o to, že dle konfuciánských představ měl každý nový císař být o generaci mladší než předchozí císař. Kuang-sü však byl bratrancem předchozího císaře Tchung-č'iho, takže se teoreticky císařem stát neměl. Jako vhodná náhrada se rýsoval asi desetiletý Pchu-čchün. Jeho otcem byl princ Tuan (vlastním jménem Caj-i),²⁹⁸ císařův bratranec a hlava xenofobní dvorské kliky známé jako „Železné přilbice“ a složené především z Mandžů; vliv etnických Chanů na pekingském dvoře byl výrazně omezen.²⁹⁹ Dalšími čelnými představiteli reakce byli princ Čuang, velitel pekingského četnictva, vévoda Caj-lan, jehož syn byl po jednu dobu rovněž kandidátem na post následníka trůnu, a Tuanovi bratři Caj-lien a Caj-jing.

Podráždění vítězné xenofobní kliky vyvolávaly jakékoli cizí myšlenky nebo cizí vměšování. Princ Tuan byl rozhořčen tím, že císař

²⁹⁷ PURCELL, c. d., s. 10.

²⁹⁸ Caj-i získal hodnost prince první třídy roku 1894, ve spojitosti s šedesátými narozeninami císařovny-vdovy. Původně měl získat titul „princ Žuej“, ale písař zaměnil dotyčný znak za podobný, jenž se četl „Tuan“. „*Za dřívějších císařů by omyl tohoto druhu vedl k propuštění úředníka a mnoha vysokých hodnostářů, ale dvůr byl tou dobou v takovém zmatku, že chyba zůstala po nějakou dobu nezpozorována, a když se na ni přišlo, nechali ji tak být.*“ *Eminent Chinese*. Vol. I, s. 393 (heslo I-tsung).

²⁹⁹ Czikan například sledoval osudy Čang Jin-chuana, hodnostáře zabývajícího se vztahy s cizinci. Čang býval oblíbencem Cch'-si a vyslancem v USA, blahopřál královně Viktorii na diamantovém jubileu roku 1897, v polovině září byl jmenován do čela Cung-li ja-menu. Byl však podezírán z toho, že je patronem Kchang Jou-weje a agentem Britů, proto byl hned 21. září 1898 sesazen i v důsledku ruského a francouzského vměšování. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr 18a. Czikan an Gołuchowski. Peking 21. IX. 1898. Hned druhý den ale byl Čang vrácen na svůj post v čele Cung-li ja-menu, údajně za vysoké úplatky. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr 18b. Czikan an Gołuchowski. Peking 23. 9. 1898. 24. září večer však byl Čang uvězněn. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr 18c. Czikan an Gołuchowski. Peking 25. 9. 1898. Čangův život načas zachránil zejména britský tlak, Čang byl prozatím pouze vypovězen do Urumči, kde ale byl z rozkazu prince Tuana 20. srpna 1900 popraven. Pozoruhodnou ironií rozkaz došel do Urumči teprve v době, kdy už v samotné Č'-li bylo Boxerské povstání potlačeno a nastal hon na jeho představitele. Czikanovy zprávy ve druhém plánu dokládaly rány britskému vlivu – například zpráva Nr. 18b z 23. září hovořila o obsazení vysokého postu bývalým zástupcem čínské vlády v Rusko-čínské bance, a tedy o posílení ruského vlivu.

zásluhou cizinců nebyl zlikvidován a Pchu-čchün se nestal novým císařem. Císařovna-vdova byla znovu pobouřena v září 1899, kdy se pokusila donutit císaře k abdikaci, ale opět se projevil odpor domácích i zahraničních sil a plán byl odložen.³⁰⁰ Cizinci podporovali uvězněného císaře například tím, že hned po převratu dali najevo, že jsou akreditováni přímo u jeho osoby, jakož i tím, že (s výjimkou ruského vyslance) od prvních dnů jeho věznění dávali najevo starost o Kuang-süho zdraví. Císařovna-vdova byla nucena pustit k němu lékaře z francouzského vyslanectví, který u něj diagnostikoval ledvinovou chorobu a oslabení organismu.³⁰¹ Vítězná konzervativní frakce se pod vlivem cizího vměšování velice obávala útoku ze zahraničí, který by po krachu Sta dní reforem mohl být ospravedlňován snahou vrátit císaře k moci. Žung Lu povolal silné oddíly do Pekingu, Tiencinu a Šan-chaj-kuanu, aby zabránily očekávanému útoku.

Konec Sta dní reforem znamenal změnu v čínské vnitřní i zahraniční politice. Xenofobní klika si nebyla jistá svým postavením, nebyla ochotna a schopna dělat jakékoli ústupky. Krach Sta dní reforem znamenal konec posledního nadějného pokusu zachránit dynastii Čching před svržením a zároveň celou Čínu před dobou zmatků, jaké byly vždy spojeny s pádem dynastie. Zachována sice zůstala některá reformní opatření, ale to ani zdaleka neodstranilo všechny zlořády a reformní duch se vytratil. Co bylo horší, represe proti příznivcům reforem odcizily mnohé další lidi mandžuské dynastii a vehnaly je přímo do náruče radikálních revolucionářů, kteří nechtěli dynastii zreformovat, ale zničit. Na druhou stranu, rozhodnější postoj vůči cizincům musel čínskému lidu imponovat. Žádný Číňan nemohl být nadšen situací, kdy cizí karikaturisté přirovnávali Čínu k pochutině – melounu či koláči – , kterou si dělí velmocí. Ještě méně se s tím smířila xenofobní klika, takže se daly čekat

³⁰⁰ MORSE, c. d., s. 146–147, 149–150 a 181–182.

³⁰¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 22. Czikann an Gołuchowski, Peking 24. 10. 1898; XIANG, c. d., s. 23.

velké problémy. Pekingský dvůr byl nejen ostře proti jakýmkoli teritoriálním ústupkům, ale i proti hospodářským koncesím. Již v prosinci 1898 Cung-li ja-men oznámil, že nebudou poskytnuty nové koncese na stavbu železnic, v červenci 1899 bylo nařízeno, že podíl čínského kapitálu ve všech nových důlních koncesích nesmí být nižší než padesát procent,³⁰² a další omezení následovala v létě.³⁰³

Velmoci ponechávaly v dálněvýchodních vodách svá plavidla, nejslaběji bylo reprezentováno Rakousko-Uhersko. Korveta *Fruntsberg*, sloužící jinak jako školní plavidlo, se roku 1898 vrátila na Dálný východ pod velením fregatního kapitána Luciana von Sieglera.³⁰⁴ Rakousko-uherské zastoupení působilo směšně i ve srovnání s italským pancéřovým křižníkem *Marco Polo*,³⁰⁵ a to nemluvím o tom, že v dohledné budoucnosti měly na Dálný východ odplout další tři italské pancéřové křižníky a naopak *Fruntsberg* měl o Vánocích roku 1898 východoasijské vody opustit.³⁰⁶ Czikan ve své zprávě z 1. října 1898 doporučoval vyslání moderní válečné lodi i z toho důvodu, že Číňané hodnotili prestiž monarchie podle toho, jaké síly byla schopna vyslat na Dálný východ.³⁰⁷

Změna poměrů na čínském dvoře znamenala okamžité povzbuzení pro nepřátele cizinců a křesťanů. Narůstal neklid a incidenty spojené s cizinci. Na pomezí provincií Šan-tung a Č'-li se aktivizovalo hnutí I-che-čchüan.³⁰⁸ Problémy byly patrné i v Pekingu a okolí. Docházelo k útokům čínské chátry na cizince, raněn byl dokonce i katolický biskup

³⁰² XIANG, c. d., s. 97.

³⁰³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 7/pol. Czikan an Goluchowski, Peking 25. 9. 1899.

³⁰⁴ DONKO, c. d., s. 240.

³⁰⁵ Když se čínské úřady dozvěděly o plavbě křižníku na Dálný východ, otázaly se britského vyslance na sílu lodí *Marco* a *Polo*. Vyslanec „se smíchem“ vysvětlil, že se jedná o jedinou loď, čímž dal Číňanům najevo, že nemají Itálii brát tak docela vážně. XIANG, c. d., s. 97.

³⁰⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 21a. Czikan an Goluchowski, Peking 14. 10. 1898.

³⁰⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 19a. Czikan an Goluchowski, Peking 1. 10. 1898.

³⁰⁸ Blíže k němu viz následující IV. kapitolu.

Favier³⁰⁹ a vojáci napadli zástupce banky *Crédit Lyonnais*.³¹⁰ Velmoci protestovaly a rozhodly se do Pekingů povolat strážce na ochranu legací. Od počátku října přicházely do Pekingů cizí strážní jednotky,³¹¹ jen Czikann se ocitl v trapné situaci, protože Rakousko-Uhersko jako jediné stále nemělo v Pekingů oddíl na ochranu legace. Vymlouval se na to, že není kde námořníky ubytovat. Rakousko-uherské vyslanectví totiž své definitivní sídlo teprve stavělo a stavba nebyla ještě hotova,³¹² potíže byly spojeny například s dodávkami stavebního materiálu ze Šanghaje.³¹³ Jednotka by mohla být v Pekingů umístěna jen nakrátko, do doby, než se *Fruntsberg* vydá na zpáteční plavbu. Krom toho na základě Czikannových hlášení vznikala dojem, že se situace v Pekingů uklidňuje.

V telegramu ze 27. října však hlásil, že se situace zhoršila, paradoxně vinou vládních vojsk, povoláných vládnoucí dvorskou klikou nejen kvůli nepokojům, ale zejména kvůli strachu z cizí agrese. V tomto případě se jednalo o „Statečné z Kan-su“, divizi generála Tung Fu-sianga, který byl stejně jako vojáci pod jeho velením muslimem a vydobyl si reputaci bezohledným potlačením vzbuřených muslimů v Kan-su. Jeho vojáci, tvořící asi polovinu ze 30 000 mužů soustředěných kolem Pekingů,³¹⁴ dorazili koncem října. Již celé měsíce nedostali žold, jejich počínání bylo všestranně špatné.³¹⁵ Uchylovali se k loupení, v ohrožení byly železnice a telegrafní linky, misionáři i samotné čínské obyvatelstvo,

³⁰⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 19a. Czikann an Gołuchowski, Peking 1. 10. 1898.

³¹⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 19b. Czikann an Gołuchowski, Peking 3. 10. 1898.

³¹¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 25c(???). Czikann an Gołuchowski, Peking 21. 11. 1898.

³¹² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 21b. Czikann an Gołuchowski, Peking 16. 10. 1898.

³¹³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 23c. Czikann an Gołuchowski, Peking 31. 10. 1898.

³¹⁴ Tung Fu-siangovy jednotky v samotném hlavním městě nepůsobily. Hlášení z počátku listopadu však oznamovalo, že Tung v doprovodu 800 vojáků přišel do Pekingů na audienci u Cch'-si, odhodlán vyhnat cizince. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 24a. Czikann an Gołuchowski, Peking 7. 11. 1898.

³¹⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 23. Czikann an Gołuchowski, Peking 30. 10. 1898.

kteřé Tungovy muže nesnášelo.³¹⁶ Pekingský dvůř se Tungových vojáků sám obával³¹⁷ a jejich řádění nečinně přihlížel, jednou je označoval za nedisciplinované, podruhé je odměňoval – za disciplínu.³¹⁸

Poměry v Pekingu osvětlovala Czikkannova zpráva ze 7. listopadu 1898.³¹⁹ Nedalo se přesně určit, zda je vláda příliš slabá, než aby Tungovy jednotky odsunula, nebo zda jim dopřává volnost, aby zastrašila cizince. To se jí sice nepodařilo, ale ukázaly se meze cizího vlivu. Když mocnosti 7. listopadu poslaly nótu požadující odvolání vojsk z Č'-li, Cung-li ja-men nereagoval uspokojivě a Cch'-si původně vůbec odmítla odpovědět. Stahování jednotek začalo až v druhé polovině měsíce, přesunuty byly do oblasti s velkým množstvím křesťanů.³²⁰ Touto dobou již byl napraven stav, kdy byla rakousko-uherská legace bez vlastní posádky.³²¹ Czikkann již 30. října požádal o vyslání 30 mužů z korvety *Fruntsberg*³²² a 1. listopadu jim vyslal vstříc do Ta-ku legačního tajemníka Dr. Arthura von Rosthorna. Dne 3. listopadu skutečně dorazilo 30 námořníků pod vedením poručíka a dvou námořních kadetů³²³ a o tři dny později Czikkann poslal zprávu o tomto faktu na námořní sekci Ministerstva války. Na to, že budova legace je nedostavěna, již nebyl brán zřetel.³²⁴ A Czikkann byl nucen opakovaně požadovat vyslání moderní válečné lodi do severočínských vod.³²⁵

³¹⁶ SCHUSTA, c. d. s. 45.

³¹⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 27. Czikkann an Gołuchowski, Peking 20. 12. 1898.

³¹⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 24b. Czikkann an Gołuchowski, Peking 13. 11. 1898.

³¹⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 24a. Czikkann an Gołuchowski, Peking 7. 11. 1898.

³²⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 27. Czikkann an Gołuchowski, Peking 20. 12. 1898.

³²¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. XXXIII. Aussenministerium (Czikkann) an Marine-Sektion des Kriegsministeriums. Peking 6. 11. 1898.

³²² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Telegramm Nr. 9359. Czikkann, Peking 31. 10. 1898.

³²³ SCHUSTA, c. d., pozn. 22 na s. 168.

³²⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Telegramm Nr. 4952. Czikkann, Peking 3. 11. 1898.

³²⁵ „Připlutí velké válečné lodi počátkem března by bylo s ohledem na politickou situaci velice žádoucí, dříve z důvodu zamrzlého moře neúčelné.“ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Telegramm Nr. 4002. Peking 16. 11. 1898. Czikkann. Žádost byla zopakována 27. prosince: „Vzhledem k neměnné kritické situaci se vyslání válečné lodi ještě teď zdá být stále navýsost žádoucí.“ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Telegramm Nr. 9621. Peking 27. 12. 1898.

Nehledě na změnu situace v Peking, německý, ruský, francouzský a britský úspěch přiměly i další mocnosti uvažovat o zisku základny nebo naopak o tom, jak uchránit vlastní sféru zájmu v Číně před cizím narušením. Všeobecně se má za to, že přisuzovat národům a zemím nějaké charakteristiky je všestranně nevhodné. Při dělení Číny koncem devatenáctého století však většina zemí jako by zmíněným charakteristikám chtěla za každou cenu dostat. Zatímco Německo a Rusko si počínaly s příslovečnou bezohledností, Britové jako by zabírali čínské území, jen aby se neřeklo, a vedeni těmi nejpoctivějšími úmysly – dosáhli však dvojího územního zisku ve Wej-chaj-weji a zázemí Hongkongu a nadto si jako zájmovou oblast vytyčili daleko nejvýznamnější území ze všech. Itálie byla zemí, která jako by chtěla při boji o koncese nejvíc dostat všem stereotypům. Italové měli v Číně nezanedbatelné zájmy, proti kterým rakousko-uherské aktivity působily podružným dojmem. Zatímco v Číně roku 1899 působilo pouze 5 firem z Rakousko-Uherska a 75 císařových poddaných, italské zájmy byly výrazně širší. Italskou vládu inspiroval stav, kdy doposud každá země, která si v Číně o něco řekla, to dostala.

Za těchto okolností se italské vládě zdálo, že by se měla zapojit do očekávaného dělení Číny a požadovat zisk námořní základny. Italové si vybrali záliv San-men v provincii Če-ťiang.³²⁶ Místo nebylo zvoleno náhodně. Třebaže leželo v údolí Jang-c', jež bylo klíčové pro britské zájmy v Číně, Británie neměla v principu námitek. Dle francouzského vyslance v Peking Pichona Britové plánovali využít Italy jako partnery při kontrole údolí Jang-c' a Itálie si hodlala celou provincii Če-ťiang nárokovat jako sféru vlivu.³²⁷ Provincie byla významná pro italské hospodářské zájmy. Rozsáhlý italský hedvábnický průmysl potřeboval obrovské množství surového hedvábí, které Italové hodlali získávat právě

³²⁶ Italský pokus obsáhle analyzuje a hodnotí XIANG, c. d., s. 79–103, stejně jako MORSE, c. d., s. 124–125 a 169.

³²⁷ XIANG, c. d., s. 89.

v Če-ťiang, a to bez ohledu na potřeby místních zpracovatelů hedvábí.³²⁸ Britové italské „nároky“ vcelku podporovali, a ani ostatní mocnosti se vůči italské snaze nestavěly nepříznivě. Jistou podporu poskytlo Itálii i Japonsko.³²⁹ Itálie neměla na Dálném východě žádné soupeře hlavně proto, že pro nikoho nepředstavovala hrozbu. Se svým požadavkem se však Italové opozdili, takže promeškali nejpříhodnější okamžik, a třebaže se situace v Číně ani situace Číny po převratu císařovny-vdovy rozhodně nezlepšila, xenofobní klika byla rozhodnuta nevycházet cizincům vstříc.

Již 12. ledna 1899 Czikann hlásil očekávané příplutí italských pancéřových křižníků *Etna*, *Etruria* a *Elba*, jež spolu s již přítomným křižníkem *Marco Polo* měly vykonávat na čínskou vládu nátlak.³³⁰

27. února 1899 list *North China Herald* informoval o italském zájmu o pronájem zálivu San-men na pobřeží Če-ťiang. Číňané byli překvapeni, Italové se ani neobtěžovali uvést vhodnou záminku.³³¹

28. února Italové požadovali postoupení zálivu San-men a podobnou pozici v Če-ťiang jakou měli Němci v Šan-tung.³³² Přestože Italové byli podporováni Brity a Němci, čínská vláda dne 6. března odmítla.³³³

10. března italská vláda zaslala na vyslanectví v Pekingu postupně dva telegramy. První z nich schválil podání ultimáta čínské vládě. Poté však italská vláda začala doufat, že britské zprostředkování přiměje Číňany vyjít vstříc italskému požadavku tak jako tak, a poslala druhý telegram, jenž nařídil vyčkat. První telegram se však opozdil a De Martino ultimátum podal.³³⁴ Čínská vláda reagovala překvapivě tvrdě. Do oblasti přesunula svá vojska a lodě, místním úřadům nařídila zabránit vylodění

³²⁸ Tamtéž., s. 85.

³²⁹ Tato japonská podpora snad reflektovala italský přístup z dob „Intervence tří“ roku 1895. Itálie jako jediná velmoc dávala najevo ochotu Japonsko podpořit, a tento přístup přehodnotila teprve tehdy, když zjistila, že by se musela jen bok po boku Japonska postavit spojeným silám Francie, Ruska a Německa.

³³⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 582. Czikann, Peking 12. 1. 1899.

³³¹ Mezi možné důvody, proč italská vláda takto pospíchala, patřila jednak snaha postavit domácí opozici před fait accompli, jednak obavy z rakousko-uherských a i belgických pokusů o získání území, která by připadala v úvahu pro italský zábor. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 45–46.

³³² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 2124. Czikann, Peking 1. 3. 1899.

³³³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 2768. Czikann, Peking 7. 3. 1899.

³³⁴ XIANG, c. d., s. 88–89.

cizích vojsk všemi prostředky a pohrozila jim přísnými tresty za neuposlechnutí. Italská vláda se dne 17. března od ultimáta distancovala, De Martina odvolala a požádala britskou vládu, ať její vyslanec v Pekingu prozatím hájí italské zájmy.³³⁵ I když tento krok neznamenal, že se Itálie definitivně zřekla svých ambicí v Číně, italská prestiž utrpěla velkou ránu. Naneštěstí panovaly opodstatněné obavy, že italskou zásluhou utrpěla ztrátu i prestiž všech ostatních cizinců. Tento názor zastával například japonský vyslanec Fumio Jano v rozhovoru s Czikannem. Jano vyjádřil názor, že by bylo nejlepší, kdyby Italové byli bývali úspěšni i za použití síly.³³⁶ 17. března museli Číňané slavit, podařilo se jim úspěšně čelit cizím ambicím. Hned druhý den přišlo vystřízlivění. List *Hongkong Weekly Press* informoval o tom, že zájem o zisk základny má i Rakousko-Uhersko.³³⁷

Teatrální italský přístup a následné fiasko jako by odpovídaly stereotypům o Italech. Také způsob, jakým Rakousko-Uhersko zvažovalo zisk základny, vypovídal hodně o rakousko-uherských aktivitách v zámoří.³³⁸ Přímá rakousko-uherská obchodní přítomnost byla vpravdě nicotná. „*Pět v současnosti v této zemi vegetujících rakousko-uherských firem je natolik nevýznamných, že jejich existence nebo neexistence z hlediska našeho obchodu sotva může padat na miskú vah.*“ Velké firmy patrně vyčkávaly na jakési znamení, že čínský trh je pro jejich podnikání vhodný. Rakousko-uherské obchodní lodi připlouvaly do Číny v malém počtu. Zboží vyrobené v monarchii bylo z velké části odesláno do německých přístavů, tam je naložily německé nebo britské společnosti a přes německé nebo britské prostředníky je prodaly na čínském trhu. Rozhodující podíl v tomto případě tak připadl cizím přepravním

³³⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 7997. Czikann, Peking 17. 3. 1899. Di Martinovým nástupcem se stal markýz di Salvago-Raggi.

³³⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 4. Czikann an Gołuchowski, Peking 27. 4. 1899.

³³⁷ Tato informace byla obsažena ve zprávě HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 4. Czikann an Gołuchowski, Peking 27. 4. 1899.

³³⁸ Sondhaus výslovně, jakkoli mylně, uvádí, že „*Rakousko-Uhersko nikdy nezvažovalo nárokování si čínského přístavu pro sebe.*“ SONDHAUS, c. d., s. 141.

a zprostředkovatelským firmám.³³⁹ Na Dálném východě nemělo mocnářství žádný strategický zájem; důležitý byl jen jako prostor, který odváděl pozornost Ruska od rakousko-uherské životní zájmové sféry na Balkáně. A c. a k. námořnictvo mělo relativně omezené zdroje a mezi Jadranem a Čínou nemělo žádný opěrný bod nebo uhelnou stanici.

V jistém smyslu byl první vlaštovkou obsáhlý článek ve vlivném vídeňském listu *Neue Freie Presse* z 11. dubna, který hodnotil vyhlídky na účast v zápase o Čínu.³⁴⁰ 16. března 1899 se na ministerstvu zahraničí konalo významné setkání věnované možnosti zisku základny v Číně.³⁴¹ Zúčastnili se ho krom dalších první sekční šéf ministerstva zahraničí hrabě Welsenheib, baron Zwiedinek a hrabě Szécsen, válečné námořnictvo zastupoval kapitán von Jedina.³⁴² Jejich cílem nebylo zvážit, zda zábor čínského území podniknout nebo ne, ale rozhodnout, která část čínského pobřeží by byla nejvhodnější. Vycházeli z předpokladu, že úsek pobřeží jižně od Šan-tungu, který dle jejich informací jako jediná část čínského pobřeží nepatřil ještě do sféry vlivu některé z velmocí, byl vinou četných písečných lavic a dalších podmořských překážek nevhodný. Proto dospěli k závěru, že jedinou možností je zřídit základnu v oblasti, jež již byla nárokována jinou mocností, a to po dohodě s dotyčnou mocností. V úvahu připadala provincie Fu-ťien, panovala představa, že se lze s Japonskem dohodnout na souhlasu se zřízením rakousko-uherského opěrného bodu v japonské sféře vlivu.

Z konkrétních míst v provincii Fu-ťien se nabízely zátoky Nan-kuan (v dobových materiálech „Namkuan“) nebo ještě lépe San-ša („Samsah“).³⁴³ Zátoka San-ša byla vhodná z ekonomického

³³⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 4. Czikan an Goluchowski, Peking 27. 4. 1899.

³⁴⁰ Cit. in: LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 47–49.

³⁴¹ Zhodnocení schůzky viz SCHUSTA, c. d., s. 16–17.

³⁴² Seznam účastníků viz Tamtéž, pozn. 25 na s. 169.

³⁴³ Prameny obvykle udávají, že se v případě San-ša jednalo o zátoku, japonský badatel Hikomacu Kamikawa výslovně nazývá lokaci „ostrůvkem“. KAMIKAWA, Hikomatsu (ed.), *Japan-American Diplomatic Relations in the Meiji-Taisho Era*. Pan-Pacific Press, Tokyo 1958. Věřím více rakousko-uherskému vyslanci, který měl informace z první ruky.

i strategického hlediska a měla přijatelné podnebí. Navíc se nalézala v blízkosti významného přístavu Fu-čou a nově otevřeného smluvního přístavu Fu-ning. Padla i zmínka o blízkosti francouzských katolických misíí – snad s představou, že Francie bude tím spíše plánu příznivě nakloněna. Francie samozřejmě měla na Dálném východě dosti značné síly a své misionáře by za obvyklých podmínek byla schopna chránit sama. Přítomnost sil katolického Rakouska-Uherska v blízkosti francouzských misíí by však znamenala vítanou dodatečnou ochranu.

Panovalo přesvědčení, že velmoci nebudou rakousko-uherskému plánu bránit, pokud ho přímo nepodpoří. Závažný odpor ze strany mocností neočekával nikdo. Když se 18. března stalo zřejmým, že Rakousko-Uhersko zvažuje zisk základny v Číně, italský velvyslanec v Paříži se omezil na komentář, že „*by bylo vskutku smutné, kdyby se jediná evropská mocnost, která si zachovala rozum, nyní zachovala nerozumně*“. Německo přislíbilo rakousko-uherskému spojenci přímou podporu. Velvyslanec v Rusku Aehrenthal nebyl plánem nadšen a požadoval posouzení, nakolik ovlivní svobodu rozhodování vůči Rusku pro případ, že dojde ke komplikacím na Balkáně.³⁴⁴

Válečné námořnictvo po skončení schůzky pověřilo loď *Kaiserin Elisabeth*³⁴⁵ a *Saida*³⁴⁶ zmapováním pobřeží mezi Nan-kuanem a San-ša. Gołuchowski o tom 24. března, tedy již v době, kdy vyšlo najevo, že čínská strana Italům ve věci zátoky San-men neustoupí, zpravil Czikanna a vysvětlil mu, že hlavním cílem případného zisku základny je podpora obchodních zájmů Rakouska-Uherska.³⁴⁷

Přítomnost křižníku *Kaiserin Elisabeth* v čínských vodách měla posloužit ještě dalšímu účelu, a sice evakuaci rakousko-uherské strážní jednotky z Pekingu. Většina ostatních velmocí vyjma Němců a Italů,

³⁴⁴ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 52–53.

³⁴⁵ Touto dobou se loď nalézala v Hongkongu.

³⁴⁶ Toho času v australském Perthu.

³⁴⁷ Cit. in: SCHUSTA, c. d., s. 17–18.

hodlajících vyvíjet přítomností svých sil v Pekingu nátlak na čínskou vládu, své jednotky stáhla již během března 1899. Také Czikkann v telegramu z 28. března žádal o zmocnění k odeslání oddílu námořníků z Pekingu.³⁴⁸ Následně jejich odchod pozdržel, aby neodcházeli společně s Rusy a Francouzi,³⁴⁹ a 12. dubna 1899 rakousko-uherské námořníci skutečně Peking opustili.³⁵⁰ V květnu jako poslední z Pekingu odešli příslušníci německé strážní jednotky společně s vyslancem von Heykingem, jenž byl nahrazen baronem von Kettelerem.³⁵¹

Tajná a velice komplexní Czikkannova zpráva z 27. dubna 1899³⁵² hodnotila výhled na zábor základny. Vyslanec dospěl k závěru, že by bylo nutno obsadit vyhlédnuté území ještě před jednáním s čínským dvorem a vytvořit tak *fait accompli*. K tomu konci byla potřebná eskadra nejméně tří až čtyř pancéřových křižníků a až tří menších lodí s alespoň 2000 muži na palubách, z nichž nejméně 1000 námořníků mělo vytvořit přepadovou jednotku.³⁵³ Rakousko-uherské námořnictvo teoreticky mohlo potřebné síly vyčlenit a vyslat v dohledné době na Dálný východ. O rok později, během tzv. Boxerského povstání se v čínských vodách objevila jen o něco slabší rakousko-uherská eskadra. Zpráva však brala v potaz náklady a rizika vytvoření základny na čínském území – složité udržování pořádku na zabraných územích a nezbytnost udržovat v dálnévýchodním prostoru silnou eskadru.

Czikkann nepovažoval italský nezdár za nezbytně definitivní. Jednou z možností, již zmínil, bylo počkat s akcí, až bude italská snaha korunována plným úspěchem a čínská vláda začne opět spolupracovat s cizinci. V takovém případě navrhoval dokonce i spolupráci s Itálií při

³⁴⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 4438. Czikkann, Peking 28. 3. 1899.

³⁴⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 3. Czikkann an Gołuchowski, Peking 4. 4. 1899.

³⁵⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 5953. Czikkann, Peking 12. 4. 1899.

³⁵¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 5/a. Czikkann an Gołuchowski, Peking 31. 5. 1899.

³⁵² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 4. Czikkann an Gołuchowski, Peking 27. 4. 1899.

³⁵³ Pro srovnání, na dobytí Tiao-čou Němci se podílely rovněž čtyři německé lodě a 600 německých námořníků se vylodilo na souši. SCHUSTA, c. d., pozn. 47 na s. 172.

přesvědčování čínské vlády. Současně však pro případ, že by Itálie úspěšná nebyla, navrhl vznést nárok na zátoku San-men. To je důkazem toho, že Czikann se nenechal krachem italských snah odradit ani pro případ, že by definitivní byl. Alternativou bylo koupit portugalské Macao, ale přístav byl příliš zanesen pískem, což by vyžadovalo značné investice. Navíc panovalo nevalné mínění o kvalitách tamního obyvatelstva, portugalských míšenců známých po celé východní Asii pro svoji náklonnost k hazardu a dalším nepravostem. „*S tím by musela vláda dbalá svojí dobré pověsti skoncovat.*“³⁵⁴ Czikann negativně hodnotil též vyhlídky pro případ, že by se Rakousko-Uhersko spokojilo výhradně se zřízením obchodní stanice. Obchod mocnářství byl natolik nevýznamný, že by se to prostě nevyplatilo.

Czikannova zpráva, bez jakéhokoli avanturismu, přinesla koncept dlouhodobé aktivní politiky na poli hospodářském. Dle Czikanna nebylo kam spěchat. Jakkoli připouštěl pravděpodobnost, že se Čína rozpadne vlivem politiky velmocí, tuto možnost viděl spíše v horizontu jednoho či více desetiletí. Místo uspěchané akce proto doporučil vytrvalé posilování rakousko-uherských obchodních zájmů. Czikann zhodnotil rakousko-uherské obchodní zájmy. Jako první nezbytný krok navrhoval aktivní opatření rakousko-uherské vlády pro podporu obchodu, například snížení tarifů na železnici směřující do Terstu a subvencování obchodních lodí plujících do Číny. Teprve až by se rakousko-uherský obchod s Čínou pozvedl na mnohem vyšší úroveň, bylo by možné podniknout další akce. Třebaže většina Číny a hlavně čínského pobřeží byla již rezervována ostatními mocnostmi, Czikann považoval za proveditelné nejen to, aby v případě rozpadu Číny došlo k zisku jedné nebo více faktorii a následně případně i základny rakousko-uherského loďstva, ale dokonce aby byl zabrán některý ze smluvních přístavů. O tom, který přístav by to měl být, se Czikann nezmínil, bezpochyby s ohledem na to, že vhodný přístav by

³⁵⁴ SCHUSTA, c. d., s. 23.

mohl být vybrán až podle toho, do jaké oblasti by se případně soustředila hlavní část rakousko-uherského obchodu.

Válečné lodi c. a k. námořnictva na jaře prováděly průzkum – *Kaiserin Elisabeth* v zátokách Nan-kuan a San-ša a v úžině Chun-chua, *Saida* pod velením fregatního kapitána Conardla v přístavu Čchüan-čou. 10. června kapitán řadové lodi Beck poslal ze Sia-menu Czikannovi hlášení o výsledcích, jež vyslanec poslal do Vídně³⁵⁵ a navíc během léta vypracoval zprávu hodnotící výsledky průzkumu.³⁵⁶ Dle kapitána Becka byla ze strategického i obchodního hlediska nejvhodnějším místem pro zřízení základny zátoka Nan-kuan, za vhodné považoval také zřízení obchodní výspy v zátoce San-ša. Ve druhém bodu Czikann nesouhlasil, protože si mezitím prostudoval záznamy o obchodu ve smluvním přístavu Fu-ning, jenž měl ve skutečnosti pouze malý obrat. Instruoval proto Becka, aby při posouzení hospodářského aspektu věci spolupracoval s konzulem Piskem v Šanghaji. Všichni tři – Czikann, Pisko a Beck – ostatně byli v příležitostném osobním kontaktu, například 30. srpna se sešli v Čchi-fu.

V průběhu zkoumání jednotlivých míst na čínském pobřeží byly přehodnoceny i další výchozí představy. Jak bylo na většině pobřeží provincií Fu-ťien a Če-ťiang obvyklé, San-ša izolovaly od vnitrozemí neschůdné hory, jejichž překonání by vyžadovalo další investice. Příznivější polohu měl Nan-kuan, jenž ležel nedaleko plánované železnice směřující z Wen-čou v provincii Če-ťiang k Jang-c', a k této dráze by železniční přípojka šla postavit relativně snadno.³⁵⁷ Přesná pozice zátoky Nan-kuan byla nejasná. Zatímco dle mínění účastníků jednání z 16. března ležela v provincii Fu-ťien, Czikann po prostudování map, které měl k dispozici, nemohl říct, zda zátoka neleží v Če-ťiang.

³⁵⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Res. Nr. 180. J. Beck von Wellstaedt, k.u.k. Linienschiffs-Capitän (Kaiserin Elisabeth) an Czikann, Amoy 10. 6. 1899.

³⁵⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 6. Czikann an Goluchowski, Peking 8. 9. 1899.

³⁵⁷ SCHUSTA, c. d., s. 24.

V posledku mu to bylo jedno; byl toho názoru, že vzhledem k očekávané podpoře ostatních mocností a okrajové poloze místa v rámci provincie budou japonské protesty pouze symbolické.

Ohledně japonského přístupu panovaly iluze. Původní představa, že by Japonsko mohlo souhlasit se zábořem území v provincii Fu-t'ien, neodpovídala skutečnosti. Nejenže japonské válečné lodě při průzkumu pobřeží sledovaly rakousko-uherská plavidla, ale z diplomatických kruhů pocházely informace, že by zřízení základny v provincii pro Japonsko znamenalo *casus belli*.³⁵⁸ Ať už byl japonský přístup jakýkoli, ministr zahraničí Gołuchowski dospěl v polovině roku 1899 k závěru, že plány na zábor čínského území je třeba odložit, nevznikne-li příznivá situace v případě mezinárodní intervence v Říši středu. V takovém případě hodlal postupovat ve shodě s velmocemi nejvíce zainteresovanými na dění v Číně.³⁵⁹

Italskou vládu neodradil neúspěch z března 1899 od dalších úvah o ziscích v Číně. Itálie plánovala pokračovat v zápase o koncese a sféry vlivu, i když žádný vliv v Číně neměla. Důkaz obojího se nalézá v Czikannově zprávě z konce května 1899.³⁶⁰ Potenciálně konfliktní situace však nastala, když Italové obrátili svou pozornost k témuž zálivu Nan-kuan, ve kterém Rakousko-Uhersko zvažovalo zřízení základny. Tak to alespoň Czikann počátkem září hlásil a navrhl, aby Rakousko-Uhersko dalo světu na vědomí své údajné přednostní právo na Nan-kuan.³⁶¹ Nový italský vyslanec di Salvago-Raggi, snad aby odlákal rakousko-uherskou pozornost jinam, informoval Czikanna, že zátoka Le-čching (v dobových pramenech „Lo-tsin“) v provincii Če-t'iang, všeobecně považovaná za takřka zanesenou pískem, je ve skutečnosti vhodná pro zřízení základny,

³⁵⁸ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 61; Tamtéž, s. 65 uvádí, že „*tokijská vláda prohlásila, že v rakousko-uherském pokusu uchytit se v jižní Číně bude spatřovat casus belli*“.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 62.

³⁶⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Nr. 5/a. Czikann an Gołuchowski, Peking 31. 5. 1899.

³⁶¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1899, Telegramm Nr. 9223. Czikann, Peking 7. 9. 1899.

a Czikkann instruoval kapitána Becka k prověření této zprávy.³⁶² Jak se ukázalo, byla pravdivá. Průzkum zátoky byl součástí druhé průzkumné mise, kterou *Kaiserin Elisabeth* provedla v říjnu a jejíž výsledky Czikkann zaslal do Vídně 15. ledna 1900. Došlo k potvrzení předpokladu, že nejvhodnějším místem pro zřízení základny by byla zátoka Nan-kuan, případně i zátoka Le-čching, kdežto ostatní místa, tedy San-ša, přístav Čchüan-čou, zátoka San-men i úžina Chung-chua, jsou nevhodné.³⁶³

Také rakousko-uhersští misionáři se zapojili do služeb své říše. Na vyslanectví v Pekingu se roku 1899 dostal dopis misionáře Josefa Freinadametze, provikáře jižního Šantungu. Freinadametz nahlásil, že z hlediska rakousko-uherských zájmů je ideální přístav Čching-kchou na severní hranici provincie Ťiang-su. Freinadametz se nijak nezmiňoval o údajných překážkách, které bránily lodím v přístupu k pobřeží a které zabránily účastníkům konference z 16. března 1899, aby vážně zvažovali možnost zisku základny v této oblasti. Spádová oblast přístavu dle zjištění kněze zahrnovala většinu Šantungu a významnou část Ťiang-su, takže přístav mohl dobře sloužit rakousko-uherskému obchodu, nejen jako odbytíště pro rakousko-uherské výrobky, ale také jako zdroj četných zemědělských produktů.³⁶⁴ Krom toho, jakkoli se o tom Freinadametz výslovně nezmínil, by trvalá rakousko-uherská přítomnost v oblasti napomohla jeho misijnímu úsilí a zlepšila jeho pozici vůči čínským úředníkům. Z téhož důvodu se pro zábor čínského území Rakousko-Uherskem vyslovovali i španělští misionáři, kteří právě přišli o chabou podporu mateřské země.³⁶⁵ Poskytovali informace o Fu-ťien, nakolik je znali; jejich aktivita se omezovala na jižní části provincie, přesto však byli schopni ubezpečit, že na severu provincie jsou naleziště zlata a stříbra.³⁶⁶

³⁶² SCHUSTA, c. d., s. 23.

³⁶³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900 Nr. 1. Czikkann an Gołuchowski, Peking 15. 1. 1900.

³⁶⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Varia 1899. Auszug aus einem Privat-Schreiben des oesterr. Missionärs und Provinziars von Süd-Shantung, Pater Freinadametz. Zaprotokolováno 20. října 1899.

³⁶⁵ SCHUSTA, c. d., s. 26.

³⁶⁶ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 58–59.

Je možné, že Rakousko-Uhersko zahájilo akce, jež by ve svém výsledku mohly vést k záboru čínského území, hlavně proto, aby nevypadalo trapně a působilo jako velmoc.³⁶⁷ Potom, co se zabrat čínské území pokusila i Itálie, bylo nutno přinést další oběť na oltář rakousko-uherské prestiže, na níž si mocnářství zakládalo. Z průzkumu čínských pobřežních vod a rozhovorů s diplomaty v Pekingu nemohly vzniknout žádné problémy ani dodatečné náklady. Zřizování námořních základen na druhém konci světa by však stálo nejen mnoho peněz, ale také by zbytečně tříštilo síly rakousko-uherského námořnictva. Aby rakousko-uherský obchod ospravedlňoval zřízení faktorie, musel by se mnohonásobit. Výsledkem působení těchto faktorů bylo, že se Rakousko-Uhersko ve sledovaném období „dělení Číny“ nezúčastnilo a další vývoj situace v Číně zabránil tomu, aby monarchie provedla zábor čínského území někdy v budoucnu (nepočítáme-li koncesi v Tiencinu, získanou po Boxerském povstání). Z rakousko-uherské strany se však nejednalo o rezignaci, spíše o vyčkávání, zda přece jen nenastane situace, kdy by bylo vhodné zříditi v Číně faktorii nebo námořní základnu.

Staré koloniální mocnosti, Nizozemsko, Španělsko a Portugalsko, se do boje o koncese a sféry vlivu rovněž nezapojily. Španělsko bylo zaujato vnitřními problémy a hrozící válkou s USA. Hlavním zájmem ještě slabšího Portugalska dlouhodobě bylo, aby pekingský dvůr uznal portugalskou držbu Macaa *de iure*.³⁶⁸ Je zajímavé, že základnu na čínském pobřeží nezískaly ani Spojené státy americké. Nebylo to proto, že by v USA neexistovaly expanzionistické a anexionistické tendence. Již komodor Perry se během své mise na Dálný východ v letech 1853–1854 pokusil anektovat část Boninských ostrovů a uvažoval o anexi souostroví

³⁶⁷ SCHUSTA, c. d., s. 31. Z podobných důvodů, tedy kvůli velmocenské prestiži a rovněž kvůli přesvědčení, že zábor kolonií je životní nutnost, bylo po jistou dobu zvažováno odkoupení španělské Západní Sahary. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 63. Naproti tomu se však Rakousko-Uhersko nakonec vůbec nezúčastnilo záboru Afriky, dokud tam existovala rozlehlá neprobádaná a volná území.

³⁶⁸ Srov. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 3. Czikkann an Gołuchowski, Peking 25. 1. 1902, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Nr. 55. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 20. 12. 1909.

Rjúkjú a Tchaj-wanu.³⁶⁹ Zatímco jiné mocnosti zřizovaly v Číně své opěrné body, Spojené státy vedly válku se Španělskem, v jejímž důsledku ovládly mimo jiné Filipíny a Guam a tím získaly pevné zázemí ve východoasijském prostoru.³⁷⁰

Na Číně však velmoci však měly mnohem větší zájem než na Filipínách a Kubě. Kdyby se Spojené státy pokusily o vytyčení své přímé zájmové sféry stejnými prostředky jako ostatní mocnosti, výsledek by neodpovídal jejich hospodářskému zájmu. Za dané situace Američané prosazovali své zájmy v Číně jiným způsobem, který vycházel z jejich slabin i předností. Spojené státy touto dobou neměly ještě takovou námořní a obzvláště pozemní moc, která by mohla konkurovat silám ostatních mocností, americký průmysl však mohl za podmínek volné soutěže konkurovat komukoli. Američané, podobně jako po dlouhou dobu Britové, věřili, že síla jejich průmyslu jim ve volné soutěži zaručí vítězství. Toto je skutečný kořen „politiky otevřených dveří.“ Ostatně „politika otevřených dveří“ byla původně britskou ideou. Nejednalo se tedy o žádnou jinou motivaci než v případě ostatních velmocí postupujících klasickým způsobem.

Počátkem září 1899 státní tajemník John Hay prezentoval nótu, která požadovala, aby mocnosti ve svojí sféře vlivu nezasahovaly do chodu smluvních přístavů nebo proti již dohodnutým zájmům cizích státních příslušníků, aby čínská cla byla vybírána čínskou stranou a byla stejná pro příslušníky všech národností, aby přístavní a železniční poplatky byly mocnostmi udržovány ve stejné výši pro svoje i pro cizí státní příslušníky a jejich zboží.³⁷¹ 6. září 1899 ji odeslal velvyslancům ve

³⁶⁹ DENNETT, c. d., s. 273.

³⁷⁰ Přestože to přímo nesouvisí s rakousko-uherskou politikou v Číně, neuškodí připomenout významnou spojitost mezi Rakouskem-Uherskem a Filipínami. Významný filipínský vlastenec José Rizal (1861–1896) se dlouhodobě přátelil s badatelem Ferdinandem Blumentrittem (1853–1913), narozeným v Praze a žijícím v Litoměřicích, který se stal předním odborníkem na Filipíny. Viz DONKO, c. d., s. 252–292.

³⁷¹ MORSE, c. d., s. 126; DENNETT, c. d., s. 646.

Francii,³⁷² Británii, Rusku a Německu, 13. listopadu vyslanci v Japonsku a 17. listopadu velvyslanci v Itálii. Všechny země s obsahem nóty souhlasily, včetně Ruska, pouze Británie žádala o v zásadě logickou výjimku v případě nově pronajatého území v Hongkongu, jež pro praktické účely pokládala za součást Hongkongu.³⁷³ Rakousko-Uhersko nebylo touto nótou ani potěšeno, ani rozhořčeno, protože mezi jejími adresáty vůbec nefigurovalo.³⁷⁴

Pro doplnění americké politiky rozhodně stojí za zmínku, že Spojené státy se nakonec ve východoasijském prostoru nespokojily ani s přijetím „politiky otevřených dveří“, ani s dobytím Filipín, ale v prosinci 1900 zahájily neúspěšná jednání s Japonskem ohledně zřízení uhelné stanice, a to právě v zátocě San-ša při pobřeží Fu-t'ien.³⁷⁵

V letech 1897–1899 se zřetelně projevila agresivita většiny cizích mocností. Tento tlak vedl k tomu, že se čínská společnost radikalizovala. Pokus o razantní reformy selhal a k moci se dostala reakční dvorská klika. Rozhárané poměry na čínském venkově daly volné pole působnosti nejrůznějším skupinám a společnostem, obvykle rozvratného charakteru. Zatímco jedni cizinci přispěli k prohloubení krize čínského režimu, druzí tento režim bezděčně dočasně posílili. Od chvíle, kdy Itálie narazila na nečekaný čínský odpor, se během boje o koncese a sfér vlivu již žádná snaha o zábor území v Číně nesečkala s úspěchem. Výsledkem krachu italské akce bylo posílení sebevědomí čínské reakční kliky, které ve svém důsledku vedlo k Boxerskému povstání a k pádu této kliky. Jak

³⁷² KAJIMA, c. d., s. 322 uvádí datum odeslání nóty Francii teprve 21. listopadu 1899.

³⁷³ DENNETT, c. d., s. 646–647.

³⁷⁴ Události Boxerského povstání vedly k tomu, že se Spojené státy rozhodly přeformulovat politiku „otevřených dveří“ a zvýšená aktivita rakousko-uherského námořnictva vedla k tomu, že Američané vzali monarchii natolik na vědomí, aby uznali za vhodné poslat novou verzi nóty i c. a k. ministerstvu zahraničí. K tomu došlo dne 3. července 1900. Nóta doporučovala zachování čínské teritoriální a administrativní integrity, zabezpečení principu rovných příležitostí pro obchod ve všech částech Číny, dále volala po smírném zacházení s Čínou a po respektování těch místokráľů a guvernérů, kteří se stavěli vůči cizincům příznivě. Viz ANDERSON, David L., *Imperialism and Idealism: American Diplomats in China, 1861–1898*. Indiana University Press, Bloomington, Indiana 1985, s. 183–188. Nóta nevyžadovala formální odpověď.

³⁷⁵ KAMIKAWA, c. d., s. 190–194.

posuzovali Číňané ústup rakousko-uherské diplomacie? Byli si vědomi toho, že monarchie považovala zisk základny za nepříliš významný? Nebo snad nabyli dojmu, že nejen Itálie, ale i Rakousko-Uhersko má z Číny obavy? Nevíme, čemu přesně věřili, v každém případě by bylo zajímavé vědět, zda rakousko-uherské mocnářství nemělo – nezaslouženě a mimoděk – svůj podíl na vývoji vedoucím k spojení dvora a boxerů, jehož průběh a výsledky jsou předmětem následující kapitoly.

IV. KAPITOLA

Boxerské povstání a podíl habsburské monarchie na jeho potlačení

První hlášení rakousko-uherského vyslance z Číny z roku 1900 ještě nenaznačovalo, že by se schylovalo k pohromě. 15. ledna vyslanec Czikkann poslal zprávu kapitána řadové lodi Julia Becha von Wellstaedt, ³⁷⁶ velitele lodi *Kaiserin Elisabeth*, o výsledcích průzkumu čínského pobřeží.³⁷⁷ Podobné zprávy kapitána von Becha přicházely do Vídně již minulého roku a byly spojeny se snahou získat v Číně námořní základnu. Již druhá zpráva z Pekingů však napovídala, že se poměry vyostřují. Dne 25. ledna vyslanec Czikkann hlásil, že předchozího dne byl následníkem trůnu přece jenom jmenován Pchu-čchün, syn prince Tuana a adoptivní syn císaře Tchung-č'iho, který zemřel roku 1874, tedy dlouho před Pchu-čchünovým narozením, což adopci jaksi nebylo na závalu. Císařský edikt o jmenování Pchu-čchüna byl prezentován jako akt císařovy vůle, ale to nikoho nemohlo ošálit. Kolovaly zvěsti, že Kuang-sü se krátce před vydáním ediktu pokusil o útěk.³⁷⁸ Jmenování následníka trůnu znamenalo další ránu postavení císaře Kuang-süho a vlivu cizinců v zemi, protože princ Tuan (sám adoptivní Tchung-č'iho syn) byl znám jako zapřísáhlý nepřítel cizinců. Vedl frakci mandžuských aristokratů známou jako „Železné přilbice“, opájející se iluzemi o možnosti obnovení čínské moci a spojenou nenávisť k cizincům a k reformám. Podobně následníkův vychovatel Sü Tchung sice měl zřídka vídanou čest a morální integritu,

³⁷⁶ V originále „k.u.k. Linienschiffs-Capitän“. Seznam hodností v rakousko-uherském námořnictvu (ve stavu z roku 1908) viz MAREK, c. d., s. 260.

³⁷⁷ Czikkannovo hlášení o Pchu-čchünově následnictví viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900, Nr. 1. Peking 15. 1. 1900. Czikkann an Gołuchowski. Geheim. Příložen Res. Nr. 331 Julius Bech von Wellstaedt an Moriz Frhr. Czikkann von Wahlborn, Hongkong 1. 9. 1899.

³⁷⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900, Nr. 3. Peking 19. 2. 1900, Czikkann an Gołuchowski.

ale byl znám pro svou „*vášnivou nenávist k Evropanům a evropské civilizaci*.“ Czikann se obával, že jmenování následníka je krokem k „*úplnému odstranění nešťastného císaře Kuang-süa z trůnu*“. Předpokládal, že by to vyvolalo vlnu nespokojenosti zejména v jižní Číně, spojené s reformátory z roku 1898.³⁷⁹

Císařův stav se dále horšil. K jeho nemoci, možnému působení jedů, podávaných na rozkaz císařovny-vdovy, a sklíčenosti z uvěznění se přidalo očekávání konce. Na novoroční audienci 19. února 1900 nedokázal odpovědět na řeč doyena, španělského vyslance Bernarda de Cologana, sám, ale musel text svojí odpovědi předat princ Čchingovi, který ji přečetl. Kuang-süho stav nezlepšily ani četné projevy oddanosti z jižní Číny a z čínských komunit v zahraničí, jejichž příslušníci sami byli vesměs jihočínského původu.³⁸⁰

Nenormální poměry na císařském dvoře zcela odpovídaly stavu Čínské říše. Po celé zemi docházelo k akcím proti cizincům i Mandžům a k útokům na křesťanské konvertity. Také muslimové nezůstávali pozadu a bouřili se. Mandžuská vláda potlačovala tato povstání s typickou brutalitou. Jen povstání v severočínské oblasti Že-che (Džehol) roku 1891, jehož příslušníci pobili 1500 konvertitů a svého vůdce prohlásili císařem, bylo potlačeno za cenu 20 000 obětí na životech.³⁸¹ Roku 1892 povstaly Triády v oblasti Sun-ningu u ústí Perlové řeky.³⁸²

Takové události však byly v Číně vcelku obvyklé, a nezdálo se, že by představovaly mimořádnou hrozbu pro vládu nebo pro cizince. Žádné nepokoje nebyly přímo motivovány moderními idejemi, protože je čínské obyvatelstvo prostě neznalo, tudíž pro ně ani nemohlo mít pochopení. Pokud vůbec bralo na vědomí nějaký „kulturní import“ ze Západu, pak

³⁷⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900, Nr. 2/Vertraulich. Peking 25. 1. 1900. Czikann an Gołuchowski, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900, Telegramm Nr. 8535. Czikann, 25. 1. 1900. Peking.

³⁸⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900, Nr. 3. Czikann an Gołuchowski, Peking 19. 2. 1900.

³⁸¹ CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 278–281.

³⁸² PURCELL, c. d., s. 167.

jím bylo křesťanství, které čínský lid většinou nenávistně zavrhoval. V pověřčivém čínském prostředí se naopak dařilo domácím sektám a tajným společnostem, které leckdy existovaly dlouhá staletí a obvykle měly politické cíle. Proslulé Triády vznikly roku 1674 jako protimandžuská odbojová společnost, během času však zdegenerovaly ve zločineckou organizaci. Stále však měly na paměti boj proti Čchingům, a navíc spousta jejich členů emigrovala do ciziny, takže Triády měly mít povědomí o okolním světě.³⁸³ Jiné tajné společnosti byly ještě starší a více prodchnuté náboženskými představami. Společnost Bílého lotosu zahájila koncem osmnáctého století velké povstání, jež jasně ukázalo limity mandžuské moci a poraženo bylo jen s obrovským úsilím. Společnost Osmi trigramů, ovlivněná taoismem, se roku 1813 pokusila svrhnout mandžuskou dynastii palácovým převratem. Společnost Velkého nože nebyla natolik podvratná, její činnost v Šan-tungu však vyústila v německý zábor Ťiao-čou, což odstartovalo intenzivní soupeření velmocí, a tudíž mělo pro čchingskou říši přinejmenším stejně fatální následky.

V Šan-tungu se koncem devadesátých let 19. století objevilo hnutí, které z tohoto rámce vybočovalo. Na Západě jsou jeho příslušníci známí pod názvem „boxeři“, jejich ozbrojené vystoupení pak jako „Boxerské povstání“. Tyto názvy jsou nepřesné. Příslušníci hnutí se neoznačovali jako boxeři a svým způsobem nebyli ani povstalci, naopak, bojovali za mandžuskou dynastii a císařovnu-vdovu. Kořeny společnosti, stejně jako její původní název, jsou sporné. Nejpravděpodobnější je podání, podle kterého masové hnutí vykrytalizovalo ze společnosti, která si původně říkala I-che-čchüan („Pěst ve jménu míru a spravedlnosti“, odtud

³⁸³ Nástin historie Triád viz PURCELL, c. d., s. 165–167. Sunjatsen a neúspěšný protagonista Sta dní reformem Liang Čchi-čchao na přelomu století krátce spolupracovali. Oba měli úzké kontakty s početnou komunitou havajských Číňanů, „kteří takřka všichni byli členy Triád.“ Liang do Triád při pobytu na Havaji vstoupil a získal na tamější Číňany velký vliv, čímž vzbudil Sunjatsenovu žárlivost a spolupráce vzala za své. Viz CHANG, Hao, *Liang Ch'i-ch'ao and Intellectual Transition in China, 1890–1907*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1971, s. 135–141.

přezdívka „boxeři“) a roku 1899 se přejmenovala na I-che-tchuan („Oddíly míru a spravedlnosti“).³⁸⁴ Alternativní verze uvádí, že název „I-che-tchuan“ byl poprvé zaznamenán již v květnu roku 1898³⁸⁵ tehdejším guvernérem Šan-tungu Čang Žu-mejem.³⁸⁶ Arthur von Rosthorn byl toho mínění, že boxeři byli zorganizováni pod názvem I-che-tchuan již předchozím guvernérem Šan-tungu Li Ping-chengem.³⁸⁷

Kořeny dotyčné společnosti jsou ještě nejasnější, a přitom zjevně podstatnější. Podle nejpravděpodobnějšího pojetí, se kterým přišel již v září 1899 hodnostář Lao Nai-sien, se jmenovala I-che-čchüan a byla totožná se stejnojmennou odnoží zakázané Společnosti Osmi trigramů. Podle Laova líčení společnost I-che-čchüan setrvala v ilegalitě od neúspěšného pokusu o převrat z roku 1813, a teprve příhodné podmínky koncem devadesátých let jí umožnily návrat na scénu.³⁸⁸ Další teorií je, že společnost boxerů byla původně jednou z milicí, jaké byly zřizovány po krachu Sta dní reforem v souvislosti s odporem proti italským a dalším požadavkům, a jejichž účelem bylo podpořit obranu čínského území proti cizincům. Pořadová cvičení pak měla působit na prosté čínské venkovany jako magické rituály zajišťující jejich nezranitelnost. Je samozřejmě

³⁸⁴ *Eminent Chinese*. Vol. I, s. 407 (heslo Jung-lu) uvádí, že název byl změněn přímo tehdejším guvernérem Jü Sienem, což podporuje názor, že společnost I-che-čchüan již dříve existovala a byla zakázána; kdyby vznikla teprve koncem 19. století, jistě by nepřijala jméno zakázané tajné společnosti.

³⁸⁵ TAN, c. d., s. 46–47. Samozřejmě je docela dobře možné, že po nějaký čas byly používány oba názvy zároveň.

³⁸⁶ *Eminent Chinese*, Vol. I, s. 407 (heslo Jung-lu) uvádí, že nástupcem guvernéra Li Ping-chenga byl další z nepřátel cizinců Jü Sien (který se stal guvernérem až později), naopak ESHERICK, *The Origins*, s. 134 tvrdí, že po Li Ping-chengovi nastoupil Čang Žu-mej.

³⁸⁷ *Peking 1900. Paula von Rosthorns Erinnerungen an den Boxeraufstand, März bis August 1900. Mit einem Vorwort von Arthur von Rosthorn*. Herausgegeben von Alexander PECHMANN. Böhlau Verlag, Wien 2001, s. 16.

³⁸⁸ TAN, c. d., s. 43–45. Purcell rovněž tvrdí, že „boxeři“ byli spojeni se Společností Osmi trigramů. Udává, že „kromě jediného [typu] pro-čchingského praporu se zdá, že insignie boxerů byly výhradně stejné jako Společnosti Osmi trigramů“. PURCELL, c. d., s. 210, 233, 266. Esherick nesouhlasí s návazností boxerů na staré tajné společnosti a pokládá za pouhou shodu okolností, že se boxerské hnutí jmenovalo stejně jako sto let stará sekta. Nezabývá se otázkou, proč by se nově vzniklé hnutí nazvalo stejně jako nechvalně proslulá podvrtná společnost. (Naopak, zakázané hnutí by se mohlo přejmenovat, aby bylo méně nápadné, ale například Společnost Bílého lotosu to nečinila a její příslušníci byli na venkově docela dobře rozpoznatelní) Počáteční slabá organizovanost boxerů a rozdíly v rituálech mu slouží jako důkaz nezávislosti a originality hnutí – po celou dobu však vytrácí tvrzení, že boxeři byli odnoží Bílého lotosu a ne Společnosti Osmi trigramů. ESHERICK, *The Origins*, s. 219–221 a 333–340.

možné, že společnost vznikla již dříve, bez souvislosti se zřizováním milicí nebo se Společností Osmi trigramů.

Ať tedy byly kořeny společnosti jakékoli, boxeři mohli získat na svoji stranu lidové masy pouze v důsledku různých katastrof. V tradičním čínském pojetí znamenaly mimořádné události, jako sucha nebo povodně, ohrožení „mandátu Nebes,“ tedy legitimacy panující dynastie. Provincie Šan-tung se v devadesátých letech 19. století stala obětí širokého spektra katastrof. Japonská invaze, německé trestné expedice, ponižující německý zábor Ťiao-čou a britský zábor Wej-chaj-weje byly umocněny záplavami na Chuang-che roku 1898 a následující neúrodou.³⁸⁹ Milion lidí přišel o střechu nad hlavou, početné masy uprchlíků ztěžovaly udržování řádu a pořádku. Obdobné poměry panovaly i v sousední sídelní provincii Č'-li.

V Šan-tungu, stejně jako po celé Číně, se šířilo křesťanství. Cizí misionáři byli mnohdy jedinými cizinci, se kterými obyvatelstvo čínského vnitrozemí přicházelo do styku. Byli si vědomi ochrany svých mateřských zemí, proto často vystupovali arogantně vůči místním úředníkům. Rádi zbytečně provokovali.³⁹⁰ 15. března 1899 čchingské úřady na nátlak cizinců přiznaly křesťanským kněžím v závislosti na jejich důstojenství stejné výsady jako vládním úředníkům s odpovídající hodností.³⁹¹ Misionáři, častěji katoličtí než protestantští, si ochranu svých zemí nárokovali i pro své konvertity. Toho zákonitě zneužívaly zločinecké živly, které se nechávaly pokřtít a spoléhaly na svoji beztrestnost. Místní úřady se v mnoha případech skutečně obávaly proti nim zasáhnout, protože nechtěly zavdávat velmocím záminku k dalším intervencím. Ani bezúhonní křesťanští konvertité se netěšili velké oblibě, protože se pod vlivem své nové víry odmítali účastnit tradičních vesnických slavností

³⁸⁹ CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 325–326.

³⁹⁰ Křesťanští misionáři porušovali čínské zvyklosti všeho druhu. Stavěli kostely na místech, kde to podle učení feng-šuej bylo naprosto nevhodné – to bylo jedním z důvodů přesvědčení, že křesťané způsobují přírodní katastrofy. Zvrhlé potěšení misionářům přinášelo i stavění tak vysokých kostelů, aby převyšovaly Konfuciov chrám. Viz PURCELL, c. d., s. 133.

³⁹¹ MORSE, c. d., s. 160.

a finančně přispívat na jejich nákladné pořádání. Nadto byl Šan-tung, rodná Konfuciova provincie, baštou konfuciánské ortodoxie.³⁹² Protestantští misionáři si Čínu rozdělili na sektory, jednotlivé denominace si tyto sektory rozebraly, aby si jejich misionáři navzájem nekonkurovali. Římskokatolická církev byla nad tyto „kacíře“ povznesena a chtěla zabrat Čínu celou. Ruská pravoslavná církev se v Číně držela stranou. Rusové měli v Pekingu tradičně svatostánek pro duchovní potřeby svých diplomatů a to jim stačilo.³⁹³

Oblibě se netěšili ani ostatní cizinci. Německý konzul v Šan-tungu prosazoval důstojnost Německé říše a svého úřadu s příkladnou arogancí. Stejně jako misionáři pro konvertity, cizí obchodníci si nárokovali ochranu svých mateřských zemí pro své služebníky a rozšíření působnosti konzulárních soudů i na tyto čínské poddané, kteří toho často zneužívali. Příliv cizího textilu znamenal velké problémy pro čínský venkov, na kterém domácí tkaní látek představovalo významný vedlejší zdroj obživy. Ohledně přesné podoby tohoto dopadu na Čínu a samotný Šan-tung panují nejasnosti. Badatel A. Feuerwerker dospěl k závěru, že, celkově vzato, vystavení čínské textilní výroby vlivům průmyslové revoluce v předmětném období nebylo jednostranně ničivé a přineslo i nezanedbatelné zisky.³⁹⁴ Badatel Esherick ve vesnici Ping-jüan v západním Šan-tungu, známé pro svoji boxerskou minulost, zjistil z vyprávění venkovanů, že první cizí látky se tam objevily teprve kolem roku 1920. Feuerwerkerovy závěry koriguje v tom smyslu, že *„nejsme ani tak svědky importu strojově tkaného plátna a oděvů do samotných regionů produkujících bavlnu, jako faktu, že tyto oblasti ztrácely své externí trhy – většinou na severu a západě – jež nyní byly obsluhovány přímým*

³⁹² Němečtí katoličtí kněží ze Společnosti božského slova (S.V.D.) celé desetiletí dlouhodobě sledovali strategický plán na proniknutí do prostoru města Jan-čou-fu, které bylo pro cizince uzavřeno, protože se v blízkosti nalézalo jak Konfuciovo rodiště Čchü-fu, tak Menciovo rodiště Cou-čcheng. Viz ESHERICK, *The Origins*, s. 80–81.

³⁹³ Ruská pravoslavná církev však měla své kostely v Japonsku, a pokoušela se proniknout i do Koreje.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 70.

*importem přes Tiencin.*³⁹⁵ Z toho plynula nenávist zchudlých vrstev obyvatelstva k cizincům.

Původ, cíle a i název boxerů jsou nejasné. Výsledky jejich činnosti jsou o poznání jasnější. Li Ping-chengův nástupce Čang Žu-mej v květnu 1898 poprvé zaznamenal jméno I-che-tchuan (Oddíly míru a spravedlnosti), pod kterým byli boxeři známi později.³⁹⁶ V říjnu téhož roku boxeři v severozápadním Šan-tungu, na pomezí Č'-li, poprvé vystoupili na veřejnost. Provozovali různá cvičení a věřili, že tak magickým způsobem získávají nezranitelnost.³⁹⁷ Jakkoli snad boxeři vycházeli z tajného sektářského učení, jejich magie byla inspirována všeobecným kulturním zázemím. Zatímco Společnost Velkého nože získala protikřesťanský náboj teprve postupně, boxeři byli protikřesťanští od začátku. Jejich provolání z roku 1900 obviňovalo křesťany, že jejich „zločiny“ rozhněvaly Nebesa, jež v odplatu přivolala na Čínu kobylinky a sucha.³⁹⁸

Protikřesťanské nepokoje na území Šan-tungu v podstatě nikdy neutichly, dvůr byl nucen k nim zaujmout stanovisko. Konvertité se těšili ochraně cizinců, čínská vláda tedy prohlásila, že čínští křesťané jsou čínskými poddanými a mají být bráněni. Dávný zákaz boxerů byl zopakován a úřady v Č'-li i v Šan-tungu v souladu s tím hnutí potíraly.

³⁹⁵ Tamtéž, c. d., s. 71–72.

³⁹⁶ TAN, c. d., s. 46–47. Tamtéž, s. 36–37 Tan nesouhlasí s badatelem George N. Steigerem, který tvrdí, že společnost vznikla jako milice z popudu čínské vlády, že se od počátku nazývala I-che-tchuan a že název I-che-čchüan byl používán jejími nepřáteli (patrně ve snaze přirovnat ji ke společnosti zakázané roku 1815 – J. K.). TAN, c. d., s. 36–37. Steigerovo ličení v podstatě přebírá William L. Langer. Srv. LANGER, c. d., s. 692. Purcell s Tanovými námitkami naprosto souhlasí a i on uvádí, že název I-che-tchuan se poprvé objevuje v Čangově pamětním spise z května 1898; PURCELL, c. d., s. 181–187. Udává, že dvůr v květnu 1900 zvažoval přetvoření boxerů v milici. Křivský a Skřivan uvádějí, že název společnosti byl změněn na I-che-tchuan v roce 1899, KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 287; stejně tak *Eminent Chinese*. Vol. I, s. 407 (heslo Jung-lu). Tvrzení v posledně citovaném díle, že Jü Sien změnil jméno společnosti roku 1899 na I-che-tchuan, by se mohlo slučovat s Čang Žu-mejovým hlášením z roku 1898 v případě, že by si boxeři říkali I-che-tchuan neoficiálně a Jü Sien tuto změnu provedl oficiálně během působení ve funkci guvernéra.

³⁹⁷ Popis boxerských rituálů k získání nezranitelnosti viz PURCELL, c. d., s. 237–238 a ESHERICK, *The Origins*, s. 292–294. Boxerská magie se však neomezovala pouze na odolnost vůči zbraním. Boxeři udržovali komunikaci na vzdálenost stovek mil tak, že lístky se vzkazem pálili v ohni, stravovali se z kouzelných nádob a ve městech zakládali požáry, přičemž magie měla ochránit všechno kromě křesťanských příbytků a kostelů. Za případná selhání údajně mohlo „znečištění“ způsobené ženami, především pak křesťanskými. Viz ESHERICK, *The Origins*, s. 296–298.

³⁹⁸ CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 343.

Kýžený účinek to však nepřineslo a opakované útoky proti křesťanskému /majetku v prefektuře I-čou v západním Šan-tungu přiměly Němce k vyslání vojenských sil, jež vypálily dvě vesnice. Čínská vláda protestovala a dočasně vyslala do Šan-tungu na manévry část sil určených k obraně Č'-li, ale nakonec musela zaplatit odškodnění za zničený majetek misíí.³⁹⁹

Březen 1899 přinesl zajímavý doklad o rozpolcenosti císařského dvora. 15. března dvůr vyhověl dlouhodobému naléhání cizinců a přiznal misionářům v závislosti na jejich postavení stejné pocty, jaké příslušely provinčním úředníkům.⁴⁰⁰ Toto smírné gesto však neutralizovalo současné nahrazení Čang Žu-meje na postu guvernéra Šan-tungu Jü Sienem, jenž sice roku 1896 zastavil protikřesťanské bouře, přesto byl nepřítelem cizinců. Když v říjnu 1899 překročilo řádění boxerů v západním Šan-tungu všechny meze, úřady proti nim v prefekturách Cao-čou a Pching-jüan bojovaly s příkladným nasazením. Jü Sien nesmlouvavě zasáhl. Prefekt Pching-jüanu byl odvolán, stejně tak důstojník, který velel zásahu proti tamějším boxerům a shodou okolností byl synovcem Jüan Š'-kchaje.⁴⁰¹ Vojenský velitel, který zasáhl v Jü Sienově někdejšími působišti Cao-čou, byl potrestán ještě hůř a odvečen do sídelního města provincie, Ťi-nan-fu, v řetězech.⁴⁰² Potom si už nikdo z Jü Sienových podřízených nedovolil proti boxerům zasáhnout. Cizí diplomaté si stěžovali, čínská vláda v prosinci 1899⁴⁰³ Jü Siena „povolala na audienci do Pekingu“ a v březnu 1900 jej jmenovala guvernérem provincie Šan-si. Na jeho místo v Šan-tungu nastoupil Jüan Š'-kchaj, který s sebou přivedl své elitní síly. „První věcí, již Jüan učinil, bylo vyzkoušení boxerské

³⁹⁹ MORSE, c. d., s. 173–175.

⁴⁰⁰ PURCELL, c. d., s. 77.

⁴⁰¹ ESHERICK, *The Origins*, s. 255–257. Údajným důvodem odvolání nebylo potření boxerů, ale ztráty na životech mezi nezúčastněnými civilisty a rabování, jehož se vojáci měli dopustit po boji.

⁴⁰² MORSE, c. d., s. 177.

⁴⁰³ CH'EN, c. d., s. 65. Esherick a Morse udávají, že k Jü Sienově odvolání došlo 6. prosince 1899, ESHERICK, *The Origins*, s. 268 a MORSE, c. d., s. 181. Tan a Purcell uvádějí, že se tak stalo 7. prosince, TAN, c. d., s. 49 a PURCELL, c. d., s. 203.

nezranitelnosti.⁴⁰⁴ Ohledy na dvůr ještě nějakou dobu nutily Jüana, aby nepoužíval svoji sílu naplno, 31. prosince 1899 byl zavražděn první cizinec, britský misionář Brooks.⁴⁰⁵ Bylo však zjevné, že nejlepší dny boxerů v Šan-tungu skončily, a těžiště hnutí se přesunulo do Č'-li. Krom toho v Šan-tungu začalo pršet, a konec dlouhotrvajícího sucha otupil hrot lidové nespokojenosti.

Mandžuoové se stále do jisté míry těšili loajalitou lidu. Ohledně postoje boxerů k mandžuské dynastii však nepanuje shoda. Joseph Esherick se domnívá, že boxeři byli zcela loajální a že se na hnutí teprve v létě 1900 nabalily různé živly, některé rázu kriminálního, jiné s protimandžuským zaměřením.⁴⁰⁶ Naproti tomu Victor Purcell má za to, že hnutí se spojilo s dynastií z oportunních důvodů a v případě vítězství by se obrátilo proti Čchingům.⁴⁰⁷ Vůdce boxerů ze střetnutí v Pching-jüanu, Li Wen-čching, se jmenoval stejně jako jeden z vůdců již zmíněného povstání Bílého lotosu, navíc si říkal Ču Chung-teng („Ču Rudá lucerna“) – Ču bylo rodové jméno Ču Jüan-čanga, jenž svrhl mongolskou dynastii Jüan a založil dynastii Ming. Barva lucerny odkazovala na protimongolské povstání Rudých turbanů z roku 1351.⁴⁰⁸ To vše nemohlo budit mezi mandžuskými hodnostáři velké nadšení. Na druhou stranu, v době mezi říjnem 1898 a zářím 1899 se na boxerských praporech objevilo heslo „*Podpořme Čchingy, zničme cizince!*“⁴⁰⁹ a toto

⁴⁰⁴ CH'EN, c. d., s. 66.

⁴⁰⁵ ESHERICK, *The Origins*, s. 268–270.

⁴⁰⁶ Tamtéž, c. d., s. 300–301.

⁴⁰⁷ „*Když by rebelové [boxeři] získali plnou kontrolu, protivládni síly by se bezpochyby zmocnily vedení a Mandžuoové by byli přemoženi (...). Není důvod pochybovat, (...) že jeho [Ču Chung-tenga, viz následující text] cílem bylo „Svrhnout Čchingy, podporovat Mingy.“*“ PURCELL, c. d., s. 265.

⁴⁰⁸ Purcell udává, že jméno Chung-teng se psalo rovněž stejně vyslovovanými znaky s významem „Přicházející potopa“; „tento druh slovních hříček je typický pro tajné sekty.“ PURCELL, c. d., s. 160, 198.

⁴⁰⁹ PURCELL, c. d., s. 265. Dalším důkazem toho, že boxeři zaujali pročchingský postoj, byla změna barvy, jíž označovali svoji nejprestižnější organizační součást. I-che-tchuan se dělila na skupiny, jež nesly jméno podle taoistických trigramů (důkaz jejich návaznosti na Společnost Osmi trigramů). Ve skutečnosti existovaly pouze skupiny odpovídající „Nebesům“, „vodě“ a „zemí“. Podle tradičního rozdělení barev jim měla příslušet temně rudá, krvavě rudá, respektive černá barva, skupina „Nebes“, nejprestižnější ze všech, však po porážce svého původního vůdce Li Wen-čchinga začala používat žlutou barvu, jež symbolizovala dynastii Čching. PURCELL, c. d., s. 233. Součástí hnutí byly i ženské oddíly, „Červené lucerny.“

heslo bylo i na boxerských praporech u Pching-jüanu.⁴¹⁰ Jü Sien patrně dospěl k závěru, že mezi boxery jsou jak použitelné, tak nepoužitelné živly, a že Li Wen-čching je zjevně nepoužitelný. Proto jej nařídil uvěznit, následně Jüan Š'-kchaj dal po svém příchodu do Šan-tungu Liho popravit.

Protizápadní živly v Pekingu byly představovány zejména mandžuskou frakcí Železných přilbic vedených otcem následníka trůnu. Pochopitelně se slušelo, aby cizí diplomaté blahopřáli princovi Tuanovi k následnictví jeho syna, ale ti tak neučinili, a princ Tuan dále zahořkl vůči cizincům. Jeho stoupenci zůstávali princ Čuang, vévoda Caj-lan, Tuanovi sourozenci Caj-lien a Caj-ling, a kromě těchto Mandžů i Tung Fu-siang. Vřelým propagátorem spolupráce dvora s boxery byli Li Ping-cheng a mandžuský hodnostář Kang-i. Kromě této dvorské frakce se na stranu boxerů postavili i mnozí další hodnostáři, převážně mandžuského původu. Tím není řečeno, že by se mnozí vysoce postavení Mandžové k boxerům nestavěli od počátku odmítavě. Živly, které boxery aktivně podporovaly, se nevyznačovaly ani tak společným rasovým původem, jako naprostým zpátečnictvím. Dlužno dodat, že tento přístup nebyl omezen pouze na mandžuské prince. Sdílely jej nejširší vrstvy čínského obyvatelstva. Třebaže velké množství Číňanů mandžuskou nadvládu nenávidělo, dynastie Čching se stále těšila nezanedbatelné podpoře.⁴¹¹ I kdyby snad byly cíle boxerského vedení v posledku podvratné, lze mít odůvodněně za to, že široké masy přívrženců hnutí o tom informovány nebyly. Stejně tak je docela pravděpodobné, že by se boxeři a dynastie v případě vítězství nad cizinci rozkmotřili tak jako tak, i kdyby to hnutí původně nemělo v úmyslu.

⁴¹⁰ ESHERICK, *The Origins*, s. 250.

⁴¹¹ Tak například pozdější maršál Feng Jü-siang, významný vojevůdce z dvacátých a třicátých let, bojoval za Boxerského povstání v čínské armádě a cítil náklonnost k dynastii Čching a hanbu nad její potupou. Viz SHERIDAN, James E., *Chinese warlord. The Career of Feng Yü-hsiang*. Stanford University Press, Stanford, California 1966, s. 34–35. Feng svůj postoj změnil teprve po smrti Kuang-süho roku 1908, když ho jeho kolega důstojník seznámil s knihami popisujícími mandžuské ukrutnosti v dobytých čínských městech v sedmnáctém století. SHERIDAN, c. d., s. 43.

Je zajímavé, že tolik mandžuských pohlavárů podporovalo čínskou tajnou společnost. Možná věděli, že když něco neudělají, budou zničeni tak jako tak, a to vzednutím chanské revoluční vlny. Čas hrál proti nim, a oni osobně mohli ztratit všechno, na rozdíl od hodnostářů chanské národnosti, kteří mohli doufat, že dokážou přejít na stranu případného nového režimu. Chanští úředníci se mohli snadno držet stranou a do ničeho se nezaplést, kdežto Mandžuoové chápali, že pro své přežití, možná v doslovném smyslu, musejí vyzkoušet cokoli.

Jestliže takové úvahy hrály nějakou roli v uvažování dvorských elit, mohlo se to projevit navenek ve stylu ediktů o boxerech, které by se daly použít i pro případnou obžalobu hnutí v případě, že by bylo potřeba se boxerů zbavit. Dvůr vydal počínaje 11. lednem 1900 čtyři edikty, jež mlhavě tvrdily, že nepokoje nesmějí být tolerovány, úředníci musejí rozlišovat, kdo je vzbouřenec a kdy se pouze spolčují řádní poddaní, aby společně bránili svoje domovy. To však rozhodně není důkaz, že Cch'-si dlouhodobě plánovala využít hnutí I-che-tchuan a pak se ho zbavit. Císařovna-vdova dlouho váhala, na kterou stranu se přidat. Měla v živé paměti minulé pohromy, nevěřila na zázračné kejkle. Avšak dlouholetá hlava Cung-li ja-menu, princ Kung, který měl nezanedbatelný vliv na císařovnu-vdovu a který mohl působit ve prospěch rozumu, zemřel 30. května 1898.⁴¹² Jeho nástupce princ Čching, jinak značně zkorumpovaný hodnostář, nechtěl vsadit vše na agresivní kurs, ale držel se stranou. Mnoho hodnostářů v Pekingu se pokoušelo působit proti boxerům a zprostředkovaně proti reakční klice. Mnozí z nich za to měli zaplatit životem. Jedním z nich byl i někdejší vyslanec v Rakousku-Uhersku a v mnoha dalších zemích, Sü Ťing-čcheng.

Mandžuská dynastie v zásadě měla i v roce 1900 mnoho rozumných služebníků, kteří by byli schopni zabránit katastrofě. Li Chung-čangova

⁴¹² Zprávu o smrti prince Kunga přinesl vyslanec Czikkann v následující zprávě. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898, Nr. 14a, Peking 16. 4. 1898. Czikkann an Gołuchowski. (139–142).

pozice byla otřesena porážkou v čínsko-japonské válce, kterou utržily především jím vytvořené jednotky, a dále krachem jeho a Witteho kursu rusko-čínského spojení. Přesto byl nejvíce respektovaným z čínských státníků. V roce 1899 bylo zvažováno posláním Liou Kun-iho na odpočinek kvůli jeho chatrnému zdraví, na jeho místo v Nankingu měl být přesunut místokrál Č'-li Jü Lu, a Li Chung-čang se měl znovu stát místodržitelem Č'-li, přičemž by zajisté zvládl problémy s boxery mnohem lépe než kdo jiný. Proti jeho jmenování se však postavil Žung Lu, jenž měl s Jü Luem vynikající vztahy a chtěl ho udržet ve svojí blízkosti. Li Chung-čang tak byl koncem roku 1899 jmenován místokrálem provincií Kuang-tung a Kuang-si v nejjižnější části Číny.⁴¹³ Umírnění hodnostáři v Pekingu se zdaleka nemohli pochlubit stejným vlivem a rozumní státníci jako Liou Kun-i a Čang Č'-tung byli skoro stejně vzdáleni jako Li. Proticizinecká frakce přesto nebyla schopná využít situace a zcela ovládnout pole, dvůr tak zastával zcela nerozhodnou politiku. Ani ti hodnostáři, kteří vystupovali smířlivě vůči cizincům, neměli cizince rádi. Li Chung-čang se zmínil o britském řediteli čínské Císařské námořní celní služby siru Robertu Hartovi, obvykle vydávaném za příklad spolupráce mezi Čínou a Západem, následovně: „*Je v srdci zlovolný, ale, poháněn touhou po penězích, je zcela ochoten nám sloužit.*“⁴¹⁴

Je otázkou, jaký význam měl postoj čínských vojáků a jejich velitelů. Pokud by se vojska v severních provinciích postavila proti i-che-tchuanům, slogan „*Podpořme Čchingy, zničme cizince*“ by hnutí neochránil o nic více než „magické rituály.“ Většina velitelů však rezignovala na vlastní aktivitu a řídila se výsledky dvorských intrik. Prim zde udával Žung Lu, mandžuský velitel pekingských gardových jednotek

⁴¹³ Morse a Ch'en líčí tyto události jinak. Žung Lu údajně přišel za Li Chung-čangem, aby se zeptal, jak budou mocnosti reagovat na úpravy následnictví, a Li navrhl: „*Když mě Její Veličenstvo jmenuje do některého z místokrálovství, vyslanci mi přijdou blahopřát a já zjistím, co si přejete vědět.*“ Žung Lu pak zařídil Liho vyslání do Kantonu, což se Limu hodilo, protože se prý chtěl dostat z Pekingu. MORSE, c. d., s. 172–173; CH'EN, c. d., s. 72.

⁴¹⁴ PURCELL, c. d., s. 76.

složených z Číňanů. Jemu podřízené jednotky byly rozděleny do pěti „armád,“ jež měly stejně rozdílnou kvalitu jako jejich velitelé. „Nově zřízená armáda“ Jüan Š'-kchaje byla známa též jako „Garda po pravici“. Toto elitní těleso v síle asi 7000 vojáků, „podle západních standardů jediné kompletně vybavené jednotky v říši,“⁴¹⁵ od prosince 1899 udržovalo pořádek v Šan-tungu. Jüan označoval boxery za pouhé bandity, v čemž nebyl daleko od pravdy. „Gardu vepředu“, známou též jako „Houževnatá armáda“, vedl generál Nie Š'-čcheng, starý spolubojovník Li Chung-čanga. Za války s Japonskem prohrál všechny bitvy, jichž se zúčastnil, nadto jeho vinou padla do japonských rukou tajná korespondence mezi Číňany a korejskými hodnostáři, přesto byl považován za válečného hrdinu a jednoho z nejlepších čínských generálů. Nieho jednotky, cvičené s německou pomocí,⁴¹⁶ proti boxerům bojovaly až do okamžiku, kdy se stalo zřejmým, že se dvůr s hnutím dohodne. „Gardě vzadu“ neboli „Rozhodné armádě“ velel generál Sung Čching. „Garda po levici“ neboli „Stateční z Kan-su“ byla vedená generálem Tung Fu-siangem, který byl stejně jako jeho vojáci z Kan-su muslimem a cizince nenáviděl. Ve výzbroji jeho sil byly vedle moderních střelných zbraní luky, šípy a muškety typu žin-žal, dlouhé devět stop a obsluhované dvěma vojáky. „Gardu uprostřed“ vedl sám Žung Lu.⁴¹⁷ V protikladu k dalším mandžuským aristokratům zaujal oportunistické stanovisko a rozhodl se přidat k vítězi mocenského zápasu, aniž by však za sebou spálil všechny mosty. Původní mandžuské jednotky, „Osm korouhví,“ byly početné, nemoderní a oddané předem ztracené věci reakcionářů. Jedné z jejich divizí, zvané „Tygří božský sbor“ ostatně velel sám princ Tuan.

Bylo zákonité, že spojení protizápadní mandžuské aristokracie a boxerů dopadlo naprostou porážkou. Zmatené edikty dvora ohledně

⁴¹⁵ POWELL, c. d., s. 105.

⁴¹⁶ PURCELL, c. d., s. 29.

⁴¹⁷ Rozmístění armád viz *Eminent Chinese*, Vol. I, s. 406 (heslo Jung-lu), a PURCELL, c. d., s. 28–29. Různí autoři udávají názvy těchto jednotek různě.

boxerů vedly k tomu, že mnozí z úředníků v severočínských provinciích se drželi stranou. Nehledě na edikty, Jüan Š'-kchaj, Číňan, potlačoval neklid v Šan-tungu, Jü Lu byl v složitější situaci, ale ani on nebyl ochoten nechat boxerům volnou ruku a zaujal vůči nim příznivou politiku teprve ve výsledku dvorských intrik.

Jüan Š'-kchaj dostatečně předvedl svoji vychytralost roku 1898. Bezpochyby si dovedl již roku 1899 představit, že každý, kdo se spojí s boxery proti cizincům, bude bez šance. Jüan měl teoreticky dobrý důvod, aby si přál vítězství kliky prince Tuana. Když v září 1898 zradil císaře Kuang-süho, vytvořil si v něm smrtelného nepřítele, takže bylo v jeho nejvlastnějším zájmu, aby byl císař nadobro odstraněn.⁴¹⁸ Jüan však také dobře věděl, že Tuanova frakce i s pomocí boxerů tak jako tak nemá dostatek síly, aby zvítězila. A vždy bylo lepší stát na vítězné straně, obzvlášť když Jüan byl chanské národnosti, takže, narozdíl od mandžuských elit, mohl na případném pádu mandžuské dynastie jen vydělat. Tím není řečeno, že by pád dynastie v tomto okamžiku očekával.

Rakousko-Uhersko nepodniklo nic, co by Číně, čínské vládě nebo čínským masám skutečně uškodilo. Obchod byl v zásadě nevýznamný, například Šanghaj roku 1900 navštívilo celkem 6 parníků společnosti Österreichischer Lloyd, 1 další rakouský a 3 uherské parníky.⁴¹⁹ Rakousko-Uhersko nenechalo zmasakrovat jediného Číňana, nezabralo žádnou část Číny. Je ovšem pravdou, že zisk námořní základny nebo obchodního přístavu v Číně zvažovalo. Přitvrzení čínského postoje vůči mocnostem a krach italské snahy Vídeň neodradil. Získání základny byl zvažován i nadále, od plánu bylo upuštěno po zvážení pragmatických důvodů. Je však jistě možné, že proticizinecké elementy na čínském dvoře

⁴¹⁸ Od krachu Sta dní reform se vězněný císař Kuang-sü ve svých komnatách pravidelně zabýval následující činností: nakreslil želvu, považovanou v čínské kultuře jednak za symbol dlouhověkosti, také však za homosexuální zvíře. Na krunýř želvy napsal Jüanovo jméno. Obrázek želvy pověsil na stěnu a střílel na něj z luku. Nakonec ho vzal a roztrhal na malé kousky, které vztekle vyhodil do vzduchu.

⁴¹⁹ HHStA, GA Peking 069, Handelsbericht Shanghai 1901.

se mohly domnívat, že svým tvrdým postojem zastrašily nejen Itálii, ale i Rakousko-Uhersko.

Bylo zcela zjevné, že dynastie Čching má k cizím vlivům nepřátelský postoj a toleruje je jen proto, že není schopna Čínu opět uzavřít. Krach Sta dní reformem nemusel na čínské masy působit deprimujícím dojmem, protože čínské masy reformám nerozuměly. Krom toho se jednalo z největší části o projekt jihočínských elit, a mezi Číňany ze severu a Číňany z jihu panovala velká animozita. Konzervativní Číňané ze severních provincií mohli být porážkou reformního hnutí i potěšeni. Následný nečekaný odpor čínské vlády vůči požadavkům italského vyslance na postoupení základny na čínském pobřeží mohl působit dojmem, že se dynastie opět vzchopila. Za těchto okolností lze snáze pochopit, proč „tajná“ čínská společnost, touto dobou složená ze samých Chanů, veřejně vystoupila na ochranu mandžuské dynastie. Dlužno dodat, že Mandžové byli již natolik počínštní, že mandžuští dvořané vesměs mluvili pouze čínsky a mandžuskému jazyku dobře nerozuměli, jakkoli se u dvora stále používal z ceremoniálních důvodů. Z tradičního čínského úhlu pohledu však byli stále považováni za cizince, v krajním případě i za vetřelce, agresory a „páchnoucí lišky.“⁴²⁰ Mandžuští vládcové si byli propasti mezi svými soukmenovci a čínskými masami plně vědomi, zakazovali smíšené sňatky a až do začátku osmdesátých let devatenáctého století se Číňané nesměli stěhovat do Mandžuska. Modernizace Číny, třebaže váhavá, spočívala plně v rukou nejrozumnějších hodnostářů chanského původu. Ostatně Chanové byli i vnějšími, například britskými, pozorovateli považováni za nadanější a celkově inteligentnější.

V žádném případě nelze říci, že by v letech 1899–1900 koalice mezi dominantní dvorskou frakcí a lidovými masami v několika severních provinciích odrážela postoj obyvatel zbytku Číny. V provincii An-chuej

⁴²⁰ Liška je v tradiční čínské kultuře považována za hermafroditní a nemravopočestné zvíře.

došlo k povstání proti mandžuské nadvládě.⁴²¹ Muslimové v Sin-ťiangu se roku 1899 bouřili pod heslem „Smrt buddhistům“, podél Jang-c’ panoval neklid. V Če-ťiangu se vzbouřila vegetariánská sekta; lidové milice, které její povstání potlačovaly, se domnívaly, že je spolčena s křesťany, které na to konto vyvražďovaly.⁴²² Předzvěstí budoucích událostí bylo, že poprvé v čínských dějinách se do dění v zemi vměšovaly skupiny Číňanů žijících v zámoří a ovlivněných cizími myšlenkami.

Zato boxeři neměli touhu po revolučních proměnách společnosti. Posednuti byli čínskými božstvy a zfanatizovaní zásluhou rituálů. Pevně věřili, že „zločiny“ křesťanů rozhněvaly Nebesa, která pak seslala na Čínu katastrofy. Jejich prvními oběťmi se tedy stali čínští křesťané. Jako první cizinec v souvislosti s boxery a jako předzvěst následujících bouří byl koncem prosince 1899 „*strašlivým způsobem*“ zavražděn britský misionář Brooks v Šan-tungu. Legační tajemník Arthur von Rosthorn ve zprávě z 25. dubna 1900, jež shrnula zhoršující se situaci, připsal Brooksovu vraždu členy Společnosti velkého nože. Čínská vláda v dubnu varovala cizí diplomaty, že není schopna zajistit křesťanským misionářům ve vnitrozemí bezpečí.⁴²³ O tom se mezitím přesvědčili i poddaní rakousko-uherského císaře.

Prvním rakousko-uherským poddaným, který se stal terčem útoku boxerů, byl 14. dubna katolický misionář Wilfinger v Če-ťiangu. Jeho osud nebyl zprvu jasný, mluvilo se o tom, že byl zabit.⁴²⁴ Doktor von Rosthorn, který o případu informoval rakousko-uherské ministerstvo zahraničí v telegramu ze dne 27. dubna 1900, tvrdil, že došlo k pouhému zranění misionáře, a pověřil šetřením případu vicekonzula Huga

⁴²¹ CH’EN, c. d., s. 102.

⁴²² ESHERICK, *The Origins*, s. 306.

⁴²³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1900. Nr. 5. Peking 25. 4. 1900. Rosthorn. Popravdě čínská vláda nebyla schopna zajistit bezpečí ani svým vlastním poddaným.

⁴²⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Bericht Nr. 6b, von Rosthorn, Peking 1. 5. 1900, a SCHUSTA, c. d., s. 38–39.

Silvestriho.⁴²⁵ Protože Francie stále zajišťovala ochranu katolických misionářů z většiny zemí,⁴²⁶ její diplomaté podali bližší informace o případu, a Rosthorn mohl dalším telegramem z 1. května potvrdit své původní hlášení, že Wilfinger byl pouze raněn.⁴²⁷ Rosthorn si nemohl stěžovat na spolupráci s Francouzi, ať už s vyslancem Pichonem, nebo na domluvu mezi vicekonzulem v Šanghaji a francouzským generálním konzulátem tamtéž. Přesto dal najevo nespokojenost se stavem, kdy závisí na cizích diplomatech, a vyjádřil domněnku, že rakousko-uherská diplomacie nemůže nemít na starosti ochranu svých poddaných sama.⁴²⁸ 22. května byl zraněn také rakousko-uherský poddaný, jenž pracoval na stavbě železnice v Chu-peji.

Ještě v dubnu se situace zdála být na čínské poměry normální. Francouzský vyslanec Pichon, jenž byl mimořádně dobře informovaný, protože udržoval úzké kontakty s biskupem Favierem,⁴²⁹ hovořil optimisticky o Jü Luových represivních opatřeních proti boxerům v Č'-li.⁴³⁰ Během měsíce se situace změnila. Severní Čína se stala dějištěm zuřivých lidových bouří. „*Na venkově jsou domorodí křesťané loveni jako zvěř,*“ psal list *North China Herald*.⁴³¹ Masakr 78 čínských katolíků ve vesnici Kao-lu, ležící nedaleko Pao-ting-fu, správního centra provincie Č'-li, přiměl Rosthorna poznamenat, že „*nezájem čínské vlády dosahuje rovnou neuvěřitelných rozměrů*“.⁴³² Kdyby však šlo o pouhý nezájem, byli by na tom cizinci ještě dobře.⁴³³ Čínské křesťanstvo utržilo obrovskou

⁴²⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte, Weisungen, Varia 1899–1901. Telegramm Nr. 1276, von Rosthorn, Peking 27. 4. 1900.

⁴²⁶ Spojené království a Německo představovaly výjimku, a o ochranu svých katolických misionářů se staraly samy. Nedlouho před incidentem se ochrany svých misionářů ujala také Itálie. Viz SCHUSTA, c. d., s. 39–40.

⁴²⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Bericht Nr. 6b, von Rosthorn, Peking 1. 5. 1900.

⁴²⁸ Rosthornova zpráva z 27. dubna. Cit. in: SCHUSTA, c. d., s. 40.

⁴²⁹ KEOWN-BOYD, c. d., s. 57.

⁴³⁰ SCHUSTA, c. d., s. 42.

⁴³¹ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 287.

⁴³² Zpráva č. 7 z 23. května 1900. Cit. in: SCHUSTA, c. d., s. 42.

⁴³³ Sheridan uvádí: „*Když se boxeři stali aktivními v oblasti Pao-tingu, jednotky tam rozmístěné dostaly rozkaz potlačit je. Důstojníci nicméně obdivovali boxerské proticizinecké aktivity, a ignorovali své rozkazy. Boxerská cvičení byla v blízkosti Pao-tingu otevřeně provozována až do dubna, kdy přišel rozkaz nařizující vojsku, aby Boxery cvičilo. Krátce nato, Boxeři s pomocí vojska v oblasti vypálili*

ránu. V roce 1900 bylo zabito celkem 200–240 misionářů a 32 000 čínských konvertitů. V žádném případě nelze tyto události brát jako jednostrannou záležitost; misionáři v mnoha případech svá misijní střediska opevnili a své ovečky dobře vyzbrojili, takže poměr ztrát leckdy hovořil v neprospěch boxerů.⁴³⁴ Jisté však je, že roku 1900 zahynuly stovky misionářů a desetitisíce konvertitů.⁴³⁵ V dubnu se k vraždění přidalo 8000 příslušníků mandžuských jednotek prince Tuana.⁴³⁶ Dne 22. května katolický biskup Alphonse Favier navštívil všechna vyslanectví, aby získal podporu cizích mocností ve věci pronásledování křesťanů.⁴³⁷

V předvečer Boxerského povstání byla rakousko-uherská diplomacie v čínském hlavním městě zastoupena velice málo. Rakousko-Uhersko nikdy nemělo v Pekingu početné zastoupení. Nadto vyslanec Czikkann odjel 5. dubna na dovolenou do Evropy,⁴³⁸ vicekonzul Silvestri odcestoval, aby vyšetřoval napadení misionáře Wilfingera, a konzulární úředník Vinzenz Gottwald byl rovněž nepřítomen. Arthur von Rosthorn tak zůstal v Pekingu skoro sám, společnost mu dělala jeho žena Paula.⁴³⁹ Porady diplomatického sboru byly ještě to nejmenší, co ho v létě 1900 čekalo. Rosthorn se se všemi výzvami vypořádal příkladným způsobem.

mnoho křesťanských kostelů, a přinejmenším při jedné příležitosti Feng [Jü-siang] šel s nimi a přihlížel požáru.“ SHERIDAN, c. d., s. 34. Zmínku o tom, že vládní vojsko již v dubnu 1900 cvičilo boxery, jsem jinde nenalezl.

⁴³⁴ Například při jednom z prvních střetů mezi křesťany a boxery ve vesnici Ťiang-čuang v západním Šan-tungu byl zapálen kostel a několik křesťanských domů, křesťané s moderními puškami však odstřelovali boxery ze střech domů a zabili jich „nejméně dvacet,“ aniž by ztratili jediného muže. ESHERICK, *The Origins*, s. 282. V Čien-čien v Č’-li byla velká křesťanská komunita o 30 000 lidech, z toho bylo 12 000 ozbrojených mužů. Křesťané se po celou dobu Boxerského povstání úspěšně bránili. Viz MORSE, c. d., s. 261. Jüan Š’-kchaj pod vlivem incidentu z Šan-tungu, kdy se asi 400–500 boxerů marně snažilo dobýt kostel, poznamenal: „*Jak mohou vyhnat cizince?*“ Viz CH’EN, c. d., s. 66.

⁴³⁵ Chesneaux, Bastid a Bergère uvádějí počet 200 misionářů a 32 000 konvertitů, Edgerton udává 240 zavražděných misionářů. CHESNEAUX, BASTID, BERGÈRE, c. d., s. 333; EDGERTON, c. d., s. 81.

⁴³⁶ MORSE, c. d., s. 190.

⁴³⁷ SCHUSTA, c. d., s. 43–44.

⁴³⁸ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 76 Lehner naznačuje, že Czikkann opustil svůj post v kritické situaci. Jak již bylo řečeno, v dubnu, kdy z Pekingu odjel, ještě vypadala situace na čínské poměry vcelku normálně. Czikkann dovolenou trávil v Korutanech, dle Lehnera se mu zpátky do Pekingu moc nechtělo a na zpáteční cestu se vydal 21. srpna. Viz LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 82. Na svůj post se rakousko-uherský vyslanec vrátil teprve koncem října 1900.

⁴³⁹ Skutečnost, že Rosthorn byl jediný rakousko-uherský diplomat v Peking, vedla k trapné situaci, kdy musel požádat rakousko-uherského poddaného a úředníka Rusko-čínské banky Eugena Wilfahrta, aby dne 3. června přivítal rakousko-uherský strážní sbor k ochraně legací. Viz SCHUSTA, c. d., s. 82.

Pod dojmem zhoršující se situace se 22. května 1900 diplomatický sbor v Pekingu rozhodl podat „ostrou“ nótu, a v případě neúspěchu bylo rozhodnuto vyslat do Pekingu jednotky.⁴⁴⁰ Ještě téhož dne byla podána kolektivní nóta, jež požadovala uvěznění boxerů a vlastníků míst, kde se scházeli, popravy jejich vůdců a těch, co něco provedli.⁴⁴¹ Cung-li ja-men na ni odpověděl dne 24. května, že všechny její požadavky vzal na vědomí, a že již 17. května byl vydán dekret o potlačení boxerů. „*Soudíme, že společnost boxerů se tímto způsobem neprodleně rozpustí, a že již nikdy nedojde k tomu, aby způsobila nové nepokoje,*“ ujišťoval licoměrně.⁴⁴² Jistá snaha udržovat pořádek se čínské vládě musela přiznat. Avšak dvůr neměl dostatek kvalitních jednotek, aby bránily Č'-li před předpokládaným vpádem cizinců a zároveň zabraňovaly proticizineckým incidentům. Prioritu měla samozřejmě obrana Pekingu před cizinci.⁴⁴³ V květnu 1900 se plukovník Jang Fu-tchung v prostoru vesnice Kao-luo⁴⁴⁴ pokoušel chránit křesťany před boxery, ale při jednom střetnutí byl poražen a padl. Na udržování pořádku měl celkem 70 mužů.⁴⁴⁵

Podobně jako v roce 1898, i nyní bylo rozhodnuto povolát do Pekingu cizí vojáky na ochranu legací. Připomeňme, že i v roce 1898 docházelo k útokům vládních vojáků na cizince včetně biskupa Faviera⁴⁴⁶ a příslušníků diplomatického sboru. Situace přesto byla zřetelně horší. Jak na poradě diplomatů z 26. května poznamenal doyen, španělský vyslanec de Cologan, v roce 1898 šlo diplomatům o stažení Tung Fu-siangových jednotek, jež samotné byly mezi čínským obyvatelstvem navýsost neoblíbené, kdežto v roce 1900 stáli diplomaté proti lidovému, a tedy všeobecnějšímu hnutí.⁴⁴⁷ V Pekingu mělo své vyslanectví jedenáct zemí –

⁴⁴⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Telegramm Nr. 3754. v. Rosthorn, Peking 22. 5. 1900. Chiffre.

⁴⁴¹ Text nóty viz SCHUSTA, c. d., pozn. 68 na s. 175–176.

⁴⁴² Tamtéž, pozn. 72 na s. 176–177.

⁴⁴³ ESHERICK, *The Origins*, s. 284–286.

⁴⁴⁴ Snad totožná s vesnicí Kao-lu, zmíněnou výše.

⁴⁴⁵ ESHERICK, *The Origins*, s. 283–284.

⁴⁴⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 5, Berichte 1898. Nr. 19a. Peking 1. X. 1898. Czikann an Gołuchowski. (181–190).

⁴⁴⁷ SCHUSTA, c. d., s. 45.

Rakousko-Uhersko, Spojené království, Francie, Japonsko, Rusko, Německo, Spojené státy, Itálie a Španělsko, Belgie a Nizozemsko. Všechny země vyjma posledních tří mohly vyslat do Pekingů větší nebo menší oddíly.

Nepokoje na venkově a agresivní politika reakční mandžuské kliky daly vzniknout nejrůznějším pověstem. V květnu 1900 se po celém Pekingů povídalo, že proticizinecká klika připravuje vyhlazení cizinců. Hlavní oporou spiklencům mělo být asi 72 000 mandžuských vojáků, a boxerům měla připadnout úloha pomocných jednotek.⁴⁴⁸ Po počáteční nedůvěře tomu uvěřili i cizinci a požadovali na čínské vládě energická opatření. Vláda na konci května vydala další dekrety k ochraně cizinců, jež ale boxery, přes jejich proklamovanou věrnost císařské vládě, nezarazily, a útoků na cizince a čínské konvertity spíše přibývalo. Od konce května 1900 byla napadána železnice mezi Tiencinem, Pekingem a Pao-tingem. Vláda se snažila železnice chránit, dne 29. května pod dojmem smrti plukovníka Janga dokonce vydala první edikt, který výslovně stanovil, že boxeři mají být „zničeni“.⁴⁴⁹ Naproti tomu vojáci některých regulérních jednotek na pekingských ulicích napadali cizí státní příslušníky.

28. května Rosthorn z Pekingů hlásil, že všechny mocnosti z důvodu dalšího proticizineckého násilí vylodily v Číně své jednotky, a žádal o zmocnění provést totéž, a o přímé pokyny z Vídně na palubu válečné lodi. Křižník *Zenta*, jehož posádka činila při plných početních stavech 289 mužů,⁴⁵⁰ se tou dobou nalézal v japonských vodách mezi přístavy Sasebo a Kagošima.⁴⁵¹ Celkem na přelomu května a června dorazilo do Pekingů asi 450 cizích vojáků⁴⁵² – údaje se různí v řádu

⁴⁴⁸ MORSE, c. d., s. 191–192.

⁴⁴⁹ ESHERICK, *The Origins*, s. 287.

⁴⁵⁰ JUNG (hg.), c. d., s. 7.

⁴⁵¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Nr. 33. Sekční šéf G. Lützow, Wien 29. 5. 1900. Chiffre. Legationssekretär von Rosthorn telegraphiert aus Peking, 28. d. M.

⁴⁵² Pod pojmem „voják“ rozumím i námořníky a námořní pěchotu, stejně jako důstojníky. SCHUSTA, c. d., s. 72 udává čísla, z nichž se dá spočítat, že jich bylo původně 458, avšak na s. 81 prezentuje jiné

desítek. Největší část vojáků a námořníků velmocí dorazila do Pekingu 31. května⁴⁵³ – Britové, Rusové, Francouzi, Američané, Italové a Japonci. Rakousko-uherská námořnictva chyběla, protože Vídeň k jejich nasazení mlčela. Rosthorn o své újmě telegrafoval do Tokia a požádal velitele *Zenty* fregatního kapitána Eduarda von Thomanna z Montalmaru o námořníky. Thomann sám s oddílem námořníků na ostrahu legace dorazil teprve 3. června, spolu s asi 50 Němci. Počet příslušníků rakousko-uherské strážní jednotky v Pekingu je udáván různě, kolísá mezi 30–34 muži včetně Thomanna.⁴⁵⁴ Kromě něj jednotce v Pekingu veleli poručíci řadové lodi Winterhalder⁴⁵⁵ a Kollar a námořní kadeti Boyneburg⁴⁵⁶ a Meyer. 5. června 1900 Rosthorn nabídl belgickému vyslanci de Joortensovi, že část rakousko-uherských stráží bude bránit i nedaleké belgické vyslanectví, a belgický vyslanec nabídku přijal.⁴⁵⁷

Číňané měli čerstvé zkušenosti s působením cizích vojsk v Koreji. Japonské jednotky střežící vyslanectví v Koreji se v prosinci 1884 zapojily do pokusu o státní převrat, a poraženy byly čínskými jednotkami, rovněž dislokovanými v Koreji. To umožnilo následné čínské zasahování do korejských záležitostí. A v roce 1894, na počátku čínsko-japonské války, japonská vojska přepadla královský palác v Soulu a zmocnila se královny osoby, následně byla korejská vláda přinucena ke spolupráci s Japonskem. Číňané tedy měli oprávněný důvod obávat se, že stráže

údaje, když do počtu obránců legací zahrnuje i některé dobrovolníky a odpočítává ty Italy a Francouze, kteří se podíleli na obraně katolické katedrály v Pej-tchangu. Po nezbytných úpravách mu vychází počet 455 cizích vojáků a důstojníků v Pekingu na počátku obléhání.

⁴⁵³ Všeobecně se udává, že strážní jednotky většiny zemí přišly do Pekingu již 31. května, avšak Lehner uvádí, že se tak stalo teprve 1. června. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 77.

⁴⁵⁴ Schusta uvádí pro 20. červen 1900 počet 29 námořníků a 5 důstojníků včetně velitele. SCHUSTA, c. d., s. 81. Cituje též Rosthornovo tvrzení z počátku června, že do Pekingu dorazilo 30 námořníků a 3 štábní osoby. Tamtéž, s. 72. Telegram velení křižníku *Zenta* z 24. června udává počet 30 mužů v Pekingu. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14. Liasse Ia. Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, dáno v Čchi-fu 24. 8. 1900.

⁴⁵⁵ Theodor von Winterhalder vylíčil události v Číně ve svém díle *Kämpfe in China*. Za první války sloužil v rakousko-uherském válečném námořnictvu v hodnosti kontradmirála. SONDHAUS, c. d., poznámka č. 47 na s. 166. V roce 1921 Winterhalder vydal dějiny rakousko-uherského námořnictva za první světové války.

⁴⁵⁶ Takto jeho příjmení udává SCHUSTA, kdežto Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, Čchi-fu 24. 8. 1900 je uvádí v podobě „Boyne-Burg.“

⁴⁵⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Telegramm Nr. 6552. Rosthorn, Peking 5. 6. 1900.

legací a cizí vojska vůbec mohou být pro čínský dvůr a nezávislost Číny nebezpečné.⁴⁵⁸ Na druhou stranu, arogance proticizinecké kliky, ovládnuvší pekingský dvůr, nedovolovala předpokládat, že cizí jednotky jsou pro císařský dvůr ohrožením, nadto v tak malém množství. Nehledě na to, Cung-li ja-men, jež touto dobou vedl princ Čching, protestoval proti příchodu cizích jednotek, ujišťoval, že čínští vojáci se o diplomaty postarají, ale marně. Nakonec byla čínská diplomacie donucena s přítomností cizích vojsk souhlasit. Co by se stalo v opačném případě? Italský vyslanec markýz di Salvago-Raggi položil svým kolegům otázku, jak reagovat na čínský pokus zabránit příchodu stráží, a zástupci všech osmi mocností souhlasili s názorem sira Clauda MacDonalda, že by se síly cizinců měly do Pekingů probít.⁴⁵⁹ Vyslání cizích jednotek do Pekingů však rozhořčilo čínský dvůr. V protikladu k dekretu z 29. května, dne 3. června dvůr vzal boxerů pod svá ochranná křídla a varoval před jejich pobíjením.⁴⁶⁰

Situace se stávala kritickou. Skupinka železničních inženýrů s rodinami prchala z Pao-ting-fu do cizinecké čtvrti ležící před hradbami Tiencinu. Obzvláště varovné bylo, že se jejich čínská eskorta po cestě přidala k boxerům, kteří prchající napadli, ale většině cizinců se podařilo uniknout. Generál Nie Š'-čcheng zakročil proti tlupám boxerů, kteří ohrožovali železnici z Tiencinu do Pekingů, ale byl ostře pokárán za pobíjení čínských poddaných. Na to konto opovázlivost nepřátel cizinců stoupla a bylo vypáleno letní sídlo britské legace. 7. června se v Pekingů odehrál první útok čínských civilistů na cizince.⁴⁶¹ Diplomaté si byli čím dál tím více vědomi, že stávající počty vojáků nestačí k ochraně cizinců v Pekingů, a požadovali další posily. 9. června ruský vyslanec v Pekingů Giers telegrafoval do Petrohradu: „*Úloha vyslanců se chýlí ke konci*

⁴⁵⁸ Německý vyslanec Klemens von Ketteler začátkem června skutečně navrhl „pochodovat na Letní palác.“ Viz KEOWN-BOYD, c. d., s. 58.

⁴⁵⁹ LESZKOVICH, c. d., s. 25.

⁴⁶⁰ ESHERICK, *The Origins*, s. 287.

⁴⁶¹ JUNG (hg.), c. d., s. 26.

*a záležitost musí vyřídít admirálové. Pouze rychlý příchod početných sil může zachránit cizince v Pekingu.*⁴⁶² Naproti tomu jeho britský kolega MacDonald ještě připouštěl diplomatické řešení a navrhl svým kolegům požádat o audienci celého diplomatického sboru u císařského dvora a na Cung-li ja-menu. Podle jeho představ měli diplomaté vysvětlit, že se jedná o osud celé Čínské říše, a nezasáhnou-li čínské úřady, ujmou se toho spojenci. Rosthorn informoval o návrhu Vídeň a žádal o informaci, zda se má akce zúčastnit.⁴⁶³ Téhož dne odjel poslední vlak z Pekingu. Číňané udělali kozla zahradníkem, když 10. června byl jmenován princ Tuan hlavou Cung-li ja-menu.⁴⁶⁴ Hned první den v tomto úřadu princ Tuan povolal do Pekingu Li Ping-chenga. 10. června bylo rovněž přerušeno telegrafní spojení mezi legacemi a Tiencinem (telegrafní vedení samo však bylo zničeno jen zčásti).⁴⁶⁵ Rosthorn se tak nedozvěděl, že na jeho prosbu dne 10. června hrabě Gołuchowski reagoval tím, že poslal zmocnění přidat se ke kolektivní akci diplomatů a zvláště mu kladl na srdce, aby koordinoval své akce se spojenci z Trojspolku.⁴⁶⁶

Zprávy o osudu cizinců v Pekingu se začaly pohybovat v kategorii nepodložených dohadů. Již 14. června se objevila informace, že německý vyslanec Klemens von Ketteler byl zabit, 14. července se v Šanghaji a potom i ve světě rozšířila zpráva, že již před šesti dny čínské dělostřelectvo rozstřílelo pozice obránců vyslanectví, následoval generální útok, cizincům došly náboje a nikdo nepřežil. Obě zprávy byly nejen nepodložené, ale vysloveně nepravdivé. Na druhou stranu, úplně poslední telegrafická zpráva, která dorazila na vyslanectví v Pekingu a zmiňovala se o tom, že pomoc je již na cestě, odpovídala pravdě jen zčásti.

⁴⁶² MALOZEMOFF, c. d., s. 127.

⁴⁶³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Nr. 3972 (dtto). Peking 9. 6. 1900.

⁴⁶⁴ Leszkovich a Schusta udávají, že princ Tuan byl jmenován „druhým prezidentem“, což by znamenalo, že princ Čching odvolán nebyl. LESZKOVICH, c. d., s. 26 a SCHUSTA, c. d., s. 75.

⁴⁶⁵ Peking měl také telegrafní spojení přes Kjachtu s Ruskem, to ještě přerušeno nebylo. Viz LESZKOVICH, c. d., s. 26.

⁴⁶⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Nr. 518. Gołuchowski an Rosthorn, Wien 10. 6. 1900.

Do Tiencinu přicházely cizí jednotky, další část rakousko-uherských námořníků ze *Zenty* – 73 mužů pod vedením poručíka řadové lodi *Indraka* a námořních kadetů *Leschanowského* a *Prohasky* – dorazila do města 7. června. Celkově se v tomto okamžiku nalézalo v prostoru Tiencinu několik tisíc příslušníků ozbrojených sil mocností. Vyslanci v Pekingu věděli, že se s necelými pěti stovkami stráží nedokážou soustředěnému čínskému tlaku ubránit. 9. června proto telegrafovali do Tiencinu o další posily. Velitelé cizích lodí kotvících před *Ta-ku* se rozhodli vyslat do Pekingu další síly pod vedením služebně nejstaršího z nich, britského viceadmirála *Seymoura*.⁴⁶⁷ Britský konzul v Tiencinu o této skutečnosti informoval ještě 10. června svou vládu, a c. a k. ministerstvo zahraničí se tuto nadějnou skutečnost dozvědělo z Londýna druhého dne prostřednictvím hraběte *Deyma*.⁴⁶⁸

10. června dopoledne se *Seymourovy* jednotky vydaly na cestu. Záhy se k nim přidaly další síly, takže oproti zmíněnému hlášení britského konzula neměly 1400–1500, ale dokonce skoro 2100 mužů.⁴⁶⁹ Expedice se zúčastnilo také asi 26 námořníků vedených námořním kadetem *Erichem Prohaskou*.⁴⁷⁰ Podle původního plánu měly *Seymourovy* síly cestovat po železnici a dorazit na pekingské nádraží 11. června v poledne. *Seymourovi* lidé se přepravovali v celkem 4 ešalonech, *Prohaskovi* námořníci byli v prvním z nich, stejně jako *Britové*, *Američané*, *Italové* a sám *Seymour*.⁴⁷¹ Železnice však byla poškozována boxery, krom toho

⁴⁶⁷ *Seymourova* tažení se zúčastnili i pozdější admirálové *Jellicoe* a *Beatty*, kteří se proslavili za první světové války. Viz *KEOWN-BOYD*, c. d., s. 60–61. *Jellicoe* byl vážně zraněn 21. června, ještě před útokem na arzenál v *Si-ku*. Tamtéž, s. 94.

⁴⁶⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Telegramm Nr. 5730. hr. *Deym* z Londýna, 11. 6. 1900. Chiffre

⁴⁶⁹ *Lehner* uvádí 2084 mužů, *Purcell*. udává pro 13. červen 1876 mužů pod *Seymourovým* velením. *LEHNER*, *Die Chinapolitik*, s. 73; *PURCELL*, c. d., s. 249.

⁴⁷⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Tel. des Commando S.M.S. „*Zenta*“, dáno v *Čchi-fu* 24. 6. 1900. udává, že se akce zúčastnilo 25 námořníků pod *Prohaskovým* velením. Ostatní autoři uvádějí, že rakousko-uherských účastníků bylo celkem 26, pouze *Lehner* udává, že se expedice zúčastnilo celkem 30 rakousko-uherských námořníků, *Purcell* soudí, že rakousko-uherských námořníků bylo 60. *LEHNER*, *Die Chinapolitik*, pozn. 250 na s. 74; *PURCELL*, c. d., s. 249. *Prohaskovo* líčení průběhu expedice viz *JUNG* (hg.), c. d., s. 76–86.

⁴⁷¹ *Seymour* nabídl námořnímu kadetu *Prohaskovi* ubytování ve svém salónním voze, ale *Prohaska* se rozhodl zůstat se svými muži. Viz *SCHUSTA*, c. d., s. 52.

kolem ní byly soustředěny Nie Š'-čchengovy jednotky. „Houževnatá armáda“ zprvu proti cizincům nebojovala a nechala je projet. Nezbytnost opravovat železnici výrazně zpomalovala expedici. V Lan-fangu 12. června došlo k prvnímu střetnutí s boxery. O život přišlo několik Italů, kteří se bezstarostně promenovali v okolí stanice bez pušek.⁴⁷² Téhož dne námořní kadet Prohaska sepsal zprávu o postupu Seymourových oddílů, a také Gottwald, který jel společně se Seymourovými jednotkami, napsal hlášení. Obě zprávy dorazily do Pekingu přes poslíčka druhého dne v šest hodin.⁴⁷³ Diplomaty by jistě potěšilo mnohem více, kdyby dorazily přímo Seymourovy jednotky.

16. června proběhly události, které definitivně znamenaly válku. Velitelé cizích válečných lodí, kotvících před Ta-ku u ústí řeky Pej-che, měli obavy o osud svých krajanů v Tiencinu⁴⁷⁴ a Pekingu, což ještě umocnila zpráva o zavraždění japonského diplomata Sugijamy. Když zjistili, že posádka čínské pevnosti má být posílena o 2000 mužů a klade v ústí řeky minová pole, bylo jasné, že Číňané budou zakrátko připraveni zablokovat cestu do Tiencinu i Pekingu.⁴⁷⁵ Nikdo by v pozici, v jaké se cizí velitelé nalézali, nebyl ochoten spoléhat se na dobrou vůli čínských ozbrojených sil. Bylo proto logické, že 16. června v deset hodin večer cizinci předložili místokráli Jü Luovi ultimátum, že pokud do čtyř hodin nebudou pevnosti v rukou cizinců, tyto je dobudou.⁴⁷⁶ Číňané pevnosti nevydali, a cizinci je pod vedením německého námořního kapitána Pohla nad ránem 17. června skutečně dobyli.⁴⁷⁷ To znamenalo konec snah mírové strany u čínského dvora. Na dobytí pevností v Ta-ku se podílely

⁴⁷² EDGERTON, c. d., s. 63. Boxeři ztratili asi stovku mužů. Projevil se jejich fanatismus – těžce ranění byli po odražení útoku doraženi svými „bratry“, aby neupadli v ruce nepřátel. Viz KEOWN-BOYD, c. d., s. 66–79.

⁴⁷³ LESZKOVICH, c. d., s. 27.

⁴⁷⁴ Třebaže je Tiencin námořním přístavem, neleží u moře, ale na řece Pej-che, která je v onom místě splavná i pro velké lodě.

⁴⁷⁵ Mapu oblasti mezi Ta-ku, Tiencinem a Pekingem viz LANGER, Diplomacy of Imperialism, Vol. II, s. 697.

⁴⁷⁶ Iniciátorem této akce byl německý viceadmirál Bendemann. Za rakousko-uherské námořnictvo podepsal ultimátum důstojník Kottowitz. Viz LESZKOVICH, c. d., s. 46–49.

⁴⁷⁷ LESZKOVICH, c. d., s. 47; EDGERTON, c. d., s. 64–65.

i rakousko-uherské síly, konkrétně 20 námořníků pod praporčíkem Stennerem a námořním kadetem Petrim.⁴⁷⁸ Rakousko-uherská vlajka zavlála nad jižní pevností, ale rakousko-uhersští námořníci se zanedlouho opět nalodili.⁴⁷⁹

Dobytí pevností v Ta-ku přispělo i k tomu, že čínské pravidelné jednotky, síly generála Nie Š'-čchena i Tung Fu-sianga, začaly po boku boxerů útočit na Seymourovu expedici. Viceadmirál byl nucen zahájit ústup. Protože železniční spojení bylo čínskými ozbrojenci přerušováno i v týlu, expedice se vracela podél řeky Pej-che. Seymourovi muži zabrali čtyři džunky pro přepravu raněných a nemocných. Jednu z nich obsazovali Prohaskovi lidé, když tu z podpalubí pojednou vyšlo asi 30 žen a dětí a naskákaly do řeky. Rakousko-uhersští námořníci se vrhli do vody a zachránili je před utonutím.⁴⁸⁰ Dne 21. června večer u vesnice Si-ku Seymourovy síly zcela náhodně narazily na velký opevněný arzenál, o jehož existenci nikdo z cizinců doposud neměl sebemenší tušení. Cizinci bojovali s jeho posádkou a nad ránem dne 22. června ho dobyli.⁴⁸¹ Následovaly boje o vesnici, při kterých padl první rakousko-uherský poddaný, námořník Josef Deste z lodi *Zenta*, zasažený kulkou do krku.

Dobytí arzenálu přišlo Seymourovým jednotkám vhod. Jejich zásoby jim pomalu docházely, kdežto v arzenálu bylo množství munice i léků. Krom toho se dal dobře hájit proti masám čínských vojáků. Seymourovi vojáci se v arzenálu zakopali a vyčkávali. Seymour neměl informace o situaci v Tiencinu, a naopak v Tiencinu nikdo nic nevěděl o osudech jeho expedice. Po několika pokusech se loajálnímu čínskému sluhovi britského důstojníka, Čao Jin-chuovi, podařilo pronést zprávu do

⁴⁷⁸ Líčení praporčíka řadové lodi („Linienschiffsfähnrich“) Stennera o dobytí Ta-ku viz JUNG (hg.), c. d., s. 87–92.

⁴⁷⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, dáno v Čchi-fu 24. 6. 1900.

⁴⁸⁰ SCHUSTA, c. d., s. 54.

⁴⁸¹ „Opevnění severozápadně Tiencinu dobyto.“ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Tel. des Commando S.M.S. Zenta, Čchi-fu 29. 6. 1900.

Tiencinu,⁴⁸² a ruský plukovník Širinskij s 1900 vojáky Seymoura dne 25. června vyprostil.⁴⁸³ Seymourova výprava se tak nedokázala dostat do Pekingu a její příslušníci se následujícího dne vrátili do Tiencinu, právě včas, aby odrazili s Číňany, kteří útočili na cizineckou čtvrť.

Po dobytí Ta-ku cizími silami totiž Číňané v Tiencinu využili toho, že se Seymour vydal na cestu do Pekingu. „*Podle zpráv je Tiencin [jeho cizinecká čtvrť] od 18. dne tohoto měsíce napadán regulárními jednotkami a boxery, bombardován. Spojení přerušeno. (...) Rakousko-uherské ztráty neznámé,*“ hlásilo velení křižníku *Zenta*, že cizím státním příslušníkům v dalším čínském městě hoří půda pod nohama. „*Na podporu odešlo 3000 mužů: jedna baterie, další posily očekávány z Japonska a Ruska. Žádné zprávy z Pekingu.*“⁴⁸⁴ Ve skutečnosti vznikly v Tiencinu potíže ještě dříve, jakmile tam v polovině července vkročily tlupy boxerů. K hnutí se připojily nekalé živly, nastaly orgie plenění, v bezpečí nebyli ani hodnostáři. Původní disciplína boxerů, založená zčásti na předpokladu, že jejich magická nezranitelnost pomine v okamžiku, kdy provedou nějakou nepravost, se vytratila.

První výstřely v Tiencinu padly v noci z 15. na 16. června. 48 námořníků poručíka Indraka se podílelo na obraně britského settlementu, a dne 17. června se spolu s Brity, Němci a Italy účastnili úspěšného výpadu na budovu vojenského učiliště, jež bylo následně vypáleno, aby nemohlo sloužit čínským vojákům. Situace v Tiencinu byla kritická. Proti cizincům bojovala Nie Š'-čchengova Houževnatá divize, jež měla dobré vybavení i velení. Boxeři neměli ani jedno, ale zato se, pravda s nevalným výsledkem, pokoušeli zakládat požáry a zničit tak cizí koncese. Během prvních dní bojů činily ztráty cizinců 200 mužů. Protože

⁴⁸² Čao Jin-chu zanedlouho nastoupil na palubu americké válečné lodi *Newark*, ale nakonec službu opustil docela a vrátil se k rodině. Nestrádal, protože byl za svoje hrdinství odměněn tisícem liber. Viz KEOWN-BOYD, c. d., s. 97–99.

⁴⁸³ SCHUSTA, c. d., s. 55.

⁴⁸⁴ HHSa, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, dáno v Port Arthuru 22. 6. 1900.

bylo přerušeno telegrafní spojení, mladý Brit James Watts v doprovodu několika kozáků odjel do Tong-ku, aby přivedl posily.⁴⁸⁵ Návrat Seymourových sil znamenal definitivní konec hrozby, že se Číňané zmocní cizinecké čtvrti.⁴⁸⁶

Velení křižníku *Zenta*, nalézajícího se tou dobou v Čchi-fu, informovalo Vídeň o Seymourově neúspěchu ve dvou telegramech z 29. června 1900. První telegram informoval o devadesáti mrtvých⁴⁸⁷ a dvou stech raněných. Druhý specifikoval, že i rakousko-uherské síly zaplatily neúspěšný pokus o osvobození krajanů v Peking, a vypočítával ztráty. Celkové ztráty Seymourový kolony byly upřesněny na 63 mrtvých a 229 raněných.⁴⁸⁸

Rakousko-uherská reakce na problémy v Číně byla pružná. Již 21. června navrhl Gołuchowski vyslání dvou křižníků do Číny.⁴⁸⁹ Krom toho 23. června z Puly vyplul pancéřový křižník *Kaiserin und Königin Maria Theresia* pod velením kapitána Karla Blesse von Sambucchiho s posádkou 502 mužů, který dorazil na místo určení 7. srpna.⁴⁹⁰ Rakousko-uherské síly v severní Číně v okamžiku vypuknutí bojů byly sice slabé, přesto významnější než rakousko-uherské zájmy v zemi. 24. června se dle velení křižníku *Zenta* na půdě severní Číny nalézalo přes 120 rakousko-uherských námořníků – v Peking, jich bylo možná 30,⁴⁹¹ do Seymourový kolony jich bylo zařazeno 25 pod velením námořního

⁴⁸⁵ EDGERTON, c. d., s. 66–67.

⁴⁸⁶ Hodnocení situace v Tiencinu viz SCHUSTA, c. d., s. 56–61; líčení poručíka Indraka viz JUNG (hg.), c. d., s. 44–75.

⁴⁸⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Mitteilungen der Marine-Sektion 1900. Tel. des Commando S.M.S. Zenta, Čchi-fu 29. 6. 1900.

⁴⁸⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Mitteilungen der Marine-Sektion 1900. Tel. des Commando S.M.S. Zenta, Čchi-fu 29. 6. 1900 (odlišný od předchozího). Křižník *Zenta* hlásil výslovně, že kromě padlého Desteho a raněného námořníka „ztráty ostatních národů [činí] 62 mrtvých a 228 raněných.“ Schusta udává, že celkový počet mrtvých činil 62, nikoli 63. SCHUSTA, c. d., s. 56. Taktéž Morse udává týž počet padlých a dodává, že celkem bylo raněných 238, a nikoli 229 lidí. MORSE, c. d., s. 215. Lehner uvádí, že padlo 62 mužů a 212 jich bylo raněno, a v pozn. 251 cituje jiný údaj, podle kterého Seymourova expedice měla 70 padlých a 207 raněných. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 74. O ztrátách Číňanů, kteří táhli se Seymourem, se výslovně nezmiňuje nikdo (pokud nějaké utrpěli, což je pravděpodobné).

⁴⁸⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Nr. 5104. Graf Szécsen, Ischl 18. 7. 1900. Chiffre.

⁴⁹⁰ JUNG (hg.), c. d., s. 8.

⁴⁹¹ O rozporech v tomto počtu jsem se zmínil výše. Je třeba vzít v potaz, že velení *Zenty* nebyly známy ztráty na životech v Peking.

kadeta Prohasky,⁴⁹² u Tiencinu jich bylo soustředěno 48 pod vedením poručíka řadové lodi Indraka a námořních kadetů Burgstallera a Leschanovského, a v Ta-ku 20 pod veliteli Stennerem a Petrim (jednotka z Ta-ku byla posléze opětě naloděna).⁴⁹³

O těžkostech, jimž musela čelit Seymourova expedice, nebylo v Pekingu nic známo, mělo se proto za to, že Seymour urazí cestu ve standardním čase, tj. že dorazí 11. června kolem poledne. Toho dne se tajemník japonského vyslanectví Akira Sugijama vydal do ulic Pekingu. Ohledně důvodů tohoto kroku nepanuje shoda. Jedni badatelé tvrdí, že hodlal Seymourovy vojáky řádně přivítat,⁴⁹⁴ druzí uvádějí, že se vydal jednat na Cung-li ja-men, a třetí udávají, že se uvolil opustit areál legací, aby zjistil, co se venku děje. Poslední verze je, že kromě něj jeli Seymoura uvítat i další diplomaté a Sugijama měl smůlu.⁴⁹⁵ V každém případě narazil na Tung Fu-siangovy vojáky, kteří ho vytáhli z kočáru, zabili, jeho mrtvolu rozsekali a části těla vystavili na nádraží. Čínská vláda vyjádřila 13. června nad činem politování. Totéž učinila i v soustrastném telegramu do Tokia, který obsahoval ujištění, že vrahové byli potrestáni, a nabízel spojenectví mezi Čínou a Japonskem na základě „společného zájmu.“⁴⁹⁶ Japonská vláda ovšem neměla v úmyslu spojit se s Čínou proti velmocím.

Vražda Sugijamy nezastrašila Rosthorna, který se druhého dne, doprovázen poručíkem Winterhalderem, vydal do ulic Pekingu, aby zjistil, zda jsou brány městské brány ještě otevřené. Když Rakušané uviděli otevřenou jižní bránu Čínského města, vrátili se v pořádku na vyslanectví.

⁴⁹² Je nejisté, zda se do tohoto počtu započítává i samotný Prohaska, protože ostatní zdroje vyjma již citovaného Lehnera udávají, že se Seymourovy výpravy účastnilo celkem 26 rakousko-uherských námořníků. O Desteho smrti informovalo velení *Zenty* Vídeň až o několik dní později.

⁴⁹³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, dáno v Čchi-fu 24. 6. 1900.

⁴⁹⁴ EDGERTON, c. d., s. 61.

⁴⁹⁵ KEOWN-BOYD, c. d., s. 64.

⁴⁹⁶ *The d'Anethan Dispatches From Japan, 1894–1910. The Observations of Baron Albert d'Anethan, Belgian Minister Plenipotentiary and Dean of the Diplomatic Corps.* Ed. by LENSEN, George Alexander. Tokyo. Tallahassee 1967, s. 133.

„Později se dozvěděli, že vně ní už na ně netrpělivě čekali [čínští] vojáci“.⁴⁹⁷

Pomoci Tokia se Peking po vraždě japonského diplomata samozřejmě nedočkal. 13. června 1900 vstoupily do Pekingu oddíly boxerů. K původnímu jádru hnutí, jež tvořili především mladí lidé rolnického původu, se přidávali četní oportunisté – bezskrupulózní úředníci, vojáci propuštění z armády⁴⁹⁸ – a Tung Fu-siangovi muslimští vojáci.⁴⁹⁹ Krom toho se na hnutí nabalily i zločinecké živly, které zneužily situace k loupení, ve zmatku se vyrojili i příslušníci podvratných skupin, dynastii nepřátelských. Peking se stal dějištěm krvavých scén, drancování a zločinů všeho druhu. Přestože loupeže dříve nebyvaly jejich zvykem, boxeři vpádali do příbytků obyčejných Číňanů. Když v některé domácnosti našli oltáře čínských bohů, spokojili se tím, že uloupili cennosti. Nabyli-li dojmu, že našli křesťany, bylo mnohem hůř. Bezuzdné loupení se nevyhnulo ani palácům některých mandžuských aristokratů a dalších přívrženců boxerů. Křesťané, kteří se neuchýlili do bezpečí, byli umučeni, křesťanské hřbitovy znesvěceny. Pobity byly také desítky příslušníků Bílého lotosu, boxery obviněných z temných piklů proti mandžuské dynastii.⁵⁰⁰ Boxeři a čínští vojáci napadali své nepřátele – cizince a křesťany.

Cizinci a křesťané v Pekingu se mohli udržet na dvou místech. Prvním byl dobře opevněný a rozlehlý areál katolické katedrály v Pej-tchangu, sídlo biskupa Faviera. Budova, postavená v cizorodém stylu, Číňay zvlášť pobuřovala, protože vyčnívala z běžné čínské jednopodlažní zástavby, která se nesměla výškou rovnat nebo dokonce převyšovat budovy císařského palácového komplexu. Katedrála nejen převyšovala čínské domy, dokonce byla vyšší než hradby kolem Zakázaného města.

⁴⁹⁷ SCHUSTA, c. d., s. 75.

⁴⁹⁸ MALOZEMOFF, c. d., s. 137.

⁴⁹⁹ ESHERICK, *The Origins*, s. 292.

⁵⁰⁰ O řádění boxerů v Pekingu viz ESHERICK, *The Origins*, s. 307–308.

Do katedrály se uchýlilo několik tisíc domorodých křesťanů, které chránily zhruba čtyři desítky francouzských a italských vojáků a čtyři sta čínských křesťanů vyzbrojených píkami.⁵⁰¹ Při obraně se krom jiných vyznamenal mladý rakouský student teologie jménem Gartner z Liberce.⁵⁰² Starost o katedrálu a lidi v ní spočívala na bedrech francouzského biskupa Faviera.

Naneštěstí byla obrana cizích vyslanectví složitější. Diplomatičká čtvrť se nalézala na jihu Tatarského města a z jižní strany přiléhala k jeho hradbám; na severozápadě dosahovala k rohu hradeb Císařského města. Rozdělena byla kanálem, na jehož březích stála britská legace a palác prince Sua se zahradami.⁵⁰³ Na západ od kanálu se nalézalo ještě ruské, americké a o kus dál nizozemské vyslanectví, na východ pak španělské, japonské, francouzské a německé. Prostor, který byl víceméně spojitě zabrán cizími budovami, na severovýchodě uzavíralo rakousko-uherské vyslanectví, kus na jih od něj se nacházela legace Itálie. Belgické vyslanectví bylo nejdlehlší, stálo dále na severovýchod od rakousko-uherského. V diplomatičké čtvrti byla krom vyslanectví i sídla cizích společností, Císařské námořní celní služby a mnoho čínských budov včetně proslavené akademie Chan-lin. Zatímco obyčejní Číňané včetně prince Sua prostor v očekávání katastrofy spíše opouštěli, do diplomatičké čtvrti utekly asi tři tisíce čínských křesťanů. Diplomatičké zabrali přilehlý palác knížete Sua a ubytovali křesťany v jeho zahradách. Dál se o ně příliš nestarali.⁵⁰⁴ Dvoutisícová skupina čínských křesťanů se načas ukryla na

⁵⁰¹ SCHUSTA, c. d., s. 82. Autor uvádí počet 30 francouzských vojáků s 1 důstojníkem a 10 Italů, opět s 1 důstojníkem, tedy celkem 42 evropských vojáků, a krom toho 4000 pokřtěných Číňanů. Naproti tomu EDGERTON, c. d., s. 78–89 uvádí celkový počet evropských obránců katedrály v Pej-tchangu na 43 a čínských křesťanů na 7000. ESHERICK, *The Origins*, s. 307 uvádí počet 40 Francouzů a Italů a přes 3000 Číňanů.

⁵⁰² Keown-Boyd uvádí, že Gartner pomáhal při vedení obrany. KEOWN-BOYD, c. d., s. 193. Schusta výslovně nazývá Gartnera „misionářem“ a dodává, že krom toho působil také jako zdravotník. SCHUSTA, c. d., s. 98.

⁵⁰³ Dotyčný aristokrat byl znám jako Su-wang. Čínský výraz „wang“ je překládán střídavě jako „král“, „princ“ a „kníže“. Čínští křesťané našli útočiště v Su-wang-fu, zkráceně Fu, v zahradách jeho paláce.

⁵⁰⁴ EDGERTON, c. d., s. 57–58 a 72–73. Na druhé straně Esherick uvádí, že síly cizinců se 15. a 16. června vydaly eskortovat čínské konvertity na vyslanectví. ESHERICK, *The Origins*, s. 302.

americké metodistické misii a byla by ztracena, kdyby se rovněž včas neuchýlila do relativního bezpečí do areálu cizích legací.⁵⁰⁵

13. června boxeři přepadli Mincovní úřad, po desáté hodině večerní napadli rakousko-uherské vyslanectví a byli odraženi.⁵⁰⁶ Zhruba o den později, po půlnoci 15. června⁵⁰⁷ se terčem útoku skupiny boxerů stalo nejizolovanější ze všech vyslanectví, belgické, jež stálo na severovýchod od rakousko-uherského. Osm rakousko-uherských námořníků pod velením námořního kadeta se zapojilo do odražení útoku, 15. června se poručík Winterhalder spolu s 15 muži účastnil společné akce proti boxerům v areálu taoistického chrámu.⁵⁰⁸ 16. června se belgičtí diplomaté stáhli na rakousko-uherské vyslanectví. Obléhaní diplomaté byli ve svízelné situaci. Obránců nebylo mnoho, měli málo munice a po příchodu tisíců čínských uprchlíků trpěli nedostatkem potravin. Provizorní opevnění kolem legací by v žádném případě nevydrželo soustředěnou dělostřeleckou palbu.

17. června došlo k útoku, při kterém boxeři házeli kameny po německé patrole, jež se bránila střelbou, do incidentu se zapojili rovněž Tung Fu-siangovi vojáci a rakousko-uherské a britské námořníky.⁵⁰⁹ Ticho před bouří trvalo ještě několik dní.⁵¹⁰ Důležitější než dílčí incidenty vyvolané boxery bylo jednak rozhodnutí dvora, jednak rozhodnutí námořních velitelů mocností o dobytí Ta-ku.

Obsazení pevností v Ta-ku cizími vojsky se dá s ohledem na svízelnou situaci cizinců v Pekingu a Tiencinu obhájit. Čínská vláda to

⁵⁰⁵ MORSE, c. d., s. 205.

⁵⁰⁶ LESZKOVICH, c. d., s. 27; JUNG (hg.), c. d., s. 21. Jung uvádí tabulku s přehledem akcí rakousko-uherských jednotek v severní Číně. JUNG (hg.), s. 21–23.

⁵⁰⁷ SCHUSTA, c. d., s. 77. Jung uvádí časovou osu činnosti rakousko-uherských jednotek v severní Číně. JUNG (hg.), c. d., s. 21 a 26. Jung dále cituje poručíka Winterhaldera, a tvrdí, že k útoku došlo již v noci 14. června. Tamtéž, s. 26.

⁵⁰⁸ LESZKOVICH, c. d., s. 28–29.

⁵⁰⁹ SCHUSTA, c. d., s. 78.

⁵¹⁰ Jung uvádí, že v Pekingu k prvnímu střetu s boxery došlo již 13. června. JUNG (hg.), c. d., s. 21. Co se zapažení čínského vojska týče, Schusta udává, že k prvnímu případu střelby čínských vojáků na cizince, a sice úředníky Rusko-čínské banky včetně již zmíněného Wilfahrta, držící hlídku na hradbách, došlo v noci 16. na 17. června. SCHUSTA, c. d., s. 78.

však tak neviděla a stejně pochopitelně je považovala za válečný akt. 19. června dala cizincům 24 hodin na to, aby opustili Peking pod ochranou čínských jednotek. Diplomaté se zprvu přikláněli k odchodu z Pekingů.⁵¹¹ Stanovená lhůta však byla příliš krátká, proto hráli o čas a požadovali kolektivní audienci na Cung-li ja-menu. Odpověď měla přijít do deváté hodiny dopolední následujícího dne.

Téhož dne 19. června se konalo setkání Velké rady, na němž se císařovna-vdova zprvu hodlala rozhodnutí o válce odložit. V tom okamžiku však princ Tuan předložil dokument, podle nějž údajně cizinci požadovali abdikaci císařovny-vdovy, odstoupení následníka trůnu, vrácení moci do rukou císaře Kuang-süho a povolení vstupu 10 000 vojáků do Pekingů. Teprve později vyšlo najevo, že dokument byl podvržený. Něco podobného se ve skutečnosti psalo z 19. června v úvodníku deníku *North China Daily News*, vycházejícího v cizinecké čtvrti Šanghaje: „Čína je ve válce se všemi velmocemi najednou, a je ve válce kvůli císařovně-vdově a jejímu gangu. (...) Ať se stane cokoli, tento gang musí být vyhnán z Pekingů. (...) Nebojujeme s Čínou, ale s uzurpátorskou vládou v Pekingů.“ Je však otázkou, jak by se dvůr o této analýze tak brzy dozvěděl, protože telegrafní spojení ovládal Li Chung-čangův věrný a zkorumpovaný služebník Šeng Süan-chuaj. Císařovna-vdova možná nevěděla o zmíněném úvodníku, ale věřila v pravdivost Tuanova dokumentu a byla extrémně pobouřená. Když se nad ránem 20. června konala další porada, při níž se mandžusští hodnostáři ve své většině vyslovili pro válku, Cch'-si souhlasila.⁵¹² Tou dobou již mezi Pekingem a Tiencinem několik dní bojovaly některé pravidelné jednotky proti cizincům. Odpoledne 20. června bylo zahájeno ostřelování legací,

⁵¹¹ Jung cituje dílo poručíka Winterhaldera: „První rozhodnutí vyslanců znělo: Odchod.“ JUNG (hg.), c. d., s. 27.

⁵¹² MORSE, c. d., s. 218–221.

21. června byl vydán dekret o vyhlášení války všem velmocím.⁵¹³ Cizí diplomaté však zjistili nepřátelské úmysly dvora dříve a velice jasně.

Německý vyslanec Clemens von Ketteler byl v Číně nový. Pocházel ze starého katolického rodu, než nahradil předchozího vyslance Heykinga, působil ve Spojených státech a v Mexiku. Byl značně agresivní povahy. Když na ulici potkal Číňana doprovázeného sotva zletilým synem, oba oblečené v boxerském úboru, zmlátil staršího Číňana holí a jeho syna odvedl na německé vyslanectví, kde ho jakožto boxera zastřelil.⁵¹⁴ Tím si vysloužil nenávisť Číňanů, z čehož snad pramenila předčasná zvěst o jeho úmrtí, která se dostala do Evropy. Ketteler se Sugijamovou tragickou smrtí nenechal zastrašit. Byl rozhořčen Tuanovým příkazem, aby diplomaté opustili Peking, a když dopoledne 20. června nepřišla odpověď na požadavek vyslanců na kolektivní audienci, rozhodl se, že se osobně vydá na Cung-li ja-men. Nevěděl, že hlava čínské diplomacie vydala rozkaz zabít všechny cizince. On a jeho tlumočník se v nosítkách vydali do ulic Pekingů. Nedaleko areálu vyslanectví narazili na skupinku vládních vojáků. Jeden z nich, En Chaj, Kettelera zastřelil, tlumočník, ač raněn, se dokázal vrátit ke svým.⁵¹⁵ Svět se o Kettelerově zavraždění dozvěděl až 12 dní po této tragické události,⁵¹⁶ a dlouho poté neměl o jeho zavraždění žádné přesné zprávy. Ještě v hlášení rakousko-uherského představitele z Ta-ku z 27. července se psalo, že o Kettelerově smrti nejsou žádné konkrétnější informace.⁵¹⁷

Císař Vilém II. již v telegramu z 19. června zaujal vůči čínským nepřátelům ostatního světa nesmlouvavé stanovisko, prohlásil, že se jedná o „*boj Asie proti celé Evropě*,“ a zdůraznil, že Evropa nesmí nechat Rusko a Japonsko, aby povstání samy potlačily. Dvakrát pohrozil Pekingů

⁵¹³ Text ediktu viz SCHUSTA, c. d., s. 82–84.

⁵¹⁴ Keown-Boyd uvádí, že chlapec „*na ulici brousil meč*“. KEOWN-BOYD, c. d., s. 58.

⁵¹⁵ Schusta uvádí, že En Chaj patřil k muslimským jednotkám Tung Fu-sianga, SCHUSTA, c. d., s. 79–80. Edgerton tvrdí, že Kettelerův vrah byl Mandžu a příslušník jedné z Osmi korouhví. EDGERTON, c. d., s. 71.

⁵¹⁶ MORSE, c. d., s. 224.

⁵¹⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Taku 27. 7. 1900. Gottwald an Goluchowski.

srovnáním se zemí.⁵¹⁸ Snad byl pod vlivem nepravdivé zprávy o Kettelerově zavraždění ze 14. června. Na druhé straně, když konzulové v Tiencinu navrhli pohrozit zničením hrobek čínských císařů, bude-li personál vyslanectví ohrožován, německý císař i Zahraniční úřad to 1. července zamítli podobně jako vlády ostatních zemí.⁵¹⁹ Patrně ještě nevěděli, co se stalo vyslanci v Pekingu. Když císař Vilém II. zprávu o Kettlereově smrti dostal, byl bezmezně rozhořčen, a to ještě nevěděl, že princ Tuan chtěl vyslancovu hlavu vystavit nad bránou.⁵²⁰

Situace v Pekingu byla zcela jasná. Kdo se pokusil odporovat protizápadní klice, byl ztracen. Zato čínští diplomaté v cizině vůbec neměli chuť řídit se pokyny z Pekingu a vyhlášovat válku impériím, jejichž nepochybnou převahu viděli na vlastní oči. S povděkem přijali Li Chung-čangovu radu, aby ignorovali vyhlášení války velmocím. A vskutku, všichni se o tom pozapomněli vládám hostitelských zemí zmínit. Ani velmoci neuznaly, že existuje válečný stav, protože nechtěly rozšířit počet svých čínských nepřátel o místokrále jižní a střední Číny. Li Chung-čchang byl toho názoru, že se mu podaří dosáhnout dohody s velmocemi. Ze svého působiště v Kantonu se v červnu 1900 nabídl jako prostředník mezi vládou a cizími mocnostmi. Pro svoji někdejší ústupnost vůči Rusku však nebudil velkou důvěru mezi velmocemi. Zejména císař Vilém II. byl od začátku proti.⁵²¹

Také Liou Kun-i a Čang Č'-tung dobře věděli, že bojovat nemá smysl, a ve svých provinciích potlačovali proticizinecké aktivity. Ještě 16. června navrhli vládě zakázat společnost I-che-tchuan, k jejímuž potlačení nabídli své modernizované síly, a setrvale ujišťovali zástupce

⁵¹⁸ *Die Grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871–1914* (dále jen *GP*). Hg. LEPSIUS, J., MENDELSON-BARTHOLDY, A., THIMME, F., Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m. b. H., Berlin 1922–1927. Bd. XVI, Berlin 1924, Nr. 4539, s. 26–27. Nr. 4527, s. 14.

⁵¹⁹ *GP*, Bd. XVI, Nr. 4539, s. 26–27.

⁵²⁰ MORSE, c. d., s. 223. Byla to obvyklá čínská praxe při nakládání s popravenými zločinci; na jejichž čelo navíc byla napsána jejich provinění. Nevíme, co chtěl princ Tuan na Kettelerovu hlavu případně nechat napsat.

⁵²¹ *GP*, Bd. XVI, Berlin 1924, Nr. 4539, s. 26–27.

mocností o svém mírumilovném stanovisku.⁵²² Místokrále jižní a střední Číny dostalo vyhlášení války císařovnou-vdovou do prekérní situace. Nepřáli si vidět zkázu všeho, co se jim za dlouhá desetiletí podařilo vybudovat. Věděli, že mocnosti nemají v úmyslu Čínu totálně zničit. Vzájemná rivalita cizích velmocí naprosto znemožňovala případné rozdělení Číny, cizinci navíc měli zájem udržet výnosný obchod v severní a střední Číně. Na druhou stranu, místokrálové nemohli tak snadno jako diplomaté v zámoří ignorovat rozkazy z Pekingů. S východiskem přišel Čang Č'-tung, který si v dekretu o vyhlášení války povšiml nařízení, že místokrálové mají chránit své provincie, a dospěl ke správnému závěru, že tomu nejvíce napomůže dohoda s velmocemi. Výměna telegramů s ostatními místokráli střední a jižní Číny ukázala, že i oni preferují ochranu „svých“ provincií tímto způsobem. Mocnosti zcela pochopitelně neměly naprostou důvěru ani v tyto místokrále nebo jejich schopnost udržet pořádek. 7. července 1900 hrabě Szécsén hlásil, že pro všechny případy je generálnímu konzulátu v Šanghaji zajištěna britská ochrana a případně možnost nalézt útočiště na palubě britské válečné lodi.⁵²³

Jüan Š'-kchajova pozice v Šan-tungu v létě 1900 byla složitější. Jüan byl mnohem blíže Pekingů než místokrálové na Jang-c'. Stejně jako oni podléhal rozkazům z Pekingů, ale narozdíl od ostatních byl mnohem blíže, nadto byly jeho jednotky přímo podřízené generalissimu Žung Luovi. Musel proto předstírat horlivost. Svě elitní jednotky Jüan nehodlal riskovat. Když cizinci dobyli Ta-ku, 17. června 1900 na rozkaz dvora vyslal 3000 vojáků k Tiencinu, ale potom dvůr vlivem zmatených zpráv nabyl přílišné sebevědomí a posily byly odvolány. Když se situace

⁵²² MORSE, c. d., s. 227–228; Týž autor dodává, že se k nim připojil i Jüan Š'-kchaj. Ch'en se o Jüanově podílu na iniciativě z 16. června nezmiňuje a tvrdí, že Jüan se jako nejmladší z místokráli a guvernérů držel stranou, avšak uvádí, že Jüan byl ochoten s těmito místokráli spolupracovat, Čang Č'-tung že se rovněž stavěl společně akci příznivě, kdežto Liou Kun-i byl zdrženlivý. Tamtéž je uvedeno, že Jüanův význam v otázce pasivní rezistence provincií proti snahám protizápadní kliky zavléci celou Čínu do války s mocnostmi stoupal. Stejně tak tvrdí, že Jüan nebyl ochoten vyslat svá vojska do Č'-li. CH'EN, c. d., s. 68–70.

⁵²³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Prot. 9. 7. 1900, Szécsen, Wien 7. 7. 1900.

vyjasnila, Jüan je odmítl znovu poslat do Č'-li s tím, že jsou příliš vyčerpané. Nakonec vyslal jen skupinku příslušníků tradičních jednotek, jejichž zásah do chodu událostí zůstal nepovšimnut, což bylo pro Jüana jen dobře. Na druhou stranu, návrh, ať se svými jednotkami porazí boxery a reakcionáře, zamítl pro jeho nereálnost.⁵²⁴ Se zbývajícími boxery v Šan-tungu se vypořádal po svém, přitom zcela v rámci „loajálního“ přístupu k rozkazům z Pekingu. Nařídil příslušníkům hnutí, ať jdou bránit Č'-li proti cizincům, kdo neuposlechl, byl prohlášen za rebela a nemilosrdně zlikvidován.⁵²⁵ Krom toho se Jüan musel vypořádat s tím, že jeho provincie byla sférou vlivu Německa, jehož císař bažil po pomstě za vraždu svého vyslance. Jüanova kariéra mohla snadno skončit před naplněním jeho ambicí. Nejednalo se pouze o samotného Jüana, ale i o jeho spolupracovníky, kteří se postupem času stali významnými vojevůdci a politiky.⁵²⁶ Nejblíže katastrofě se Jüan dostal počátkem července, když vešlo ve známost zavraždění Kettelera. Němci se 2. července rozhodli dobýt Čchi-fu. Velitel německých námořních sil však neměl dostatečné množství mužů k uskutečnění takového záměru a z akce tak sešlo.⁵²⁷ Štěstěna tentokrát opět stála při Jüanovi. Svou provincii zachránil díky rozvaze, s níž vycházel vstříc cizincům.

Opačné stanovisko zaujal Jü Sien v Šan-si. Sezval cizince do Tchaj-jüanu, sídelního města provincie, údajně aby je chránil. 9. července však nařídil jejich hromadný masakr, kterého se osobně zúčastnil. Jü Lu v Pao-ting-fu, sídelním městě Č'-li, nechal křesťanské misie na pokoji, dokonce jim přidělil vojenskou stráž, ale poté se odebral k Tiencinu a jeho podřízený Tching-jung, příslušník císařského rodu, na přelomu června

⁵²⁴ CH'EN, c. d., s. 70–71.

⁵²⁵ ESHERICK, *The Origins*, s. 304.

⁵²⁶ V dalších letech se Jüan stal nejdůležitější postavou v říši, jeho moc se opírala o armádu, jejíž představitelé tvořili tzv. Pej-jangskou kliku, seskupení militaristů, kteří měli sebou úzké vazby. Kliku se postupně rozpadla na soupeřící kliky militaristů, ovládající ve dvacátých letech severní a střední Čínu. V roce 1900 již byli v Jüanově okolí především Tuan Čchi-žuej, budoucí hlava An-chuejské kliky a nominální premiér, a Feng Kuo-čang, významný představitel budoucí kliky Č'-li. Na Jüanových rozhodnutích v roce 1900 tak spočívala budoucí kariéra mnoha předních militaristů.

⁵²⁷ *DGP*, Bd. XVI, Nr. 4546, s. 31–33.

a července tyto misie napadl a všechny misionáře i s rodinami a konvertity pobil. K zabíjení cizinců a křesťanů docházelo také ve Vnitřním Mongolsku, v menší míře v Če-t'iangu.⁵²⁸ Ústřední vládu poslouchaly rovněž odlehlé oblasti na západě – Kan-su a Sin-t'iang. K velkým střetům mezi Čiňany a cizinci, tentokrát Rusy, docházelo v Mandžusku, a tamější události se neprávem ocitly ve stínu bojů v Č'-li. Mocnosti byly rozhodnuty zničit všechny své čínské nepřátele, ať už byli kdekoli, a vyprostit legace.

Po Kettelerově zavraždění na vyslanectvích v Pekingu 20. června panovala pochmurná nálada, čínský útok byl očekáván každou chvílí. Kromě belgické se i nizozemská, rakousko-uherská a italská legace nacházely v příliš exponovaném místě, byly proto po Kettelerově zavraždění evakuovány. Tři budovy rakousko-uherské legace byly opuštěny tak narychlo, že na místě musel být zanechán i archiv vyslanectví,⁵²⁹ dokonce i šifrovací klíč pro zprávy z Vídně.⁵³⁰ Odpoledne 20. června sice přišla příznivá zpráva z Cung-li ja-menu, která přiměla rakousko-uherské námořníky k pokusu o návrat na vyslanectví, ale přitom na ně ze dvou stran spustily palbu čínské jednotky. Tak začalo skutečné obléhání.⁵³¹ Rakousko-uherské námořníci se přidali k obráncům nedaleké francouzské legace, civilisté odešli do areálu britského vyslanectví, kde se nacházela i nemocnice.⁵³² 21. června večer byly budovy rakousko-uherského vyslanectví vyrabovány a spáleny. Druhý den ráno týž osud potkal i vyslanectví Itálie. Nato rakousko-uherské a francouzští obránci opustili první obrannou linii, která přiléhala k italskému vyslanectví a stala se neudržitelnou. Část areálu francouzského vyslanectví padla do rukou Čiňanů. Cizinci byli nuceni předem vyklidit i nizozemskou legaci,

⁵²⁸ MORSE, c. d., s. 238–243; ESHERICK, *The Origins*, s. 304–306.

⁵²⁹ SCHUSTA, c. d., s. 80.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 101 a LESZKOVICH, c. d., s. 30.

⁵³¹ Schusta uvádí, že rakousko-uherské vyslanectví bylo evakuováno již 20. června, Lehner udává, že se tak stalo teprve 22. června. SCHUSTA, c. d., s. 80; LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 78.

⁵³² SCHUSTA, c. d., s. 80–81.

takže se v rukou obránců nalézalo pouze sedm vyslanectví z celkových jedenácti. Číňané zapálili 21. června nizozemské, 23. června belgické vyslanectví.

Čínští obléhatelé měli k dispozici velké množství boxerů, začleněných do armády,⁵³³ dále Tung Fu-siangovy jednotky v počtu asi 15 000 vojáků, silné Žung Luovy jednotky, stejně jako moderně vyzbrojenou divizi Osmi korouhví pod vedením prince Tuana v počtu 8000 – 10 000 mužů, a tím výčet čínských sil v prostoru Pekingu zdaleka nekončil. To, že počet čínských obléhatelů byl odhadován pouze na 15 000, vyjma boxerů,⁵³⁴ se dá vysvětlit tím, že na obléhání legací se podílela jen část vyjmenovaných sil. Výzbroj těchto jednotek byla velice různorodá. Boxeři měli především chladné zbraně, stejně jako ještě některé tradiční jednotky Osmi korouhví, ale po svém začlenění do armády dostali zbraně z armádních skladů.⁵³⁵ Modernější vládní jednotky byly vyzbrojeny západními střelnými zbraněmi včetně pušek rakouské firmy Waffenfabriks Steyr.⁵³⁶ Součástí Žung Luových sil bylo i dělostřelectvo s moderními kanóny firmy Krupp. Zásobování čínských sil bylo dobré, jejich zásoby munice vysoké, morálka dobrá až fanatická.

Proti převaze Číňanů legace bránilo všehovšudy 412 příslušníků ozbrojených sil velmocí a desítky dobrovolníků. Přesné počty dobrovolníků se měnily podle toho, kolik zbraní bylo k dispozici. Jídla bylo dost, přinejmenším pro Evropany, zato střeliva se nedostávalo.⁵³⁷

⁵³³ Formální začlenění boxerů v Peking do čínské armády proběhlo 23. června. Pod velení prince Čuanga a Kang-iho jich připadlo 30 000, pod velení prince Tuana mnohem víc. Viz ESHERICK, *The Origins*, s. 307. Purcell udává, že „v Pekingu byli princ Čuang a Kang-i jmenováni jejich veliteli. Zde jich [boxerů] bylo celkem nějakých 30 000“. PURCELL, c. d., s. 253.

⁵³⁴ SCHUSTA, c. d., s. 82; LESZKOVICH, c. d., s. 32,

⁵³⁵ Svědčí o tom mimo jiné i dokumenty, které zabavili rakousko-uherská poddaní v rezidenci vojenského guvernéra Čung-liho, která se po rozdrčení Boxerského povstání stala dočasnou ubikací rakouského strážního sboru. Viz SCHUSTA, c. d., s. 98.

⁵³⁶ Tamtéž, s. 81.

⁵³⁷ Strážní oddíly různých velmocí s sebou začátkem června přinesly do Peking různé množství munice. Rakousko-uherská a americká velitelé nechali své vojáky nést 500 nábojů na osobu, kdežto na jednoho Itala připadalo pouze 130 nábojů. Italové alespoň dopravili do Pekingu rychlopalné dělo ráže 37 mm. Viz SCHUSTA, c. d., s. 81. JUNG (hg.), c. d., s. 13 a SCHUSTA, c. d., s. 61 citují poručíka Indraka, podle kterého měl každý z jeho oddílů v Tiencinu na začátku bojů o čínské město dne 13. července u sebe 120 nábojů.

Obránci měli k dispozici jedno italské rychlopalné dělo a tři kulometry, z nich jeden rakousko-uherský.⁵³⁸ Na bedrech těchto lidí spočívala ochrana velice rozlehlého areálu legací, skoro pěti set civilistů a několika tisíců čínských křesťanů. Místo pořádných hradeb se obránci museli spokojit s barikádami a pytli s pískem. Britové bránili svoji legaci na severozápadě prostoru drženého cizinci, linii na jih od nich drželi Rusové. Na hradbách Tatarského města stáli Američané a Němci. Je neuvěřitelné, že Číňané nedokázali zabránit tomu, aby se hrstka cizinců na hradbách zachytila. Japonci bránili Su-wang-fu, pomáhali jim Italové. Francouzská a rakousko-uherská jednotka bránily francouzskou legaci na jihozápad od Su-wang-fu, a tyto dvě pozice byly nejvíce vystaveny čínským útokům. Areál francouzského vyslanectví sice nebyl celý dobyt, ale v jeho části se zachytili čínští útočníci. Za francouzským vyslanectvím stál Hotel Peking, jenž byl provizorně opevněn, aby se tam mohli v případě ústupu zachytit obránci francouzské legace. Hotel také zásoboval obránce tohoto úseku.⁵³⁹ Francouzský vyslanec Pichon nenásledoval Rosthornova příkladu a neúčastnil se obrany. Později se projevil jako velký nepřítel Rakouska-Uherska a Německa, ale v roce 1900 cizinci v Pekingu museli táhnout za jeden provaz. Spolupráce mezi rakousko-uherskými námořníky a Francouzi poručíka Darcyho byla mimořádně dobrá. Soudržnost stmelovalo nebezpečí – obránce legací ohrožovali čínští odstřelovači, příležitostně také dělostřelba. V případě, že by se čínské síly odhodlaly k všeobecnému útoku, by síly cizinců byly zničeny.

Koordinace obrany měla logicky připadnout důstojníkovi s nejvyšší hodností, jím byl rakousko-uherský velitel, fregatní kapitán von Thomann.

⁵³⁸ SCHUSTA, c. d., s. 81. Autor uvádí, že se přímo na obraně legací podílelo 34 rakousko-uherských námořníků, 29 Italů, 48 Francouzů, 30 Japonců, 56 Američanů, 52 Němců, 81 Rusů a 82 Britů – vypočítává pouze regulérní příslušníky ozbrojených sil. Dobrovolně se krom Rosthorna přidalo k obraně legací 17 Japonců a asi 70 příslušníků ostatních národností, kteří však nebyli zprvu dostatečně ozbrojeni. Japonci prý v průběhu obléhání vybavili 30 čínských křesťanů ukořistěnými zbraněmi.

⁵³⁹ Potraviny pro rakousko-uherské námořníky vystačily na celou dobu obléhání. Jejich denní jídelníček vypadal následovně: ráno káva (později čaj), k obědu a večeři maso s rýží, půl litru vína a půldruhé libry chleba. Tamtéž, s. 82.

Jeho kolegové jej uznali za svého velitele, avšak diplomaté se již 22. června rozhodli, že velení nade všemi obránci místo něj převezme britský vyslanec sir Claude MacDonald, jenž se postavil do čela Výboru pro mezinárodní obranu. Příčiny tohoto kroku byly dvě. Šlo jednak o „ukvapené“ vyklizení rakousko-uherské legace dne 20. června.⁵⁴⁰ Při pohledu na mapu cizinecké čtvrti je jasné, že legace byla neudržitelná. Ostatně rakousko-uherská námořnictva se do křížové palby dostali už při pokusu o návrat na vyslanectví odpoledne 20. června. Anglosaští autoři dále vytýkají Thomannovi situaci, k níž došlo ráno 22. června. Tehdy Thomann dostal chybnou německou zprávu, že Američané jsou nuceni vyklidit svoji pozici na hradbách Tatarského města. Pakliže by tato zpráva byla pravdivá, znamenalo by to velké ohrožení pro všechny obránce, protože Číňané by z dotyčného úseku hradeb mohli s přehledem ostřelovat postavení ostatních obránců. Thomann tak zcela logicky nařídil ústup na britskou legaci, jejíž pevné budovy představovaly poslední útočiště pro případ katastrofy. Mezitím vyšlo najevo, že německá zpráva je mylná, a obránci ještě včas stihli zaujmout své původní pozice vyjma italské legace. Velitelé ostatních strážních sborů Thomannovu kompetenci ani po těchto událostech v nejmenším nezpochybňovali.

Na setkání, na němž bylo o Thomannově nahrazení MacDonaldem rozhodnuto, chyběli jak Rosthorn, tak německý prozatímní zástupce Below.⁵⁴¹ Diplomáté sepsali o MacDonaldově převzetí velení jakousi listinu, která byla zprvu odmítnuta, protože na ní chyběl podpis doyena de Cologana.⁵⁴² MacDonaldu se však přece podařilo dosáhnout svého, i proto, že měl vojenské zkušenosti a byl důstojníkem v záloze, a Thomann se omezil na koordinaci obrany v úseku francouzského a německého vyslanectví. Tento úkol by MacDonald vůbec nemohl zastávat, protože řečený úsek obranné linie viděl na vlastní oči pouze

⁵⁴⁰ PURCELL, c. d., s. 252.

⁵⁴¹ LESZKOVICH, c. d., s. 33.

⁵⁴² JUNG (Hg.), c. d., s. 28–29.

jednou, 17. července 1900. To doktor von Rosthorn měl o stavu obrany francouzského vyslanectví lepší zprávy. Popravdě, byl na francouzské legaci i v okamžiku, kdy jiní diplomaté rozhodovali bez něj o Thomannově odvolání. Bojoval tam totiž od samého začátku po boku svých krajanů a Francouzů jako dobrovolník.⁵⁴³ Při obraně francouzského vyslanectví vypomáhala i Rosthornova žena Paula. Dne 28. června ji zasáhla čínská zápalná láhev, ale chrabrou dámu včas uhasili a neutrpěla trvalé následky.⁵⁴⁴

Rakousko-uhersí námořníci se neomezovali pouze na obranu francouzského vyslanectví. Síly cizinců nestačily na dostatečné pokrytí dlouhé obranné linie. Rakousko-uherský kulomet tak vypomáhal v ohrožených sektorech. Situace v Su-wang-fu, přiléhajícím k francouzské legaci ze severu, byla kritická setrvale, a vyslanec MacDonald ze své přisvojené pravomoci velitele obrany vyžadoval, aby část beztak nepočtených obránců francouzské legace vypomáhala Japoncům a Italům. V první den této výpomoci, 25. června, padl první rakousko-uherský obránce diplomatické čtvrti v Pekingu, námořník Josef Dettan.⁵⁴⁵

Situace 25. června byla kritická, v tomto okamžiku však došlo k přerušení nepřátelství z čínské strany. Nešlo o důsledek nějakého plánu čínské vlády. Je třeba mít na paměti, že na čínské straně neustále probíhaly intriky a frakční boje i přes formální vyhlášení války. Dvůr v Pekingu nebyl zajedno v otázce likvidace cizinců. Když se princ Tuan, opilý mocí, vydal v čele skupiny boxerů do Zakázaného města zabít císaře Kuang-süho, císařovna-vdova se rozzuřila, čehož hmatatelným výsledkem bylo kratičké „příměří“ z 25. června.

Téhož dne, kdy došlo v Pekingu ke klidu zbraní, 25. června, dostal zprávu o stavu legací i konzulární úředník Gottwald, jenž se stal pro

⁵⁴³ 7. července byl lehce raněn střeplinou granátu, která ho zasáhla do oka. Viz LESZKOVICH, c. d., s. 37.

⁵⁴⁴ SCHUSTA, c. d., s. 88.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 86; LESZKOVICH, c. d., s. 35.

rakousko-uherské ministerstvo zahraničí významným zdrojem informací o poměrech v Číně. Mimořádné poměry mu poskytly příležitost obracet se přímo na ministra Gołuchowského. Zprávy, které sděloval, byly obvykle špatné, a neměl mnoho spolehlivých informací.⁵⁴⁶ Gottwaldův telegram z 2. července tvrdil: „*Na urychlené poskytnutí pomoci se v současnosti nedá pomýšlet, protože k takovému postupu by bylo potřeba nejméně 50 000 mužů, a nyní nadcházející období dešťů způsobí velké potíže s terénem.*“⁵⁴⁷ Tento názor byl všeobecně sdílen; nejvyšší odhady mluvily o potřebě až 80 000 vojáků. Svět musel prozatím napjatě čekat, zda se legace v Pekingu udrží. Nepravdivou se ukázala zvěst zmíněná v hlášení velení křižníku *Zenta* z 27. června, jež tvrdila, že vyslanci pod ochranou čínských jednotek opustili Peking.⁵⁴⁸ Tou dobou již bylo naopak obnoveno obléhání.

Dalším z míst, kde rakousko-uhersí námořníci pomáhali, byla hradba Tatarského města. 26. června tam padl námořník Marco Badurina. Obrana francouzské legace byla trvale oslabena o 5 rakousko-uherských námořníků, kteří bránili Su-wang-fu. 28. června MacDonald požadoval, aby se do Su-wang-fu trvale přesunulo ještě 5 Francouzů. To bylo sporné rozhodnutí, a Thomann odmítl, protože francouzská legace představovala jednu z nejexponovanějších pozic.⁵⁴⁹ Důkazem budiž i to, že 28. června byl námořní kadet von Boyneburg těžce raněn střelou do hlavy⁵⁵⁰ a 29. června byl zabit námořník Alfred Tavagna.⁵⁵¹ 1. července došlo ke krizi. Číňané se na hradbách dostali do postavení, kdy mohli pohodlně ostřelovat německé obránce. Ti byli nuceni se stáhnout, načež ustoupili i Američané, a ztráta pozic na hradbách vážně ohrozila další obranná

⁵⁴⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Gottwald an Gołuchowski, Taku 13. 7. 1900.

⁵⁴⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Prot. 21.V8.1900, úředník konzulátu v Tiencinu Gottwald an Gołuchowski. Tiencin 2. 7. 1900. Zpráva o situaci v Pekingu.

⁵⁴⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Tel. des Commando S.M.S. „Zenta“, dáno v Čchi-fu 27. 6. 1900.

⁵⁴⁹ LESZKOVICH, c. d., s. 35.

⁵⁵⁰ Richard von Boyneburg pak roku 1904 na následky ranění zemřel. Viz SCHUSTA, c. d., s. 104 a pozn. 152 na s. 191–192.

⁵⁵¹ SCHUSTA, c. d., s. 89.

postavení. Francouzský velitel, poručík Darcy, nařídil opuštění zbytku francouzského vyslanectví a ústupu do Hotelu Peking, ale fregatní kapitán Thomann jej přesvědčil, že situace není tak vážná.⁵⁵² Pozice na hradbách byly znovu získány nočním protiútokem Američanů.

Číňané nedokázali využít převahu, kterou bezesporu měli. Areál vyslanectví oblehli, strhli mnoho čínských domů v okolí a z jejich materiálu postavili barikády. Pokoušeli se podkopat pod legace nebo Pej-tchangskou katedrálu a v podkopu umístit minu; tyto pokusy nepřinesly očekávaný účinek. Čínští útočníci se neodhodlali k pokusu proniknout do týlu obránců skrze mříž, jež zakrývala vodní bránu v hradbách Tatarského města, jíž protékal kanál dělící diplomatickou čtvrtí.

Čínské jednotky měly k dispozici moderní dělostřelectvo a dostatek munice, měly tedy možnost rozstřílet pozice obránců vyslanectví a následně vrhnout do útoku masy pěchoty. To se kupodivu nestalo. Tung Fu-siang naléhavě žádal Žung Lua o palebnou podporu pro „Statečné z Kan-su“, ale Žung Lu měl údajně odpovědět: „*Jestliže chce Tung Fu-siang mé kanóny, ať jde do paláce a požádá Starého Buddhu*⁵⁵³ *o moji hlavu.*“⁵⁵⁴ Během 55 dní Boxerského povstání dopadlo na cizí vyslanectví asi 4000 dělostřeleckých granátů. Nejtěžší palba byla soustředěna na francouzskou legaci. To se stalo osudným i veliteli *Zenty*, fregatnímu kapitánu Thomannovi, který padl 8. července, když jeho postavení dostalo přímý zásah z děla. Zpráva o jeho smrti a o smrti ostatních tří námořníků se z Pekingu dostala již v průběhu obléhání, během příměří z konce července. Vypracoval ji dopisovatel listu *The Times* Morrison, jako první občané Rakousko-Uherska se o smrti svého velitele a kamarádů na přelomu července a srpna dozvěděla posádka *Zenty*.⁵⁵⁵ Konzul Pisko

⁵⁵² Tamtéž., s. 89–90.

⁵⁵³ Oficiální titul císařovny-vdovy.

⁵⁵⁴ Pramenem je takzvaný *Deník Jeho Excelence Čing Šana*, podle všeho podvržený. Blíže se o něm zmiňuji v závěru této kapitoly.

⁵⁵⁵ Schusta udává, že poručík Indrak a jeho námořníci v Tiencinu se smutnou zvěstí dozvěděli 31. července. SCHUSTA, c. d., s. 66. Leszkowich uvádí datum 1. srpna, snad má na mysli okamžik,

v Šanghaji ještě týž den musel hlásit, že zpráva je „na pohled autentická.“⁵⁵⁶ Thomann se stal posledním rakousko-uherským obráncem pekingských legací, který padl.⁵⁵⁷ Velení rakousko-uherské jednotky převzal poručík Winterhalder.

13. července, který byl podle MacDonalda „nejhorším dnem obléhání,“ také obránci francouzské legace málem ztratili i svého velitele. Čínští sapéři připravili pod pozicemi obránců podkop a nastražili v něm minu, která však vybuchla předčasně. Dva Francouzi byli zabiti, poručík Darcy zasypan, ale jeho spolubojovníci ho včas vyhrabali.⁵⁵⁸ Bylo to dalším důkazem obrovské čínské převahy, kterou Číňané nedokázali využít. Místo toho přišlo dočasné ulehčení.

Čím bylo příměří z konce července vyvoláno? Západní převaha se stačila projevit vysláním početných vojsk do severní Číny. Jen v prostoru Tiencinu se nalézalo asi 10 000 cizích vojáků. Po záchraně cizinecké čtvrti Tiencinu bylo nutno dobýt též čínské město. V prostoru stále zuřily boje, během kterých 9. července padl generál Nie Š'-čcheng. Útok na Tiencin začal 13. července 1900. Rakousko-uherské síly pod vedením poručíka řadové lodi Indraka spadaly pod velení britského generála Dorwarda.⁵⁵⁹ Útoku se mohlo zúčastnit 45 mužů, nemocní námořníci v počtu devíti mužů zatím hlídali kasárna. Bojová morálka císařských námořníků byla dobrá, na Indrakovu výzvu se takřka všichni k útoku přihlásili dobrovolně.⁵⁶⁰ Hlavní podíl na pádu Tiencinu měli Japonci generála Fukušimy, kteří také ztratili největší množství vojáků. Rakousko-uherská námořníci neměli žádného padlého a několik raněných. V těžkých

kdy zpráva dorazila na *Zentu*. Novým kapitánem křižníku se stal fregatní kapitán Carl Skala, který nastoupil 26. září 1900. LESZKOVICH, c. d., s. 51, 58.

⁵⁵⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Telegramm Nr. 384. Konsul Pisko, Šanghaj 1. 8. 1900.

⁵⁵⁷ Když se císař František Josef I. v Ischlu dozvěděl zprávy z Pekingu, telegramem na námořní sekci říšského ministerstva války vyjádřil zármutek nad ztrátami, ale také uspokojení nad počínáním jednotky v Pekingu. Telegram je otištěn v díle JUNG (hg.), c. d., s. 33. Thomannovy ostatky byly po skončení obléhání pohřbeny v areálu vyslanectví v novogotické kapli, která byla později zbořena.

⁵⁵⁸ KEOWN-BOYD, c. d., s. 113.

⁵⁵⁹ SCHUSTA, c. d., s. 61 cituje poručíka Indraka, jenž mu přiznává hodnost brigádního generála, kdežto LESZKOVICH, c. d., s. 55 jej nazývá generálmajorem.

⁵⁶⁰ SCHUSTA, c. d., s. 61.

podmínkách si počínali příkladně. I díky jejich odhodlání byl Tiencin po čtyřadvacetihodinovém boji dobyt. „*Boxeři byli první, kdo uprchl.*“⁵⁶¹ Následovaly trapné scény plenění. Město po boxerech vydrancovali i cizí vojáci, jimž padly za oběť spousty bezúhonných Číňanů. Mocnosti se rozhodly obnovit řád a pořádek a vytvořily provizorní správu Tiencinu. Zástupcem velitele policie se stal rakousko-uherský poddaný, poručík Paul Bauer.⁵⁶² Cesta na Peking byla volná.

Pád Tiencinu znamenal těžkou ránu pro prestiž prince Tuana, jeho spolčence i boxery. U dvora dočasně převládla snaha dosáhnout dohody s cizími mocnostmi, jako ideální se jevilo, aby diplomaté odešli do Tiencinu, nebo alespoň na Cung-li ja-men. Již 14. července navázal princ Čching kontakty s MacDonaldem, a následovala jednání o případném odchodu z Pekingu, do nichž se zapojil i Žung Lu z titulu své funkce Velkého tajemníka.⁵⁶³ Cizinci Číňanům naprosto nevěřili, tudíž čínský návrh odmítli. Jednou z možností je, že po pádu Tiencinu se všechny frakce na císařském dvoře – včetně prince Tuana – snažily uniknout z trapné situace a zachovat životy obléhaných cizinců beze ztráty tváře.⁵⁶⁴ Výsledkem bylo další příměří, jež začalo 17. července 1900 a trvalo několik dní.

Rakousko-uherská diplomacie se dostala k novým, třebaže nezaručeným zprávám z Číny. Gottwald se přesunul do dobytého Ta-ku a 4. července odeslal telegram o rakousko-uherských poddaných v severní Číně.⁵⁶⁵ 13. července poslal další zprávu, v níž opětně rozebíral možnosti tažení na Peking, a pro případ, že by se ho účastnily i rakousko-uherské jednotky, se nabídl jako tlumočník.⁵⁶⁶ Na druhý den hlásil, že obdržel

⁵⁶¹ TAN, c. d., s. 100.

⁵⁶² SCHUSTA, c. d., s. 66.

⁵⁶³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14. Korespondence britského vyslance sira Clauda MacDonalda s princem Čchingem, příloha ke zprávě (konzula) č. 3, II. serie (14.7. Čching MacDonaldovi, 15.7. MacDonald Čchingovi).

⁵⁶⁴ KEOWN-BOYD, c. d., s. 238–240.

⁵⁶⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Prot. 24. 8. 1900. Gottwald an Gołuchowski, Taku 4. 7. 1900.

⁵⁶⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Gottwald an Gołuchowski, Taku 13. 7. 1900.

dopis o situaci v Pekingu a „*podle tohoto dopisu, datovaného 29. června, se situace v Pekingu zhoršila ještě víc. Císařské jednotky ostřelují legace bez přerušení dnem i nocí z děl.*“⁵⁶⁷ Následující den podal další hlášení o rakousko-uherských poddaných v severní Číně.⁵⁶⁸ Dalším zdrojem informací se stal Li Chung-čang, který však chtěl manipulovat mocnostmi ke svému prospěchu. Na telegrafní spojení dohlížel jeho stoupenec Šeng Süan-chuaj, a všeobecně se má za to, že dle Liho instrukcí šířil zvěsti o tom, že cizí vyslanectví v Pekingu byla zničena a cizinci povražďeni. Tyto hrůzné zvěsti se dovídalo i ministerstvo zahraničí ve Vídni. 3. července došel z Čchi-fu přes Šanghaj na Ballhausplatz telegram, obsahující zprávu: „*Naše legace zcela zničena. Všichni diplomaté v anglické legaci zastřeleni čínskými vojáky.*“⁵⁶⁹ Tyto zprávy se objevily i v evropském tisku, a v katedrále svatého Pavla v Londýně se dokonce málem konala za nebohé oběti z Pekingu smuteční bohoslužba. Ani další zpráva, která dorazila z Číny, nebyla nadějná. 7. července byl z Ta-ku odeslán telegram, podle kterého od poslední zprávy z Pekingu (myšleno z 25. června) nedorazily ze severní Číny žádné nové informace, a budova britské legace že byla zničena.⁵⁷⁰ I Jüan Š'-kchaj si nejspíš „přihřál svoji polévku“. 13. července hlásil konzul Pisko ze Šanghaje, že obdržel Jüanův telegram: „*7. července ostřelovali (čínští) vojáci a povstalci legace z kanónů. Navýsost se obávám o Evropany.*“⁵⁷¹

Čínská vláda se od 18. července prostřednictvím prince Čchinga pokoušela dojednat odchod vyslanců na Cung-li ja-men, později do Tiencinu, ale cizinci odmítli.⁵⁷² Obávali se zrady a otázali se, jak je

⁵⁶⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Gottwald an Gołuchowski, 14. 7. 1900.

⁵⁶⁸ HHStA, PA. PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Prot. 24. 8. 1900. Konz. úř. Gottwald an Gołuchowski. Taku 4. 7. 1900.

⁵⁶⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia. Telegramm Nr. 3222. Konzul Pisko. Šanghaj 3. 7. 1900. Chiffre.

⁵⁷⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Prot. 30. 8. 1900 (dtto) Taku 7. 7. 1900.

⁵⁷¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Telegramm Nr. 9629. Konzul Pisko, Šanghaj 13. 7. 1900. Chiffre.

⁵⁷² Legační tajemník von Rosthorn i doyen de Cologan byli toho názoru, že není důstojné, aby na první čínské návrhy odpověděl celý diplomatický sbor, proto na ně zprvu odpovídal MacDonald. Viz LESZKOVICH, c. d., s. 38–39.

možné, že je čínská vláda může chránit během přesunu, ale v Pekingu nikoli. Na to Cung-li ja-men odpověděl, že by se jednalo o ochranu cesty na několik dní, kdežto zaručit legacím trvalé bezpečí nemůže. Dalším gestem „dobré vůle“ ze strany Číňanů byl návrh, že Čína potrestá vrahy německého vyslance. Dvůr v Pekingu rovněž poslal francouzské, německé a americké vládě návrh, že je připraven ukončit konflikt. Američané využili změny postoje čínské vlády a poslali čínským prostřednictvím svému vyslanci depeši, ten poslal šifrovanou odpověď, ve které vylíčil stav vyslanectví.⁵⁷³ Hlásil, že obránci sice mají co jíst, ale docházejí jim náboje. Bylo příznačné, že se obráncům podařilo koupit nějakou municí od vojáků, kteří je obléhali. Třebaže zvěsti o pádu vyslanectví a zabití cizinců v Pekingu byly podle všeho šířeny Šeng Süan-chuajem na popud Li Chung-čanga, staříčkový státník byl nyní jmenován místokrálem Č'-li⁵⁷⁴ a pověřen, aby mocnosti uklidnil. Den poté, co v Pekingu zavládlo nové příměří, 18. července 1900, vicekonzul Post z Hongkongu hlásil, že Li Chung-čang odcestoval na sever.⁵⁷⁵ Jeho dočasným sídlem se stala Šanghaj, kde jednal se zástupci velmocí a zásoboval je „zprávami z Pekingu“. 23. července tak mohl konzul Pisko ze Šanghaje hlásit, že Li Chung-čang ujišťuje, že Evropané v Pekingu stále žijí.⁵⁷⁶ O dva dny později konzul tlumočil Liho dotaz na cizí konzuly v Šanghaji, zda mocnosti přeruší nepřátelství, dostane-li čínská vláda vyslance z Pekingu. Připojil též vpravdě povzbuzující doušku: „*Nyní se věří, že zavražděna byla pouze část Evropanů v Pekingu.*“⁵⁷⁷

Dne 26. července dorazil do Pekingu Li Ping-cheng, jmenovaný generalissimem, stejně jako Žung Lu. Jeho snahy u dvora přinesly

⁵⁷³ MORSE, c. d., s. 254.

⁵⁷⁴ LESZKOVICH, c. d., s. 50.

⁵⁷⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse 1a, Nr. 6, vicekonzul Post, Hongkong 18. 7. 1900.

⁵⁷⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse 1a. Mitteilungen der Marine-Sektion 1900. Belagerung der Gesandtschaften in Peking. a) Correspondenz mit der K. u. K. Gesandtschaft in Peking und mit den Behörden in Inlande 22. 5. – 31. 12. 1900. Telegramm Nr. 1831. Konsul Pisko, Šanghaj 23. 7. 1900.

⁵⁷⁷ HHSt, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse 1a, Telegramm Nr. 4854. Konsul Pisko, Šanghaj 25. 7. 1900. Chiffre.

výsledek: 28. července byl popraven Sü Ťing-čcheng společně s dalším hodnostářem. Za vinu jim bylo kladeno, že v císařském ediktu, jenž nařizoval zabít všechny cizince, zaměnili slovo „zabít“ za „chránit“, v důsledku čehož na mnoha místech čínští vojáci eskortovali cizince do bezpečí. Oba popravené ministry následovali počátkem srpna tři další. Cizinci v Pekingu stihli do poloviny srpna zažít leccos. Čínská vláda nevěděla, co si počít, gesta dobré vůle se střídala s bezradnými útoky. Stoupající bezradnost pekingského dvora byla vyvolána tím, že záchranná a trestná expedice cizinců se již blížila. O jejím postupu byly legace v Pekingu relativně dobře informovány. Číňanům se podařilo obnovit telegrafní spojení mezi Pekingem a světem, čínští parlamentáři doručovali zprávy na vyslanectví. 4. srpna Rosthorn poslal depeši zašifrovanou německou šifrou, která přes Berlín dorazila do Vídně.⁵⁷⁸ Druhého dne dostal dopis, že *„rakouský admirál požádal skrze Šanghaj britského konzula v Čchi-fu, aby opatřil zprávy o c. a k. vyslanectví a guvernér Šantungu Jüan Š'-kchaj je prý chce zprostředkovat.“* Následujícího dne poručík Winterhalder odeslal odpověď v chorvatském jazyce, aby tomu Číňané nerozuměli.⁵⁷⁹

Přestože hlavní bezprostřední cíl všech mocností byl stejný, faktory, které způsobovaly jejich rivalitu, se neměnily, takže jejich spojení bylo vnitřně nepevné. Drobná rivalita mezi důstojníky a vojáky v poli byla nejmenším problémem. Ohledy na ostatní mocnosti a nikoli ohledy na Čínu bránily mocnostem využít situace k anexi části Číny nebo alespoň k zisku základen a sfér vlivu. To zachránilo jižní a střední Čínu před agresí přinejmenším stejně jako dobrá vůle místokráľů vůči cizincům. Proti dělení Číny vystupovaly zejména Spojené kráľovství, Spojené státy a Japonsko.⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ LESZKOVICH, c. d., s. 40–41.

⁵⁷⁹ SCHUSTA, c. d., s. 97.

⁵⁸⁰ Přestože Japonsko bylo proti dělení Číny, samo podniklo v jižní Číně ozbrojenou akci. Japonská koloniální správa na Tchaj-wanu čelila silnému odporu, jenž byl zčásti podněcován tajnými

Japonci původně odmítali vyslat do Číny silnější jednotky z obavy, že by to vzbudilo podezření velmocí ohledně jejich agresivních úmyslů. Němci původně byli proti nasazení silnějších japonských vojsk v severní Číně, avšak po Kettelerově zavraždění se to změnilo. Stejně tak Rusové dali 3. července najevo, že nejsou proti vyslání japonských jednotek do krizové oblasti. Japonci tak vyslali do Číny celou 5. divizi generálporučíka Jamagučiho, jež čítala zhruba 12 000 vojáků. Na rozdíl od nich, Němci netrpěli předsudky ohledně toho, co si o nich myslí ostatní svět a dali jasně najevo, že hodlají sehrát rozhodující roli při dobytí Pekingů.

Největší obavy panovaly ze záboru čínského území Ruskem, třebaže Petrohrad oficiálně popíral, že o to má zájem. Umírnění čínští představitelé se v názoru na charakter ruského angažmá v Číně lišili. Čang Č'-tung již počátkem července doufal, že ruský postup v Mandžusku přivede Rusy do konfliktu s Japonci a Brity, a to ještě než bude zahájen postup cizinců na Peking. S tím Li Chung-čang nesouhlasil. Je zajímavé, že přes ruský postoj v roce 1897 a navzdory dalšímu ruskému zasahování, nepřestal věřit, že ruský postup v Mandžusku nemá jiný cíl než pouhou ochranu Východočínské dráhy.⁵⁸¹

Ve skutečnosti byl ruský vztah k Mandžusku a obecně k Číně značně rozporný. Ministr financí Witte a nový ministr zahraničí Lamsdorff radili nezasahovat do dění v Číně. Naproti tomu ministr války Kuropatkin se těšil, že Rusku se dostane příležitosti přeměnit Mandžusko v „novou Bucharu“, tj. přivtělit je k Rusku.⁵⁸² Britové se již v červnu obávali, že Rusové tajně podporují císařovnu-vdovu a chtějí se zachytit v prostoru jižně Velké čínské zdi.⁵⁸³ Šanghajský tisk spekuloval o tom, že

společnostmi z provincie Fu-ťien. Protijaponské incidenty se staly záminkou k obsazení Sia-menu, hlavního města provincie, japonskými silami dne 24. srpna 1900, Japonci se však záhy stáhli. Fu-ťien byl navíc japonskou sférou vlivu, proto nelze hovořit o narušení statu quo z japonské strany.

⁵⁸¹ TAN, c. d., s. 87–88.

⁵⁸² PURCELL, c. d., s. 258.

⁵⁸³ LANGER, c. d., s. 695.

se Li Chung-čang s Rusy domlouvá na postoupení Mandžuska výměnou za ruskou „ochranu“ Číny. Postoj Ruska k Číně jako takové byl z velmocí zdaleka nejlepší. Rusové se sice nezdráhali připravit Čínu o její území, přesto jako by zastávali stanovisko, „všichni jsme Asiati.“ Ruský list *Novoje Vremja* již roku 1900 prosazoval spojenectví s „neprivilegovanými zeměmi“ – Čínou a dokonce Osmanskou říší. Podobně psaly skoro všechny noviny, i ty nejkonzervativnější listy se omlouvaly, že sice zavrhnou boxery, ale jen proto, že to prý jsou „povstalci“.

Ostatní svět toužil po odplatě za skutečně nebo údajně povražděné cizince, i když věděl, že se silami, které tou dobou byly v Číně, to nebude jednoduché. Německý císař Vilém II. byl rozhodnut, že jeho vojska dobudou Peking. Německá strana dokonce sondovala ochotu Rakousko-Uherska povolit případný průchod německých vojsk přes území monarchie. Císař pobýval jako každé léto v Bad Ischlu, dne 9. července zmocnil velvyslance v Berlíně Szögyenyho, aby dal najevo připravenost Rakouska-Uherska umožnit průchod německých vojsk za účelem přesunu do Číny.⁵⁸⁴ Ve skutečnosti to nebylo třeba, protože první část německého kontingentu vyrazila teprve 27. července z Bremerhavenu, nikoli z některého z rakousko-uherských přístavů. Při této příležitosti pronesl císař Vilém řeč, známou jako „hunský projev“, kdy mj. prohlásil „*Nikomu nedávejte milost, zajatce neberte. Kdo vám padne do rukou, nechť z nich nevyjde živý. Ať se Číňanům vryje do paměti slovo Němec tak, jak se před tisícem let evropským národům vryli do paměti Hunové a jejich vůdce Attila. Ať si žádný Číňan nedovolí nikdy se na Němce třeba jen křivě podívat!*“⁵⁸⁵ Velitelem vojsk, jež měla dobýt Peking a pomstít smrt

⁵⁸⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Nr. 2167. Der Kaiser an Sectionschef Graf Szécsen, Ischl 9. 7. 1900.

⁵⁸⁵ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 290. Celý text řeči viz LESZKOVICH, c. d., s. 54.

německého vyslance, někdejší náčelník pruského generálního štábu,⁵⁸⁶ polní maršál Alfred hrabě von Waldersee. Bylo poněkud zvláštní, že Němcům trvalo přes měsíc, než zorganizovali vyslání expedičního sboru na Dálný východ.

Pochopitelně ani Rakousko-Uhersko nepřihlíželo nečinně, jak jsou jeho poddaní v Číně vystaveni smrtelnému nebezpečí. Kromě pancéřového křižníku *Maria Theresia* směřovaly do Číny další posily, které stejně jako německé, dorazily příliš pozdě. 18. července císař schválil Gołuchowského návrh z 21. června ohledně vyslání dalších dvou křižníků do Číny.⁵⁸⁷ Koncem července lodi *Kaiserin Elisabeth* a *Aspern* pod velením kontradmirála Montecuccoliho skutečně vypluly.⁵⁸⁸ Instrukce veliteli stanovily, že cílem výpravy byla výlučně záchrana cizinců v Pekingu, Rakousku-Uhersku nešlo o zábor čínského území. Rakousko-Uhersko však chtělo zajistit, aby se nic podobného Boxerskému povstání už neopakovalo, a hodlalo dosáhnout satisfakce za zavražděné cizince a odškodnění za zničený majetek.⁵⁸⁹ Lodi do Ta-ku dorazily až po 45 dnech plavby, tedy v září 1900.

Odhadovaný počet 50 000–80 000 vojáků pro osvobození legací v Pekingu se mocnostem nedařilo shromáždit. Nakonec to ani nebylo zapotřebí. Na konci června měly cizí mocnosti mezi Tiencinem a Ta-ku 14 000 vojáků, o měsíc později již v samotném Tiencinu 17 000 vojáků, z toho 8000 Japonců a 4000 Rusů.⁵⁹⁰ Také z ostatních zemí přicházely posily, Britové, zapleteni do války s Búry, vyslali jen málo vojáků, většinu jejich sil tvořili Indové, podobně Francouzi poslali hlavně

⁵⁸⁶ Císařské Německo jako takové nemělo generální štáb, jeho funkce plnil generální štáb pruský, zrušený po první světové válce v souladu s podmínkami Versailleské smlouvy. Pro zajímavost připomínám, že Alfred von Waldersee v dubnu 1866 cestoval po Čechách a sbíral strategické informace, ale nechal se chytit. BĚLINA, FUČÍK, c. d., s. 598.

⁵⁸⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse 1a, Nr. 5104. Graf Szécsen, Ischl 18. 7. 1900. Chiffre.

⁵⁸⁸ Lehner udává datum 23. července, kdežto Leszkovich uvádí datum 24. července 1900. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 80. LESZKOVICH, c. d., s. 53.

⁵⁸⁹ Instrukce pro velitele lodí viz LESZKOVICH, c. d., s. 53–54. Tou dobou panovaly oprávněné obavy, že vyslanci v Pekingu již nežijí, proto byl hrabě Montecuccoli instruován co nejpodrobněji, aby mohl v případě potřeby sám hájit zájmy monarchie.

⁵⁹⁰ MORSE, c. d., s. 264.

annámské vojáky. Walderseeho německý kontingent do Číny nedorazil včas, i podstatně kratší plavba dvou rakousko-uherských křižníků trvala 45 dní.⁵⁹¹ Rakousko-uherské posily tak dorazily na Dálný východ počátkem září, příliš pozdě, aby mohly zasáhnout do osvobození pekingských legací. Rakousko-uherskou pozici tak v Číně před pádem Pekingů hájili pouze námořníci ze *Zenty* a *Marie Theresie*.

Propukl spor o osobu vrchního velitele plánovaného tažení na Peking. Nejvyšší hodnost z přítomných generálů měl japonský velitel Jamaguči, ale ten byl pro Evropany nepřijatelný.⁵⁹² Nelze to vnímat jen jako projev pocitu rasové nadřazenosti, ale bezpochyby i toho, že západní národy ještě nedůvěřovaly japonským vojenským kvalitám, a snad proto neoprávněně pochybovaly o kompetenci japonského velitele vést tak důležitou operaci. Kvůli von Kettelerově vraždě bylo věcí německé prestiže, aby byl vrchním velitelem záchranné expedice jmenován právě von Waldersee. Samotným Němcům bylo trapné navrhnout jeho jmenování, proto se obrátili na Brity s žádostí o pomoc, ale Britové odmítli. Car Mikuláš byl vstřícnější a jakoby ze svého popudu navrhl von Walderseeho do čela expedice, s čímž souhlasily všechny mocnosti včetně Francie.⁵⁹³ Car si vymínil pouze, že autorita německého maršála bude omezena na provincii Č'-li.⁵⁹⁴ Jak již víme, von Waldersee se dobytí Pekingů a osvobození legací zúčastnit neměl, protože to nestihl.

Obavy o osud cizinců v Pekingů totiž přiměly velitele u Tiencinu vytáhnout na Peking s mnohem menšími silami, než bylo považováno za nutné. Dne 4. srpna vyrazilo na Peking spojenecké vojsko. Čítalo 18 800 vojáků, z toho největší část, 8000 mužů, tvořil Jamagučiho kontingent.

⁵⁹¹ LESZKOVICH, c. d., s. 55.

⁵⁹² Japonci měli zprvu v úmyslu prosadit na post vrchního velitele Jamagučiho. Když však byl navržen polní maršál von Waldersee, japonský císař prostřednictvím ministerstva císařského domu souhlasil. NISH, *Japan's Foreign Policy*, s. 53.

⁵⁹³ LANGER, c. d., s. 699.

⁵⁹⁴ MALOZEMOFF, c. d., s. 131.

Rusové vyslali do boje 4800 vojáků,⁵⁹⁵ Britové 3000, Američané 2100, Francouzi 800, a Italové 53. Německá účast byla nevýznamná, Rakousko-Uhersko zastupovalo 58 námořníků ze *Zenty* pod vedením poručíka Indraka.⁵⁹⁶ Čínská obrana byla smetena – 5. srpna se vojska mocností střetla s Li Ping-chengem u Pchej-cangu a zvítězila, stejně tomu bylo o den později u Jang-cunu, kde byl poražen generál Sung Čching. Místokrál Jü Lu se schoval v obchodu s rakvemi a po pádu města požil jed.⁵⁹⁷ Čínská vláda nabídla, že zajistí cizincům z Pekingů bezpečný průchod do Tiencinu. 6. srpna informoval o této nabídce konzul Pisko ze Šanghaje: „*Tao-tai nás informoval, že Cung-li ja-men chce eskortovat vyslance do Tiencinu.*“⁵⁹⁸ Na jednání však bylo již příliš pozdě. Li Ping-cheng neztrácel naději, že se mu podaří „barbary“ přece jen zastavit. Tato naděje zanikla 11. srpna, kdy armády osmi velmocí smetly jeho vojáky a boxery u Tung-čou, sám Li se zastřelil. 12. srpna svedla záchranná výprava další bitvu u Tung-čou a opět zvítězila. Vstup cizinců do Pekingů se zdál být nezadržitelný. Li Chung-čchang se pokoušel, jat obavami o osud dynastie, zabránit dalšímu postupu na Peking, ale byl odmítnut s tím, že legace musí být zachráněny.

Tato námitka byla oprávněná. Ještě v noci ze 13. na 14. srpna podnikly čínské síly velice zuřivý útok na obránce pekingských legací.⁵⁹⁹ Druhého dne však síly mocností vstoupily do Pekingů, jako první se k vyslanectvím ve dvě hodiny odpoledne dostali indiští vojáci v britských službách. Ze zhruba 458 cizích vojáků a 75 dobrovolníků, kteří se podíleli na obraně areálu vyslanectví a katedrály v Pej-tchangu, jich bylo zabito

⁵⁹⁵ Ruský kontingent se původně neměl tažení na Peking vůbec zúčastnit, protože Rusům záleželo na dobré vůli Číny. Později padlo rozhodnutí, že sice má vytáhnout na Peking spolu se silami ostatních zemí, ale má se zastavit v Jang-cchunu. Rusové nakonec do Pekingů vstoupili zároveň s ostatními, protože jejich velitelé včas nedostali příslušné instrukce. Viz PURCELL, c. d., s. 258.

⁵⁹⁶ Indrakovo líčení počátku tažení na Peking viz JUNG (hg.), c. d., s. 72–75.

⁵⁹⁷ Morse a Purcell uvádějí, že se tak stalo 6. srpna, kdežto Ch'en udává, že Jü Lu spáchal sebevraždu dne 5. srpna. MORSE, c. d., s. 271; PURCELL, c. d., s. 257; CH'EN, c. d., s. 69.

⁵⁹⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse Ia, Telegramm Nr. 6770. Konzul Pisko. Šanghaj 6. 8. 1900.

⁵⁹⁹ MacDonalдово vyličení útoku viz PURCELL, c. d., s. 255.

skoro osmdesát, téměř sto osmdesát jich bylo raněno.⁶⁰⁰ Obsadit milionový Peking však bylo složité. Ještě 15. srpna docházelo ke střetům v Tatarském městě, křesťané v Pej-tchangu byli osvobozeni teprve 16. srpna. Biskup Favier údajně litoval, že on sám, obránci a tisíce neozbrojených mužů, žen a dětí nezískali z rukou boxerů palmu mučednickou.⁶⁰¹ Indrakovi námořníci nebyli mezi prvními vojáky, kteří osvobodili legace v Pekingu. Případla na ně totiž povinnost hlídat cesty, proto se zdrželi a do města vstoupili až 18. srpna. Peking byl po vzoru Tiencinu rozdělen na sektory, Zakázané město rozděleno nebylo, avšak cizinci v něm dne 28. srpna provedli alespoň vojenskou přehlídku.⁶⁰²

Mezitím se 8. srpna z posádky rakousko-uherského křižníku *Maria Theresia* vylodil v Tchang-ku silný oddíl pod vedením poručíka řadové lodi Victora Wickenhausera. Oddíl čítal 9 důstojníků a 158 mužů, z nichž 6 námořníků a jeden kadet zůstali v ostraze jižní bašty opevnění v Ta-ku. Zbylých 160 mužů se mělo připojit k německému odřadu námořního kapitána von Pohla a toto těleso mělo vytáhnout na Peking. Protože však byla hlášena možnost čínského útoku, zůstal oddíl na místě, aby byl k dispozici místnímu ruskému veliteli, a do Tiencinu dorazil až 10. srpna, když už Němci odešli. Pro nedostatek dopravních prostředků se oddíl zdržel v Tiencinu až do 13. srpna a do Pekingu dorazil teprve 20. srpna, rovněž tedy příliš pozdě, než aby zasáhl do bojů.⁶⁰³

Teprve když síly cizinců pronikly do Pekingu, císařovna-vdova pochopila vážnost situace a svolala shromáždění hodnostářů. Byla zvyklá na to, že účast na takovém shromáždění byla pro dotyčné úředníky velkou

⁶⁰⁰ MORSE, c. d., s. 280 uvádí 76 mrtvých a 179 raněných. KEOWN-BOYD, c. d., s. 258 udává 80 mrtvých a 166 raněných cizinců. Rakousko-uherský oddíl v Pekingu ztratil 4 padlé a 11 raněných.

⁶⁰¹ MORSE, c. d., s. 282. Biskup Favier zemřel přirozenou smrtí 4. dubna 1905. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8. Nr. 12. Politischer Gegenstand. Rosthorn an Goluchowski, Peking 12. 4. 1905.

⁶⁰² Mocnosti se rozhodly, že se přehlídky zúčastní pouze část jednotek v Pekingu. Zakázaným městem tak pochodovalo po 800 Rusů a Japonců, po 400 Američanech, Francouzích a Britech, 250 Němců a po 60 rakousko-uherských námořnicích a Italech. Viz SCHUSTA, c. d., s. 103 a LESKZOVICH, c. d., s. 44. Naproti tomu JUNG (hg.), c. d., s. 23 uvádí, že rakousko-uherských námořníků bylo 66 pod 7 veliteli.

⁶⁰³ SCHUSTA, c. d., s. 118–119.

ctí. Tak velkou, že Cch'-si zavedla praxi, že jí hodnostáři za krátké audience museli zaplatit vysoké částky. 14. srpna se však nedostavil nikdo.⁶⁰⁴ Cch'-si pochopila závažnost situace a rozhodla se, že dvůr musí opustit Peking. Císaři se z Pekingu nechtělo, jeho oblíbená konkubína Čen Fej navrhla, aby Kuang-sü zůstal v Pekingu a jednal s cizinci o míru. Cch'-si byla rozhořčena drzostí takového plánu, který by ji zbavil vlivu na doposud bezmocného císaře, a nařídila Čen Fej hodit do studny. Arogance reakcionářů zabránila tomu, aby byly podniknuty jakékoli přípravy k útěku. Proto si císařovna-vdova a císař museli vypůjčit nosítka obyčejných dvořanů. Cch'-si si poprvé v životě oblékla chanský šat. Císařský dvůr, doprovázený Tung Fu-siangem a jeho vojáky v síle 15 000 mužů, ve zmatku a bez zajištěného zásobování prchal z Pekingu do vzdáleného Si-anu. Tato událost byla prezentována čínskému lidu jako „*inspekční cesta do jedné z provincií*“.⁶⁰⁵ Císařovna-vdova sice nechala zavraždit konkubínu Čen Fej, ale nápad na vyjednávání s cizinci jí sám o sobě stál za pokus, jen s tím rozdílem, že se o vyjednávání měl místo císaře pokoušet Žung Lu. Císařovna-vdova měla zjevně naprostou důvěru v generalissimovu loajalitu, když nechala tak důležitého svědka svého rozhodování v Pekingu. Žung Lu jí byl ostatně natolik blízký, že kolovaly pověsti o jejich mileneckém vztahu. Generalissimus měl zůstat v Pekingu spolu s vychovatelem následníka trůnu Sü Tchungem a hodnostářem Čchung Čchim.⁶⁰⁶ Avšak Sü se oběsil, Žung a Čchung uprchli do Pao-ting-fu, kde se Čchung také oběsil.

Nastalo účtování. Kettelerův vrah En Chaj, který se záhy po vyslancově zavraždění hrdě přihlásil o odměnu, byl chycen Japonci a předán Němcům. Mandžuoovo vysvětlení, že jako voják jen plnil

⁶⁰⁴ CH'EN, c. d., p. 69.

⁶⁰⁵ NISH, Ian Hill, *The Origins of the Russo-Japanese War*. Longman, London – New York 1985, s. 110. Podobně tomu bylo roku 1860, když britsko-francouzská vojska dobyla Peking, se císařský dvůr „vydal na loveckou výpravu“ do oblasti Džeholu na mandžusko-mongolských hranicích.

⁶⁰⁶ Syn prvního ministra Saj Šanga, neúspěšně bojujícího s povstáním tchajpingů v jeho první fázi. Viz *Eminent Chinese*, Vol. I, s. 208–209 (heslo Ch'ung-ch'i).

rozkazy, na Němce neučinilo velký dojem, a En Chaj byl popraven.⁶⁰⁷ Cizí vojáci nemilosrdně popravili každého, koho považovali za stoupence boxerů. Rukama cizinců zemřelo také velké množství Číňanů, kteří nic nespáchali. Mnozí hodnostáři, ať už provinilí, či nikoli, spáchali sebevraždu, leckdy s celými rodinami. Vojáci mocností nemilosrdně plenili v celém Pekingu. Město bylo rozděleno na okupační sektory jednotlivých mocností. Rakousko-uherské a italské jednotky nedostaly přidělen žádný sektor, protože jich bylo málo. Rakousko-uherská jednotka se usadila v opuštěném domě vojenského guvernéra Čung-liho, a zůstala tam do té doby, než byla pro strážu vyslanectví postavena kasárna v přestavěném areálu vyslanectví.⁶⁰⁸

Místokrálové patrně usoudili, že dobytí Pekingu způsobilo, že se nepřátelství mocností vůči Číně otupilo a jejich dočasná a shoda se začala vytrácet. Proto se nezdráhali 17. srpna požádat konzuly, aby do 24 hodin cizinci poskytli záruky, že jejich oddíly nebudou použity proti císaři.⁶⁰⁹ Byl to sice podivný požadavek, protože Kuang-sümu hrozilo nebezpečí pouze ze strany císařovny-vdovy a její kliky, avšak dokazoval, že místokrálům „narostla křídla“. I Li Chung-čang považoval pád Pekingu za příležitost k normalizaci vztahů. Pád reakční kliky, jemu nepřátelské, jej nemohl nepotěšit. Byl uklidněn tím, že císařský dvůr se dostal z dosahu cizinců. Boje s Rusy v Mandžusku nepovažoval za ohrožení čínské územní integrity, ale stále se obával německé pomstychtivosti, přestože Walderseeho jednotky ještě nedorazily do Číny. Věděl, že v nejlepších vztazích s Německem je Rakousko-Uhersko. Proto 20. srpna 1900 požádal rakousko-uherského konzula Piska v Šanghaji, aby přednesl samotnému císaři prosbu o přimluvu u císaře Viléma II., a sliboval

⁶⁰⁷ MORSE, c. d., s. 223.

⁶⁰⁸ Výstavba pokračovala ještě v roce 1902. V květnu požár zničil stavební materiál v hodnotě 28 000 dolarů. Viz HHSStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Telegramm Nr. 6157/7 recte 9. Baron Czikkann, Peking 3. 5. 1902. Chiffre.

⁶⁰⁹ HHSStA, PA XXIX, China, Nr. 2291 (dtto). 17. 8. 1900. Chiffre.

nesmírnou vděčnost svou i čínské vlády.⁶¹⁰ František Josef I. odmítl v této souvislosti jakkoli intervenovat.⁶¹¹ Konzul Pisko vyslovil názor, že Li se podobně obrátil na vyslance v jiných zemích a že je „bezradný.“⁶¹²

Rusko se mezitím na Dálném východě stále více angažovalo. V Mandžusku bylo pravých boxerů vcelku málo, ale ruská vláda se obávala, že se ke zdejším chunchuzům⁶¹³ přidají i vládní jednotky. 28. června Witte navrhl, ať je každému ze tří místokráľů mandžuských provincií předán úplatek 150 000 rublů za to, že ve svých provinciích zajistí pořádek. Dva dny nato došlo k útoku na ruské objekty a katolickou misii v Mukdenu. 4. července 1900 Číňané napadli Jihomandžuskou dráhu takřka v celé její délce a proruský místokráľ provincie Feng-tien Ceng Čchi⁶¹⁴ byl svržen mandžuským generálem Fudutunem a držen v Mukdenu v domácím vězení. O několik dní později byl zveřejněn císařský edikt, jenž nařizoval pravidelné armádě napadnout Rusy. Síly banditů, boxerů a vlády (rozdíl mezi bandity a úředníky byl leckdy nepatrný⁶¹⁵) se spojily. Rusové v Charbinu byli obklíčeni, ztratili kontrolu nad mandžuskými železnicemi a museli je dobývat postupem od Amuru a z Port Arthuru.

Po jistou dobu panovala obava, že čínské síly překročí Amur a vytlačí Rusy z oblastí, které musela Čína Rusku postoupit v letech 1858–1860. V této atmosféře došlo v polovině července k masakru

⁶¹⁰ HHStA, PA XXIX, China, Nr. 6266 (dtto). 20. 8. 1900. Chiffre.

⁶¹¹ Gołuchowski informoval Piska, že „*Apoštolské Veličenstvo nepovažuje za milé podniknout u německého císaře krok v žádaném smyslu*“. Citováno in: SCHUSTA, c. d., pozn. 198 na s. 197–198. Císař pak telegrafoval ministru zahraničí: „*S odpovědí poskytnutou Li Chung-čangovi jsem srozuměn*.“. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 14, Liasse 1a, Telegramm Nr. 9100. Kaiser an Gołuchowski. Ischl 22. 8. 1900. Chiffre.

⁶¹² SCHUSTA, c. d., pozn. 198 na s. 197–198.

⁶¹³ Označení místních banditů v Mandžusku.

⁶¹⁴ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 292 udávají, že se celým jménem jmenoval Ceng Čchi, naproti tomu MALOZEMOFF, c. d., s. 143 uvádí podobu Ceng Či-c’.

⁶¹⁵ Nejslavnějším vůdcem chunchuzů byl pozdější maršál Čang Cuo-lin. Původně se jednalo o úplně obyčejného banditu, za rusko-japonské války pomáhal Japoncům, po skončení války jej však lapil jeden z generálů Jüan Š’-kchaje, Čang Si-luan, který si s Jüanem přísahal bratrství. Generál chtěl s banditou „naložit, jak mu ukládal zákon“, ale jeden z Jüanových přátel je přesvědčil, ať Čang Si-luan přijme Čang Cuo-lina za svého přísežného syna a ať Čang Cuo-lin slíbí, že se bude dobře chovat. Viz CH’EN, c. d., s. 80.

několika tisíc Číňanů⁶¹⁶ v Blagoveščensku.⁶¹⁷ Počátkem srpna⁶¹⁸ Rusové překročili Amur a koncem měsíce byl čínský břeh řeky v zásadě v ruských rukou. Rusko pokračovalo ve své janusovské politice vůči Číně. Vojenské kruhy na Dálném východě chtěly z vítězství vytěžit co nejvíce. Již 17. srpna generál Gribskij, zodpovědný za blagoveščenský masakr, vyhlásil anexi pravého břehu Amuru, od čehož se ruská vláda distancovala. 25. srpna, téhož dne, kdy ruský vyslanec v Pekingu navrhl evakuovat čínské hlavní město, generál Grodekov předložil memorandum, podle kterého „*návrat mandžuského břehu [Amuru] Číně by nakonec vynesl 'rozsudek smrti' nad ruskými državami podél řeky Amuru*“.⁶¹⁹

Japonské podezření, že Rusové chtějí evakuovat Peking, aby mohli posílit svá vojska v Mandžusku, nebylo bezdůvodné. Mandžusko totiž stále nebylo dobyto. Ceng Čchi sice 11. srpna v Mukdenu provedl převrat proti boxerům, ale generál Fudutun nehledě na to bojoval s Rusy podél Jihomandžuské dráhy. Teprve koncem září se stáhl k Mukdenu, odkud Ceng a jeho věrní 29. září uprchli, ale již druhého dne ruští kozáci pronikli do města a 6. října se severně od Mukdenu spojily ruské síly z Port Arthuru se svými spolubojovníky postupujícími od Amuru.

⁶¹⁶ Čínské území postoupené v letech 1858–1860 Rusku bylo dlouho jen řídko osídleny Rusy a v oblasti zůstalo mnoho obyvatel z dob čínské vlády. Ruské obyvatelstvo začalo rozsáhleji kolonizovat Amurskou oblast a Přímoří teprve od osmdesátých let 19. století, do oblasti však směřovali i čínští a korejští usadlíci, kterým ruští rolníci leckdy propachtovali snadno získanou půdu. Rusové se již tehdy cítili ohroženi jak těmito asijskými usadlíky, tak čínskou (chanskou) kolonizací Mandžuska, jehož severní části byly po staletí takřka liduprázdné.

⁶¹⁷ Od 12. července čínské dělostřelectvo ostřelovalo město, jehož posádka odešla osvobozovat mandžuské železnice. Čínská vojska však nepřekročila řeku, a o několik dní později dorazily ruské posily Malozemoff přináší dvě zprávy z doslechu. Podle jedné Rusové nahnali Číňany násilím do řeky a nutili je plavat na čínský břeh Amuru, podle druhé pro Číňany vyrobili vory a nechali je samotné, aby se přeplavili přes Amur, ale čínské hlídky v ranní mlze spustily na podezřelá plavidla palbu. Druhá možnost se mi nezdá příliš pravděpodobnou, protože pak by nepřátelští vojáci měli k dispozici velké množství vorů, nadto v situaci, kdy se Rusové obávali násilného překročení řeky a okupace města, MALOZEMOFF, c. d., s. 140. Chesneaux, Bastide a Bergère uvádějí, že Rusové zabili Číňany už na břehu a do řeky naházeli jejich mrtvolky. CHESNEAUX, BASTIDE, BERGÈRE, c. d., s. 334 resp. MORSE, c. d., s. 243. Edgerton udává, že Rusové hnali Číňany k přívozu, opozdilce zabijeli již na břehu, stejně tak každého, kdo nevstoupil do řeky, další lidé se utopili. EDGERTON, c. d., s. 48–49. Ataman amurských kozáků, generál Gribskij, byl v letech 1901–1902 vyšetřován, „*ale s ohledem na minulé zásluhy byl pouze převelen do generálního štábu*“. Další dva velitelé dostali několikaměsíční tresty. Viz MALOZEMOFF, c. d., s. 142.

⁶¹⁸ Edgerton uvádí datum 1. srpna, Malozemoff tvrdí, že se tak stalo 2. srpna. EDGERTON, c. d., s. 49; MALOZEMOFF, c. d., s. 141.

⁶¹⁹ Malozemoff uvádí, že Grodekov byl vojenským velitelem Amurské oblasti. MALOZEMOFF, c. d., s. 141–142. Naproti tomu Edgerton tvrdí, že tuto funkci zastával Gribskij. EDGERTON, c. d., s. 49.

Východočínská dráha byla „vyčištěna“ od Číňanů, ovládnutí Mandžuska však bylo zcela jiným problémem.

Ruská snaha o co největší upevnění moci v prostoru severní Číny se projevovala mnoha způsoby. Rusko se tak pokoušelo o obsazení důležité pevnosti v Šan-chaj-kuanu na pomezí Mandžuska a Č'-li. Tato snaha ztroskotala pro odpor ostatních mocností, a pevnost byla zabrána společnými silami mocností včetně Rakouska-Uherska.⁶²⁰ Cizí síly v severní Číně byly zaměstnávány obsazováním klíčových bodů i trestáním skutečných i domnělých boxerů a dalších.

Mocnosti se brzy v otázce pomsty rozdělily na dvě skupiny. Spojené státy, Japonsko a Rusko nezaujaly přespriliš tvrdý postoj. Ruské vztahy s Čínou existovaly dlouho a nebyly prosty jistého pocitu spřízněnosti. Japonsko, ač byl zavražděn jeho diplomat, touto dobou vystupovalo jako civilizovaná mocnost. Navíc mnozí japonští představitelé sami měli máslo na hlavě z doby před restaurací Meidži.⁶²¹ Prezident Spojených států byl toho názoru, že je třeba zamezit jakémukoli dalšímu prolévání krve. Naopak Němci, zklamaní tím, že hlavní boje se odehrály bez jejich hlavních sil, opakovaně navrhovali, že von Walderseeho jednotky potáhnou na Si-an a dvůr dopraví zpátky do Pekingu. Naštěstí tento návrh nebyl přijat.⁶²² Waldersee, jenž dorazil až 17. října, se alespoň ubytoval v Zakázaném městě. Pomstychtivost německých jednotek se vybila v trestných expedicích v severní Číně. Velkou část z trestných výprav na severočínský venkov provedli samotní Němci. Rusové, kteří jinak zabili spoustu Číňanů v Mandžusku, a Japonci se trestných výprav v okolí Pekingu účastnili jen v minimální míře.

⁶²⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 83. Pevnost byla nakonec dle podmínek mírového narovnání zničena.

⁶²¹ Například kníže Hirobumi Itó, přední japonský státník, se roku 1862 spolu s dalšími budoucími představiteli klanu Čošú účastnil vypálení britského konzulátu v Edu. Viz IWAO, Seichi (ed.), *Biographical Dictionary of Japanese History*. Kodansha International Ltd. in collaboration with the International Society for Educational Information, Tokyo – New York (N. Y.) 1978, s. 251, 351 a 361.

⁶²² MORSE, c. d., s. 344.

Američané, kteří nevraždili Číňany nikde, s trestnými výpravami nesouhlasili vůbec.

Do severní Číny neustále přicházely další posily cizinců. V polovině září bylo v Č'-li 62 000 cizích vojáků – 20 000 Japonců, po 10 000 Rusech a Němcích, 8000 britských vojáků, 6000 Francouzů, 5000 Američanů, 2500 Italů a 500 rakousko-uherských námořníků. Do tohoto počtu se započítávalo i 202 námořníků z lodí *Kaiserin Elisaeth* a *Aspern* pod vedením poručíka Gasenmayera. Síly cizinců v Č'-li dosáhly maxima v říjnu, kdy jich tam bylo celkem 70 000.⁶²³ Hodil se každý z nich, protože ne všichni boxeři byli zneškodněni současně s pádem Pekingu. V okolí Tiencinu operovala ještě v srpnu 1900 silná boxerská skupina, která poškozovala telegrafní vedení a přepadala hlídky. Generál Dorward proti ní 19. srpna vytáhl s takřka 500 muži, mezi nimiž bylo i 17 rakousko-uherských námořníků, akce skončila úspěchem.⁶²⁴ Trestná výprava proti městu Pa-ta-ču, ke které došlo 17. září 1900 a na které se podílelo i 100 rakousko-uherských námořníků, nenarazila na žádný odpor.⁶²⁵

Hůře dopadl rakousko-uherský podíl na dobytí pevnosti Pej-tang, ležící severně od Ta-ku 20. září. Akci velel ruský generál Štaketberg, pod jehož velení spadalo 3000 Rusů, pět rot Němců, prapor Francouzů a dále celkem 104 rakousko-uherských poddaných. Skupině složené z příslušníků různých strážních jednotek na pevnině velel poručík Schusterschitz, jednotkám z lodí *Maria Theresia* a *Aspern* veleli praporčík řadové lodi *Demeter* a námořní kadet Pap. Celkem 6000 Štaketbergových mužů obsadilo pevnost. Tu čínští vojáci vyklidili, nastražili však miny, které stály život námořního kadeta Papa z lodi *Maria Theresia*. Čtyři další

⁶²³ LESZKOVICH, c. d., s. 57; SCHUSTA, c. d., s. 128.

⁶²⁴ LESZKOVICH, c. d., s. 55.

⁶²⁵ JUNG (hg.), c. d., s. 101–102; LESZKOVICH, c. d., s. 56.

námořníci byli výbuchem min zraněni.⁶²⁶ Jako poslední zemřel koncem září⁶²⁷ námořní kadet Thomas Mayer v Tiencinu na tyfus.⁶²⁸

Námořní kapitán Victor Bless rytíř von Sambucchi, jehož velení v září 1900 byly podřízeny všechny rakousko-uherské jednotky na pevnině, již při dalších pozemních akcích neztratil žádného muže. Rakousko-uherská námořníci se začátkem října zúčastnili obsazení pevnosti v Šan-chaj-kuanu mezinárodními silami.⁶²⁹ Pod vedením hejtmána generálního štábu Wojčika⁶³⁰ se zúčastnili i obsazení Pao-ting-fu. Hodnostář Tching-jung, mající na rukou křesťanskou krev, se narychlo pokusil zachránit tím, že začal potlačovat boxery a vydal sídelní město provincie cizincům, ti jej však za jeho podíl na vraždách misionářů odsoudili a zastřelili. Žung Lu, doposud pobývajícím ve městě, nechtěl riskovat podobný osud a včas uprchl do Si-anu.⁶³¹ Rakousko-uherská námořníci poručíka Heinricha Sajize se ve dnech 12. listopadu až 4. prosince zúčastnili i expedice do Kalganu.⁶³² Expedice byla vpravdě „trojspolková“, neboť se jí účastnili ještě němečtí a italští vojáci a námořníci o celkovém počtu 1400 mužů⁶³³ a velel jí německý hrabě York. Když polní maršál von Waldersee rozdělil obsazenou provincii Č’-li na okupační zóny, nejen italské, ale ani rakousko-uherské jednotky pro nedostatečný počet žádnou nedostaly. Krom trestních expedic prováděly rovněž průzkumné mise na čínském venkově, aby zjistily, zda nehrozí nebezpečí ze strany čínských jednotek.⁶³⁴ Rakousko-uherské strážní jednotky byly krom Pekingu přítomny také v Tiencinu, Pej-tangu, Šan-

⁶²⁶ LESZKOVICH, c. d., s. 57–58. Vylíčení rakousko-uherských velitelů o dobytí pevnosti viz JUNG (hg.), c. d., s. 103–110.

⁶²⁷ SCHUSTA, c. d., s. 104 uvádí datum 22. září, kdežto JUNG (hg.), c. d., s. 24 udává datum 23. září.

⁶²⁸ LESZKOVICH, c. d., s. 57–58.

⁶²⁹ LESZKOVICH, c. d., s. 59; JUNG (hg.), c. d., s. 110–112.

⁶³⁰ Wojčík byl jinak spojovacím důstojníkem mezi polním maršálem von Walderseem a rakousko-uherskými jednotkami v Číně.

⁶³¹ MORSE, c. d., s. 339. Město bez boje vyklidili i čínští vojáci, jedním z posledních, kteří je opouštěli, byl již zmíněný Feng Jü-siang. Viz SHERIDAN, c. d., s. 34.

⁶³² Poručík Sajiz (Zajic? Čech?) sepsal vylíčení expedice, jež cituje JUNG (hg.), c. d., s. 114–120. Sajizův operační deník Tamtéž, s. 120–122.

⁶³³ LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 284 na s. 84.

⁶³⁴ JUNG (hg.), c. d., s. 126–129.

chaj-kuanu, Tong-ku a Ta-ku a na spojnici Peking–Tiencin. Rakousko-uherské námořnictvo se podílelo rovněž na odminování Pej-che. Poslední výprava v severní Číně proti Kan-li-jinu se uskutečnila pod vedením praporčíka Wenzela Kubelky ve dnech 29. ledna až 1. února 1901.⁶³⁵

Trestající ruka západních cizinců nebyla v podání rakousko-uherských námořníků přehnaně tvrdá. Na samostatné rakousko-uherské výpravě proti boxerům ve vesnici Can-li-čung ve dnech 5.–6. listopadu 1900 poručík Sajiz zadržel celkem 34 lidí. Po důkladném výslechu⁶³⁶ byli 3 z nich propuštěni, 28 dostalo po padesáti ranách holí a 3 byli zastřeleni.⁶³⁷ Trestní expedice v severní Číně proti boxerům byly v podání některých jiných mocností velice krvavou záležitostí.⁶³⁸ Mnozí čínští úředníci však daleko překonali cokoli, čeho se při vraždění boxerů a jejich stoupenců dopustili cizinci. Jüan Š'-kchaj byl nepřítelem boxerů konzistentně, jeho jednotky povraždily desetitisíce lidí podezřelých z příslušnosti v boxerské organizaci.⁶³⁹ Ze snahy se zavděčit cizincům začali proti boxerům po pádu Pekingů bojovat i mnozí úředníci, kteří je doposud podporovali, příkladem budiž Tching-jung. Velký systém v trestání provinilců cizinci nebyl. Viníci, ať už úředníci, nebo prostí zločinci, leckdy vyvázli, nevinní byli vražděni, a často vůbec nevěděli, proč. Nikoli náhodou proto můžeme narazit na názor, že „lze bezpečně tvrdit, že kde byl po pádu Pekingů zabit jeden skutečný 'boxer', bylo pobito padesát neškodných kuliů nebo rolníků, včetně nikoli zanedbatelného množství žen a dětí“.⁶⁴⁰

⁶³⁵ Kubelkovo hlášení viz JUNG (hg.), c. d., s. 129–131.

⁶³⁶ Jako tlumočnick mu sloužil bankovní úředník Wilfahrt.

⁶³⁷ Sajizovo vylíčení expedice viz JUNG (hg.), c. d., s. 112–113.

⁶³⁸ Například v článku *Nepřátelé civilizace*, uveřejněném 16. srpna 1900 v listu *Nation*, se psalo: „Manželka Američana, pracujícího jako celní inspektor v Tiencinu, tvrdí, že unikla smrti z rukou boxerů pouze proto, aby se stala svědkem těch nejhorších excesů z ruské strany. Tito průkopníci civilizace mučili a vraždili čínské matky s dětmi na rukou, a přehazovali tyto bezmocné děti z bajonetu na bajonet.“ Viz ESHERICK, Joseph W., YEH, Wen-shih, ZELIN, Madeleine (eds.), *Empire, Nation, and Beyond. Chinese History in Late Imperial and Modern Times – a Festschrift in Honor of Frederic Wakeman*. University of California, Berkeley 2006, pozn. 16 na s. 205.

⁶³⁹ „Odhaduje se, že jeho vojáci zabili jen v Č'-li 45 000 lidí a mnoho dalších v Šan-tungu.“ EDGERTON, c. d., s. 81.

⁶⁴⁰ ESHERICK, YEH, ZELIN (eds.), c. d., s. 206.

Generalissimus Žung Lu vyvázl nejen proto, že z Pao-ting-fu uprchl. Cizinci jej po pádu Pekingů považovali za svého přítele na základě toho, že Žungova role za Boxerského povstání byla popsána v dokumentu známém jako *Deník Jeho Excelence Čing Šana*, jenž byl dlouhou dobu přijímán jako pravý. Podle původní verze se mladý britský tlumočník Edwin Backhouse⁶⁴¹ po dobytí Pekingů ubytoval v domě hodnostáře Čing Šana, který byl nedlouho předtím zavražděn vlastním nejstarším synem zapleteným do Boxerského povstání. Backhouse si prohlížel knihovnu a našel množství listů, na nichž byl zaznamenán průběh dvorských debat, jichž se Čing Šan buď sám účastnil, nebo o nichž měl informace od svého syna nebo od Kang-iho, svého švagra. Žung Lu byl vylíčen jako přítel a obhájce cizinců. O několik desetiletí později, když byl již Žung Lu po smrti (zemřel roku 1903), badatelé dospěli k závěru, že se jednalo o podvrh, třebaže není jisté, kdo a kdy jej vyrobil.⁶⁴² Žung Luovi tak byly neprávem připisovány námitky ministrů popravených pro sympatie k cizincům, zcela smyšlený byl Žungův výrok, že jestli chce Tung Fu-siang jeho kanóny, ať požádá o jeho hlavu. Tung Fu-siang kupodivu také vyvázl životem, protože byl velice oblíbený mezi muslimy ve své domovské Kan-su, třebaže tam zmasakroval spoustu lidí, odebral se do provincie do pohodlného exilu. Zachoval se jeho dopis Žung Luovi, „ve kterém si Tung stěžuje, že třebaže mu Žung Lu nařídil zaútočit na cizince, když bylo požadováno potrestání, [Žung] přenesl odpovědnost na Tunga samotného“.⁶⁴³ Skutečností však zůstává, že kdyby Žung Lu prováděl politiku reakcionářů důsledně, osud legací v Pekingů by byl zpečetěn.⁶⁴⁴

⁶⁴¹ Mimo jiné se jedná o spoluautora díla BLAND, J. O. P., BACKHOUSE, E., *China Under the Empress Dowager*. London 1910.

⁶⁴² Věci se zdají nasvědčovat tomu, že deník v době, kdy se blížil pád Pekingů, nechal padělat Žung Lu. Jak by v tom případě věděl, že Čing Šan nebude mluvit? Osobně považuji za pravděpodobné, že Žung Lu byl ve spojení s Čing Šanovým synem a dopředu věděl o chystané otcovraždě. Potom by Žung Lu byl zapleten s boxery mnohem víc, než se zdálo. Nijak to ovšem nevysvětluje chabé výsledky Žungových jednotek při obléhání areálu vyslanectví. K *Čing Šanovu deníku* blíže viz *Eminent Chinese*. Vol. I., s. 408–409 (heslo Jung Lu) a PURCELL, c. d., s. 272–284.

⁶⁴³ *Eminent Chinese*. Vol. I., s. 409 (heslo Jung-lu).

⁶⁴⁴ O *Čing Šanově deníku* viz Tamtéž, Vol. I., s. 408–409 (heslo Jung-lu) a PURCELL, c. d., s. 272–284. Zmíněné Backhouseovo dílo jej má za pravý, z deníku obšírně cituje i Morseho citované dílo.

Pozoruhodnou ironií osudu se pět let po potlačení Boxerského povstání Žung Luova dcera stala matkou posledního čchingského císaře Pchu-iho.⁶⁴⁵

Osud hlavních nepřátel cizinců a vůbec Číny po porážce boxerů a protizápadní kliky závisel na jednáních, jejichž průběh a výsledky jsou prezentovány a hodnoceny v následující kapitole. Významně se na nich podílel i rakousko-uherský vyslanec Moriz von Czikkann, který se na svůj post vrátil přes Japonsko⁶⁴⁶ teprve koncem října 1900.⁶⁴⁷ Touto dobou se již schylovalo k jednáním s čínskou vládou o urovnání. Rosthorn i se svojí ženou naopak již 24. srpna odjel z Peking.⁶⁴⁸ V Šanghaji se dozvěděl, že byl povýšen na legačního radu, dostal Rytířský kříž Leopoldova řádu a jeho žena Řád Alžběty II. třídy.⁶⁴⁹ 1. září 1900 Peking opustila po třech měsících strážní jednotka ze *Zenty*.

Bilance Boxerského povstání byla pro Čínu tragická. Mandžuská dynastie opět prokázala svoji neschopnost ubránit Čínu před zasahováním ze strany cizinců. Vyhlášení války velmocím bylo chybou, skutečnost, že je místodržitelé ve střední a jižní Číně okázale ignorovali, dokazovala, že autorita Čchingů mezi jejich vlastními úředníky je omezená. Císařovna-vdova zradila boxery, kteří ji podporovali, a nechala popravit hodnostáře, kteří sledovali týž kurs jako ona. K těmto krokům byla přinucena cizinci, ti také ovládali území několika provincií a za bezmocného přihlížení císařského dvora dle libosti trestali čínské poddané za dvorem iniciované

⁶⁴⁵ To, že jména Pchu-i a Pchu-čchün začínají stejným znakem, není náhoda, ale výsledek praxe čínského dvora, podle které všichni princové z téže generace mají stejný první znak svého osobního jména.

⁶⁴⁶ HHSStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1900. Telegramm Nr. 7738. Czikkann, Yokohama 24. 9. 1900.

⁶⁴⁷ Schusta uvádí, že se tak stalo 27. října, ale vzápětí uvádí, že k tomu došlo o den později. SCHUSTA, c. d., s. 133, 141. Lehner udává, že se Czikkann vrátil již 25. října 1900. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 84.

⁶⁴⁸ LESZKOVICH, c. d., s. 44. Jeho povinnosti dočasně převzal německý zástupce von Below.

⁶⁴⁹ SCHUSTA, c. d., s. 103. Paula von Rosthorn sepsala své zážitky z Peking a ve výše citovaném díle, jehož předmluvu napsal její manžel. Vydáno bylo v roce 2001 pod názvem *Peking 1900. Paula von Rosthorns Erinnerungen an den Boxeraufstand, März bis August 1900. Mit einem Vorwort von Arthur von Rosthorn*.

akce proti cizincům a čínským křesťanům. Většina obyvatelstva přestala k dynastii cítit náklonnost i respekt.⁶⁵⁰

Přestože Rakousko-Uhersko v důsledku řešení po Boxerském povstání nakonec získalo koncesi v Tiencinu, územní zisky nebyly důvodem pro aktivitu monarchie v Číně. Její úsilí směřovalo výhradně k záchraně císařových poddaných a ostatních cizinců na pekingských vyslanectvích. „*Podíl Rakouska-Uherska na potlačení „Boxerského povstání“*“ byl sice skromný, avšak „*nasazení rakousko-uherských jednotek bylo vojáky ostatních mocností vnímáno jako vzorné*“.⁶⁵¹ Na potlačování Boxerského povstání se podílela celkem 4 rakousko-uherská plavidla s asi 1600 námořníky. Několik set se jich účastnilo bojů na pevnině, 7 z nich padlo.

⁶⁵⁰ Netýkalo se to úplně všeho obyvatelstva. Jak bylo zmíněno výše, Feng Jü-siang byl dynastii loajální až do roku 1908.

⁶⁵¹ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 84.

V. KAPITOLA

Boxerský protokol a normalizace vztahů

Boxerské povstání skončilo naprostým krachem, jak pro pekingský dvůr a dynastii jako takovou, tak pro všechny Číňany, kteří se na něm podíleli nebo byli za boxery jen považováni. Na rozdíl od ostatních, císařovna-vdova měla i nadále na výběr. I přes svůj mandžuský původ by se při pádu Pekingu dost možná stala čínskou národní hrdinkou, kdyby byla pokračovala v odporu vůči cizincům až do hořkého konce. Místo toho si oportunisticky vybrala cestu spolupráce s cizinci a obětování svých přívrženců. Cestu, která pád dynastie pouze oddálila o několik let. Avšak jak jsem se již zmínil v předešlé kapitole, Cch'-si byla v roce 1900 do války s cizinci dotlačena situací, na které měli cizinci nezanedbatelný podíl. Císařovna-vdova nakonec dospěla k závěru, že cizinci nejsou jejími nepřáteli. Nehodlala se však ukvapit a setrvala v Si-anu, bezpečně mimo dosah cizích vojsk, dokud se situace mimo všechnu pochybnost neurovná. Cesta k normalizaci vztahů vedla skrze vyjednávání, které za dané situace nemohlo neskončit dalekosáhlými ústupky.

Pokus dvora ze 14. srpna 1900 pověřit Žung Lua a další dva hodnostáře jednat s cizinci neskončil úspěšně. Prince Tuan, jmenovaný v červnu 1900 do čela Cung-li ja-menu, rozhodně nebyl vhodnou osobou, ostatně sotva by se vydal do rukou cizinců. Zůstal v Si-anu a očekával trest z rukou císařovny-vdovy, kterou pomohl zatáhnout do bezvýchodné situace. Jednání za čínskou stranu měli vést princ Čching jako druhá hlava Cung-li ja-menu a markýz Li Chung-čang, který byl opět jmenován místokrálem Č'-li a měl zachránit, co se dalo. Li Chung-čang budil zpočátku podezření, že jde příliš na ruku Rusům. S ohledem na okolnosti jednání mezi Li Chung-čangem a Rusy v roce 1896 to byl opodstatněný

názor, i když Li Chung-čang byl zpravidla ochoten přijmout úplatky od kohokoli.⁶⁵² Nejbližší budoucnost měla ukázat, že tyto hlasy přece jen Li Chung-čangovi poněkud křivdily, protože staříčkový místokrál nebyl ani za úplatu ochoten podepsat všechno, co mu Rusové podstrčili.

Jednání začala v Tiencinu koncem prosince 1900 – společná nota velmocí z 24. prosince informovala o čínských požadavcích, 27. prosince čínský dvůr pověřil své zástupce jednáním a vyjednávání, přenesené záhy do Pekingu, trvalo skoro celý rok 1901. Čínský dvůr již v průběhu jednání vydával edikty a uzavíral protokoly, které vycházely vstříc jednotlivým požadavkům cizinců. Czikannův podíl na těchto jednáních nebyl veliký; rakousko-uherský vyslanec přenechal většinu vyjednávání svým kolegům ze zemí, které byly v Číně více zainteresovány. Czikann však dokázal překvapit. Již 29. října 1900, krátce po svém návratu z dovolené, navrhl spolu s britským kolegou, aby si mocnosti vynutily na Číně další obchodní privilegia. Má se za to, že otcem této myšlenky byl nový německý vyslanec Alfons Mumm von Schwarzenstein a rakousko-uherský vyslanec přednesl tento návrh na jeho žádost.⁶⁵³

Velmoci vypracovaly seznam jedenácti hlavních viníků, kteří měli být odsouzeni k trestu smrti, mezi nimi figurovali i princ Čuang, Jü Sien a Tung Fu-siang.⁶⁵⁴ Mocnosti se však v otázce pomsty brzy rozdělily. Britové, Američané, Japonci a Rusové si chtěli svůj obraz v Číně vylepšit a netrvali na popravě všech určených viníků, zbylé mocnosti však zaujaly nesmiřitelný postoj. Již na počátku roku 1901 dvůr potrestal jednotlivé nepohodlné osoby sám, aby se zavděčil cizincům. Princ Čuang byl 21. ledna 1901 donucen se oběsit.⁶⁵⁵ Caj-lan a princ Tuan byli nadosmrti vypovězeni do I-li v Sin-t'iang. *„Říká se, že když Caj-i [princ Tuan] byl v Ning-sia informován o tomto rozsudku, bezodkladně se vydal do I-li, bez*

⁶⁵² Viz pozn. 119 na s. 40.

⁶⁵³ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 84 – 85 a pozn. 292 na s. 85.

⁶⁵⁴ MORSE, c. d., s. 335.

⁶⁵⁵ *Eminent Chinese of the Ch'ing Period (1644–1912). Vol. II (P–Z)*. Ed. by HUMMEL, Arthur W. United States Printing Office, Washington 1944, s. 926 (heslo Yin-lu).

*sebe štěstím, že jeho život byl ušetřen.*⁶⁵⁶ Na Jü Siena takové ohledy brány nebyly, ale jeho osud je zahalen nejasnostmi. Podle jednoho podání čínská vláda tvrdila, že Jü Sien zemřel, a mocnosti to přes jisté pochybnosti o pravdivosti tohoto tvrzení uspokojilo,⁶⁵⁷ podle druhého podání byla nařízena Jü Sienova poprava.⁶⁵⁸ Tung Fu-siang kupodivu vyvázl životem. Byl oblíben mezi muslimy z Kan-su, navíc jeho armáda obklopovala a tedy držela v šachu dvůr v Si-anu. Dvůr se s ním v prosinci 1900 vypořádal, zbavil jej úřadů a poslal do pohodlného „vyhnanství“ v jeho rodné Kan-su, ale z obav z nepříznivé reakce tamějšího obyvatelstva, mezi kterým se generál těšil velké popularitě, Tung unikl těžšímu trestu.⁶⁵⁹ Žádná z těchto potrestání nebyla ještě považována za definitivní a musela být stvrzena dohodou s cizinci. Ti z hodnostářů, kteří za Boxerského povstání padli v boji proti cizincům, byli posmrtně zostuzeni a degradováni. Naopak stejně posmrtně byli rehabilitováni ministři, kteří přišli v létě 1900 o život za to, že stranili cizincům.

Ze zástupců cizích mocností zůstal služebně nejstarším diplomatem doyen Bernardo de Cologan, v pořadí za ním následoval rakousko-uherský vyslanec Moriz Czikkann von Wahlborn. Z diplomatů, kteří byli akreditováni již během Boxerského povstání zbývali například Ital di Salvago-Raggi nebo ruský vyslanec Giers. MacDonald si však prohodil místo s dosavadním britským vyslancem v Tokiu sirem Ernestem Satowem. Novým francouzským vyslancem se stal Paul Beau a do čela německé legace po zavražděném Kettelerovi nastoupil Mumm von Schwarzenstein. Rakousko-uherské zastoupení v Pekingu bylo personálně posíleno o Erwina von Zacha, který byl počátkem roku 1901 převeden z Císařské námořní celní služby do rakousko-uherských služeb.⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ *Eminent Chinese*. Vol. I, s. 394 (heslo I-tsung).

⁶⁵⁷ MORSE, c. d., s. 336–337.

⁶⁵⁸ *Eminent Chinese*, Vol. I, s. 394 (heslo I-tsung).

⁶⁵⁹ O Tungově potrestání viz TAN, c. d., s. 137–142 a 216–221.

⁶⁶⁰ Stránky <http://www.umass.edu/wsp/sinology/persons/zach.html> uvádějí, že se tak stalo 27. března 1901. Telegram z Pekingu z 27. března 1901 zní: „Až koncem tohoto měsíce vyprší dovolená pana von Zacha z Čínské námořní celní služby, prosím o telegrafickou odpověď na moji zprávu Nr. 57 z

Diplomaté o své bezpečí strach mít nemuseli, neboť byli obklopeni tisíci dobře vyzbrojených vojáků a Číňané jasně pochopili meze svých možností. Také rakousko-uhersští zástupci v Pekingu byli v bezpečí, areál mise však byl zpustošen a budovy vypáleny.⁶⁶¹ Stejný osud potkal i četná další vyslanectví.

Diplomatická čtvrť tedy musela být zcela přebudována,⁶⁶² s čímž byla čínská strana nucena souhlasit již v protokolu z 16. ledna 1901. Oblast, ve které se dříve nacházela cizí vyslanectví, byla uzavřena hradbou a přeměněna v kompletně cizineckou enklávu, čínské obyvatelstvo bylo odsunuto a naopak belgické vyslanectví, jehož původní sídlo stálo mimo tento prostor, se přesunulo do diplomatické čtvrti. Vystěhováním Číňanů se uvolnil prostor pro několikanásobné zvětšení cizích vyslanectví, například rakousko-uherská legace se rozrostla ze 2 akrů na 10.⁶⁶³ S tím, jak se cizí zastupitelství zvětšovala, musela být některá z nich přesunuta, aby se co nejefektivněji využil uprázdněný prostor, ale rakousko-uherské legace, na rozdíl například od italské, se to netýkalo. Vyslanectví byla pod vlivem zkušeností z roku 1900 dobře opevněna a hájena. Plány opevnění rakousko-uherské legace vypracovali v polovině roku 1901 korvetní kapitán Gassenmayr⁶⁶⁴ a hejtman Wojčík.⁶⁶⁵ Areál vyslanectví se nalézal přibližně na pozemcích, kde stála rakousko-uherská legace již před Boxerským povstáním. V nádherné zahradě se nalézala novogotická hrobka padlého velitele *Zenty*, kapitána

5. prosince ohledně jeho definitivního převedení do c. k. státní služby." HHSTA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1901, Telegramm Nr. 6851/6, Baron Czikan, Peking 27. 3. 1902. Uvažte, nakolik je pravděpodobné, že by téhož dne, co byl telegram do Vídně odeslán, bylo na ministerstvu zahraničí učiněno rozhodnutí a telegraficky odesláno do Pekingu na rakousko-uherské vyslanectví, potažmo ústředí Císařské námořní celní služby.

⁶⁶¹ Fotografie trosk rakousko-uherského vyslanectví, pořízená po osvobození legací pekingských legací v roce 1900, se nalézá v Jungově díle. JUNG (hg.), c. d., s. 100.

⁶⁶² Mapa pekingské diplomatické čtvrti v roce 1912 je k dispozici v elektronické podobě na Wikipedii na adrese http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Peking_legation_quarter.jpg.

⁶⁶³ MORSE, c. d., s. 356.

⁶⁶⁴ Tuto hodnost mu přiznává Georg Lehner. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 92. Naproti tomu Marek uvádí, že se jednalo o poručíka řadové lodi. MAREK, c. d., s. 30 S ohledem na to, že druhý autor se zabývá událostmi z počátku roku 1901 a první autor píše o polovině téhož roku, je možné, že Gassenmayr byl mezitím povýšen.

⁶⁶⁵ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 92.

Thomanna.⁶⁶⁶ Na východ od vyslanectví bylo velkým nákladem postaveno ubytování pro mužstvo a důstojníky velice početné strážní jednotky.⁶⁶⁷ Rakousko-Uhersko získalo právo trvale umístit v Pekingu 250 mužů s 2–4 děly⁶⁶⁸ a 6–8 kulometry.⁶⁶⁹ Arthur von Rosthorn uzavření a opevnění diplomatické čtvrti s odstupem kritizoval jako opatření, jež „rozšířilo propast mezi cizinci a domorodci a udrželo nedůvěru a odcizení živými.“⁶⁷⁰

Peking nebyl jediným místem, kde se cizinci v Číně nově „zabydleli“. Odmyslíme-li si početné okupační síly v Č’-li a zabrané čínské pevnosti, velice se změnila situace v Tiencinu, obsazeném v polovině července 1900 cizími silami. Mocnosti, včetně Rakouska-Uherska, v Tiencinu požadovaly a zabraly koncese. Rakousko-Uhersko vzneslo požadavek na získání koncese 28. listopadu 1900.⁶⁷¹ 7. února 1901 Czikann požádal ministra zahraničí Gołuchowského o zplnomocnění k záboru území v Tiencinu a o dva dny později zplnomocnění dostal, „může-li toho být dosaženo mírovou cestou a bez vyvolání dalších komplikací.“⁶⁷² 11. února 1901 rakousko-uherská námořní flotila pod vedením vicekonzula Silvestriho a korvetního kapitána Oskara Gassenmayra⁶⁷³ zabrala území o rozloze 0,64 km², na němž žilo asi 30 000 Číňanů.⁶⁷⁴

⁶⁶⁶ Fotografie Thomannovy hrobky se nalézají v díle JUNG (hg.), c. d., s. 139. Hrobka již neexistuje.

⁶⁶⁷ Ve zprávě z 21. 3. 1901 vypočítává vyslanec Czikann náklady: 450 000 K na budovy, 70 000 K na zařízení plus náklady na architekta, nenalezne-li se kompetentní odborník mezi rakousko-uherskými důstojníky. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1901. Telegramm Nr. 4014./No.32. Czikann, Peking 21. 3. 1901. V září Czikann žádal o stavební kredit ve výši 10 000 liber. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1901. Telegramm Nr. 8703/63. Baron Czikann, Peking 5. 9. 1901. Následný telegram zpravoval o požáru, jenž zničil stavební materiál v ceně 28 000 dolarů. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Telegramm Nr. 6157/7 recte 9. Czikann, Peking 3. 5. 1902.

⁶⁶⁸ Vyslanectví v Pekingu bylo, přinejmenším v roce 1907, hájeno celkem 4 děly. Viz KAMINSKI, c. d., s. 29. Kaminski cituje rozhovor z roku 1984 s tehdy 102 let starým rodákem z Těšína, vládním radou Fritzem Mitrou, jenž se dobrovolně přihlásil jako ostraha legace v Pekingu v roce 1907 a později se stal tajemníkem generálního konzulátu v Šanghaji.

⁶⁶⁹ Britský návrh snížit počet rakousko-uherských a italských strážníků na 100 (tento počet měli Američané) neprošel přes Němce, trojspolkové spojence dotčených zemí. MORSE, c. d., s. 354–355. Koneckonců, Rakousko-Uhersko bylo na druhém konci světa, kdežto nejbližší americké základny se nalézaly na Filipínách, odkud se daly v případě potřeby během několika dní přivolat početné americké posily.

⁶⁷⁰ *Peking 1900*, s. 20.

⁶⁷¹ MORSE, c. d., s. 326.

⁶⁷² LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 88.

⁶⁷³ MAREK, c. d., s. 30.

⁶⁷⁴ Tamtéž, s. 30 udává, že v rakousko-uherské koncesi v Tiencinu žilo v době záboru 40 000 Číňanů.

Rakousko-uherská koncese byla nejodlehlejší a nejsevernější ze všech koncesí v Tiencinu. Ležela na levém břehu řeky Pej-che, na jih od ní ležela koncese italská.⁶⁷⁵ I Italové se konečně dočkali državy v Asii. Rakousko-uherská akce nebyla dopředu oznámena cizím vládám ani rakousko-uherským diplomatům v zahraničí – když byl velvyslanec v Londýně hrabě Deym dotázán na pravdivost zpráv o rakousko-uherském kroku v Tiencinu, vyjádřil domnění, že se jedná o dočasný zábor provedený s vědomím cizích konzulů v Tiencinu.⁶⁷⁶ Reakce rakousko-uherského i zahraničního tisku byla indiferentní,⁶⁷⁷ o reakci veřejnosti na první rakousko-uherský koloniální úspěch se dá sotva hovořit. Správa rakousko-uherské koncese byla svěřena hlavě nově zřízeného konzulátu v Tiencinu, Karlu Bernauerovi, strážní sbor tvořilo touto dobou 30 námořníků a ještě počátkem roku 1903 žili v koncesi krom Bernauera a námořníků pouze dva další Evropané. Čínský dvůr rakousko-uherskou akci ani neschválil, ani nepodnikl nic, aby jí zabránil, a s uznáním rakousko-uherské koncese si dával načas. Konzul Bernauer a celní tao-taj Tang Šao-i uzavřeli dohodu o přenechání koncese dne 27. prosince 1902, dohoda však byla ratifikována až 23. března 1903.⁶⁷⁸ Rakousko-uherská koncese v Tiencinu představovala úplně jiný typ držby než cizí základny v Port Arthuru nebo Kuang-čou-wanu – Tiencin byl jedním z nejdůležitějších center severní Číny, a mocnosti by nikdy nepřipustily, aby tam vznikla plnohodnotná námořní základna jakéhokoli státu. Ostatně

⁶⁷⁵ Mapa koncesí v Tiencinu před první světovou válkou je k dispozici v elektronické podobě na Wikipedii na adrese http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Tianjin_20051107_concessions_coloured.jpg Ve městě se krom rakousko-uherské nalézaly ještě italská, ruská, belgická, francouzská, německá, japonská a britská koncese.

⁶⁷⁶ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 87.

⁶⁷⁷ „*Mikroskopický settlement, měřící zhruba půl čtvereční míle, jenž byl zabrán Rakouskem-Uherskem v Tiencinu, by stěží stál za zmínku, kdyby nepředstavoval debut Rakouska-Uherska v koloniální politice,*“ psal britský list *The Times* 18. února. Ani vídeňský list *Neue Freie Presse* dne 15. února zisk území v Tiencinu rozhodně nepřečenoval, vyjádřil však naději, že zábor území na druhém konci světa rozšíří rakousko-uherské říši její obzory a povzbudí podnikavého ducha. Viz Tamtéž, s. 87–89.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 106.

to ani nebylo z technických důvodů představitelné. Rakousko-Uhersko nemělo ani po Boxerském povstání zájem na vytvoření základny v Číně.

V rakousko-uherském záboru i v koncesích ostatních mocností byla situace jasná. Zbývající zhruba polovina Tiencinu však byla prostě obsazena cizími vojsky a řízena mezinárodním výborem. Nehledě na to, že v Tiencinu již fungovala rakousko-uherská koncese, měl Czikann pochyby o vhodnosti rakousko-uherské účasti na správě města, protože z toho vyplývaly nezanedbatelné finanční náklady. Gołuchowski nechal jeho námitky v potaz a rakousko-uherským zástupcem ve správě města jmenoval v listopadu 1901 korvetního kapitána Georga rytíře von Kirchmayera, který měl teprve připlout do Číny.⁶⁷⁹ Czikann se nedal a poukázal na skutečnost, že Kirchmayerovo jmenování nepůsobilo dobrým dojmem s ohledem na dobře známou nechuť mnoha důstojníků podřizovat se kolektivním mezinárodním orgánům.⁶⁸⁰ Gołuchowski v odpovědi ze 3. února 1902 vyvracel Czikannovy pochyby.⁶⁸¹ Ať už s Kirchmayerem nebo bez něj, ve výboru panovala silná rivalita mezi Brity a Rusy, a Rusové měli vždy největší slovo.⁶⁸² I tak se podařilo dosáhnout jistých zlepšení situace v Tiencinu, natolik významných, že Czikann nazval činnost výboru „*plodnou a dělnou*“.⁶⁸³ Hradby města byly zničeny, aby v budoucnu nemohly stát v cestě případnému cizímu tažení na Peking. Vojenskými ohledy byl motivován i rakousko-uherský zábor pásu území o rozloze 60 na 12,5 metrů v Tang-ku při březích řeky Pejche, spojený krátkým koridorem s železnicí do Pekingu. Jakkoli byl všestranně bezvýznamný, měl sloužit vypravování vlaků s námořníky a vojenským materiálem při případném vypuknutí nové krizové situace.

⁶⁷⁹ Tamtéž, s. 104–105.

⁶⁸⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Telegramm Nr. 7572/3. Czikann, Peking 23. 1. 1902.

⁶⁸¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Telegramm Nr. 2/129. Gołuchowski an Czikann, Wien 3. 2. 1902.

⁶⁸² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 24. Arthur von Rosthorn an Gołuchowski. Peking 21. 7. 1902.

⁶⁸³ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 105.

Ve srovnání se vzrůstem ruského vlivu v Mandžusku byly zisky ostatních velmocí malé, koncese v Tiencinu nevyjímaje, a ruský vliv měl, jako tradičně, tendenci šířit se dál. Síly generála Liněviče obsadily v létě 1900 Brity vlastněnou železnici mezi Ta-ku, Tiencinem a Pekingem. Císař Vilém II. se proti ruskému obsazení železnice postavil a tento jeho postoj vedl k ruskému stažení.⁶⁸⁴ Císaře Viléma se obzvlášť dotkl ruský plán evakuace Pekingu z 26. srpna 1900, tedy v době, kdy von Walderseeho síly byly teprve na cestě do Číny.⁶⁸⁵

Spojené království navrhlo Německu dohodu, jež by zajišťovala rovné příležitosti pro obchod ve všech přístavech na čínském pobřeží i na řekách, dokonce včetně Amuru. Německo se nechtělo stavět proti ruským ziskům v Mandžusku. Výsledkem jednání byla tzv. britsko-německá dohoda o Jang-c', podepsaná v Londýně 16. října 1900. Obě strany se ve smlouvě zavázaly podporovat principy volného obchodu všude tam, kam až sahal jejich vliv, a chránit „*nezmenšený územní stav Čínské říše.*“⁶⁸⁶ Dohoda byla otevřená i pro přistoupení ostatních zemí. Japonsko zde vidělo příležitost připojit se ke dvěma nejvýznamnějším mocnostem a dne 29. října 1900 přijalo principy dohody. Podobně se zachovaly také Rakousko-Uhersko a Itálie a s výhradami také Spojené státy, které principy smlouvy přijaly, nebyly však ochotny prosazovat je silou.

Hlasy, které volaly po přímé anexi Mandžuska Ruskem, byly oslyšeny. Dne 11. listopadu 1900 však Rusové uzavřeli dohodu s Čínou, na jejímž základě se Číňané zavázali stáhnout své jednotky z Mandžuska a dovolovali umístit ruská vojska v Mukdenu a podél Východočínské železnice. Dohodu uzavíral za čínskou stranu generál Ceng Čchi, za Rusko admirál Alexejev. Přestože dohoda Ceng-Alexejev byla tajná, zprávy o ní se sice v prosinci objevily listu *The Times*, ale obě strany její

⁶⁸⁴ KAJIMA, c. d., s. 87–89.

⁶⁸⁵ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 290.

⁶⁸⁶ KAJIMA, c. d., s. 86–92.

existenci popřely.⁶⁸⁷ Mezi Spojeným královstvím a Německem došlo k neshodám ohledně toho, zda se dohoda o Jang-c' má vztahovat i na Mandžusko.⁶⁸⁸ Přesto se obě strany pokoušely dosáhnout kompromisu. Německo navrholo, aby Čína neměla právo uzavírat bilaterální smlouvy s cizími zeměmi, dokud nebude zapláceno odškodné za Boxerské povstání, což by zabránilo podobným ruským pokusům. Němci získali podporu svých rakouských a italských spojenců.⁶⁸⁹ Také Britové souhlasili a spolu s Němci, Japonci a Američany poradili Číně, ať neratifikuje „tajnou“ smlouvu Ceng-Alexejev. Rusové museli ustoupit a 5. dubna 1901 oznámili, že netrvají na ratifikaci smlouvy.⁶⁹⁰ Během čínsko-ruských jednání se prokázalo, že Li Chung-čangovi záleží víc na blahu Číny než na osobním prospěchu. Místokrál i přes nabídku úplatku ve výši milionu rublů odmítl podepsat smlouvu, která dávala Rusům výsadní postavení nejen v Mandžusku, ale i Mongolsku a Čínském Turkestánu (Sin-ťiangu).⁶⁹¹ Liho výdrž byla obdivuhodná. Takřka osmdesátiletý státník dokázal chránit čínské území před ruskými požadavky a ještě k tomu vyjednávat se zástupci osmi států o vyrovnání za Boxerské povstání.

Na čínském území zůstalo na přelomu let 1900–1901 200 rakousko-uherských námořníků jako stráž legace v Peking, 30 námořníků v Tiencinu, hlídka v Ta-ku a strážní jednotka v Šan-chaj-kuanu. Do čínských vod v letech 1900–1901 příplul ještě křižník *Leopard* pod velením fregatního kapitána Friedricha Müllera von Elblein. S tím, jak se situace stabilizovala, se však rakousko-uherská přítomnost na Dálném východě musela nevyhnutelně zmenšit. Ještě koncem roku 1900 odpluly

⁶⁸⁷ MORSE, c. d., s. 344–345; zde je udáváno datum podpisu smlouvy 11. listopadu 1900 v Port Arthuru, naproti tomu KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 292 udávají datum 9. listopadu v Mukden.

⁶⁸⁸ KAJIMA, c. d., s. 95–96.

⁶⁸⁹ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 89.

⁶⁹⁰ KAJIMA, c. d., s. 98.

⁶⁹¹ KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 293.

lodě *Kaiserin Elisabeth* a *Zenta*.⁶⁹² Přesto bylo záhodno připomenout čínským hodnostářům rakousko-uherskou přítomnost. Počátkem března se loď *Maria Theresia* vydala proti proudu Jang-c' do Nankingu, kde vykonala zdvořilostní návštěvu u místokrále Liou Kun-iho.⁶⁹³ Místokráli touto dobou již nezbývalo mnoho času, zemřel 6. října 1902.⁶⁹⁴ Kontradmirál Montecuccoli se na lodi *Maria Theresia* počátkem března 1901 vydal proti proudu Jang-c' i do Nankingu, Později 1901 se rakousko-uherské lodě⁶⁹⁵ vydaly ještě výše proti proudu Jang-c', do Chan-kchou, sídla místokrále Čang Č'-tunga. Také zde zapůsobily silným dojmem, i proto, že byly největšími cizími plavidly, jaké do té doby připluly tak vysoko proti proudu největší čínské řeky.⁶⁹⁶ 10. července byla vyklizena pozice v Šan-chaj-kuanu, Rakousko-Uhersko však získalo souhlas ostatních velmocí s jejím případným novým zábohem v případě potřeby.

Na jaře 1901 naopak na Dálný východ konečně dorazila korveta *Donau*, která připlula z jihoamerických vod. V Nagasaki si 12. května 1901 vyměnila část posádky s loděmi *Maria Theresia* a *Aspern* a odplula do Evropy – vracela se západní cestou, takže neplánovaně uskutečnila sedmou a poslední plavbu rakousko-uherského námořnictva kolem světa. Sám původní velitel korvety, námořní kapitán Anton Haus, si vyměnil místo s kapitánem Victorem Blessem von Sambucchi, velitelem křižníku *Maria Theresia*, a ujal se také velení zbývajících rakousko-uherských plavidel na Dálném východě. Shodou okolností se později jak

⁶⁹² Lehner uvádí zcela jiný harmonogram. Dle něj dostal kontradmirál Montecuccoli rozkaz k návratu teprve 22. června 1901. *Kaiserin Elisabeth* a *Zenta* odpluly do Evropy teprve 25. července, a *Kaiserin Elisabeth* se stačila zúčastnit plavby do Chan-kchou. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 92. Jung udává, že *Zenta* připlula do Puly již 1. ledna 1901, *Kaiserin Elisabeth* ji následovala 1. října 1901, *Maria Theresia* dorazila do Puly 11. února 1902 a *Aspern* 1. dubna 1902. JUNG (hg.), c. d., s. 131.

⁶⁹³ Lehner uvádí, že této misi velel kontradmirál Montecuccoli. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 91.

⁶⁹⁴ HHSStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 39. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 12. 10. 1902.

⁶⁹⁵ Lehner uvádí, že se jednalo o lodě *Maria Theresia*, *Kaiserin Elisabeth* a *Aspern*. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 92.

⁶⁹⁶ SONDHAUS, c. d., s. 140. Tento autor uvádí, že k plavbě do Chan-kchou došlo v létě 1901. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 92 udává, že se tak stalo již koncem května.

Montecuccoli, tak Haus stali vrchními veliteli rakousko-uherského námořnictva.⁶⁹⁷ Obě zbývající plavidla odplula z Dálného východu na přelomu let 1901–1902 a po jistou dobu se v čínských vodách nenacházela žádná rakousko-uherská válečná loď. Rozhodně to však neznamenalo, že by velení rakousko-uherského námořnictva přestalo Dálnému východu přikládat důležitost. Je to spíše důkazem toho, jak se situace – minimálně z rakousko-uherského, když už ne čínského úhlu pohledu – blížila optimu, a jak čínský dvůr spolupracoval s cizinci. Nedlouho poté se v čínských vodách objevila nová loď, byl to moderní pancéřový křižník *Kaiser Karl VI.* pod velením kapitána řadové lodi Hanse Dregera. Toto plavidlo se operovalo v dálnévýchodní oblasti v letech 1902–1903.

Jednání o urovnání vztahů mezi Čínou a velmocemi trvalo takřka celý rok, probíhalo v Pekingu. Rusové a Američané sice byli pro předání záležitosti nově zřízenému Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu a Spojené státy navrhly již v lednu 1901, aby byla jednání vedena nikoli v okupovaném Pekingu, ale ve Washingtonu nebo jiném hlavním městě velmoci,⁶⁹⁸ ale tyto návrhy nebyly přijaty.⁶⁹⁹ Definitivní dohody mezi čínskou vládou a zástupci cizích mocností bylo dosaženo po polovině léta. 7. září 1901 byl v Pekingu podepsán tzv. „Boxerský protokol.“⁷⁰⁰ Krom zástupců Číny a osmi velmocí jej signovali ještě doyen de Cologan a zástupci Nizozemska a Belgie.

Článek I. stanovil povinnost čínské vlády vyslat do Berlína prince císařské krve s omluvou za Kettelerovo zavraždění a zřídit na místě Kettelerova zavraždění pomník. Tento bod byl neprodleně splněn, do Berlína se již v srpnu 1901 odebral princ Čchun (vlastním jménem Caj-

⁶⁹⁷ Rudolf Montecuccoli degli Erri velel císařovu námořnictvu v hodnosti admirála v letech 1904–1913. Jeho počínání ve funkci vrchního velitele hodnotí Sondhaus. SONDHAUS, c. d., s. 170–223. Anton Haus Montecuccoliho následoval v letech 1913–1917, dokonce v hodnosti velkoadmirála. K analýze jeho působení v čele c. a k. válečného loďstva viz Tamtéž, s. 224–301.

⁶⁹⁸ Text návrhu americké vlády je citován v *GP*, Bd. XVI, Nr. 4850, s. 367.

⁶⁹⁹ MORSE, c. d., s. 346.

⁷⁰⁰ Body protokolu analyzuje a hodnotí MORSE, c. d., s. 348–359.

feng, nevlastní bratr císaře Kuang-süho a otec posledního čchingského císaře Pchu-iho) a na místě smrti německého vyslance byl 18. ledna 1903, ve výroční den vzniku Německé říše,⁷⁰¹ odhalen pomník s německým, čínským a latinským nápisem a mramorovou bránou.⁷⁰²

Článek II. se týkal potrestání čínských provinilců, jak urozených, tak obyčejných. Stvrzoval tresty z února 1901 pro vůdčí hodnostáře, kteří se zapletli s boxery, a naopak potvrzoval posmrtnou rehabilitaci odpůrců Tuanovy kliky. Na libovůli čínského dvora bylo ponecháno, zda budou princ Tuan, Caj-lan a Tung Fu-siang ponecháni ve vyhnanství nebo přece jen popraveni.⁷⁰³ Tento bod dále na dobu pěti let zakazoval pořádání zkoušek do čínské státní správy ve městech, v nichž došlo k vraždění nebo týrání cizinců. Smlouva se nezmiňovala o následníkovi trůnu, který nemohl chod dějin ovlivnit o nic víc než bezmocný císař Kuang-sü. Tři měsíce po podpisu Boxerského protokolu, 30. listopadu 1901, byl Tuanův syn, tehdy šestnáctiletý Pchu-čchün, zbaven nástupnictví, degradován na vévodu a bylo mu zakázáno zastávat úřady ve státní správě. Nový následník trůnu nebyl prozatím jmenován, snad na důkaz touhy Cch'-si dát najevo sblížení s císařem.⁷⁰⁴

Článek III. stanovil povinnost čínské vlády vyslat do Japonska zvláštního vyslance, aby se omluvil za vraždu tajemníka japonského vyslanectví Akiry Sugijamy. Do Tokia odcestoval významný čínský hodnostář Na Tung, viceprezident Úřadu pro finance, aby císaři Mucuhitovi-Meidžimu vyjádřil čínskou soustrast. Do formulace tohoto

⁷⁰¹ 18. ledna 1871 bylo v Zrcadlovém sále ve Versailles vyhlášeno Německé císařství.

⁷⁰² K odhalení pomníku viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1903. Nr. 3. Rosthorn an Goluchowski, Peking 1. 2. 1903. Pomník byl zrušen v listopadu 1918, poté, co Čína vstoupila do první světové války na straně Dohody a ocitla se na vítězné straně, a mramorová brána byla přesunuta na jiné místo. Arthur von Rosthorn o několik let později uvedl, že by bylo vhodnější, kdyby Němci postavili Kettelerovi pomník v Německu a v Pekingu nechali zřídit pomník pěti hodnostářům popraveným za to, že se stavěli proti boxerům. *Peking 1900*, s. 20.

⁷⁰³ K popravám těchto provinilců nakonec nedošlo.

⁷⁰⁴ O Pchu-čchünově sesazení viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Telegramm Nr. 6715/68. Czikan, Peking 3. 12. 1901, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Nr. 47. Czikan an Goluchowski, Peking 10. 12. 1901. Lehner udává, že Pchu-čchün byl sesazen teprve 3. prosince. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 99.

bodů Czikann výrazněji zasáhl, třebaž ne ze své vlastní iniciativy. Spolu s italským kolegou však vyhověl německé žádosti a postavil se proti tomu, aby i do Japonska odjel na omluvnou misi princ císařské krve.⁷⁰⁵

Článkem IV. se čínská vláda zavazovala postavit památníky na boxery znesvěcených cizineckých hřbitovech.

Článek V. zakazoval dovoz válečného materiálu do Číny na dobu dvou let s možností prodloužení zákazu o další dva roky. Při formulaci tohoto bodu Czikann projevil iniciativu a prosadil, že zakázán byl výhradně dovoz zbraní a střeliva nebo materiálu přímo sloužícího k výrobě zbraní a munice.⁷⁰⁶

Článek VI. byl velice důležitý. Stanovil obrovskou válečnou náhradu. Čína měla zaplatit (krom úroků) 450 milionů stříbrných taelů odškodného.⁷⁰⁷ I s čtyřprocentním úrokem částka narostla na více než dvojnásobek, 982 milionu taelů. Američané navrhovali, aby částka nepřevyšovala čínské možnosti splácet, také Japonsko chtělo částku snížit a navrhlo, aby se do nároků mocností nezapočítávaly náklady na potlačení Boxerského povstání, ale tyto návrhy nebyly přijaty zejména pro německý odpor.⁷⁰⁸ Výsledná, vpravdě astronomická suma, představující několikanásobek celého čínského státního rozpočtu, měla být splacena do konce roku 1940.

Největší podíl, zhruba 29 %, mělo Rusko, i s ohledem na škody na ruském majetku v Mandžusku. Následovali Němci s 20 %, Francie s 15,75 %, Británie s 11,5 %, Japonsko (7,73 %), USA (7,26 %), Itálie (5,9 %), a Belgie (1,89 %). Rakousko-Uhersko si nárokovalo 4 003 920 taelů neboli 0,9 % celkové částky. Seznam uzavíraly Nizozemsko s 0,17 %, Španělsko s 0,03 %, Portugalsko s 0,02 % a švédsko-norská

⁷⁰⁵ SCHUSTA, c. d., s. 145.

⁷⁰⁶ Tamtéž.

⁷⁰⁷ Tato suma představovala 335 milionů tehdejších dolarů neboli 67 milionů liber šterlinků.

⁷⁰⁸ MORSE, c. d., s. 350–351. Německá strana původně stanovila svoji pohledávku na 300 milionů marek, tedy takřka 100 milionů taelů. Viz *GP*, Bd. XVI, Nr.4852, s. 369. Německý přístup k celé otázce je shrnut tamtéž v kapitole CVII na s. 355–447. Německý podíl nakonec činil 90 milionů taelů, úroky v to nepočítaje.

unie s 0,013 %.⁷⁰⁹ V Šanghaji měla být zřízena z delegátů všech zainteresovaných zemí bankovní komise, která měla rozdělovat peníze z odškodnění.⁷¹⁰ Doyen diplomatického sboru přijímal od čínské vlády bond na celkovou sumu splátky. Tento bond byl bankovní komisí ve shodě s instrukcemi mocností jednotlivým delegátům rozdělen na dílčí bondy pro jednotlivé země, a tyto dílčí bondy byly stvrzeny pověřenými zástupci čínské vlády. Splacení odškodného bylo zaručeno příjmy Císařské námořní celní služby a daně ze soli – z těchto příjmů však již byly spláceny předchozí půjčky, jejichž splacení nemělo být dotčeno.

Článkem VII. čínský dvůr uznal změny, které cizinci provedli nebo hodlali provést v diplomatické čtvrti, a stejně tak souhlasil s trvalým umístěním cizích jednotek v Peking.

Článek VIII. se týkal zničení pevností v Ta-ku a opevnění na cestě z Peking k moři. Článek IX naopak dával cizincům právo umístit v přesně vyjmenovaných místech na trase své jednotky.

Článek X. stanovil, že edikty čínského dvora o zákazu proticizineckých společností nebo o trestech za Boxerské povstání budou veřejně vyvěšeny po celé čchingské říši po dobu dvou let.

Článek XI. byl věnován zlepšení plavebních podmínek na řece Pej-che u Tiencinu a na řece Chuang-pu v blízkosti Šanghaje.

Konečně článkem XII. byl zrušen Cung-li ja-men a nahrazen normálním ministerstvem zahraničních věcí. Nově zřízený úřad nesl jméno Waj-wu-pu. Hlavou Waj-wu-pu se stal princ Čching, prvním ministerským ředitelem hodnostář Siou Čou-peng.⁷¹¹

⁷⁰⁹ Tabulka požadavků jednotlivých zemí viz MORSE, c. d., s. 353. Nároky rakousko-uherských civilních osob činily celých 20 800 taelů. Pro srovnání, Itálie měla dostat zhruba 26,6 milionu taelů, z toho nároky soukromníků činily 6,75 milionu.

⁷¹⁰ Rakousko-uherská vláda se jmenováním svého zástupce v bankovní komisi nespěchala. Czikan 11. prosince 1901 telegraficky připomněl, že se blíží jak schůzka bankovní komise v Šanghaji a první splátka odškodného, žádal o instrukce stran rakousko-uherského zastoupení. Touto dobou kromě rakousko-uherského nebyla obsazena ještě místa amerického, belgického, italského a španělského delegáta. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6, Berichte 1901, Telegramm No.7007/69. Baron Czikan, Peking 11. 12. 1901.

⁷¹¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Nr. 44. Czikan an Goluchowski, Peking 6. 11. 1901.

17. září 1901 opustila cizí vojska kromě legačních stráží Peking a do 22. září síly mocností vyklidily i Č'-li vyjma míst vyjmenovaných v článku IX. Boxerského protokolu. Dva měsíce po uzavření Boxerského protokolu, 7. listopadu 1901, Li Chung-čang zemřel. Svým dědicům odkázal milion liber. Jeho nástupcem ve funkci místokrále Č'-li se stal Jüan Š'-kchaj.⁷¹²

Rakousko-uherská prestiž byla pozvednuta skutečností, že von Czirkann krátce po podepsání Boxerského protokolu, 21. října 1901, nahradil ve funkci doyena španělského vyslance de Cologana, jenž opustil Peking předchozího dne.⁷¹³ Povinnosti doyena byly rozsáhlé. Obecně šlo o vystupování ve věcech, které se týkaly práv diplomatů, a zastupování diplomatického sboru vůči hostitelské zemi. Doyen byl zkrátka hlavou diplomatického sboru. Jako takový se Czirkann účastnil ceremonií, kterými dávala císařovna-vdova najevo svoji ochotu vycházet s mocnostmi po dobrém. Na doyenova bedra dle Boxerského protokolu dále připadlo nakládání se splátkami válečné náhrady. Mělo se jednat o technickou záležitost, jejíž průběh byl stanoven v Boxerském protokolu. To však pouze v případě, že nevyvstanou problémy ani z čínské strany, ani ze strany cizinců. Pro případ, že by v otázce odškodnění došlo k problému, Czirkann by předsedal jednání o jeho řešení, stejně tak o dalších sporných otázkách. Postavení doyena s sebou pro Czirkanna neslo i další povinnosti. Švédsko-norské soustátí, které v Pekingu nemělo vlastní zastoupení, požádalo rakousko-uherské ministerstvo zahraničí, aby Czirkann zastupoval švédské a norské zájmy v Číně. Vídeň souhlasila a dne 28. ledna 1902 Gołuchowski poslal Czirkannovi telegram v tomto smyslu.⁷¹⁴

⁷¹² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Telegramm Nr. 7950/67. Czirkann, Peking 7. 11. 1901, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Nr. 45. Czirkann an Gołuchowski, Peking 11. XI. 1901.

⁷¹³ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 99.

⁷¹⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Telegramm Nr. 1/105. Gołuchowski an Czirkann, Wien 28. I. 1902.

Nehledě na Boxerský protokol, skutečná normalizace vztahů mohla nastat teprve při návratu císařského dvora do Pekingu. Reakční klika u dvora a v severní Číně byla ve výsledku Boxerského povstání rozdrčena. V čínském státním aparátu však přesto zůstávaly spousty reakčních a xenofobních sil, a tyto síly si přály setrvání dvora mimo dosah cizinců. Naopak pokrokové síly byly pro jeho návrat do Pekingu, od čehož si slibovaly důsledné provedení reform. Pro byly také elity provincií Šen-si a Chu-nan, neboť na jejich bedra spadalo finančně velice náročné vydržování císařského dvora. Svěrázný příspěvek do debaty vnesli Rusové. 29. září 1901 Witte navrhl, aby se císařský dvůr uchýlil do Rusy obsazeného Mukdenu, kolébky mandžuské dynastie, což Li Chung-čang odmítl.⁷¹⁵ 6. října 1901 dvůr opustil staroslavný Si-an a zamířil do neméně staroslavného Kaj-fengu. Místo aby dvůr pokračoval dále, na nějakou dobu se tam zastavil, a Cch'-si nechala svoji provizorní rezidenci v Kai-fengu vybavit drahým nábytkem v hodnotě dvou milionu rakousko-uherských korun a dalšími poklady v hodnotě šesti milionů taelů – tato suma představovala několik procent tehdejšího čínského státního rozpočtu. Jak bylo pravidlem, vynořily se nejrůznější dohady. Czikkann odmítl domněnku, že by se samotný císař odebral do Pekingu a Cch'-si by zůstala v Kaj-fengu.⁷¹⁶

7. ledna 1902 se císařský dvůr konečně vrátil do Pekingu.⁷¹⁷ Vlakem přijel na starou konečnou stanici před pekingskými hradbami a pokračoval do Zakázaného města. Jak pro dvůr, tak pro cizince měly detaily návratu dvora velký význam. Již Li Chung-čang se obrátil na Satowa a de Cologana s žádostí, aby cizí diplomaté šli císařský dvůr při jeho návratu uvítat. Satow byl pro, protože se obával reakce britského tisku na promarněnou příležitost zlepšit vztahy s Čínou. Nový doyen

⁷¹⁵ MALOZEMOFF, c. d., s. 144 a 151.

⁷¹⁶ HHStA, XXIX China, Kt. 6. Berichte 1901. Nr. 42/b. Moriz Freiherr von Czikkann an Gołuchowski, Peking, 19. 10. 1901.

⁷¹⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Telegramm Nr. 7807/1. Czikkann, Peking 7. 1. 1902.

Czikann však chtěl za každou cenu zabránit tomu, aby se návrat dvora proměnil v triumfální cestu.⁷¹⁸ Na Liho návrh odmítl přistoupit bez výslovného svolení své vlády s tím, že Cch'-si si odjezd zavinila sama podporou „jí patronizovaného Boxerského povstání.“ Svolení Vídně nepřišlo, nadto byl Czikannův názor převzat většinou diplomatů, takže z Liho návrhu sešlo. Czikann poté navrhl, aby Číňané pro diplomaty a jejich rodiny vyčlenili dům na trase cesty, kudy měl průvod s Cch'-si a císařem procházet. Tento návrh Číňané přijali, ale pro změnu se nepozdával vyslancům, kteří tam vyslali jen své tlumočnický. Cizí vyslanci sami sledovali průvod z vyvýšeniny poblíž Tchien-men. Průvod s čínským dvorem se poblíž vyvýšeniny zastavil, aby obětoval v nedalekém chrámu, a Cch'-si při té příležitosti cizince „mile pozdravila.“ Trasa průvodu byla střežena příslušníky pekingských pořádkových sborů a Jüan Š'-kchajovými vojáky, kteří klečeli s nasazenými bajonety. Obyvatelům Pekingů bylo v minulosti přísně zakázáno sledovat císařův průvod. Toto omezení bylo nyní zrušeno a zvědaví Číňané lemovali trasu. Naopak stráže legací se držely stranou. Waj-wu-pu o to z obav z reakce pekingského obyvatelstva požádalo vyslance, a někteří vzali varování tak vážně, že své jednotky drželi v plné bojové pohotovosti v kasárnách.⁷¹⁹

Když se dvůr vrátil do Pekingů, kontakty mezi čínskou stranou a cizími diplomaty ještě vzrostly. Již nóta Waj-wu-pu z 3. ledna 1902 dala najevo ochotu dvora uspořádat audienci co nejdříve a zdůraznila důležitost vztahů s cizinou pro zmoudřelý režim.⁷²⁰ A protože se na utváření výsledné podoby těchto vztahů podílel Czikann jako doyen, a protože mnozí diplomaté zaujali agresivní postoj, znamenalo to pro Czikanna spoustu úsilí navíc. Velký problém nečekaně vyvstal už z toho, že velká část diplomatů se ujala svého úřadu v Pekingů až po Boxerském

⁷¹⁸ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 100.

⁷¹⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 1. Czikann an Goluchowski, Peking 7. 1. 1902.

⁷²⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 100.

povstání a tudíž nebyla akreditována u dvora. Nově příchozí cizí vyslanci měli předložit své prezenční listiny na kolektivní nástupní audienci v Zakázaném městě.⁷²¹ Francouzský vyslanec Beau však požadoval jako podmínku své účasti na audienci, aby Čína poskytla Francii další rozsáhlé železniční a důlní koncese v Jün-nanu. Tím rozhořčil Brity, považující Jün-nan vcelku právem za zadní dvorek Britské Indie.⁷²² Princ Čching žádal Czikanna o zprostředkování, ale doyen odmítl. Věc byla vyřešena postojem ostatních diplomatů. Všichni kromě Francouze se rozhodli, že při audienci předají své pověřovací listiny, Francouze nepodpořil ani jeho ruský kolega, nově jmenovaný Giersův nástupce Lesar. Beau se tak ocitl v izolaci a rozhodl se podvolit. Na audienci pořádané dne 24. ledna tak své pověřovací listiny předali všichni noví vyslanci včetně Beaua.⁷²³

Císařovna-vdova doufala, že se podaří cizince pod nevinnými záminkami přimět k mlčenlivému uznání její nadřazené pozice vůči jí uvězněnému císaři. A Czikannovi jako doyenovi připadla povinnost formulovat politiku diplomatického sboru vůči těmto snahám Cch'-si. Dle Czikannova domnění byla císařovna-vdova podporována rusko-francouzským blokem, kdežto anglosaské mocnosti, spolupracující v tomto období s Japonskem, dávaly najevo zájem o postavení císařovy osoby. Audience cizích diplomatů, která se měla konat 28. ledna, skýtala ideální příležitost k tomu, aby si Cch'-si mohla uzurpovat hlavní pozornost pro sebe, a to přesto, že modelový průběh audience u dvora byl stanoven v Boxerském protokolu. Večer 26. ledna navštívil Czikanna tajemník prince Čchinga, markýz Ceng, aby se přeptal, zda doyen souhlasí

⁷²¹ Na nástupní audienci nových diplomatů byli akreditováni pouze vyslanci. Belgický, nizozemský, italský a španělský chargé d'affaires, kteří na svůj post rovněž přibylí nově, byli akreditováni o čtyři dny později na všeobecné audienci diplomatického sboru. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 4. Czikann an Gołuchowski, Peking 28. 1. 1902.

⁷²² Jün-nan sousedí s Barmou, která byla jako součást Britské Indie spravována až do roku 1937.

⁷²³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 3/Vertraulich. Czikann an Gołuchowski, Peking 25. I. 1902. Audience se zúčastnili Kettelerův nástupce Mumm von Schwarzenstein, Satow, Beau, Lesar, nový japonský vyslanec Jasuja Učida a portugalský vyslanec Castello-Branco, první zástupce své země v Pekingu od let 1887–88. Jak vidno, Španělsko po de Cologanově odjezdu dalšího vyslance do Číny prozatím neposlalo.

s přítomností císařovny-vdovy. Czikann věděl, že podle čínských zvyků by ona jako starší měla mít hlavní místo a císař by byl upozaděn. Tísněn jak nedostatkem času, tak potřebou vyvážit protichůdné zájmy velmocí, proto rakousko-uherský vyslanec odpověděl, že úcta ke stáří je sice posvátná i v západní společnosti, ale že vyslanci jsou akreditováni u císaře, a že nadto nové regentství císařovny-vdovy po krachu Sta dní reforem vůbec nebylo formálně oznámeno mocnostem.

Druhého dne, 27. ledna 1901 dopoledne, navštívil rakousko-uherské vyslanectví podtajemník Waj-wu-pu, Lien Fang. Czikann „*okamžitě odmítl jako naprosto neslýchané*“ jeho návrhy, aby císař Kuang-sü nesešel na hlavním trůnu, ale na menším trůnu napravo, a aby Czikannova řeč byla adresována Cch'-si a nikoli císaři. Neprošel ani návrh, aby vyslanci nemluvili s císařem, ale s císařovnou-vdovou. Czikann místo toho navrhl, že vyslanci nejprve vzdají hold císaři a že rakousko-uherský vyslanec sám představí Kuang-sümu nové *chargé d'affaires*. Tento návrh byl přijat. Když Lien Fang vyřídil tuto záležitost, pokoušel se vysvětlit Czikannovi, co se během vyslanecovy dovolené v kritických okamžicích roku 1900 v Pekingu dělo. V čem spočíval podíl Cch'-si na Boxerském povstání? Dle Liena vůbec v ničem. Císařovna-vdova za nic nemohla, o ničem nevěděla a byla v paláci jako vězeň kliky prince Tuana, Caj-lana, prince Čuanga a Li Ping-chenga, kteří ohrožovali na životě ji i císaře (to poslední byla shodou okolností naprostá pravda).⁷²⁴ Když slyšela zvuk střelby, řekli jí, že agresivní cizinci útočí na Čiňany, když chtěla poslat čínské ministry s cizinci jednat, řekli jí, že cizinci jsou tak agresivní, že to nepůjde, když chtěla na vyslanectví poslat potraviny, řekli jí, že jsou dobře zaopatřena. Když jí s pádem Pekingu museli říct pravdu, chtěla skočit do studny, ale zachránili ji vojáci Jüan Š'-kchajova podřízeného, generála Ma Jü-kuna, kteří spouště Tungových vojáků usekali hlavy. Lien

⁷²⁴ Vzpomeňme incident z 25. června, kdy se princ Tuan vydal se skupinou boxerů zavraždit císaře Kuang-süho a zastavila ho císařovna-vdova.

Fang licoměrně ujišťoval, že už byly vydány tajné rozkazy, aby byl Tung Fu-siang popraven.

Jak tato komická vložka, tak zjištění, že Cch'-si je rozhodnuta za každou cenu spolupracovat, musely působit na Czikanna dobrým dojmem.

Na audienci z 28. ledna vůbec nepůsobila Cch'-si, jako by za nic nemohla a o ničem nevěděla. Naopak. „*S chladným, zlým pohledem působila zcela dojmem panovačného, ano hrůzně bezohledného charakteru, (a) tak moc se zjevně snažila při svém projevu k cizincům působit dojmem největší laskavosti,*“ popisoval Czikann starou paní. Naproti tomu císař Kuang-sü sice vypadal zdravěji než na poslední audienci z února 1900, ale přesto působil dojmem „*politováním hodného, těžce trpícího a zaostalého chlapce,*“ a navíc koktal. Audience se konala v trůnní hale, císařovna-vdova seděla na hlavním trůnu, ke kterému vedlo schodiště. U paty schodiště byl dodatečně umístěn další trůn, na kterém seděl Kuang-sü.⁷²⁵

Cch'-si se snažila dokázat, že je rozhodnuta činit cizincům všestranné laskavosti výměnou za uznání jejího postavení. Projevilo se to při další slavnostní příležitosti, kterou byla audience dam diplomatického personálu z 1. února 1902. Za období, kdy Čína s cizinou udržovala standardní diplomatické styky, se jednalo teprve o třetí audienci dam vůbec.⁷²⁶ Zatímco však při předchozích dvou, na podzim 1898 a v únoru 1900, byly pozvány pouze manželky vyslanců, čínská strana koncem ledna 1902 navrhla, že nadcházející audience bude rozšířena na ženy tajemníků, tlumočnicků, vojenských atašé a velitelů ostrahy legací a jejich děti. I při audienci dam byl Czikann přítomen z titulu své funkce doyena, a audience se zúčastnilo 12 dam, 6 dětí a 9 tlumočnicků ze zastupitelství. Na návštěvníky už čekalo šest princezen, které je dovedly do trůnního

⁷²⁵ HHStA, XXIX China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 4. Czikann an Gołuchowski, Peking 28. 1. 1902. Projevy císaře a Cch'-si byly přeloženy a zaslány v příloze k následující zprávě Nr. 5., pojednávající o audienci dam z 1. února 1902.

⁷²⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 4. Czikann an Gołuchowski, Peking 28. 1. 1902.

sálu, uspořádaného stejně jako při předchozí audienci. Czikkann představil ženy a děti, Cch'-si dámám podala ruku a svými rukama s předlouhými, drápům podobnými nehty pomazlila děti, které by v případě dobytí vyslanectví boxery očekávala hrůzostrašná smrt. Potom Cch'-si chtěla nechat představit dámy císaři, ale ten již opustil trůn a uchýlil se do kouta. Czikkann představil dámy, císař přátelsky pokyvoval hlavou, podával dámám ruku, ale nepřiměl se k jedinému slovu. Mezitím se k nim odebrala Cch'-si, která předvedla srdceryvnou scénu. Plakala, uchopila ruce žen japonského a amerického vyslance, vyslovila politování nad rokem 1900, děkovala za intervenci. Návštěvníky podarovala váčky se starými čínskými mincemi, a dámám, které zažily obléhání vyslanectví (paní Congerová, jedna Francouzka a Japonka) dala své prsteny s perlami a náramky. Poté se konala snídane. Ženy a děti obědvaly v jednom sále u dvou stolů, z nichž jednomu předsedala Cch'-si a druhému císařova choť; sám Kuang-sü seděl na trůnu uprostřed. Czikkann s tlumočníky snídali ve vedlejší místnosti spolu s princem Čchingem, Na Tchungem a dalšími hodnostáři.

Ani někteří cizinci se nezdráhali využít audienci ke svým vlastním cílům. Americký vyslanec Conger, snad na naléhání misionářů, se pokusil využít příležitosti k plédování pro reformy. Po princí Čchingovi poslal císařovně-vdově text projevu o nezbytnosti reforem, ale Číňané ho vrátili. Následně při audienci Congerova žena tento „*málo vhodný, dlouhý*“ projev přece jen přednesla, a myšlenkou o nezbytnosti reforem oblažovala Cch'-si i během následné snídane. Ruský vyslanec Lesar byl toho názoru, že snaha paní Congerové bude hodnostářům Waj-wu-pu dobrá jen k sarkastickým vtipům.

V souvislosti s audiencí dam se ukázaly jisté rozdíly v zodpovědnosti tehdejších a některých dnešních diplomatů. Vyslanec von Czikkann již předem varoval čínské hodnostáře, že nesmí bez svolení svého panovníka obdržet žádný dar. Přesto mu po skončení audience

Číňané přinesli váček se starými zlatými a stříbrnými čínskými mincemi, akvarel Cch'-si, po čtyřech rolích brokátu a hedvábí a další předměty.⁷²⁷ Czikann v hlášení svědomitě vypočetl všechny dary a žádal o pokyny. Ministerstvo zahraničí mu nakonec, třeba s tříměsíčním zpožděním, povolilo, aby si dary nechal.⁷²⁸

Jako symbolická tečka za těmito audiencemi posloužilo přijetí diplomatického sboru u příležitosti čínského Nového roku, připadajícího na 8. února.⁷²⁹ Jako první se konala v přátelské atmosféře audience na Waj-wu-pu. Připíjelo se, doyen na blaho Číny, princ Čching na každou zastoupenou zemi. Žung Lu se poprvé od roku 1900 setkal s cizími zástupci. 20. února se za přítomnosti císařovny-vdovy a císaře konala audience diplomatického sboru na čínském dvoře. Čínský Nový rok byl ze symbolického hlediska pro čínské hostitele skvělou příležitostí k tomu, aby dávali najevo vrcholnou ochotu udržovat s cizinci ty nejlepší vztahy.⁷³⁰

Sousední Japonsko touto dobou skýtalo vynikající příklad, jak moc výhodné je pro asijskou říši, aby s cizinci udržovala ty nejlepší vztahy. Od března 1901 byla z iniciativy německého chargé d'affaires v Londýně, barona von Eckardsteina, započata jednání o případném spojení mezi Německem, Spojeným královstvím a Japonskem.⁷³¹ Podstatou baronova návrhu bylo, že Japonsku bude dána volná ruka v Koreji; pokud se některá ze stran octne ve válce s jinou mocností, druhé dvě strany zachovají neutralitu; pokud by do války vstoupila ještě další mocnost, druhé dvě strany přijdou svému spojenci na pomoc.⁷³² Japonský vyslanec ve Spojeném království Tadasu Hajaši se návrhu chytil a v rozhovorech

⁷²⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 5. Czikann an Gołuchowski, Peking 2. 2. 1902.

⁷²⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Telegramm Nr. 240. Gołuchowski an Czikann, Wien 9. 4. 1902.

⁷²⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Nr. 11. Czikann an Gołuchowski, Peking 5. 3. 1902 udává, že k audienci na Waj-wu-pu došlo právě 8. února. Naopak LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 102 uvádí, že k této audienci došlo až 13. února 1902.

⁷³⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 102.

⁷³¹ POOLEY (ed.), c. d., s. 119–120.

⁷³² KAJIMA, c. d., s. 110.

s Brity zdůrazňoval shodu japonských a britských zájmů na Dálném východě. 15. července potom sir Claude MacDonald, jenž byl tou dobou v Londýně na konzultacích, navrhl Hajašimu uzavření trvalé dohody.⁷³³ V této fázi již nebyl brán v potaz postoj Německa,⁷³⁴ Japonsko a Británie se dohadovaly o podmínkách dvoustranné smlouvy. Na podzim došlo na jednání o vzájemném využívání uhelných stanic a loděnic.

Velká Británie chtěla konečně vystoupit z izolace, jež se neblaze projevila během búrské války. Japonsko bylo pro Spojené království výhodnějším partnerem než Německo. Jeho zájmy se s britskými nikde nekřížily. Bylo mnohem slabší, takže nemohlo vznášet přehnané požadavky. Přesto se mu povedlo prosadit si v některých ohledech svou – smlouva byla omezena na Dálný východ, netýkala se Britské Indie. Japonské elity vesměs smlouvu se Spojeným královstvím silně podporovaly, pouze Hirobumi Itó byl dlouhodobě stoupencem dohody s Ruskem. Ve druhé polovině roku 1901 jel na cestu po evropských hlavních městech a v listopadu zavítal do Petrohradu. Ruská strana mu ke své škodě nebyla schopna předložit takové návrhy, na které by Japonsko mohlo přistoupit. Vůči malému Japonsku se cítila sebevědomě, navíc byla její pozice posílena dostavěním Transsibiřské magistrály počátkem listopadu 1901. Dráha trpěla celou řadou nedostatků: byla jednokolejná, okolo Bajkalu nebyla ještě vybudována, stavba byla mnohdy provedena nekvalitně a musela se opravovat.⁷³⁵ Přesto její uvedení do provozu změnilo rovnováhu sil na Dálném východě v ruský prospěch, a od toho se odvíjela ruská neochota jednat s Japonci jako rovný s rovným.

A tak byla 30. ledna 1902 v Londýně uzavřena spojenecká smlouva mezi Spojeným královstvím a Japonskem. Článek I. smlouvy uznával

⁷³³ Tamtéž, s. 111.

⁷³⁴ Německá strana stále doufala v plnohodnotné připojení Britů k Trojspolku a nestála o omezenou dohodu o dílčích otázkách. V německo-britských vztazích navíc touto dobou docházelo k ochlazení, způsobenému verbální přestřelkou, již započal britský ministr Joseph Chamberlain. Viz KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, *Století odchází*, s. 298–306.

⁷³⁵ VEBER, c. d., s. 145.

nezávislost a teritoriální integritu Číny a Koreje a právo smluvních stran bránit svoje zvláštní zájmy v těchto zemích. Články II. a III. opakovaly zásadu, podle které strany zachovají neutralitu v případě, že druhá země bude bojovat s osamoceným protivníkem, ale že vstoupí do války, pokud by do války s jejím spojencem vstoupila třetí strana. Článek IV. zakazoval v takovém případě uzavřít separátní mír, článek V. stanovil povinnost stran komunikovat spolu. Poslední článek VI. omezoval dobu trvání smlouvy na pět let s jednoletou výpovědní lhůtou. Podmínky námořní spolupráce obou zemí byly obsaženy v dodatkové smlouvě.⁷³⁶ 3. února bylo o smlouvě informováno Německo, 11. února ostatní země. Čínská strana byla nadšena. Princ Čching „*tvář zářící radostí, sdělil japonskému diplomatickému zástupci, že je extrémně potěšen.*“⁷³⁷ Zato francouzská a zejména ruská politika utrhly velkou porážku, třebaže o jejích skutečných dopadech do budoucna nemohla ruská strana vědět.

K přizvání habsburského mocnářství k alianci mezi Japonskem a Spojeným královstvím nedošlo. Význam smlouvy pro Rakousko-Uhersko byl nepřímý. Rusové se dostali do zvláštní a změněné situace. Poměry na Dálném východě se změnily, ruská expanze se náhle stala mnohem nebezpečnějším podnikem. Pokud by se Rusové rozhodli přesto pokračovat v agresivním kursu v Číně a Koreji, museli by se domluvit se svými evropskými konkurenty za podmínek méně výhodných pro Rusko.

Uzavření spojenecké smlouvy mezi Japonskem a Spojeným královstvím bylo hluboce symbolické. Byla to první opravdová spojenecká smlouva mezi asijským národem, řečeno s nadsázkou, od dob, kdy se Evropané doslechli o říši kněze Jana kdesi na východě.⁷³⁸ Narodil od smlouvy mezi Čínou a Ruskem z roku 1896 se naprosto nejednalo

⁷³⁶ Text spojenecké smlouvy viz KAJIMA, c. d., s. 127–129.

⁷³⁷ Tamtéž, s. 127.

⁷³⁸ Říše kněze Jana byla fiktivním křesťanským státním útvarem, o jehož existenci kdesi v Africe byli Evropané přesvědčeni pod vlivem útržkovitých informací o křesťanských státech v Núbii a v Habeši. Ve dvanáctém až třináctém století se však objevila alternativní verze, podle které kněz Jan panuje na východě. Zdrojem této legendy byla existence silné komunity nestoriánských křesťanů mezi kočovnými středoasijskými etniky.

o nástroj k usnadnění evropské expanze do Asie. Naopak, spojenecká smlouva byla namířena především proti expanzi bílého a v zásadě evropského Ruska a výrazně uvolňovala ruce oběma smluvním stranám. Prokázalo se, jak kvalitním národem Japonci jsou. A to přesto, že velké množství britských usedlíků v Japonsku i jinde na Dálném východě, jsoucích pod vlivem rasového učení, se za spojení s Asií hluboce stydělo.

Se Spojeným královstvím souvisel další zapeklitý úkol, který musel Czikann jako doyen řešit, a sice otázka přerozdělení odškodnění za Boxerské povstání. Spojené království, které mělo obdržet 11,5 % z odškodnění, požadovalo v březnu 1902 navýšení této částky nejprve na 13 %, o měsíc a půl později dokonce na 13,5 %.⁷³⁹ Důvodem byl pokles hodnoty mexického dolaru vůči libře šterlinků – v lednu 1902 byl kurs 10,51 mexického dolaru za libru, do konce dubna poklesl na 11,80 dolaru k libře. Gołuchowski navrhl, aby, než se problém vyřeší, bankéři vzali peníze do úschovy.⁷⁴⁰

Jako mluvčí diplomatického sboru Czikann jednal i o osudu Tiencinu. Protože se situace v severní Číně normalizovala, bylo třeba vrátit do čínských rukou tu část Tiencinu, která se nestala kořistí cizinců. 21. června Czikann znovu opustil Peking a plnění jeho povinností se na dobu jeho nepřítomnosti, tedy do 21. května následujícího roku,⁷⁴¹ opět ujal Arthur von Rosthorn.⁷⁴² Hlavním úkolem touto dobou bylo navrácení těch částí Tiencinu, které si nerozebrali cizinci, pod čínskou svrchovanost. Předběžné dohody o Tiencinu mezi čínskými tao-taj a zástupci velmocí

⁷³⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 15. Czikann an Gołuchowski, Peking 30. 4. 1902.

⁷⁴⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Weisungen 1902. Telegramm Nr. 5/356. Gołuchowski an Czikann, Wien 14. 3. 1902.

⁷⁴¹ Czikannův návrat je oznámen v tomto telegramu: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1903, Telegramm Nr. 8306. Baron Czikann, Peking 28. 5. 1903.

⁷⁴² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Telegramm Nr. 8671/-. Czikann, Peking 21. 6. 1902.

bylo dosaženo den před Czikkannovým odjezdem.⁷⁴³ Definitivní dohoda byla uzavřena v červenci⁷⁴⁴ a navrácení čínské části Tiencinu pod čínskou správu bylo provedeno 15. srpna.⁷⁴⁵

Jang Žu, čínský vyslanec v Rusku, Rakousku-Uhersku a jinde od roku 1896, zemřel 17. února 1902 a nahradil jej Chu Wej-te. Rakousko-uhersko-čínské vztahy se opět posunuly na novou úroveň, když 19. května 1902 čínský dvůr rozhodl otevřít samostatné vyslanectví ve Vídni. Jakkoli z toho nebyl přímý užitek, jednalo se o symbolicky významný akt. Čínská strana o tomto svém rozhodnutí informovala Czikkanna 21. května a vyslanec poslal do Vídně hlášení o pět dní později. Prvním vyslancem se stal ministerský ředitel 4.⁷⁴⁶ třídy Wu Te-čang, jinak bývalý tao-taj v Ťiang-su,⁷⁴⁷ který předal své pověřovací listiny císaři Františku Josefovi I. 18. prosince 1902.⁷⁴⁸ Zřizování vyslanectví bylo součástí diplomatické ofenzívy, kterou se dynastie Čching snažila přátelsky naklonit mocnosti a přimět je k ústupkům.⁷⁴⁹ Vyslanec Wu krátce po svém jmenování

⁷⁴³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Telegramm Nr. 7241/13. Baron Czikkann, Peking 20. 6. 1902.

⁷⁴⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Telegramm Nr. 8372/16 (recte 19). Von Rosthorn, Peking 12. 7. 1902.

⁷⁴⁵ O připravovaném navrácení části Tiencinu pod čínskou správu viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Telegramm Nr. 8738/17 (recte 22) Von Rosthorn, Peking 19. 7. 1902, a HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 24. Dr. Arthur von Rosthorn an Gołuchowski, Peking 21. 7. 1902. Předání Tiencinu bylo oznámeno v této zprávě: HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 32. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 19. 8. 1902. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 104 oproti tomu udává, že předání čínské části Tiencinu se zdrželo pro britský a ruský odpor a došlo k němu teprve koncem září 1901. MORSE, c. d., s. 364–365 udává, že k poslednímu sezení mezinárodního výboru došlo za přítomnosti Jüan Š'-kchaje 15. srpna 1902.

⁷⁴⁶ V originále „Ministerial-Director 4. Classe“.

⁷⁴⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 16. Czikkann an Gołuchowski, Peking 26. V. 1902.

⁷⁴⁸ LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 358 na s. 103. Vyslanec dle Rosthornovy zprávy z 16. července cestoval do Evropy ne se svojí manželkou, ale s francouzskou milostnicí; mluvil slušně francouzsky, ale nepůsobil příliš inteligentně; a byl nemajetný, takže by neměl být nepřístupný úplatkům. Je otázka, jestli Dr. Rosthorn považoval poslední zmíněný fakt z rakousko-uherského úhlu pohledu za vadu nebo za výhodu.

⁷⁴⁹ Pekingský dvůr se podobně rozhodl zřídit samostatná vyslanectví i v Itálii a Belgii. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 17. Czikkann an Gołuchowski, Peking 27. V. 1902. Naproti tomu například Německo nemělo čínského vyslance jen pro sebe – vyslanec Cin-čchang, generálporučík Čisté bílé korouhve, byl akreditován zároveň v Německu i Nizozemsku. Zmiňují se o něm i proto, že byl v Rakousku-Uhersku znám. Zamlada studoval v Berlíně a poté sloužil přes rok u c. a k. pěšího pluku č. 84. Viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 6. Berichte 1901. Nr. 33. Czikkann an Gołuchowski. Peking 17. VIII. 1901. Cin-čchang (Tsin-ch'ang) byl znalcem německého prostředí, tlumočil při jednáních o vydání Ťiao-čou i při návštěvě prince Jindřicha Pruského, a do Německa odjel v doprovodu prince Čchüna, jedoucího se omluvit za Kettelerovu vraždu.

přednesl návrh na zmírnění podmínek plateb odškodného za Boxerské povstání, ale Gołuchowski návrh odmítl s tím, že v tomto bodě musí být nejprve dosaženo shody mezi všemi zúčastněnými mocnostmi.⁷⁵⁰ Wu Te-čang pojal zasloužený obdiv vůči vyspělému rakousko-uherskému průmyslu a dával najevo ochotu všestranně podporovat jeho pronikání na čínský trh.⁷⁵¹ Naproti tomu z rakousko-uherské strany přispělo k posílení vztahů zřízení honorárního vicekonzulátu v Jen-taj a zároveň Čchi-fu v lednu 1902. Jeho vedením byl pověřen baron Babó – do té doby zajišťoval ochranu rakousko-uherských zájmů v oblasti britský konzul Brady.⁷⁵² Tím byla síť rakousko-uherského konzulárního zastoupení dobudována.

Třebaže období mezi Boxerským povstáním a normalizací vztahů mezi Čínou a cizinci bylo dosti krátké, bylo v mnoha ohledech klíčové. Císařský dvůr, očištěný o xenofobní elementy, zaujal vůči cizincům jako takovým velkou důvěru, protože si uvědomil skutečnou míru jejich nadřazenosti. Císařovna-vdova zradila boxery, kteří ji podporovali, a nechala potrestat, leckdy posmrtně, hodnostáře, kteří sledovali týž kurs jako ona. Dala si velice záležet na tom, aby se čínskému lidu v provinciích doneslo, jak zavrhl své stoupence, jak pod trestem smrti zakázala politiku, která většině čínského lidu tou dobou musela připadat správná a logická, a že se jí v létě 1900 události zcela vymkly z kontroly. Co hůř, k těmto krokům byla přinucena cizinci. Většina obyvatelstva přestala k dynastii cítit náklonnost i respekt.⁷⁵³ Dynastie byla bezmocná; a k čemu byla bezmocná dynastie?

⁷⁵⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 359 na s. 103–104.

⁷⁵¹ Tamtéž, s. 104.

⁷⁵² Ministerstvo zahraničí informovalo Czikanova o zřízení vicekonzulátu 21. ledna 1902. HHStA, GA Peking 077, Nr. 56/10. Ministerstvo Czikanovi, Wien 21. 1. 1910(sic!). Konzul Brady o dva dny později informoval rakousko-uherské vyslanectví v Pekingu, že předal Babóovi jeho povinnosti. HHStA, GA Peking 077, Miscellaneous No.19. (42-02 Consulat Chefoo). HBM's Consulate Chefoo, 23rd January 1902 an Czikanov, H.I.R.A-H Maj.'s Minister Peking. Mezi Babóovy významné počiny se řadí zakládání vinic v provincii Šan-tung. KAMINSKI, c. d., s. 29.

⁷⁵³ Netýkalo se to úplně všeho obyvatelstva. Jak bylo zmíněno výše, například Feng Jü-siang byl dynastii loajální až do roku 1908.

VI. KAPITOLA

Poslední léta Čchingů

Katastrofy a ponížení z let 1894–1901 znamenaly pro mandžuskou dynastii ve střednědobém ohledu rozsudek smrti. Jen málokdo mohl věřit, že Čchingové mají pod kontrolou dění v říši, natož aby ji vedli správným směrem. Dynastie však stále ještě seděla na trůnu a prosazovala svou politiku. Politika Čchingů v tomto období spočívala ve spolupráci s velmocemi a v realizaci reforem. Dominantní postavy v čínské politice prošly generační i jinou obměnou. Zemřeli místokrálové Li Chung-čang (7. listopadu 1901) a Liou Kun-i (6. října 1902),⁷⁵⁴ generalissimus Žung Lu (11. dubna 1903),⁷⁵⁵ ze staré gardy místokráľů zůstal naživu již jen Čang Č'-tung (zemřel roku 1909). Na popravišti nebo ve vyhnanství skončili protagonisté xenofobní kliky v čele s princem Tuanem. Naopak čistky během Boxerského povstání zlikvidovaly mnoho schopných a progresivních hodnostářů, jmenovitě Sü Ťing-čchenga nebo Čang Jinchuana. Ve vyhnanství nebo v nemilosti zůstávali někdejší protagonisté Sta dní reforem, v principu oddaní dynastii a císaři. Kuang-sü byl stále v domácím vězení a císařovna-vdova si udržela rozhodující moc, byla však již dosti stará. Další vývoj tedy spočíval na bedrech nové generace hodnostářů. Vlivnou postavou zůstal princ Čching, hlava Waj-wu-pu. Po svém návratu z Německa roku 1902 se velkých poct domohl i princ Čchün, jenž se oženil s Žung Luovou dcerou. Nejvýznamnější pozici z Číňanů měl Jüan Š'-kchaj. Byl nejen místokrálem Č'-li, ale také velitelem nejsilnější z čínských armád, Pej-jangské armády. Jejimi veliteli

⁷⁵⁴ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 39. Rosthorn an Goluchowski, 12. 10. 1902.

⁷⁵⁵ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902. Nr. 18. Rosthorn an Goluchowski, Peking 30. 4. 1903.

byli jeho oddaní žáci, kteří mu byli oddáni, což zaručovalo vliv tím nejlepším způsobem. Krom toho byl velice schopný, až všehoschopný, což předvedl během svého života mnohokrát.⁷⁵⁶

Zprvu nebyla situace v Číně příliš napjatá.⁷⁵⁷ Doyen Czikann tak mohl svůj post opustit takřka na rok, aniž by v jeho nepřítomnosti došlo ke krizovému vývoji – Peking opustil 21. června 1902⁷⁵⁸ a 28. května 1903 se vrátil na rakousko-uherské vyslanectví.⁷⁵⁹ Musel řešit jednak problémy spojené se splácením odškodného za Boxerské povstání, jež bylo stále komplikováno kolísáním ceny stříbra vůči zlatu. To vedlo už k výše zmíněné britské snaze o navýšení britského podílu na celkové sumě, což však nepředstavovalo ani systémové, ani definitivní řešení. Belgická vláda 1. října 1903 předložila plán na vyřešení formy splácení náhrady. Czikann o plánu informoval rakousko-uherské ministerstvo zahraničí⁷⁶⁰ a žádal o zmocnění jej podpořit.⁷⁶¹ Obdržel je 6. října.⁷⁶² Výsledkem bylo, že Čína mohla splácet válečnou náhradu ve stříbře ve formě krátkodobých měsíčních plateb.⁷⁶³ Návrhy stran odškodného měly význam pro finančníky, ale skutečně podstatný byl vývoj rusko-japonských vztahů.

⁷⁵⁶ Zpráva Czikannova nástupce, nového rakousko-uherského vyslance v Pekingu Eugena rytíře von Kuczyňského, z prosince 1906 hodnotila Jüan Š²-kchaje následovně: „*Je to také jediný čínský státník, kterému – má-li za daných okolností tento experiment vůbec naději na úspěch – může být svěřeno nezbytné převedení čínského státního organismu na novou dráhu a do nové podoby, aniž by došlo k příliš nebezpečným otřesům.*“ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 35. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 22. 12. 1906.

⁷⁵⁷ Například již počátkem roku 1902 došlo k nepokojům na jihu Číny, vojáci v Kuang-si a v Jün-nanu byli napadeni 10 000 povstalci, misionáři prchali do bezpečí. Waj-wu-pu situaci ohlásilo cizím vyslanectvím i konzulátům včetně rakousko-uherského generálního konzulátu v Šanghaji. Dle souhlasného mínění diplomatů zprávy přeháněly, snad pod vlivem událostí z roku 1900. HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1902, Nr. 10. Czikann an Gołuchowski, Peking 3. 3. 1902.

⁷⁵⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1902, Telegramm Nr. 8671/-. Czikann, Peking 21. 6. 1902.

⁷⁵⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1903, Telegramm Nr. 8306/-. Baron Czikann, Peking 28. 5. 1903.

⁷⁶⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1903, Nr. 28. Czikann an Gołuchowski, Peking 3. 10. 1903.

⁷⁶¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1903, Telegramm Nr. 7066/-. Czikann, Peking 3. 10. 1903.

⁷⁶² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 7. Weisungen 1903, Telegramm in Chiffra Nr. 1654. Gołuchowski an Czikann, Wien 6. 10. 1903.

⁷⁶³ MORSE, c. d., s. 368.

Uzavření britsko-japonské aliance zprvu mělo dostatečný efekt na to, aby Rusko a Japonsko 8. dubna 1902 podepsaly konvenci, na jejímž základě mělo Rusko stáhnout svá vojska z Mandžuska ve třech půlročních etapách do 8. října 1903.⁷⁶⁴ Jako umírňující faktor působila Francie, jejíž politikové naprosto neměli žádný zájem na tom, aby se Rusko příliš angažovalo na Dálném východě. První fáze evakuace ruských vojsk do 8. října 1902 skutečně proběhla podle plánu. Poté však došlo k obratu v ruské politice. Expanzivní klika reprezentovaná Pobědonoscevem, generálem Bezobrazovem, admirály Alexejevem a Abazou nechystala přímo válku, ale spoléhala na to, že ruská síla přiměje Japonce ve všech ohledech ustoupit.⁷⁶⁵ Witte, zastávající umírněný přístup, byl v srpnu 1903 odvolán z postu ministra financí, a ruská vláda, místo aby dodržovala dohodu o evakuaci Mandžuska, přisouvala do oblasti posily.⁷⁶⁶ Generál Kuropatkin, který podnikl roku 1903 inspekční cestu po Dálném východě, Japonce považoval za nebezpečné soupeře, byl však přesvědčen o konečném vítězství.⁷⁶⁷ Ruská vojenská špička měla vesměs důvěru ve vlastní schopnost Japonsko porazit. Na první pohled se mohlo zdát, že Rusko, mající mnohem větší vojenské, průmyslové i lidské zdroje, nemůže prohrát. Důstojníci, kteří považovali Japonsko za příliš silného soupeře, se obvykle nesnažili postavit proti převládajícímu názoru. Po válce s Japonskem vyloženě toužil ruský ministr vnitra Vjačeslav K. Pleve, znepokojený rostoucí nespokojeností v zemi. Roku 1903 Pleve prohlásil: „*Co tato země potřebuje, je krátká vítězná válka.*“ Tento výrok byl teoreticky pravdivý, protože krátká vítězná válka vskutku mohla samoděržaví upevnit, avšak Japonsko neskýtalo šanci na vítěznou, natožpak krátkou válku.

⁷⁶⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 14. Czikann an Gołuchowski, Peking 23. 4. 1902.

⁷⁶⁵ VEBER, c. d., s. 135–136.

⁷⁶⁶ KODET, *Rusko-japonské soupeření*, s. 11–13; MORSE c. d., s. 418–419. K rusko-čínským jednáním o vyklízení Mandžuska též viz HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1903, Nr. 19. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 12. 5. 1903.

⁷⁶⁷ VEBER, c. d., s. 135.

Motivací k ruskému postupu byly zejména strategické ohledy – válečné námořnictvo chtělo získat korejské přístavy. Důležité byly také hospodářské zájmy. Ruské aktivity na Dálném východě byly ve své dosavadní podobě nesmírně nákladné. Roku 1897 ruská vláda v těchto končinách utratila skoro 93 milionů rublů, získala 9,6 milionů. O dva roky později příjmy stouply na 15,8 milionů, ale výdaje na 201 milionů. Pro srovnání, roku 1903 činil ruský státní rozpočet 1296 milionů rublů. Jen Východočínská železnice stála v letech 1897–1902 327,5 milionů rublů.⁷⁶⁸ Ruskové nijak zvlášť neprofitovali z obchodu s Mandžuskem, kde tou dobou žilo zhruba 5 milionů lidí s nízkou kupní silou, vozit zboží po Východočínské železnici se v žádném případě nevyplatilo. Bilanci rozhodně mohla zlepšit další kolonizace Mandžuska a ruských oblastí, intenzivnější využívání mandžuských přírodních zdrojů, stejně jako posílení ruské hospodářské přítomnosti v Koreji.⁷⁶⁹ Ruský postup musel nevyhnutelně vést k vážnému napětí ve vztazích s Japonskem.

Roku 1903 se vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem nalézaly na nejlepší úrovni od Krymské války. Zásahu na tom měla nejen politika velvyslance v Petrohradu, Aloise Lexy barona Aehrenthala, setrvale podporujícího dorozumění s Ruskem. Rusko se rozhodlo zaměřit svoji pozornost na Dálný východ, a k tomu potřebovalo mít v Evropě krytá záda. V únoru 1903 zaslaly obě říše společné memorandum osmanskému sultánovi o makedonské otázce, jež dlouhodobě představovala jeden z nejtěživějších problémů na Balkáně.⁷⁷⁰ Již 3. června 1903 nařídil Gołuchowski Czikanovi, čerstvě se navrátilšímu na svůj post, aby co nejvíce podporoval ruské zájmy na Dálném východě.⁷⁷¹ Na přelomu září a října 1903 car Mikuláš navštívil Františka Josefa I. na jeho loveckém

⁷⁶⁸ Tabulka ruských příjmů a výdajů v oblasti viz MALOZEMOFF, c. d., s. 188.

⁷⁶⁹ Již roku 1897 získal ruský poddaný Briner těžební koncesi v údolí řeky Ja-lu, následně byly s vládní podporou založeny těžební společnosti působící v tomto prostoru a na korejskou hranici se přesunuly ruské jednotky. KODET, *Rusko-japonské soupeření*, s. 11.

⁷⁷⁰ BRIDGE, c. d., s. 258.

⁷⁷¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Weisungen 1904, Nr. 593. Gołuchowski an Czikan, Wien 3. 6. 1903.

zámečku ve štyrském Mürzstegu. Jednání na nejvyšší možné úrovni – přítomni byli i Gołuchowski, jeho ruský protějšek hrabě Lamsdorff a Aehrenthal – skončila 2. října dohodou, jež stvrzovala dorozumění obou velmocí v makedonské otázce a speciálně na reformách v Makedonii.⁷⁷² Po dohodě s Rakouskem-Uherskem Rusko nevidělo důvod, proč s Japonskem dospět ke kompromisu.

Japonská vláda si byla vědoma rizika, které válka s Ruskem představovala. Mandžusko by Japonci byli ochotni oželeť výměnou za ruské uznání japonské nadvlády nad Koreou a dohodu v tomto smyslu navrhovali několikrát. Rusko však mělo na Koreji zájem, třebaže mnohem menší než Japonci, a ruská strana soudila, že Korea v cizích rukou by představovala vážné ohrožení pro ruskou pozici ve východní Asii. Tento zájem spolu s ruskou arogancí a vnitropolitickými faktory vedl k neústupnosti, jež Japonsku nedala jinou možnost než bojovat. Válka byla zahájena překvapivým útokem japonských torpédovek na Port Arthur a Dalnij v noci z 8. na 9. února 1904.⁷⁷³ Jednalo se o jediný konflikt mezi velmocemi, který kdy byl takřka celý vybojován na území neutrálních států, Koreje a zejména Číny. Protože Japonci Koreu na samém počátku války okupovali, Rusové evakuovali své vyslanectví a ochranu ruských zájmů svěřili francouzskému zastupitelství.⁷⁷⁴

I další průběh rusko-japonské války byl velkým překvapením. Japonci obsadili Koreu a počátkem května postoupili do Mandžuska. Následně se vylodili na Liao-tungském poloostrově a oblehli Port

⁷⁷² BRIDGE, c. d., s. 264–266.

⁷⁷³ Hlášení o prvních bojích zaslal Czikan 10. února, třebaže s dílčími nepřesnostmi – hlásil například, že v korejském Čemulpchu (Inčchon) byly zajaty ruské dva dělové čluny – ve skutečnosti byl potopen ruský křižník *Varjag* a dělový člun *Korejec*. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1904, Telegramm Nr. 8829/-. Czikan, Peking 10. 2. 1904.

⁷⁷⁴ John White uvádí, že ruský vyslanec Pavlov odešel 11. února a spravování ruských záležitostí bylo přenecháno rakousko-uherskému vyslanci, Rakousko-Uhersko však v Koreji žádné zastupitelství nikdy nemělo a samo bylo zastupováno Německem. WHITE, John A., *The Diplomacy of the Russo-Japanese War*. Princeton University Press, Princeton 1964, s. 131. Naproti tomu Ian Nish tvrdí, že ruský vyslanec opustil Koreu teprve 12. února a že předal ruský majetek pod francouzskou ochranu. NISH, *The Origins*, str. 216.

Arthur.⁷⁷⁵ Pokusy ruské Dálněvýchodní eskadry o proražení blokády skončily neúspěchem, japonská vojska v Mandžusku svedla sérii velkých vítězných bitev. Japonské armádě v Mandžusku výrazně pomáhali místní bandité – chunchuzové. Rusům se nevyplatilo jejich špatné zacházení s místním obyvatelstvem. Port Arthur kapituloval 2. února 1905, velká pozemní bitva u Mukdenu ve dnech 25. února až 7. března skončila naprostým japonským vítězstvím a jakoukoli nadějí na obrat ve válce zmařilo vítězství japonského loďstva u Cušimy ve dnech 27.–28. května 1905. Spojené státy, se počátkem července uvolily zprostředkovat mír mezi⁷⁷⁶ válčícími stranami, který byl uzavřen v americkém Portsmouthu 5. září 1905. Japonsko zabralo jih Sachalinu, kam ostatně první Japonec vkročil již roku 1613,⁷⁷⁷ dále převzalo Liao-tungský poloostrov a jižní část mandžuských železnic a z jižního Mandžuska si učinilo svou sféru vlivu.⁷⁷⁸ Zápas mezi mocnostmi o Koreu skončil, země se ještě roku 1905 stala japonským protektorátem.⁷⁷⁹

Rakousko-Uhersko nemělo na událostech rusko-japonské války žádný přímý podíl. Působilo pouze zprostředkovaně v tom smyslu, že pasivní existence jeho ozbrojených sil, stejně jako německé armády, vázala na západní ruské hranici velké množství nejkvalitnějších ruských jednotek, které pak chyběly na mandžuském bojišti. Carské Rusko ke své škodě zjevně nespolehalo na dobrou vůli obou středoevropských říší. A to přesto, že 15. října 1904 Vídeň a Petrohrad uzavřely smlouvu, jíž se zavázaly zachovat neutralitu pro případ, že se jedna ze zemí ocitne v nevyprovokované válce se třetí stranou.⁷⁸⁰ Rakousko-Uhersko se

⁷⁷⁵ K obléhání Port Arthuru viz KODET, *Port Arthur 1904*.

⁷⁷⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 56, Rosthorn an Gołuchowski, Peking 31. 12. 1905.

⁷⁷⁷ LENSEN, George Alexander, *The Russian Push Toward Japan. Russo-Japanese Relations, 1697–1875*. Octagon Books, New York 1975, s. 272. Autor přináší v poznámce pod čarou toto tvrzení jakéhosi Rusa Čechova ohledně prvních Japonců na Sachalinu, aniž by je jakkoli popíral.

⁷⁷⁸ MORSE, c. d., s. 432–434.

⁷⁷⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 55. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 16. 12. 1905.

⁷⁸⁰ Text smlouvy viz BRIDGE, c. d., s. 431–432.

v rusko-japonské válce omezilo na úlohu pozorovatele. Krom vojenského atašé z vyslanectví v Tokiu byl na bojiště jako válečný pozorovatel vyslán i nadporučík Erwin von Franz z generálního štábu. Obě rakousko-uherská válečná plavidla, jež se v roce 1904 nalézala v dálnévýchodních vodách, *Aspern* a *Kaiserin Elisabeth*, podnikla plavbu po japonských a čínských přístavech – cílem byla demonstrace síly jako prevence proticizineckých bouří.⁷⁸¹

Reakce různých částí rakousko-uherské veřejnosti na rusko-japonskou válku byla diferencovaná. O vítězství Rusů zprvu nepochyboval nikdo, včetně rakousko-uherských vojenských odborníků, ale příslušníci různých národů vnímali konflikt různě. Rusofilstvím tradičně překypovali zejména Češi, s výjimkou listu *Právo lidu*.⁷⁸² Klerikální *Dělnické noviny*, list křesťanských socialistů, nezapomněly českému čtenáři připomenout, že na straně „ruských bratří“ stojí všechny katolické země jako Francie, Itálie a Španělsko, kdežto Japonce podporují pouze protestantští Anglosasové. Ještě po pádu Port Arthuru tvrdila Národní politika: „*Zachování významu a váhy ruského státu před celým světem ostatním vyžaduje tohoto konečného vítězství ruského, na němž mají přirozený zájem také i všichni ostatní Slované.*“⁷⁸³ Definitivní konec znamenala pro rusofilské nadšení teprve bitva u Cušimy.

Postoj čínského dvora k rusko-japonské válce byl dosti ostražitý. Celkové sympatie Číňanů stály spíše na straně asijské mocnosti. To dokazovala zejména účast chunchuzů v boji proti Rusům, ale i celkově přátelský postoj mandžuského obyvatelstva vůči korektně se chovajícím japonským vojákům. Již v prosinci 1903 kolovaly zvěsti, že Čína chce válku s Ruskem a nabízí Japonsku posily v počtu 28 000 mužů.⁷⁸⁴ Naproti

⁷⁸¹ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 111–112.

⁷⁸² KODET, *Port Arthur 1904*, s. 261.

⁷⁸³ Tamtéž, s. 270. Včetně Poláků? – pozn. J. K.

⁷⁸⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 40. Czikann an Goluchowski, 30. 12. 1903.

tomu Jüan Š'-kchaj v téže době radil v případě války vyhlásit neutralitu.⁷⁸⁵ Ještě 11. února se nový francouzský vyslanec v Pekingy Dubail svěřil svým kolegům s obavami, že Číňané se přidají na japonskou stranu, dojde k útokům na cizince a k útěku dvora jako v roce 1900.⁷⁸⁶ Dvůr však bezprostředně po vypuknutí války, 12. února 1904, nařídil čínským hodnostářům zachovávat přísnou neutralitu,⁷⁸⁷ a následujícího dne o svojí neutralitě ujistil mocnosti. Vzhledem ke všem okolnostem však čínská armáda zahájila vojenské přípravy. Tehdejší velitel rakousko-uherských strážních jednotek v Pekingy, korvetní kapitán von Rodakowski, odhadoval počet čínských vojáků v oblasti počínajících střetů na 50 000, z toho 17 000 disciplinovaných,⁷⁸⁸ jiné odhady pravily, že na hranicích Mandžuska a Č'-li se nalézalo 18 000 čínských vojáků.⁷⁸⁹ Zprávy však nemohly být příliš přesné a mnohdy se pohybovaly v kategorii dohadů, jež však bylo přece třeba pro jistotu hlásit.⁷⁹⁰

Vojenské přípravy znepokojily ruského vyslance v Pekingy Lesara, jenž požadoval jejich ukončení. Hrabě Lamdsorff požadoval, aby vyslanci ostatních mocností v Pekingy tento požadavek podpořili, a hrabě Gołuchowski dne 29. dubna 1904 pověřil Czikanna, aby se k Lesarově žádosti připojil.⁷⁹¹ Výsledkem byla doyenova návštěva na Waj-wu-pu 5. května, kde Czikann varoval čínské diplomaty před porušením neutrality.⁷⁹² O zabezpečování ze strany čínské diplomacie informoval vyslanec ostatních velmocí, a výsledkem těchto snah bylo opětovné

⁷⁸⁵ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 111.

⁷⁸⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 6. Czikann an Gołuchowski, Peking 11. 2. 1904.

⁷⁸⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Telegramm Nr. 8843/-. Baron Czikann, Peking 12. 2. 1904.

⁷⁸⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 15. Czikann an Gołuchowski, Peking 6. 5. 1904.

⁷⁸⁹ MORSE, c. d., s. 428.

⁷⁹⁰ Tak Czikannova zpráva z 12. února 1904 tvrdila, že v Kalganu a severozápadní Č'-li se nalézalo 10 000 čínských vojáků, ale že odhady německého vyslanectví hovoří o třech jízdních eskadronách. Krom toho se říkalo, že 5000 Rusů mělo obsadit Urgu (Ulánbátar) – velice nedůvěryhodné tvrzení, protože za tři dny od začátku války by to Rusové nestihli, sotva by si chtěli znepřátelit Číňany, a pak, každý ruský voják v dosahu by měl logicky směřovat na mandžuské bojiště. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1904, Nr. 7. Czikann an Gołuchowski, Peking 12. 2. 1904.

⁷⁹¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Weisungen 1904, Nr. 6/687. Gołuchowski an Czikann, Wien 29. 4. 1904.

⁷⁹² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 15. Czikann an Gołuchowski, Peking 6. 5. 1904.

čínské ujištění o neutralitě z 14. května 1904.⁷⁹³ Nehledě na to, čínský generál Ma soustředil v létě 1904 své síly v počtu 30 000 mužů na západ od prostoru střetů jako tichou hrozbu Rusům.⁷⁹⁴ Ruská vláda nepovažovala ujišťování pekingského dvora za podstatné, měla silná podezření ohledně čínských záměrů a americkým prostřednictvím si stěžovala na údajné porušení neutrality. Čínský dvůr dne 24. ledna 1905 opětovně ujistil Czíkanna o své přísné neutralitě a požádal, aby rakousko-uherský ministr zahraničí Gołuchowski ujistil Rusy, že jejich podezření jsou nepodložená.⁷⁹⁵ Prostředkování tohoto druhu bylo pro Rakousko-Uhersko z hlediska jeho prestiže v Číně mnohem vděčnější než úloha, již se ujali Američané. Čínská veřejnost z neznámého důvodu doufala, že rusko-japonská válka bude zakončena mírovým kongresem, jenž Mandžusko vrátí pod čínskou správu. Proto byla rozhořčena americkým mírovým prostředkováním, a výsledkem byl bojkot amerického zboží.⁷⁹⁶

Když 21. dubna 1905 zemřel Lesar, jako jeho nástupce na post vyslance v Pekingu připadali dosavadní, Japonci vyhnaný ruský vyslanec v Soulu D. G. Pavlov, „známý jako zástupce bezskrupulózního šovinismu,“ a ředitel Rusko-čínské banky Pokotilov, smířlivý a oblíbený mezi Čiňany.⁷⁹⁷ Ruská vláda nakonec novým vyslancem jmenovala Pokotilova.⁷⁹⁸ Legační rada Dr. Arthur von Rosthorn byl toho názoru, že oficiální rusko-čínské vztahy byly dobré. Dále se Rosthorn domníval, že stranění Japonsku z čínské strany je dočasná záležitost. „*Ostatně jsem pevně přesvědčen, že v okamžiku, kdy mezi Ruskem a Japonskem bude*

⁷⁹³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 16. Czikann an Gołuchowski, Peking 15. 5. 1904. Rakousko-uherské ministerstvo zahraničí přijetí druhé zprávy o neutralitě potvrdilo 20. května. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Weisungen 1904, Nr. 528. Aussenministerium an Ou-Tui-Chang, Budapest 20. 5. 1904.

⁷⁹⁴ EDGERTON, c. d., s. 135.

⁷⁹⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Telegramm Nr. 7931/-. Czikann, Peking 24. 1. 1905.

⁷⁹⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 28. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 7. 7. 1905.

⁷⁹⁷ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 15. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 29. 4. 1905.

⁷⁹⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 28. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 7. 7. 1905.

nastolen mír, se opět oživí historické rozpory mezi Čínou a Japonskem, jež se vyvinou v politický antagonismus, jen co Čína dostatečně zesílí,“ psal v hlášení z července 1905.⁷⁹⁹ Rosthorn nepochyboval o tom, že Čína v budoucnosti skutečně zesílí.

Czikannovo tlumočení čínského ujišťování o neutralitě z ledna 1905 bylo jednou z posledních záležitostí, které Czikann jako doyen diplomatického sboru vyřizoval. Dne 10. února 1905 Czikann opustil Čínu i svůj post vyslance a doyena a ze Šanghaje odplul do vlasti.⁸⁰⁰ Posléze jej čekal post vyslance v Srbsku, jež zastával v letech 1905–1907. Czikannovým nástupcem se stal Eugen rytíř von Kuczyński, někdejší vyslanec v Černé Hoře a Brazílii, jenž do Pekingu dorazil teprve 27. března 1906.⁸⁰¹ Do Kuczynského příjezdu vyslancovy povinnosti vykonával legační rada von Rosthorn. Následujícího roku však Rosthorn Peking opustil, aby se stal vyslancem v Persii, kde působil v letech 1906–1911. V srpnu 1909 se Kuczyński po odjezdu španělského vyslance stal novým doyenem.⁸⁰²

Roku 1905 se naposledy objevila myšlenka na zábor východoasijského území Rakouskem-Uherskem. Nejednalo se o součást oficiální politiky – jejím autorem byl obchodník Alexander Betzhold. Ve svém pamětním spise z března 1905 nazvaném *Quo vadamus* navrhoval cílevědomé usilování o železniční a důlní koncese v provinciích Fu-ťien a Ťiang-si a uvažoval o vytvoření rakousko-uherské sféry vlivu mezi Wen-čou v Če-ťiang-u až po Šan-tou v provincii Kuang-tung. Zvažoval dokonce možnost, že by Japonsko postoupilo Rakousku-Uhersku Tchaj-wan. Dle chimérických Betzholdových představ by ostrovem měli být uspokojeni Maďaři v případě, že by Uhry vyhlásily nezávislost na

⁷⁹⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 28. Rosthorn an Goluchowski, Peking 7. 7. 1905.

⁸⁰⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Telegramm Nr. 7771/-. Czikann, Shanghai 10. 2. 1905.

⁸⁰¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Telegramm Nr. 6686. Von Kuczyński, Peking 27. 3. 1906.

⁸⁰² LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 140–141.

Vídni.⁸⁰³ Představa, že by se Japonsko zřeklo Tchaj-wanu, je dokonale absurdní, a to i v situaci, kdy válčilo s Ruskem a velice naléhavě potřebovalo peníze. Stejně tak nerealistická byla domněnka, že by se podařilo vytvořit sféru vlivu ve zmíněné oblasti.

Význam rusko-japonské války nelze podcenit. Představovala velký psychologický šok a mezník vývoje na Dálném východě. Primárně nikoli pro obyvatele v mimoevropských oblastech, jak je mnohými historiky uváděno. K povstáním afrických a asijských národů docházelo dávno před lety 1904–1905. Indičtí sipáhijové, mahdisté v Súdánu, vojska Urábího Paši a v neposlední řadě právě čínští boxeři – ti všichni, třebaže měli dostatečné povědomí o západní síle, byli přesvědčeni o možnosti dosáhnout porážky světovládných bílých mocností. Ani západní státy nepotřebovaly bitvu u Cušimy k tomu, aby se obávaly „hord z východu“ – důkazem budiž dřívější vznik teze o „žlutém nebezpečí“. Avšak obavy jsou jedna věc, a nezpochybnitelný fakt porážky obrovské křesťanské říše teoreticky daleko slabším Japonskem byla věc druhá. Jasně se prokázalo, nakolik moudrá byla japonská reformní politika éry Meidži. Uvědomily si to nejširší čínské vrstvy i elity, prestiž Japonska v celé Asii nesmírně vzrostla.

Také čínský dvůr musel provést celou řadu reforem, a realizoval je už dlouho před rusko-japonskou válkou. Již dekret ze dne 2. února 1902 rušil zákaz smíšených sňatků mezi Mandžuy a Číňany. Zákaz měl původně udržet rasovou „čistotu“ vládnoucího etnika, a to přesto, že Mandžuoové byli západními pozorovateli považováni oproti Číňanům za méně schopné. To se v dobách před zrušením zkouškového systému odráželo například i v nadřování mandžuským kandidátům, aby měli srovnatelné hodnocení jako Chanové.⁸⁰⁴ Teoreticky se nejednalo

⁸⁰³ Tamtéž, s. 66–68.

⁸⁰⁴ Je otázkou, do jaké míry se jednalo o výsledek rozdílných dědičných kvalit – mandžuská populace byla zhruba stokrát méně početná, ale podíl Mandžů (a Mongolů) v úřadech se měl zhruba rovnat

o významný akt, ale byl to důkaz odhodlání mandžuské dynastie přizpůsobit se změněným poměrům po Boxerském povstání. Zároveň byl dalším dekretem zrušen zákaz, který příslušníkům císařského rodu a Mandžům bránil v cestování do ciziny, a naopak bylo rozhodnuto vybrat vhodné Mandžuy ve věku 15–25 let, kteří by v cizině studovali.⁸⁰⁵

Nevyhovujícím se ukázal být tradiční zkouškový systém, stejně tak tradiční vzdělávací metody. Zkoušky do státní správy byly v rozsáhlých oblastech severní Číny dočasně na dobu pěti let zrušeny už po Boxerském povstání, a to tam, kde docházelo k boxerským excesům. Roku 1905 byl zkouškový systém v Číně po víc jak tisíci letech svého fungování zrušen úplně. Čínští studenti byli již dříve vysíláni do zámoří, zejména do Spojených států, hlavním útočištěm pro čínské studenty se však stalo Japonsko, země kulturně mnohem bližší. Původní předpoklad čínského dvora byl takový, že čínští studenti se seznámí s moderními myšlenkami již uzpůsobenými východoasijské mentalitě, a tudíž se vystříhají politického radikalismu. Tento předpoklad byl mylný. V Japonsku například pobýval Sunjatsen, který mezi čínskými studenty šířil revoluční propagandu. Ještě předtím, na počátku osmdesátých let 19. století, tam studovali mladí Korejci, kteří posléze iniciovali spiknutí proti panující dvorské klíse. Když Japonsko na přání čínského dvora umožnilo čínským kadetům sloužit v japonské armádě, byl mezi nimi Čankajšek a mnoho dalších, kteří se připojili k protimandžuskému hnutí.⁸⁰⁶ Kromě toho v samotné Číně působil nespočet cizích poradců a učitelů, od misionářů přes altruisty až po japonské poradce.

Mandžuská dynastie byla okolnostmi dotlačena také k reformám státního aparátu. Roku 1906 byla vyslána pětičlenná komise, aby v evropských zemích, v Japonsku a ve Spojených státech studovala zdroje

podílu čínskému, takže i jen trochu nadprůměrně nadaný Mandžu měl šanci zastávat post, jaký by srovnatelně kvalitní Chan nikdy nedokázal získat.

⁸⁰⁵ MORSE, c. d., s. 411; HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1902, Nr. 6. Czikann an Gołuchowski, Peking 5. 2. 1902.

⁸⁰⁶ FURUYA, c. d., s. 11–19.

jejich národní síly – za Japonskem měli Číňané v tomto ohledu zpoždění více než třiceti let.⁸⁰⁷ Jejich návštěva Rakouska-Uherska trvala jen krátce, pouhý týden v březnu 1906, ale mise i jinak dost pospíchala, během necelého roku navštívila celkem čtrnáct zemí.⁸⁰⁸ Pod dojmem jejich informací se císařský dvůr odhodlal k zapojení lidu do rozhodovacího procesu. Dekret z 18. února 1907 pravil: „*Cizí státy nabývají na moci a bohatství tím, že svým národům poskytují ústavu s volebním právem. Tím jsou zájmy suveréna a jeho lidu vzájemně propojeny, a co ovlivní jednoho, ovlivní i druhého. Je nezbytné, abychom se my v Číně po pečlivém zvážení připravili napodobit tento konstituční typ vlády, a, zatímco ponecháme svrchovanou moc v rukou Trůnu, svěříme lidem samotným jejich vlastních záležitostí skrze jejich volené zástupce.*“⁸⁰⁹ Rakousko-Uhersko a Německo byly považovány za vhodnou inspiraci pro tvorbu čínské ústavnosti.⁸¹⁰ I soudobí anglosaští pozorovatelé byli nuceni uznat, že nejvhodnější inspirací pro čínské poměry bude Německo, Rakousko-Uhersko a případně i ruská Duma, spíše než anglosaské modely.⁸¹¹ Italským zřízením se Číňané nijak nehodlali inspirovat, stejně

⁸⁰⁷ Analogická japonská mise pod vedením předního státníka Iwakury Tomomiho cestovala po světě v letech 1871–1873.

⁸⁰⁸ Mise odplula z Číny koncem prosince 1905, vrátila se na podzim 1906. Zprávu o návratu mise a o císařském ediktu slibujícím zavedení reformy přinesla Kuczyňského zpráva z 11. října. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 22. Kuczyňski an Gołuchowski, Peking 11. 10. 1906.

⁸⁰⁹ Cit. in: LLOYD JONES, Chester, *Republican Government in China*. In: Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 39, China: Social and Economic Conditions (Jan., 1912), s. 26–27.

⁸¹⁰ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 122.

⁸¹¹ „Zdá se, že ať už čínské parlamentní instituce nabudou jakoukoli podobu, budou se svojí formou více blížit konzervativnějším evropským federativním modelům než institucím Spojených států. Německo a Rakousko, snad i Rusko, se zdají být zeměmi, jejichž zkušenosti nabídnou instituce nejnáze přizpůsobitelné čínským poměrům. Ústavě první zmíněné země se od čínských učenců dostalo štědré chvály. Preference, Číňany již předvedené [psáno v lednu 1912 – J. K.] v reformách jak na provinční, tak i městské úrovni, naznačují popularitu principu nepřímé volby, jehož příklady se nalézají v pruském a rakouském volebním zákonodárství. Metoda výběru ústředního parlamentu [míněny jsou patrně delegace – J. K.] v Rakousku-Uhersku pomocí kooptace jistého množství členů nižších parlamentů je vhodný prostředek, jehož pomocí je zajištěn celorošský sbor bez celostátní organizace voličstva s jeho doprovodnými náklady a bez nevýhody spočívající v prosazování uniformity tam, kde je nezbytná různorodost. (...) Mnoho čínských učenců naléhalo na přijetí systému zastoupení zájmů, jaký byl použit v Rusku a Rakousku-Uhersku. Duchovní zájmy, obchodní komory, zástupci velkostatků, měst, universit a vesnických občin dostali v praxi těchto zemí ze zákona podíl na kontrole vlády. (...) Shrnuto, Čína pravděpodobně sezná, že zkušenosti východoevropských [sic!] zemí naznačují, co se dá podniknout na Dálném východě. Pro to je mnoho důvodů; ve východoevropských [sic!] zemích:
1) Federativní vztahy jsou dobře propracovány.

jako zřízením Španělska, Belgie, Řecka nebo Rumunska. Důvod byl ten, že ústavní pořádek ve všech těchto zemích byl založen na revolucích nebo národních hnutích zdola, přesně takových, jakých se dynastie Čching právem obávala.⁸¹²

Itálie sama se počátkem roku 1905 dílčím způsobem chopila iniciativy v politickém vývoji v Číně a přišla s návrhem na evakuaci zbývajících cizích sil, jež od roku 1900 držely strategické pozice v provincii Č'-li. Italové v březnu 1905 skutečně své síly z Tiencinu a Chuang-cchunu stáhli.⁸¹³ Německý vyslanec Mumm von Schwarzenstein byl původně proti, ale koncem září sám navrhl stažení jednotek z Č'-li.⁸¹⁴ Myšlenka evakuace sotva vycházela z aktuální situace. V prosinci 1905 musel být křižník *Franz Joseph I.* narychlo povolán z Nagasaki do Šanghaje, kde vypukly proticizinecké nepokoje.⁸¹⁵ a ve městě se vylodil oddíl námořníků k ochraně generálního konzulátu. I přes neklid v Číně se 1. ledna 1906 rozhodli stáhnout svá vojska z Č'-li Francouzi,⁸¹⁶ záhy se však jejich vyslanec přidal k německému a britskému kolegovi, kteří chtěli ponechat v Tiencinu po dvou rotách ze stráží vyslanectví.⁸¹⁷ Rosthorn nebyl myšlenkou evakuace nadšený, i Pokotilov byl proti, sir Ernest Satow nadneseně pronesl, že cizinci mají stejně málo důvodů spoléhat se na dobrou vůli čínské vlády jako v roce

2) *Je zachován velký stupeň místní autonomie.*

3) *Místní zvyky a preference jsou respektovány.*

4) *Míra bohatství je zohledněna v podílu na zastoupení.*

5) *Lidový prvek je připuštěn k podílu na vládě – pravda, vzdáleně, ale snad natolik, nakolik to s ohledem na čínské poměry je považováno za bezpečné.*

6) *Toto všechno je v platnosti, zatímco si ústřední správa ponechává vůdčí pozici.*“

Tato analýza byla zveřejněna až po vypuknutí čínské revoluce, v lednu 1912, ale na její relevantnosti pro předchozí období to nic nemění. LLOYD JONES, c. d., s. 37–38.

⁸¹² LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 122.

⁸¹³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 8. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 14. 3. 1905.

⁸¹⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 52. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 30. 9. 1905. Georg Lehner udává, že návrh byl učiněn až v listopadu a zpráva č. 52 byla odeslána teprve 30. listopadu. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 116. Ministr zahraničí Gołuchowski však zpravil Rosthorna o tom, že vzal německý návrh stran stažení vojsk na vědomí, již 4. listopadu. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Weisungen 1905, Nr. 24/1784. Gołuchowski an Rosthorn, Wien 4. 11. 1905.

⁸¹⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Telegramm Nr. 6978/-. Rosthorn, Peking 18. 12. 1905.

⁸¹⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Telegramm Nr. 6464/-. Rosthorn, Peking 1. 1. 1906.

⁸¹⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Telegramm Nr. 6038/-. Rosthorn, Peking 3. 1. 1906.

1900. Pro byl jen americký vyslanec Rockhill.⁸¹⁸ Nový velitel legačních stráží v Pekingu, fregatní kapitán Karl von Pflügl, považoval 16 července 1906 za nutné navrhnout velitelům ostatních strážních sborů, aby společně vypracovali nové plány obrany diplomatické čtvrti.⁸¹⁹ 28. července 1906 musel vyslanec Kuczyński povolat novou staniční loď, křižník *Panther*, opět do Šanghaje.⁸²⁰ V říjnu 1906 se Rusové rozhodli stáhnout své síly z čínského území, dle rakousko-uherského vyslance kvůli nedostatku peněz a nízké morálce jednotek.⁸²¹

Cizinci v Číně byli v relativním bezpečí, zato mandžuská dynastie musela čelit znásobeným nebezpečím. Čínskou suverenitu i nadále ohrožovaly některé velmoci, zejména Rusko a Japonsko. Tajné společnosti stále představovaly nezanedbatelnou hrozbu – tisícileté vzorce chování se nemohly změnit ze dne na den. Krom toho čínský dvůr nyní musel čelit i dalšímu vážnému nepříteli. Republikánská ideologie, ztělesňovaná Sunjatsenem, nabývala na síle. Zatímco před rokem 1900 republikáni představovali izolované skupinky s nevelkým vlivem, po krachu Boxerského povstání počet jejich přívrženců značně stoupl. Nejsilnější základnou republikánského hnutí zůstaly komunity zámořských Číňanů, jež podporovaly protimandžuský odboj finančně i výcvikem dobrovolníků. Ale i v samotné Číně stále širší okruh nespokojenců s poměry přestal požadovat pouhou reformu monarchického systému a přijal republikánské ideje, i pod vlivem nahrazení tradičního vzdělávání a zkouškového systému.⁸²² Sunjatsenovi následovníci se

⁸¹⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 8. Rosthorn an Gołuchowski, Peking 10. 3. 1906.

⁸¹⁹ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 122. O nových plánech obrany diplomatické čtvrti informoval Kuczyński počátkem roku 1907. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1907, Nr. 5. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 31. 1. 1907.

⁸²⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 16. Kuczyński an Gołuchowski, Peking 28. 6. 1906.

⁸²¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 25. Kuczyński an Gołuchowski, Peking 23. 10. 1906. Výjimku představovala ostraha Východočínské železnice.

⁸²² „Vláda se tak připravila o ideologicky zpracovanou společenskou vrstvu, již její konfuciánská ideologie vedla k povinnosti vůči státu a společnosti. Nové školy se nestaly místem, kde by byli vychováváni učenci loajální státu i dynastii, právě naopak se staly semeništěm revolucionářů. Mnoho ze studentů za finanční podpory státu studovalo v Japonsku, kde opět byli ovlivněni protimandžuským

rekrutovali pochopitelně především mezi mladou generací. Kuczyńského zpráva z března 1907 hodnotila nebezpečí, jež hrozilo mandžuské dynastii. Krom toho, že mladá generace se odcizovala dynastii i starému světu, varoval vyslanec výslovně i před „*intelektuálním proletariátem*.“⁸²³ O čtyři měsíce později musel rakousko-uherský vyslanec hlásit, že antidynastické síly dne 6. července 1907 zavraždily guvernéra provincie An-chuej, En-minga.⁸²⁴ Vypočítávat všechny atentáty, ať už úspěšné či nikoli, nemá smysl. Postačí připomenout skon císaře Kuang-süho a císařovny-vdovy.

Již na kolektivních audiencích dam a diplomatického sboru z 6. a 7. října 1905 Rosthorn zpozoroval, že Cch'-si vypadá mnohem hůř než v předchozích letech, jednu polovinu tváře měla svěřenou jako po lehké mrtvici a sotva mohla chodit.⁸²⁵ Zprávy o nemoci císařovny-vdovy se opakovaly i v následujících letech. Dne 15. listopadu 1908 Cch'-si zemřela ve věku sedmdesáti čtyř roků a po sedmačtyřiceti letech vlády nad Čínou. Císař Kuang-sü zesnul den před ní z důvodu špatného zdraví.⁸²⁶ Tak alespoň zněla oficiální verze. Ve skutečnosti je možné, že Cch'-si nechala císaře zavraždit, když vycítila, že se blíží její konec, nebo naopak, že bezmocného císaře zavraždili dvorští a vojenští hodnostáři, kteří se obávali Kuang-süho odplaty za deset let věznění a další ústrky – spekuluje se o podílu eunucha Li Lien-jinga nebo Jüan Š'-kchaje. Jisté je, že Kuang-sü a Cch'-si zemřeli těsně po sobě. Novým císařem se stal syn Kuang-süho bratra prince Čchüna a dcery zesnulého generalissima Žung Lua, teprve tříletý Pchu-i. Éra jeho panování nesla jméno „Süan-tchung“, takže by bylo vhodné označovat jej tímto jménem, ale všeobecně je znám

smýšlením a radikálními náladami.“ SATRAPA, Filip, *Mezi tradicí, reformou a revolucí. Čína na sklonku císařské éry*. In: Historický obzor, ročník 15/2004, č. 11/12, s. 266.

⁸²³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1907, Nr. 9. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 29. 3. 1907.

⁸²⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1907, Nr. 24. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 15. 7. 1907.

⁸²⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1905, Nr. 42. Rosthorn an Goluchowski, Peking 14. 10. 1905.

⁸²⁶ MORSE, c. d., s. 441–442.

prostě jako Pchu-i. Princ Čchün se stal regentem a pokračoval v reformní politice.

Smrt císařovny-vdovy a císaře Kuang-süho měla závažné důsledky na vnitřní politiku. Pchu-i samozřejmě nemohl vládnout. Jüan Š'-kchaj se definitivně zbavil smrtelné hrozby v podobě císařovy pomsty. Fakt, že Jüan císaře v závěru Sta dní reforem zradil, však byl široce znám, a mnozí lidé jej považovali za naprosto neetický. Jüanovy skutky ze září 1898 byly pro novou vládnoucí dvorskou kliku vhodnou záminkou k jeho odstranění, vydávanému za akt – arcíže opožděné – loajality vůči zvěčnělému císaři.⁸²⁷ Krom toho princ Čchün chtěl pomstít svého bratra. Za Jüana se ovšem přimlouvali Čang Č'-tung⁸²⁸ i britští a američtí diplomaté.⁸²⁹ Jüan se nejprve pro jistotu odebral na půdu cizích koncesí v Tiencinu, a poté, co byl ubezpečen o tom, že se mu nic nestane, se uchýlil do ústraní a nedělal nic, aby svému sesazení zabránil pomocí svých vojsk.⁸³⁰ Oficiální záminkou jeho odchodu bylo onemocnění nohou. Pej-jangskou armádu pevně kontrolovali jeho žáci a stoupenci, v následujících letech označovaní jako Pej-jangská klika. Ta byla velice soudržná a její členové se navzájem respektovali i o dvacet let později, když bojovali proti sobě.⁸³¹ V roce 1909, kdy bylo jejich postavení mnohem méně pevné, měli tím spíše důvody nedopustit, aby se jejich vůdci, třebaš formálně upadnuvšímu v nemilost, nestala žádná skutečná křivda. Jüan byl se svými věrnými v pravidelném kontaktu, ale do provádění reforem nemohl mluvit.

⁸²⁷ Jüanovo odvolání bylo oznámeno v telegramu z 2. ledna a blíže rozebráno ve zprávě z následujícího dne. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Telegramm Nr. 6107. Storck, Peking 2. 1. 1909; HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Nr. 1. Storck an Aehrenthal, Peking 3. 1. 1909. Reakce cizích diplomatů byla analyzována v následující zprávě. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Nr. 2. Storck an Aehrenthal, Peking 4. 1. 1909.

⁸²⁸ FURUYA, c. d., pozn. 1 na s. 21.

⁸²⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 46-B. Storck an Aehrethal, Peking 29. 10. 1911.

⁸³⁰ MORSE, c. d., s. 442.

⁸³¹ Tak roku 1924, kdy se maršál Čang Cuo-lin, hlava Feng-ťienské kliky rozhodl napadnout kliku Č'-li (obě kliky byly odnoží Pej-jangské kliky), odjel svým vlakem do Pekingu, aby o svém rozhodnutí osobně informoval maršála Wu Pchej-fua, hlavu kliky Č'-li. Následně se vrátil do Mandžuska, aniž by byl jakkoli omezován.

O vytvoření zastupitelských orgánů bylo rozhodnuto již za života císařovny-vdovy, dekretem z 18. února 1907. První pokusné městské zastupitelstvo bylo vytvořeno již v létě 1907 pod Juan Š'-kchajovým patronátem v Tiencinu.⁸³² Voleb se směla účastnit jen úzká vrstva majetného obyvatelstva, kandidáti museli patřit k elitě vzdělců. Vyvrálost tiencinského obyvatelstva dvůr uspokojovala, takže edikt z 1 září 1907 přislíbil do budoucna zavedení konstituční vlády a dvoukomorového parlamentu. Po důkladném zvážení bylo rozhodnuto, že parlament bude zaveden roku 1917.⁸³³ Princ-regent, který zdědil úkol reformu uskutečnit, se však musel přizpůsobit rychle se měnícím poměrům a vyjít vstříc netrpělivosti lidu. Na jaře 1909 se uskutečnily první volby do provinčních sněmů, 3. října 1910 princ Čchun slavnostně zahájil první zasedání Národního shromáždění, zčásti složeného z osob jmenovaných dvorem a zčásti ze zástupců provinčních sněmů. Provinční sněmy začaly tvrdě bojovat o vliv s guvernéry a místokráli. *„Rozpory tohoto druhu byly předneseny centrální vládě, jež údajně jednostranně poskytla svoji morální podporu místním zákonodárným sborům proti guvernéřům.“*⁸³⁴ Jednou z možných příčin takového přístupu mohla být snaha uspokojit lid, další možností je, že dvůr se snažil omezit moc guvernéřů, kteří se od povstání tchajpingů stali příliš nezávislími na Pekingu. Výsledné zmatky však ničemu nepomohly, i když činnost zastupitelských sborů jinak napomáhala rozvoji měst a krajů.

Bylo nutno reformovat též výkonnou moc. Tradičních čínských Šest ministerstev, k nimž roku 1901 přibýlo Waj-wu-pu, mělo tisíciletou tradici, nesrovnatelnou s tradicí jakéhokoli svého protějšku na Západě. Přesto již nevyhovovala. Již roku 1903 bylo zřízeno ministerstvo obchodu, který představoval v konfuciánském vidění světa nepodstatnou

⁸³² LLOYD JONES, c. d., s. 26–28.

⁸³³ Tamtéž, s. 29.

⁸³⁴ Tamtéž, s. 30.

záležitost.⁸³⁵ Postupně vznikala další ministerstva, 8. května 1911 se poprvé sešla nová vláda. Měla třináct ministrů pod vedením ministerského předsedy, jímž byl princ Čching. Z třinácti ministrů bylo osm Mandžůů, jeden Mongol Složení vlády odpovídalo sanze prince-regenta udržet mandžuskou dominanci.⁸³⁶ Proto se reformy netýkaly Osmi praporů, jejichž součástí bylo všechno mandžuské obyvatelstvo. Princ Čchün navíc nadržoval nejen Mandžůům, ale konkrétně i členům svého klanu. Tak nejenže rozhořčil čínské obyvatelstvo, ale navíc si zneprátelil i Mandžuy z ostatních klanů.⁸³⁷

Rakousko-uherská námořní přítomnost ve východoasijských vodách touto dobou byla mnohem silnější než předtím, tj. stále tam byla přítomna alespoň jedna loď a občas jich tam působilo i víc najednou. V letech 1902–1903 působil jako staniční loď moderní pancéřový křižník *Kaiser Karl VI*. V letech 1903–1904 se na Dálném východě nalézal již zmíněný křižník *Aspern*, vystřídáný lodí *Kaiserin Elisabeth*, jež působila jako staniční loď v letech 1904–1905 a 1908–1910. Mezi další lodě se řadily starší křižníky *Kaiser Franz Joseph I*. (1905–1908; 1910–1912), *Leopard* (1907–1909) a *Panther* (1909–1910). Zprávy vyslanectví v Pekingu se o rakousko-uherských válečných lodích zmiňovaly při různých příležitostech. Vyslanci vysílali lodi do míst, kde vypukly nepokoje, nechávali se námořníky doprovázet při audiencích u čínského dvora.⁸³⁸ Rakousko-uhersští poddaní se v Číně uměli ve svém volném čase dobře bavit. Velitel strážní jednotky v Tiencinu poručík řadové lodi *Accursi* se zavděčil čínskému, hazardu vždy chtivému, obyvatelstvu tím,

⁸³⁵ O jeho zřízení informovaly Czikanovy zprávy. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1903, Nr. 25. Czikan an Gołuchowski, Peking 8. 9. 1903; HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1903, Nr. 27. Czikan an Gołuchowski, Peking 26. 9. 1903.

⁸³⁶ HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 3.

⁸³⁷ SATRAPA, c. d., s. 267–268.

⁸³⁸ Tak 5. dubna 1906 se Kuczyński nechal na audienci u dvora doprovázet důstojníky a námořníky z lodi *Kaiser Franz Joseph I*. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 8, Berichte 1906, Nr. 10. Kuczyński an Gołuchowski, 23. 4. 1906. Na návštěvu Pekingu se v květnu 1909 vydali důstojníci a posádka lodi *Leopard*. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 9, Berichte 1909, Nr. 10–B. Storck an Aehrenthal, Peking 19. 5. 1909.

že zřídil lotynku, a dle svého kolegy Bogumila Nowotného⁸³⁹ žil „*ve svém, čínsky zařízeném ja-menu (čínské úřední budově) jako pravý mandarín.*“ Krom toho si pořídil čínskou milostnici. Eugen Wilfahrt, úředník Rusko-čínské banky, si pořídil milostnice rovnou dvě.⁸⁴⁰

I v tomto období se rakousko-uherská politika na Dálném východě omezovala na pozici pozorovatele – důkazem budiž, že vyslanec Kuczyński mohl roku 1908 dočasně opustit své působiště a nechat se zastupovat rytířem von Storckem, aniž by to způsobilo zvláštní obtíže. Japonsko přestalo být nepřítelem Ruska a naopak se s ním začalo sbližovat. To samé platilo o francouzsko-japonských vztazích, a to již před bosenskou krizí. V červnu 1907 byla podepsána francouzsko-japonská dohoda, jíž obě mocnosti uznávaly své sféry vlivu, a co bylo důležitější, v červenci 1907 byla uzavřena rusko-japonská dohoda, tzv. první dohoda Motono-Izvolskij. Obě strany uznávaly hranice svých sfér vliv v Mandžusku, Rusko dalo Japonsku volnou ruku v Koreji, Japonsko uznalo zvláštní zájmy Ruska ve Vnějších Mongolsku. Již v květnu 1908 Storck hlásil, že ruská aktivita v Mongolsku výrazně stoupla,⁸⁴¹ a záhy si musel stěžovat na ruském vyslanectví na omezování pro rakousko-uherské poddané ze strany ruských úřadů v ruské sféře vlivu.⁸⁴²

V letech 1908–1909 v Evropě probíhala Bosenská krize, jež málem uvrhla velmoci do války. Během ní došlo k fatálnímu odcizení mezi Vídní a Petrohradem.⁸⁴³ Pro rakousko-uherské zájmy by bylo navýsost příhodné, aby Rusko, potažmo jeho spojenec Francie, měly na Dálném východě co největší problémy. Z tohoto úhlu pohledu se tedy situace stěží dala označit za uspokojivou. V červenci 1910 byla uzavřena druhá rusko-japonská

⁸³⁹ Velitel strážní jednotky v Peking. Gerd Kaminski udává, že tomu tak bylo v letech 1903–1905. KAMINSKI, c. d., s. 19. Naproti tomu Czikanova zpráva z 6. května 1904 tvrdí, že tehdejší velitel se jmenoval Rodakowski. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7. Berichte 1904, Nr. 15. Czikan an Gołuchowski, Peking 6. 5. 1904.

⁸⁴⁰ KAMINSKI, c. d., s. 19.

⁸⁴¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 9, Berichte 1908, Nr. 12 A. Storck an Aehrenthal, Peking 28. 5. 1908.

⁸⁴² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 9, Berichte 1908, Nr. 23 B. Storck an Aehrenthal, Peking 8. 9. 1908.

⁸⁴³ BRIDGE, c. d., s. 310–321.

dohoda, tentokrát si obě mocnosti přislíbily vzájemnou pomoc proti agresi třetí strany.

Vztahy Číny s Ruskem⁸⁴⁴ i s Japonskem⁸⁴⁵ se zhoršovaly. Japonci sice vyšli roku 1909 Číně nečekaně vstříc v tom ohledu, že jí přenechali sporné území na čínsko-korejské hranici na horním toku hraniční řeky Tumen.⁸⁴⁶ Avšak v červenci 1909 vedl Kuczyński s prezidentem Waj-wu-pu Liang Tun-jenem rozhovor, ve kterém Liang zvažoval možnost spolupráce s Německem proti Japonsku. Když zjistil, že to je nepravděpodobné, dotázal se na možnost, zda by Rakousko-Uhersko samo nemohlo působit na japonskou vládu. Kuczyński jej musel zklamat i v tomto ohledu.⁸⁴⁷ Naděje čínské vlády na dorozumění s Německem trvala i nadále. Ještě 11. května 1911 informoval Storck o čínských obavách z Ruska a Japonska a o možné spolupráci mezi Čínou a Německem, jež tak hodlalo podporovat své obchodní zájmy v zemi.⁸⁴⁸

Rakousko-uherské velvyslanectví v Petrohradu sotva mohlo výrazněji ovlivňovat dění na Dálném východě. V prosinci 1909 však bylo nuceno hlásit, že petrohradské noviny šíří alarmující zprávy s odvoláním na rakousko-uherské diplomatické zdroje. Berlínský korespondent listu *Russkoje Slovo* měl údajně vést rozhovor s nově jmenovaným rakousko-uherským konzulem v Charbinu, který jej informoval, že Japonci si přejí novou válku s Ruskem, rozšíření japonského území až po Bajkal, že tokijský tisk štvě do války, apod. Tato historka byla absurdní – Rakousko-Uhersko konzula v Charbinu vůbec nemělo. Velvyslanectví zprávu samozřejmě dementovalo.⁸⁴⁹

⁸⁴⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Nr. 32 B. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 22. 7. 1908.

⁸⁴⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1909, Nr. 27 B. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 6. 6. 1908.

⁸⁴⁶ SCHMID, Andre, *Korea between Empires, 1895–1919*. Columbia University Press, New York 2002, s. 215.

⁸⁴⁷ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 137–138.

⁸⁴⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 25 A–C. Storck an Aehrenthal, Peking 21. 5. 1911.

⁸⁴⁹ HHStA, PA XXIX, Russland, Kt. 133, Berichte 1908, Telegramm Nr. 7390/220. Von Szilassy, Petersburg 13. 12. 1909.

Přestože Rakousko-Uhersko bylo v některých ohledech na špici světové vědy, ani touto dobou nemělo mnoho odborníků na Dálný východ, vyjma těch, kteří ve východoasijském prostoru přímo působili.⁸⁵⁰ Tak se stalo, že když se roku 1909 Erwin von Zach vrátil do Vídně, aby jako disertační práci obhájil svoje čtyřsvazkové dílo „*Lexicographische Beiträge*“, nebyl k dispozici žádný sinolog, a oponentura tak připadla sanskrtistovi a semitologovi. Dodejme jen, že disertace byla úspěšně obhájena.⁸⁵¹ Jen chabou útěchou mohlo být, že i v sousedním Německu, jehož věda se těšila ještě větší prestiži, byla první katedra sinologie zřízena teprve roku 1919 v Hamburku.⁸⁵²

Také počet rakousko-uherských poddaných v Číně roku 1910 byl stále malý. Podle hlášení generálního konzulátu v Šanghaji se v zemi nalézalo 385 Rakušanů a 26 lidí původem ze Zalitavska, působilo tam 26 rakouských a 3 uherské firmy.⁸⁵³ Rakousko-Uhersko se tak ocitlo na devátém místě podle počtu svých státních příslušníků i firem, těsně za Nizozemskem. Jen v Šanghaji pobývalo 102 rakousko-uherských poddaných.⁸⁵⁴ Pro srovnání, roku 1897 žilo jen v samotné v Káhiře 7115 císařových poddaných.⁸⁵⁵ Rakousko-uherský obchod s asijskými zeměmi však čile vzkvétal. Jen podíl samotného Dálného východu na terstském obchodu do roku 1913 stoupl na šestinu.⁸⁵⁶ Počet i tonáž rakousko-uherských lodí plujících do Číny stoupaly (data pro léta 1900–1906 a 1909–1911 uvádí Tabulka č. 1 v sekci Příloha 4).

⁸⁵⁰ Mezi výjimky patřil například již zmíněný Ferdinand Blumentritt.

⁸⁵¹ <http://www.umass.edu/wsp/sinology/persons/zach.html>

⁸⁵² LEHNER, *Beiträge*, s. 274.

⁸⁵³ Viz Tabulka 2 v sekci Příloha 4.

⁸⁵⁴ HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 8–9. Do žádné z těchto kategorií logicky nespádají obyvatelé Bosny a Hercegoviny, ti však nebyli v Číně vůbec přítomni – výslovně je uvedeno, že v Číně bylo celkem 411 rakousko-uherských poddaných, což přesně odpovídá součtu lidí z Rakouska a Uherska. Celkový počet cizinců roku 1910 činil 153 522 osob, z toho 78 306 Japonců, 51 221 Rusů, 10 256 britských poddaných a 3470 Američanů.

⁸⁵⁵ MÍŠEK, c. d., s. 183.

⁸⁵⁶ SONDHAUS, c. d., s. 186.

Arthur von Rosthorn podal nástin vyhlídek pro rakousko-uherský obchod v Číně na počátku nového století v přednášce konané 21. března 1902.⁸⁵⁷ Dle jeho dobrozdání existovaly tři vážné překážky pro obchod vedený skrze rakousko-uherské přístavy. Jednalo se jednak o politiku vysokých cel. Dále, rakousko-uherská koruna neměla příliš stabilní kurs, takže kursovní rizika pohlcovala velkou část zisku. To vedlo k tomu, že byl obchod veden zejména německým nebo britským prostřednictvím. Konečně, transport zboží po železnici na Jadran byl složitější než po Labi do Hamburku.⁸⁵⁸

Významná statistická data pro rakousko-uherský obchod s Čínou v podobě výročních zpráv generálního konzulátu v Šanghaji nabízí archiv vyslanectví v Pekingu (Gesandtschaftsarchiv Peking). Zájemce opět odkazují na Přílohu 4. Hodnota rakousko-uherského obchodu zůstávala z celkového pohledu nevýznamná, meziročně kolísala v řádu desítek procent, ale celkově vzato stoupala a její podíl na celkovém zahraničním obchodu Číny rostl, aniž však překonal 0,5 %.⁸⁵⁹ Je ovšem třeba vzít v potaz nedokonalosti statistik. Ze statistik už vůbec nevyplývá, ve kterých korunních zemích bylo to které zboží pro Čínu vyrobeno, je však jisté, že české země měly na exportu do Číny značný podíl.⁸⁶⁰ Rakousko-uherský obchod s Čínou by bezpochyby byl podpořen, pokud by byla založena Rakousko-čínská banka, ale tento projekt zůstal pouze na papíře.⁸⁶¹ Podívejme se blíže na stav vzájemného obchodu a některé

⁸⁵⁷ Text přednášky byl zveřejněn i v tištěné podobě. ROSTHORN, Arthur von, *Die österreichische Industrie und der chinesische Markt. Vortrag gehalten am 21. März 1902 im „Verbande der Industriellen in den politischen Bezirken Baden, Mödling, Meunkirchen, Wr.-Neustadt und Umgebung.“* Im Selbstverlage des Verbandes, Wien 1902.

⁸⁵⁸ Tamtéž, s. 4–6.

⁸⁵⁹ Hodnoty rakousko-uherského exportu a importu do Číny v letech 1899–1914 jsou uvedeny v Tabulce 5 v Příloze 4.

⁸⁶⁰ Aleš Skřivan ml. cituje badatelku Ivanu Bakešovou, podle které roku 1913 představovalo zboží z českých zemí zhruba čtvrtinu celkového rakousko-uherského exportu do Číny. SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export to China*. In: Prague Papers on the History of International Relations, 2008, s. 196–197. Otázce exportu z českých zemí do Číny se týká především již citovaný článek Chinyun Lee, jež dospěla k závěru, že jeho podíl nelze na základě statistik vůbec kvantifikovat. LEE, Chinyun, c. d., s. 24.

⁸⁶¹ Autorem projektu, předneseného poprvé již roku 1902, byl Karl Maria Benedikter, ředitel pobočky Rusko-čínské banky v Šanghaji. V únoru 1903 se zúčastnil ministerské konference za přítomnosti

zajímavé komodity v letech 1910–1911 dle zprávy generálního konzulátu v Šanghaji pro rok 1911.⁸⁶² Úhrnná hodnota čínsko-rakousko-uherského obchodu meziročně stoupla z 3,4 na 3,6 milionu taelů – procentní nárůst o více než 5 % byl dosti slušný s přihlédnutím k tomu, že celkový obchod Číny s cizinou stagnoval a zvýšil se jenom z 843,1 na 848,8 milionu taelů.⁸⁶³

Významný meziroční vzestup zaznamenal strojní olej – v roce 1910 se ho do Číny vyvezlo 61 524 galonů, roku 1911 již 102 360 galonů. Negativum představovala skutečnost, že hodnota jeho exportu poklesla z 33 533 na 30 061 taelů, a to v situaci, kdy změna celkové hodnoty všeho strojního oleje dovezeného do Číny odpovídala změně celkového množství (s. 106). Vysvětlením může být, že Rakousko-Uhersko vyvezlo do Číny větší množství méně kvalitního oleje.

Vývoz rakousko-uherského, zejména českého skla do Číny měl značné výkyvy. Roku 1905 činil 86 243 taelů, roku 1907 157 245 taelů, roku 1910 55 200 taelů, roku 1911 33 528 taelů a roku 1914 92 804 taelů. Vývoz keramiky vcelku setrvale rostl. Za zmínku stojí čínské specifikum, dovoz skleněných figurek exotických zvířátek.⁸⁶⁴

Rakousko-Uhersko zaujímalo významnou pozici v importu poněkud okrajové komodity – knoflíků. Jeho hodnota stoupla z 28 569 na 31 763 taelů, což představovalo takřka deset procent celkové hodnoty dovozu. Avšak také velká část „německého“ exportu skleněného zboží (119 998 taelů) ve skutečnosti pocházela z Jablonce. Japonci, exportující

rakouského ministerského předsedy Ernesta von Koerbera, ministrů zahraničí a financí. Následovaly rozhovory s Šeng Süan-chuajem a čínskou vládou, ale projekt nakonec nebyl realizován. LEHNER, c. d., s. 143–147. Ještě počátkem roku 1908 v souvislosti s půjčkou na železniční výstavbu Storck hlásil o stavu jednání o bankovním projektu. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 9, Berichte 1908, Nr. 5-B. Storck an Aehrenthal, Peking 22. 3. 1908.

⁸⁶² HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12.

⁸⁶³ Viz Tabulka 3 v sekci Příloha 4.

⁸⁶⁴ Roku 1905 činil 86 243 taelů, roku 1907 157 245 taelů, roku 1910 55 200 taelů, roku 1911 33 528 taelů a v roku 1914 92 804 taelů. Srov. Tabulku 4 v článku Chinyun Lee. LEE, c. d., s. 26.

zboží za 163 293 taelů, byli schopni konkurovat levnějším druhům, ale nikoli kvalitním jabloneckým výrobkům.

Dovážet papír do Číny vypadalo na první pohled jako výstřednost, přesto zaujímal významné místo a zaznamenal meziroční nárůst z 151 000 na 174 000 taelů. Převážná část rakousko-uherského exportu papíru šla ovšem do Indie.⁸⁶⁵

Významný artikl představovalo emailové neboli smaltové nádobí (s. 137). „*Je solidní, bezpečné a v Evropě se užívá dodnes.*“⁸⁶⁶ Roku 1910 činila hodnota importu z Rakouska-Uherska 356 445 taelů, celkem se ho do Číny dovezlo za 571 273 taelů. O rok později činila hodnota rakousko-uherského exportu 323 855 taelů, tedy stále nadpoloviční podíl z celkové hodnoty 602 399 taelů.

Plzeňská Škodovka byla nejdůležitějším rakousko-uherským průmyslovým podnikem, který se snažil o proniknutí na čínský trh. Nikoli ovšem vlastními silami, prostředníkem byla firma Arnhold, Karberg & Co., „*ve skutečnosti největší německý koncern v Číně,*“⁸⁶⁷ prostředníků využívaly i jiné velké firmy včetně Kruppa.⁸⁶⁸ Významným hráčem v zápasu o dodávky zbraní do Číny se Škodovy závody staly teprve v první dekádě dvacátého století.⁸⁶⁹ První zbraně, jistý počet lehkých děl, byl do Číny odeslán za čínsko-japonské války. V roce 1899 přibyla objednávka 44 horských a rychlopalných děl, u kterých však nepanuje jistota, zda byla do Číny dodána.⁸⁷⁰ Potom přišlo Boxerské povstání, jež obchody tohoto druhu přerušilo, a Boxerský protokol zakázal dovoz

⁸⁶⁵ Problematiku dovozu papíru do Asie blíže rozebírá Chinyun Lee ve svém článku. LEE, Chinyun, c. d., s. 26.

⁸⁶⁶ LEE, Chinyun, c. d., s. 24. Čínská autorka zde projevila svérázný smysl pro humor.

⁸⁶⁷ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 167.

⁸⁶⁸ Škodovka však nespolehala pouze na prostředníky. Již roku 1905 vyslala do Tiencinu inženýra Schiela. LEHNER, *Beiträge*, s. 447.

⁸⁶⁹ Čínský dvůr po dlouhou dobu neuplatňoval centrální kontrolu nad modernizací ozbrojených sil, mnozí místokrálové kupovali moderní zbraně od různých zahraničních společností na vlastní pěst a z vlastních, provinčních fondů. Z toho mimo jiné vyplývalo, že čínská vojska používala zbraně mnoha různých ráží. Chinyun Lee tvrdí, že „*před rokem 1900 dokázala čchingská vláda kontrolovat nákup zbraní v rámci každé provincie.*“ LEE, Chinyun, c. d., s. 28.

⁸⁷⁰ SKŘIVAN, Aleš ml., „*Čínské obchody“ Škodových závodů,* s. 39.

zbraní a munice na dobu dvou let.⁸⁷¹ Následně mezi lety 1904–1908 dodala Škodovka do Číny všehovšudy „*tři kulometry (ráže 8mm), dvě děla (ráže 47mm a 37mm), několik tisíc nábojů do kulometů a menší množství dělostřelecké munice.*“⁸⁷² Škodovka doufala ve spoluúčast na výstavbě čínského válečného loďstva, ale tyto ambice zůstávaly nenaplněny, dílem proto, že k výraznějšímu námořnímu zbrojení čínská císařská vláda nikdy nepřikročila.

Slabina Škodovky nespočívala v neschopnosti vyrobit kvalitní a levné zbraně, ale v jiných faktorech. Především zde působily jisté nezdravé obavy ze zavedenější konkurence, představované Kruppem nebo francouzským Schneiderem. Čínská strana krom toho setrvale neměla ve škodovacké zboží takovou důvěru jako ve zbraně ostatních velkých zbrojovek. Tento přístup byl posílen i pomluvami, jež šířili konkurenti, zejména Krupp.⁸⁷³ V neposlední řadě, ať už z jedné nebo druhé strany, vážla komunikace mezi Škodovkou a společností Arnhold, Karberg & Co. Teprve roku 1910 se podařilo dosáhnout velkého úspěchu. Škodovy závody uspěly v konkurenci s Kruppem a získaly zakázku na dodávku 18 děl ráže 75mm a dalšího materiálu v ceně 885 271 marek pro vojska v provincii Chej-lung-t'iang. Čínská strana si kladla požadavek, aby dodaná děla měla parametry plně srovnatelné s děly firmy Krupp a dokonce aby mohla používat stejnou municí – neúspěšný německý konkurent následně tvrdil, že Škodovka dodala levné kopie jeho děl.⁸⁷⁴ Bylo-li toto obvinění pravdivé, slouží Škodovce koneckonců ke cti, že dokázala vyrobit stejně kvalitní děla za nižší cenu.⁸⁷⁵

⁸⁷¹ Zákaz dovozu zbraní vypršel 24. srpna 1903. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 7, Berichte 1903, Telegramm Nr. 7391/-. Czikann, Peking 1. 8. 1903.

⁸⁷² SKŘIVAN, Aleš ml., „*Čínské obchody*“ *Škodových závodů*, s. 42. Tabulku se seznamem zbraní a munice, dodaných Škodovkou na čínský trh v letech 1899–1913, nabízí Chinyun Lee. LEE, Chinyun, c. d., s. 29.

⁸⁷³ LEHNER, *Beiträge*, s. 449. Odpovědi Škodovky byly její kanóny na západní frontě za první světové války.

⁸⁷⁴ SKŘIVAN, Aleš ml., „*Čínské obchody*“ *Škodových závodů*, s. 43.

⁸⁷⁵ Jedno polní dělo ze Škodovky dokázala firma Arnhold, Karberg & Co. nabídnout za 19 170 marek, dvě další firmy, obě zprostředkovávající zboží firmy Krupp, nabízely polní děla za 23 700, respektive 26 550 marek. Muniční vůz ze Škodovky stál 5940 marek, od Kruppa 7200, popřípadě 8500 marek.

At' už se zbraněmi ze Škodovky nebo bez nich, posilování čínských pozemních sil bylo znatelné. Za zmínku stojí i letectvo. Čínský pilot Li Žu-žen prodělal letecký výcvik ve Spojeném království, Francii a Rakousku-Uhersku, roku 1911 v Šanghaji smontoval dva rakouské jednoplošníky konstruktéra Ignaze Etricha⁸⁷⁶ a uskutečnil první let v Číně.⁸⁷⁷ Čína se pokoušela také o obnovu svého válečného námořnictva, avšak marně. Čínské námořnictvo se pokoušelo dosáhnout toho, aby jeho důstojníci směli být cvičeni na palubách rakousko-uherských plavidel v dálnévýchodních vodách, ale rakousko-uherské námořnictvo tento požadavek odmítlo z důvodu stísněných prostor pro samotné vlastní důstojníky.⁸⁷⁸ Rakousko-uherské – přesněji řečeno zejména předlitavské – závody se však ucházely o podíl na čínských námořních zakázkách. Například roku 1907 se do průzkumu vhodných uchazečů, pořádaného čínskou vládou, zapojily Škodovy závody, kladenská Poldi, terstské loděnice Stabilimento Tecnico Triestino a Österreichische Waffenfabriks-Gesellschaft.⁸⁷⁹ Aktuální podíl rakousko-uherských firem na výstavbě čínského válečného loďstva tak byl a zůstal malý – ostatně, také podíl ostatních cizích společností nemohl být nijak významný, když i samo čínské loďstvo zůstávalo nevýznamné. V prosinci 1910 čínská vláda alespoň objednala u Stabilimento Tecnico Triestino stavbu jediného torpédoborce jménem *Lung Tuan*. Dodání lodních děl však bylo svěřeno britské zbrojovce Armstrong⁸⁸⁰ – čínské námořnictvo u svých torpédoborců preferovalo děla této firmy, což bylo dáno nejenom jejich kvalitou, ale bezpochyby s sebou neslo i objektivní výhody v podobě

Šrapnel ze Škodovky byl nabízen za 37,935 marek, šrapnel od Kruppa za 47, respektive 47,15 marek. Seznam materiálu a ceny, již požadovali jednotliví zprostředkovatelé, viz LEE, Chinyun, c. d., s. 30.

⁸⁷⁶ Ignaz Etrich byl rodákem z Horního Starého Města u Trutnova.

⁸⁷⁷ HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 144.

⁸⁷⁸ Podobně byl zamítnut i požadavek siamské vlády na poskytnutí instruktorů pro užívání torpéd a na výcvik siamských kadetů v Rakousku-Uhersku. SONDHAUS, c. d., s. 184 a poznámka č. 53 na s. 212.

⁸⁷⁹ SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů, s. 44.

⁸⁸⁰ Tamtéž, s. 45.

unifikace výzbroje a z ní vyplývajícího snazšího obstarávání náhradních dílů a munice.

Přestože c. a k. vyslanectví v Pekingu nebylo středobodem diplomatických aktivit, mohlo rakousko-uherské říši přece významně posloužit, a to podporou exportu. Pochopitelně, vyslanec nemohl čínským hodnostářům dost dobře vysvětlovat kvality rakousko-uherského emailového nádobí. Mohl však podporovat zbrojovky a loděnice, propagovat jejich zboží a informovat je o poměrech v zemi, a pravidelně tak činil. Čínská vláda se rovněž pokoušela o prohloubení obchodních styků s Rakouskem-Uherskem. K tomu konci vyslala roku 1907 misi pod vedením tao-taie Lan-čouské oblasti Li Š'-mina. Rakousko-uherské ministerstvo zahraničí doporučilo návštěvu čtrnácti podniků z českých zemí, mezi nimi závodů textilního i sklářského a keramického průmyslu a také Ringhofferovy továrny v Praze.⁸⁸¹ Škodovy závody na seznamu kupodivu nefigurovaly, staly se však cílem samostatné návštěvy čínské delegace někdy v roce 1910 nebo 1911.⁸⁸² Čínský dvůr vyslal do Rakouska-Uherska také misi, již vedl princ Caj-tchao, bratr prince-regenta a jež byla přijata 26. června 1910 v Hofburgu samotným císařem Františkem Josefem I. Caj-tchaova mise navštívila rovněž přední předlitavské zbrojovky.⁸⁸³ Tou samou dobou čínský dvůr vyslal také nového vyslance do Rakouska-Uherska. Šen Žuej-lin byl jmenován v srpnu 1910 a nástupní audienci vykonal 13. prosince 1910. Mandžuské dynastii tou dobou zbýval poslední rok její existence.

Reformy, jež mandžuská dynastie prováděla od počátku nového století, orientovaly zemi správným směrem. Veřejnost se však nenechala ukolébat. Pryč byly časy, kdy by se většina Chanů spokojila s reformami provedenými dynastií Čching, pryč byly dokonce i doby, kdy by je

⁸⁸¹ LEE, Chinyun, c. d., s. 21.

⁸⁸² SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů, pozn. 33 na s. 44.

⁸⁸³ LEHNER, Die Chinapolitik, s. 147–151. Georg Lehner udává, že princ Caj-tchao navštívil Škodovy závody a jejich střelnici, Aleš Skřivan ml. však tento fakt zpochybňuje, viz předchozí poznámka.

uspokojila etnický chanská dynastie. Činnost tajných spolků vzrůstala, stejně tak počet atentátů. Bylo jasné, že země spěje ke svržení dynastie, a otázkou bylo jen, kdy a kde revoluce začne. Kuczyńského zprávy z roku 1910 hovoří za vše. Pokus o atentát na prince-regenta,⁸⁸⁴ vojenské povstání v Sü-čou a Kantonu,⁸⁸⁵ nepokoje v Chu-nanu,⁸⁸⁶ v Chan-kchou,⁸⁸⁷ v Čchang-ša,⁸⁸⁸ povstání v údolí Jang-c' vůbec.⁸⁸⁹ „Zpestření“ představovaly zprávy z Tibetu – čínské síly vyhnaly třináctého dalajlámu z Lhasy a byl vydán dekret o jeho sesazení.⁸⁹⁰ 14. února 1911 Kuczyński své působiště v Pekingu opustil.⁸⁹¹ Novým vyslancem byl jmenován doktor Arthur von Rosthorn. Ten však i se svojí okouzující ženou dorazil do Pekingu teprve 3. listopadu 1911,⁸⁹² po dobu jeho nepřítomnosti jeho povinnosti přebíral dočasně opět rytíř von Storck. I on v jedné z prvních zpráv, které zaslal do Vídně, informoval o novém atentátu na prince-regenta.⁸⁹³ K dalším pohromám se řadily mor, hladomor⁸⁹⁴ a konflikt s Brity na hranici mezi Barmou a Jün-nanem.⁸⁹⁵ Ceny rýže v Šanghaji stoupaly neúnosnou měrou – zatímco v květnu 1911 činily 8,20 dolarů za

⁸⁸⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 4. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 17. 1. 1910.

⁸⁸⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 11-C. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 25. 2. 1910.

⁸⁸⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 21 A-C. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 17. 4. 1910.

⁸⁸⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 23 D. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 24. 4. 1910.

⁸⁸⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 24. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 9. 5. 1910.

⁸⁸⁹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 28 B. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 12. 6. 1910.

⁸⁹⁰ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 10, Berichte 1910, Nr. 12 A-B. Kuczyński an Aehrenthal, Peking 27. 2. 1910.

⁸⁹¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 7298/-. Kuczyński, Peking 14. 2. 1911.

⁸⁹² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9014. Rosthorn, Peking 3. 11. 1911.

⁸⁹³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 10 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 1. 3. 1911.

⁸⁹⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 11 A-D. Storck an Aehrenthal, Peking 8. 3. 1911. Plicní mor se objevil v říjnu 1910 v Man-čou-li, do května 1911 se rozšířil po celé severní Číně. Rusko a Japonsko svolaly do Charbinu mezinárodní konferenci o moru, na níž bylo zastoupeno i Rakousko-Uhersko. HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 2.

⁸⁹⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 8 B. Storck an Aehrenthal, Peking 22. 2. 1911.

pikul,⁸⁹⁶ v září to bylo již 11,20 dolaru.⁸⁹⁷ Alespoň 14. září 1911 mohl rytíř von Storck odeslat hlášení, které, zakládalo-li se na pravdě, mohlo znamenat skvělou zprávu pro celou řadu rakousko-uherských firem. Petrohradská telegrafní agentura tvrdila, že čínská vláda údajně měla v úmyslu nechat postavit 4 bitevní lodě, 8 křižníků a 50 torpédoborců, a zřídit 4 námořní arzenály.⁸⁹⁸ Brzy se však Storck musel zabývat úplně jinými novinkami, v Číně vypukla revoluce.

⁸⁹⁶ 1 pikul činí přibližně 50 až 60 kilogramů.

⁸⁹⁷ HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 9.

⁸⁹⁸ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 38-B. Storck an Aehrethal, Peking 14. 9. 1911.

VII. KAPITOLA

Konec starého světa

K prvnímu revolučnímu činu v Číně roku 1911 došlo v Kantonu.⁸⁹⁹ 8. dubna byl jako předzvěst věcí budoucích zabit „tatarský,“ tj. mandžuský generál Fu Ču. 27. dubna se asi 130 Sunjatsenových přívrženců ze společnosti Tchung-men-chuej pokusilo nočním přepadem zmocnit místokrálova ja-menu. Padli však do léčky a většina jich zahynula, čímž si do budoucna získali nesmrtelnou slávu jako „72 kantonských mučedníků.“ Desátý Sunjatsenův pokus o revoluci selhal.⁹⁰⁰ Nový a pro dynastii smrtelný úder však mohl kdykoli a odkudkoli.

Dynastii Čching se paradoxně stal osudným jeden z dílčích výsledků modernizace země – a pak také její vlastní chamtivost. Mandžuská dynastie dlouhodobě vyzývala své poddané k tomu, aby zakládali moderní podniky, železnice apod. Provinční džentry v S'čchüanu plánovala na své náklady postavit železnici z Čcheng-tu do Chan-kchou, kterou však centrální vláda znárodnila, stejně jako železnici z Kantonu do Chan-kchou. Již 9. září hlásil Storck, že džentry byla silně rozhořčena a vedle toho jsou po celé Číně problémy s muslimy.⁹⁰¹

14. září Storck poslal telegram, že v Čcheng-tu došlo ke vzpouře s proticizineckým charakterem a na místě se podle informací vyslanectví nenalézají žádní rakousko-uherští státní příslušníci.⁹⁰² Zpráva z téhož dne podrobněji rozebírala příčiny vzpoury, tedy zestátnění železnice, která

⁸⁹⁹ Ke kantonským událostem z dubna 1911 viz HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 22-B. Storck an Aehrenthal, Peking 30. 4. 1911.

⁹⁰⁰ Původně se mělo akce účastnit 800 lidí, ale většina jich nedorazila včas z Hongkongu. Také mrtvých bylo celkem 86, ne 72. FURUYA, c. d., s. 23.

⁹⁰¹ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 37-D. Storck an Aehrenthal, 9. 9. 1911.

⁹⁰² HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9612/-. Ohne Unterschrift, Peking 14. 9. 1911.

ještě ani nebyla postavena.⁹⁰³ Záhy bylo jasné, že se jedná o mnohem vážnější situaci než obvykle. Zpráva ze 17. září výslovně hovořila o „revoluci“ a o tom, že ve Čcheng-tu se brání posádka o dvou tisících mužích proti 30–40 000 povstalců.⁹⁰⁴ Téhož dne se v Pekingu před princem-regentem konala velká přehlídka gardových jednotek.⁹⁰⁵ V metropoli a okolí bylo vojska dost, až moc – revoluci velice napomohlo, že se značná část čínské armády přesunula do severní Číny na velké podzimní manévry, jak Eugen von Storck hlásil dne 31. srpna 1911.⁹⁰⁶ Za pár dní se situace na první pohled uklidnila. Čcheng-tu bylo vyproštěno, provinilci byli „*mírně potrestáni*“, pekingské, anglicky psané noviny *Peking Daily News* ze dne 20. září se radovaly: „*Blahopřejeme císařské vládě, že má během těchto nepříjemných dní u kormidla v S'-čchüanu takového schopného a energického muže, a jeden každý z nás blahopřeje, že situace, jež se od počátku zdála být nanejvýš závažná, byla vyřešena takovým uspokojivým způsobem.*“⁹⁰⁷ Počátkem října se zdálo, že v celé Číně panuje mír.

Ve Wu-čchangu (součást trojměstí Wu-chan)⁹⁰⁸ však propuklo povstání, které konečně mělo úspěch. Připravovalo se delší dobu a byly do něj zapojeny vojenské i civilní osoby.⁹⁰⁹ Skupina spiklenců připravovala bomby k útoku na místokrálovův ja-men, ale 9. října 1911 jedna z nich vybuchla předčasně. To vyvolalo pozornost úřadů a spiklenci museli urychleně jednat. Povstání bylo zahájeno v noci 10. října útokem na sídlo místokrále, jemuž se však podařilo uniknout. Na stranu povstalců se přidali Chanové v místní posádce, vojáci vpadli do ložnice plukovníka Li

⁹⁰³ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 38 A-B. Storck an Aehrenthal, 14. 9. 1911.

⁹⁰⁴ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 39 A-B. Storck an Aehrenthal, 17. 9. 1911.

⁹⁰⁵ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 39 A-B. Storck an Aehrenthal, 17. 9. 1911.

⁹⁰⁶ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 36. Storck an Aehrenthal, 31. 8. 1911.

⁹⁰⁷ HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 40. Storck an Aehrenthal, 20. 9. 1911.

⁹⁰⁸ Trojměstí Wu-chan, ležící na Jang-c' v provincii Chu-pej, se skládalo z měst Wu-čchang, Chan-kchou a Chan-jang, která dávno splynula v jedno město.

⁹⁰⁹ Šíření revolučních myšlenek mezi vojáky v Chu-peji analyzuje Joseph W. Esherick. ESHERICK, *Reform and Revolution*, s. 144–150.

Jüan-chunga a donutili ho, aby se postavil do jejich čela.⁹¹⁰ Povstalci vydali prohlášení datované do „osmého měsíce prvního roku dynastie Chuang z [provincie] Chu-pej,⁹¹¹ záhy však vyhlásili republiku. 11. října byly pod kontrolou povstalců Wu-čchang a Chan-jang, druhého dne padlo i Chan-kchou. 12. října byl z Pekingů na Ballhausplatz odeslán další telegram. „*Nebezpečná rebelie ve Wu-čchangu na řece Jang-c', místokrál uprchl. Naší válečné lodi jsem sdělil Bernauerovo přání, aby vyčkávala na další vývoj před Nagasaki.*“⁹¹²

Storckova zpráva z 19. října byla ještě optimistická. „*Zdá se, že ve čtyřech dnech od 15. do dneška krize dosáhla svého vrcholu, pokud jej již nemá za sebou.*“⁹¹³ Mandžuská dynastie tvrdila, že se jedná pouze o „*boj s loupežníky.*“⁹¹⁴ Na bojiště se proti „loupežníkům“ odebrali ministr války, Mandžu Jin Čchang,⁹¹⁵ v čele pozemních sil a admirál Sa Čen-ping jako velitel loďstva. Síly věrné mandžuské dynastii však úvodní střetnutí prohrály a lodě admirála Sa se stáhly po proudu Jang-c'.⁹¹⁶ Síly povstalců touto dobou činily 17 000 dle nezávislých odhadů nebo 26 000 podle povstaleckých zdrojů, vládní jednotky měly 15 000 špatně placených vojáků.⁹¹⁷ Telegram⁹¹⁸ a zpráva⁹¹⁹ z 23 října informovaly rakousko-uherské ministerstvo zahraničí o skutečném stavu věcí. I-čang, Nan-čang

⁹¹⁰ K počátkům revoluce viz Tamtéž, s. 174–189.

⁹¹¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 8280/-. Ohne Unterschrift, Peking 12. 10. 1911.

⁹¹² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 8280/-. Ohne Unterschrift, Peking 12. 10. 1911.

⁹¹³ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 43. Storck an Aehrenthal, Peking 19. 10. 1911.

⁹¹⁴ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 44 A-C. Storck an Aehrenthal, Peking 21. 10. 1911.

⁹¹⁵ Jin Čchang jako ministr války sehrál jistou roli v objednávce děl ze Škodových závodů pro Chej-lung-ťiang v roce 1910 – není však jasné, jakou. Tiencinské noviny (snad uplacené konkurenty Škodovky – J. K.) psaly, že považoval konstrukci škodovákých kanónů za nevhodnou, vyslanec Kuczyński tento fakt popřel. SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů, pozn. 30 na s. 43.

⁹¹⁶ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 44 A-C. Storck an Aehrenthal, Peking 21. 10. 1911.

⁹¹⁷ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 45 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 23. 10. 1911.

⁹¹⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 6563/-. Ohne Unterschrift, Peking 23. 10. 1911.

⁹¹⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 45 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 23. 10. 1911.

a Čchang-ša se připojily k rebelům, posádka v Čchang-ša, hlavním městě provincie Chu-nan, pobila důstojníky. 26. října byl zavražděn druhý tatarský generál v Kantonu během půl roku.⁹²⁰

Mezi hodnostáři na císařském dvoře panovala chmurná nálada. „*Nedostává se vojáků, dobrého ducha a peněz*,“ hlásil Storck 23. října.⁹²¹ Na vojáky chanského původu se mandžuská dynastie nemohla spolehnout, velká část jich byla zcela pod vlivem revolučních společností. Osm korouhví, nyní zmodernizovaných, představovalo loajální sílu, která však nebyla dostatečná, stejně jako nepostačovali žoldnéři z řad Tibetanů a jiných etnik v mandžuských službách. Mongolové, dlouho spojeni s Mandžuy (čchingský císař byl od sedmnáctého století mimo jiné chánem Chalchů, jedné z odnoží Mongolů), se začali od Číny odvracet, a jejich knížata si stěžovala Rusům na čínský útlak.⁹²² Vojenský atašé rakousko-uherského vyslanectví major Putz odjel do Šanghaje a hodlal se dostat do Chan-kchou; váleční pozorovatelé ovšem byli od vládního vojska vykázáni.⁹²³

Čínský dvůr dělal, co mohl. K Jang-c' se přesouvaly vládní jednotky z manévru na severu, a co víc, dynastie se snažila získat podporu nejvlivnějšího Čiňana v říši. Jüan byl 14. října znovu povolán do služby a jmenován místokrálem provincií Chu-pej a Chu-nan se sídlem ve Wu-čchangu,⁹²⁴ avšak s poukazem na „nemocné nohy“ odmítl.⁹²⁵ Na opakovanou žádost dvora odpověděl předložením smělých požadavků, jež byl princ Čchun nucen přijmout. 27. října byl Jüan jmenován velitelem

⁹²⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 6370. Ohne Unterschrift, Peking 26. 10. 1911.

⁹²¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 45 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 23. 10. 1911.

⁹²² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 45-B. Storck an Aehrenthal, Peking 23. 10. 1911.

⁹²³ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 45 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 23. 10. 1911.

⁹²⁴ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 7876/-. Ohne Unterschrift, Peking 14. 10. 1911.

⁹²⁵ Zpráva rakousko-uherského vyslanectví č. 42 z 15. října 1911 předčasně hlásila, že přijal a velí všem ozbrojeným silám. HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 42. Storck an Aehrenthal, Peking 15. 10. 1911.

vojsk bojujících proti povstalcům, o tři dny později byl vydán edikt, jímž se šestiletý císař kál, že „*umožnil členům císařského klanu monopolizovat si vládní funkce, schválil znárodnění železnic a nedokázal provést potřebné reformy.*“⁹²⁶ Mezitím se 22. října 1911 v Pekingy opět sešlo Národní shromáždění. V následujících dnech kritizovalo vládu, vzneslo požadavky na vytvoření řádného parlamentu a vlády odpovědné parlamentu.⁹²⁷ Dále požadovalo přísné potrestání ministra železnic,⁹²⁸ smrt ministra zahraničí⁹²⁹ apod. „*Probuzení Číny započalo! Znamená to požehnání pro říši a pro národ...? Říká se to, ačkoli jen proto, že to domněle nemůže být ještě horší,*“⁹³⁰ informoval Storck o převládajících náladách. Dvůr obětoval jednu figuru za druhou – ministra železnic, zahraničí, prince Čchinga, Na Tunga. 14. listopadu byla vytvořena nová vláda, v níž byl jediný Mandžu, pověřený řízením záležitostí Mongolska a Tibetu.⁹³¹ 6. prosince samotný princ Čchun odstoupil z úřadu regenta a regentkou se stala nová císařovna-vdova Lung-jü, vdova po Kuang-süm.⁹³² Storck byl spolu s dalšími cizími diplomaty na samém začátku krize toho názoru, že toto povstání může být ještě potlačeno, avšak že dokazuje nemožnost Čchingů udržet se na trůnu delší dobu.⁹³³ Ještě jeho zpráva o kajícím ediktu dynastie z 30. října vyjadřovala domněni, že

⁹²⁶ FURUYA, c. d., s. 35–36.

⁹²⁷ LLOYD JONES, c. d., s. 31.

⁹²⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 6370. Ohne Unterschrift, Peking 26. 10. 1911. Ministr železnic byl odvolán hned druhého dne. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 8280/-. Ohne Unterschrift, Peking 27. 10. 1911.

⁹²⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 46-B. Storck an Aehrenthal, Peking 29. 10. 1911. Ministr zahraničí vyvázl životem a odjel, dle Storckova hlášení snad do Šanghaje.

⁹³⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 46-B. Storck an Aehrenthal, Peking 29. 10. 1911.

⁹³¹ FURUYA, c. d., s. 37. Autor uvádí, že se jednalo o relativně nevýznamnou pozici, to však mohlo platit v klidných dobách – jak v Tibetu, tak v Mongolsku panoval roku 1911 velký neklid a byla velice aktuální možnost, že se obě země vymaní z čínské nadvlády, třebaš jen proto, aby upadly v závislost na Rusku, potažmo Spojeném království. Ostatně byly podrobeny teprve nedávno Mandžuy, nikoli chanským etnikem, jež si činilo ambice převzít celé panství Čchingů.

⁹³² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 57. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 7. 12. 1911.

⁹³³ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 41. Storck an Aehrenthal, Peking 13. 10. 1911. Obdobně britský vyslanec v Číně dne 16. října vyjádřil své domněni: „*Všeobecné mínění je takové, že současná vzpoura bude potlačena, ale že vyhlídky mandžuské dynastie jsou pochmurné. Mezi svým vlastním lidem je převážně zdiskreditována.*“ Cit. in: LEHNER, *Die Chinapolitik*, pozn. 572 na s. 161.

mandžuská dynastie může přečkat i tuto revoluci a edikt možná Čiňany přiměje odpustit dynastii.⁹³⁴ Jediným výsledkem těchto zoufalých změn však bylo, že se usnadnilo vyjednávání mezi Jüan Š'-kchajem a zástupci revolučního režimu o pádu mandžuské dynastie.

Teprve 3. listopadu dorazil nový vyslanec Arthur von Rosthorn na své působiště⁹³⁵ a o několik dní později předal své pověřovací listiny čínskému dvoru, jemuž tou dobou zbývaly poslední týdny existence.⁹³⁶ 4. listopadu 1911 se Šanghaj mírovou cestou přidala na stranu rebelů.⁹³⁷ Mocnosti pověřily své konzuly v Šanghaji, aby s orgány rodícího se povstaleckého režimu jednali jako s de facto místní vládou, což představovalo úspěch, jakého tchajpingové nikdy nedosáhli.⁹³⁸ Rosthorn pro všechny případy instruoval generálního konzula v Šanghaji, aby protestoval proti prohlídce rakousko-uherských lodí neoprávněnými osobami a v případě potřeby tomu zabránil.⁹³⁹ Příkladu Šanghaje následovala a stranu povstalců podpořila další místa. Chang-čou, hlavní město provincie Če-ťiang, bylo dobyto ve dnech 4. až 6. listopadu útokem, na němž se podílel i Čankajšek, navrátilší se z Japonska, a mandžuský guvernér provincie byl zajat.⁹⁴⁰ Některé provincie v čele s Jün-nanem a Kuang-tungem dokonce vyhlásily nezávislost.⁹⁴¹ Nejednalo se o důkaz separatistických tendencí, ale o projev rozchodu s dynastií – povědomí

⁹³⁴ Čchingové přežili spoustu problémů, hlásil Storck. „*A proto by se mělo říct, že i kdyby ne Mandžuvé [myšleno patrně mandžuské výsadní postavení – J. K.], tak mandžuská dynastie se může, dá-li Bůh, dále udržet.*“ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 47 A-B. Storck an Aehrenthal, Peking 1. 11. 1911.

⁹³⁵ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9014/-. Rosthorn, Peking 3. 11. 1911.

⁹³⁶ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 51 A-B. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 16. 11. 1911.

⁹³⁷ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 49. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 9. 11. 1911.

⁹³⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9568/-. Ohne Unterschrift, Peking 9. 11. 1911.

⁹³⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9602/-. Ohne Unterschrift, Peking 18. 12. 1911. Ještě po abdikaci mandžuské dynastie velitel americké Dálněvýchodní eskadry Murdock zakázal úředníkům nové čínské vlády chodit na paluby amerických lodí v uniformě. HHStA, Nr. 8 A-B. Hengelmüller an Berchtold, Washington 1. 3. 1912.

⁹⁴⁰ FURUYA, c. d., s. 32–34.

⁹⁴¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 49. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 9. 11. 1911.

o příslušnosti k jednomu chanskému etniku bylo i přes rozpory mezi čínským severem a jihem příliš silné. Revolucionáři dávali od začátku najevo své republikánské preference.⁹⁴² 15. listopadu 1911 jejich zástupce Wu Ting-fang, jinak ovšem bývalý dlouholetý vyslanec Čchingů ve Spojených státech, oznámil, že je v Číně zřízen republikánský režim, a požádal svět o jeho uznání. „*Z chaosu a prachu bortícího se trůnu povstává svobodný osvícený lid, velká přirozená demokracie 400 000 000 lidských bytostí. Rozhodli se zřídit republiku. (...) Toto je úžasná demokracie,*“ přeháněl.⁹⁴³

Mandžuská dynastie se pokoušela naklonit velmoci ve prospěch intervence tvrzením, že revoluce je dílem boxerů, kteří přežili v ilegalitě. Zprávy rakousko-uherského vyslanectví se o této interpretaci nezmiňují, natož aby ji potvrzovaly. Pro dynastii Čching byl velice důležitý přístup k zahraničním půjčkám. Ještě 28. října Francouzská banka půjčila dvoru tři miliony franků.⁹⁴⁴ Naopak Sunjatsen, pobývajícím v době vypuknutí revoluce v USA, zahájil diplomatická jednání s představiteli britské a francouzské vlády. Výsledkem bylo mezinárodní moratorium na půjčky pekingskému dvoru i revoluční vládě. Čchingové se ocitli v izolaci. Rusko a Japonsko sice byly pro zachování dynastie, ale vedle toho uvažovaly i o tom, že vytvoří v okrajových oblastech severní Číny loutkové státy, ať už s Čchingy nebo bez nich. Když v listopadu 1911 Mongolové z Vnějšího Mongolska vyhnali čínské hodnostáře a vyhlásili nezávislost, byla nastoupena cesta k závislosti na Rusku za účelem ochrany před Čínou.

V Pekingu se šířily nejrůznější fámy. Koncem října se hovořilo o chystaném povstání v Tiencinu. Císařská vláda tam chtěla vyslat jednotky, což ovšem podle podmínek Boxerského protokolu nemohla,

⁹⁴² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 6370. Ohne Unterschrift, Peking 26. 10. 1911.

⁹⁴³ LLOYD JONES, c. d., s. 32.

⁹⁴⁴ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 5614/-. Ohne Unterschrift, Peking 28. 10. 1911. Zmíněná částka představovala něco málo přes tři čtvrtě milionu taelů.

proto o této otázce zahájila vyjednávání s cizími diplomaty. Podle nepodložených zvěstí hrozilo rovněž spiknutí v samotném Pekingu, jež mělo přerůst ve všeobecnou „Bartolomějskou noc“ pro Mandžuy. 29 října 1911 navštívil Storcka velitel vojsk starého stylu v Č’-li, generál Ťiang Kuej-ti, aby jej informoval, že chce k městu přitáhnout s 10 000 vojáky, a byl ujištěn, že rakousko-uherská strážní jednotka se k nim bude chovat korektně.⁹⁴⁵ O své bezpečí se obávali i cizinci, snad pod vlivem nedávných zkušeností ať už s Chany, anebo s Mandžuy. Telegram z rakousko-uherského vyslanectví z 25. listopadu 1911 požadoval vyslání druhé staniční lodi do Číny a informoval o tom, že členové diplomatického sboru chtějí navýšit počet stráží jednotlivých vyslanectví na 300 mužů.⁹⁴⁶ Aehrenthal Rosthorna obratem zmocnil navýšit počet námořníků v Pekingu, ale návrh na vyslání druhé lodě zamítl.⁹⁴⁷ Námořníci ze staniční lodi *Kaiser Franz Joseph I.* společně se svými kolegy z ostatních loďstev zajišťovali ochranu cizinců v Šanghaji i jinde.⁹⁴⁸

Pro vývoj čínské revoluce však nebyly podstatné fámy v Pekingu ani proticizinecké nálady ve smluvních přístavech, ale postoj jádra ozbrojených sil, ztělesňovaných Jüan Š’-kchajem. Jüan měl své vlastní plány, což ostatně chápali všichni. „*Věřím, že překvapení [z Jüanova návratu] není pro některé cizí zástupce vůbec doopravdy příjemné, protože navzdory všemu špatnému nakládání se zesnulým císařem byl Jüan skrz naskrz patriotem a tím, kdo vždy kladl nejrozhodnější a nejúspěšnější odpor rozdělení říše. Věřím také, že – nechce-li se sám stát císařem – brzy zkrotí revoluci.*“ Těmito slovy oceňoval Storck 15. října 1911, při prvních zprávách o Jüanově návratu k moci, zároveň

⁹⁴⁵ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 46 A-D. Storck an Aehrethal, Peking 29. 10. 1911.

⁹⁴⁶ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 7606/-. Ohne Unterschrift, Peking 25. 11. 1911.

⁹⁴⁷ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 163.

⁹⁴⁸ SONDHAUS, c. d., s. 185–186.

Jüanovy kvality a jeho ambicióznost.⁹⁴⁹ Naopak telegram z 29. října zpravil Ballhausplatz o informaci od čínského zdroje, že Jüan hodlá bojovat jen naoko, že nesvrhne císaře, ale omezí jeho moc skrze přeměnu Číny na konstituční monarchii.⁹⁵⁰ Jüan ve skutečnosti hrál dvojí hru, chtěl dát povstalcům i dvoru najevo převahu svých vojsk a přimět je tak, aby přistoupili na jeho vlastní požadavky.

1. listopadu Jüanovy jednotky pod vedením generála Feng Kuo-čanga obsadily Chan-kchou.⁹⁵¹ Jüan se pokusil zahájit vyjednávání s revolučními veliteli, ti ale odmítli. 27. listopadu byl po týden trvající bitvě dobyt vládními vojsky i Chan-jang, Wu-čchang se ocitl v bezprostředním ohrožení a revolucionáři se stali přístupnějšími Jüanovým návrhům.⁹⁵² 4. prosince 1911 bylo vyhlášeno třídní příměří.⁹⁵³ Jež bylo 6. prosince prodlouženo na dva týdny.⁹⁵⁴ Cesta ke kompromisu byla usnadněna dalekosáhlými změnami v Peking. Když se Rosthorn v Peking v prosinci 1911 zúčastnil slavnostního předání škodoväckých děl, objednaných roku 1910 pro Chej-lung-ťiang,⁹⁵⁵ bylo o osudu dynastie již v zásadě rozhodnuto.

Vyjednávání začala 17. prosince na neutrální půdě mezinárodního settlementu v Šanghaji. Zástupcem dvora v Peking – nebo spíš Jüan Š'-kchaje – byl Tchang Šao-i, zástupcem revolucionářů Wu Ting-fang.⁹⁵⁶ 1. ledna 1912 vytvořili revolucionáři v Nankingu provizorní republikánskou vládu. Provizorním prezidentem byl zvolen Sunjatsen,

⁹⁴⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 2-. Storck an Aehrenthal, Peking 15. 10. 1911.

⁹⁵⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Telegramm Nr. 5299. Ohne Unterschrift, Peking 29. 10. 1911.

⁹⁵¹ Vítězný postup císařských vojsk k Chan-kchou a do města hlásil již telegram z 28. října. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 9089. Ohne Unterschrift, Peking 28. 10. 1911. Událost byla podrobněji rozebrána ve zprávě ze druhého dne. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. Nr. 46 A-D. Storck an Aehrenthal, Peking 29. 10. 1911.

⁹⁵² FURUYA, c. d., s. 36–37.

⁹⁵³ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 56. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 4. 12. 1911.

⁹⁵⁴ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Telegramm Nr. 5191/-. Ohne Unterschrift, Peking 6. 12. 1911.

⁹⁵⁵ SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů, s. 44; SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, s. 203.

⁹⁵⁶ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1911, Nr. 62. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 27. 12. 1911.

navrátivší se do Číny, viceprezidentem se stal Li Jüan-chung.⁹⁵⁷ Dvůr proti tomuto kroku protestoval,⁹⁵⁸ jednání přesto nebyla přerušena. Jüan Š'-kchaj již otevřeně doporučoval císařskému dvoru abdikaci.⁹⁵⁹ 20. ledna Rosthorn informoval rakousko-uherské ministerstvo zahraničí, že jednání o abdikaci pokročila do konečné fáze, Jüanovi byl nabídnut úřad prezidenta na 4 roky, avšak že Jüan chce funkční období v délce 15 let.⁹⁶⁰ 3. února 1912 císařovna-vdova Lung-jü tajně pověřila Jüan Š'-kchaje vyjednáním podmínek abdikace.⁹⁶¹ 12. února 1912 po 268 letech vlády dynastie Čching za velmi příznivých podmínek abdikovala. Cenou, kterou za to museli čínští revolucionáři zaplatit, bylo odstoupení Sunjatsena o den později – císařský dvůr svým posledním rozhodnutím pověřil Jüan Š'-kchaje vedením republikánské vlády.⁹⁶² Prezidentem provizorní vlády byl Jüan Š'-kchaj zvolen v nepřítomnosti dne 15. února 1912 v Nankingu.⁹⁶³ Arthur von Rosthorn s odstupem konstatoval, že „svržení monarchie (...) bylo pro Čínu největším neštěstím.“⁹⁶⁴

Perspektivy demokracie v Číně byly nevalné, což symbolizoval způsob, jímž se „Velká čínská republika“ uvedla v Peking – „velká část obchodní čtvrti čínského města byla včera v noci vypálena a vydrancována,“ hlásil Rosthorn 7. března.⁹⁶⁵ Sympatizující americký pozorovatel tvrdil, že přechodné období potrvá snad generaci a že se mezitím moci zmocní pochybné osoby.⁹⁶⁶ Čínská republika přijala novou

⁹⁵⁷ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Nr. 2. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 3. 1. 1912.

⁹⁵⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Nr. 4. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 8. 1. 1912.

⁹⁵⁹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Nr. 7. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 17. 1. 1912.

⁹⁶⁰ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Telegramm Nr. 8058/-. Ohne Unterschrift, Peking 20. 1. 1912.

⁹⁶¹ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Telegramm Nr. 8313/-. Ohne Unterschrift, Peking 3. 2. 1912.

⁹⁶² HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Nr. 12-B. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 13. 2. 1912.

⁹⁶³ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Telegramm Nr. 453. Rosthorn, Peking 16. 2. 1912.

⁹⁶⁴ *Peking 1900*, s. 20.

⁹⁶⁵ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Nr. 14. Rosthorn an Aehrenthal, Peking 7. 3. 1912.

⁹⁶⁶ „Lidé Číny jako celek nejsou vzdělání pro vládnutí sobě samým. (...) Čína se nemůže stát zemí, již je vládnuto lidově, dokud nebude její vzdělávací systém modernizován a rozšířen na dosah širokých

vlajku s pěti horizontálními pruhy symbolizujícími údajnou jednotu pěti hlavních etnik – Chanů (červená), Mandžůů (žlutá), Mongolů (modrá), Chuejů – mohamedánů (bílá) a Tibetánů (černá). Skutečnost však byla taková, že Mongolové se proti novému čínskému režimu otevřeně bouřili a Tibetané nastoupili cestu de facto nezávislosti.

Nový ministr zahraničí hrabě Berchtold shrnul pohled rakousko-uherské diplomacie na Čínu ve svém prvním exposé o zahraniční politice před výborem uherské delegace, jež se konalo 30. dubna 1912 ve Vídni. Události v Číně dle něj nebyly namířeny proti cizincům, pro jistotu byly posíleny strážní oddíly v Pekingu a Tiencinu a byly k dispozici také v Šanghaji. Co se uznání republiky týkalo, Rakousko-Uhersko hodlalo postupovat v souladu s ostatními velmocemi.⁹⁶⁷

Nový režim pověřil dosavadní čínské diplomaty v cizině prozatímním zastupováním Číny v zahraničí.⁹⁶⁸ Uznání „Velké čínské republiky“ ze strany ostatních zemí však vázlo.⁹⁶⁹ Rakousko-uherské ministerstvo zahraničí sdělilo Rosthornovi 23. února, že otázka uznání není aktuální, protože Jüan stojí v čele provizorní⁹⁷⁰ vlády, která může teoreticky sloužit i mandžuské dynastii. Rosthornovi bylo připomenuto, že s čínskými zástupci se má jednat prozatím neoficiálně.⁹⁷¹ Italská vláda neměla proti uznání námitek, chtěla však počkat na názor nejangažovanějších velmocí. Počkat chtěla i Francie. Německo chtělo postupovat v otázce uznání čínské republiky v souladu se svými spojenci, především s Rakousko-Uherskem.⁹⁷² Japonská vláda požadovala, aby

lidových mas. To není problém na dekádu, ale přinejmenším na generaci. (...) Čína nemůže doufat v republikánskou vládu na všelidové bázi, dokud její obrovské hospodářské rezervy nebudou využity takovým způsobem, že životní standard průměrného člověka nevzroste výrazně nad životní minimum.“ LLOYD JONES, c. d., s. 34–36.

⁹⁶⁷ HHStA, Nachlass Berchtold, 1. Typoskript d. Memoiren Berchtolds. PA I 524 A, Bd. 3., s. 69–76.

⁹⁶⁸ HHStA, PA, XXIX, China, Kt. 12, Berichte 1912, Telegramm Nr. 161/-. Ohne Unterschrift. Peking 13. 2. 1912.

⁹⁶⁹ Otázku uznání Čínské republiky shrnuje též Georg Lehner. LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 170–177 a 184–186.

⁹⁷⁰ V originálním textu zdůrazněno – J. K.

⁹⁷¹ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 908. Berchtold an Szögyény (Berlín), Wien 2. 3. 1912.

⁹⁷² HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 908. Berchtold an Szögyény (Berlín), Wien 2. 3. 1912.

mocnosti byly jednotné, čehož doufala nejlépe dosáhnout jednáními sjednocením názorů diplomatů v Peking. ⁹⁷³ Následně japonská ambasáda ve Vídni připomněla, že je třeba, aby nová čínská vláda uznala výsady cizinců v Číně a také čínské dluhy. S tím souhlasily jak Rakousko-Uhersko, tak Německo. ⁹⁷⁴ Přístup Spojených států byl zprvu rozkolísaný. Již 26. února 1912 Sněmovna reprezentantů, s ohledem na americký základní postoj vůči asijským národům, ⁹⁷⁵ přijala návrh kongresmana Sulzera a blahopřála čínskému lidu k nastolení republiky. Americká vláda s touto deklarací neměla nic společného a její ministerstvo zahraničí se od ní před zástupci ostatních velmocí distancovalo. ⁹⁷⁶ Situace v Číně se americké administrativě oprávněně zdála prozatím nevyjasněná. ⁹⁷⁷

V následujících měsících se situace změnila. Japonsko si uvědomilo, že nový režim v Číně se v základních rysech udrží, a začalo se k němu stavět příznivěji. Američané připouštěli, že poměry v Říši středu jsou málo konsolidované, ale tvrdili, že uznání velmocemi napomůže konsolidaci. ⁹⁷⁸ Němci kontrovali tvrzením, že nic menšího než konsolidované poměry v Číně nestačí na uznání republiky. ⁹⁷⁹ Rakousko-uherská diplomacie byla v souladu s německým stanoviskem přesvědčena, že teprve plně konsolidovaná vláda může být uznána. ⁹⁸⁰

⁹⁷³ HHStA, PA XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 8-B. Freiherr von Frankenstein an Berchtold, Tokio 22. 2. 1912.

⁹⁷⁴ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 442. Szögyeny, Berlin 5. 3. 1912.

⁹⁷⁵ Spojené státy dlouhodobě braly svého druhu ohledy na suverenitu asijských národů, vyjma ovšem Filipínců. „Americké zájmy v Asii jsou nejlépe hájeny skrze vzestup silných, prosperujících a osvícených asijských států. Pro Američana je vsutku obtížné věřit, že útisk nebo oslabení kterékoli části Asie je přínosem pro kteroukoli mocnost,“ psal Tyler Dennett v roce 1922. DENNETT, c. d., s. 680. Viz též následující citát z počátku roku 1912: „Po čtvrt století politici prorokové věstili probuzení Číny. Každý rok se zdál slibovat opuštění starého a počátek nového režimu, ale každý rok na svém konci zanechal poměry překvapivě podobné tomu, jaké byly na jeho počátku. Tak často jsme slýchali o počátku nového dne pro Čínu, a tak často jsme byli zklamáni, že si mnozí zoufali, zda se spící obr vůbec kdy probudí, a země kontinentální Evropy dokonce dospěly k závěru, že jeho statky jsou tu pro toho, kdo si je přivlastní.“ LLOYD JONES, c. d., s. 26.

⁹⁷⁶ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 8 A-B. Hengelmüller an Berchtold, Washington 1. 3. 1912.

⁹⁷⁷ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 6. Hengelmüller an Berchtold, Washington 23. 2. 1912.

⁹⁷⁸ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, F.O. No. 277 Memorandum Confid. Vienna 23. 7. 1912.

⁹⁷⁹ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 2338. Szögyeny, Berlin 24. 7. 1912.

⁹⁸⁰ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 3066. Notiz (für amerik. Botsch.) Wien 26. 7. 1912.

Otázka uznání nového čínského režimu pokročila na jaře 1913. USA s předstihem hlásily, že chtějí uznat republiku 8. dubna při příležitosti setkání Národního shromáždění.⁹⁸¹ Německo se chtělo domluvit s Japonskem na společném postupu ještě před 8. dubnem 1913.⁹⁸² Japonská vláda se dotázala velvyslance v Tokiu Müllera na názor Vídně, a Müller bez instrukcí odpověděl, že Rakousko-Uhersko přijalo japonský návrh stran uznání výsad cizinců jako podmínky uznání čínské vlády.⁹⁸³ Rakousko-uherské velvyslanectví v USA bylo pověřeno sdělit Američanům, že Rakousko-Uhersko s uznáním republikánského režimu ještě počká.⁹⁸⁴ Jako první nakonec čínskou republikánskou vládu uznala dne 7. dubna 1913 překvapivě Brazílie. Důvod byl kuriózní a odrážely se v něm tehdejší poměry v Latinské Americe – největší jihoamerická země chtěla následovat vedení USA a uznat Čínu ve stejný den jako Spojené státy, aniž ovšem tušila, že Američané si uznání ještě na poslední chvíli rozmyslí.⁹⁸⁵ Americký vyslanec dostal pokyn, ať čeká na definitivní uznání Národního shromáždění a na to, až republikánská vláda začne vládnout v souladu s ústavou.⁹⁸⁶ Peruánci se osmělili a 9. dubna 1913 uznali republikánskou Čínu také.⁹⁸⁷ USA uznaly čínskou republiku teprve 2. května.⁹⁸⁸ Téhož dne tak učinilo Mexiko, o dva dny později Kuba.⁹⁸⁹

Čínská politika měla k republikánským ideálům v podání USA hodně daleko. Čínský lid rozuměl spíše autokracii než demokracii. Formoval se stranický systém, ale prostředkem k řešení sporů se staly vraždy. Jüanovi byly jeho osobní ambice nadevše, a mnozí další

⁹⁸¹ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 347. Zwiedinek, Washington 2. 4. 1913. Prot. Nr. 12.

⁹⁸² HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 785. Szögyeny, Berlin 5. 4. 1913.

⁹⁸³ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 728. Müller, Tokio 5. 4. 1913.

⁹⁸⁴ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 9. Zwiedinekovi, Wien 7. 4. 1913.

⁹⁸⁵ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 56-D. Müller an Berchtold, Tokio 25. 6. 1913.

⁹⁸⁶ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 7C. Rosthorn an Berchtold, Peking 10. 4. 1913. Pakliže by byl tento požadavek vzat zcela doslovně, uznání republikánského režimu by se protáhlo naneurčito – J. K.

⁹⁸⁷ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 28. Rosthorn an Berchtold, Peking 11. 4. 1913.

⁹⁸⁸ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 10/27. Dumba, Washington 2. 5. 1913.

⁹⁸⁹ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Note Verbale (čin.) A264. Vídeň 6. 5. 1913.

následovali jeho příkladu. V březnu 1913 byl zavražděn Sunjatsenův zástupce v čele nově zformovaného Kuomintangu, Sung Ťiao-žen, jenž často kritizoval Jüanovo zneužívání moci.⁹⁹⁰ Nový režim naléhavě potřeboval peníze. Značné částky si dokázal vypůjčit s pomocí zahraničních zbrojařských firem, ale tyto peníze byly určeny na nákup zbraní. 7. dubna 1913 Jüan přijal půjčku 25 milionů liber šterlinků od mezinárodního konsorcia,⁹⁹¹ bez ohledu na to, že čínská prozatímní ústava z roku 1912 zakazovala uzavírat půjčky v cizině bez souhlasu parlamentu, v němž měl většinu Kuomintang, který byl proti. Nehledě na rozpory mezi čínskými představiteli, Německo a Japonsko podmínily uznání čínského režimu zvolením Jüan Š'-kchaje řádným prezidentem. V létě 1913 spory mezi Jüanem a Kuomintangem přerostly v otevřený konflikt, známý jako Druhá revoluce, jež Jüanova vojska snadno vyhrála. Volba řádného prezidenta byla naplánována na podzim. Německo mezitím přestalo podmiňovat uznání republiky Jüanovým zvolením.⁹⁹² V prezidentské volbě, jejíž poslední kolo se konalo 6. října, však byl Jüan zvolen, Čína a Japonsko se dohodly na uznání privilegií.⁹⁹³ Následně Německo a 14. října 1913 i Rakousko-Uhersko Čínu uznaly.⁹⁹⁴

Na jaře 1914 Jüan zavedl novou ústavu. Sunjatsen a další revolucionáři odešli do ciziny, následovaly represe a popravy. Revolucionáři pod vedením Sunjatsena, kterému se revoluce stala denním chlebem, nezůstali Jüanovi nic dlužni a vraždili jeho věrné služebníky.⁹⁹⁵ Ale takové věci se v čínských dějinách mezi pádem staré dynastie a konsolidací moci dynastie nové děly vždycky.

I v tomto období bylo rakousko-uherské námořnictvo v dálněvýchodní oblasti stabilně zastupováno odpovídajícími plavidly.

⁹⁹⁰ SPENCE, c. d., s. 94–95.

⁹⁹¹ LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 177–184.

⁹⁹² HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 24B. Szögyeny an Berchtold, Berlin 8. 7. 1913.

⁹⁹³ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Telegramm Nr. 1871. Graf Ambrózy, Peking 4. 10. 1913.

⁹⁹⁴ HHStA, PA, XXIX, Kt. 29, Liasse VI, Nr. 23B. Des Fours an Berchtold, Peking 14. 10. 1913.

⁹⁹⁵ FURUYA, c. d., s. 46–55 a 67–69.

Křižník *Kaiser Franz Joseph I.* plnil úlohu staniční lodi od roku 1910, v letech 1912–1913 byl v souvislosti s krizovou situací v Číně posílen křižníkem *Szigetvár*.⁹⁹⁶ „Důraz, jež válečné námořnictvo kladlo na asijské vody, odrážel rostoucí význam obchodu s východní a jižní Asii pro *Österreichischer Lloyd*. Roku 1913 *Lloyd* podnikl 54 plaveb do Indie, Číny a Japonska,⁹⁹⁷ s nákladem, jehož hodnota činila takřka 30 procent hodnoty celkového obchodu společnosti. Téhož roku podíl samotného Dálného východu činil takřka 17 procent celkového terstského obchodu, a celková hodnota obchodu města s Asií (včetně asijského Turecka) zdaleka převyšovala souhrn obchodu s Asií pro všechny přístavy Italského království dohromady.“⁹⁹⁸ Roku 1912 byla vedle stávajících spojení zřízena spěšná linka do Šanghaje a Kóbe, jež zkrátila plavbu do Číny na 30 dní namísto 50. Naneštěstí, *Österreichischer Lloyd* neměl dobrou pověst. Transport zboží na jeho lodích byl dražší než na lodích jeho hlavních konkurentů, německých společností *Norddeutscher Lloyd* a *HAPAG*.⁹⁹⁹ Dále, jeho služby byly považovány za málo kvalitní, mnozí obchodníci trvali na tom, že jejich zboží bude na Dálný východ přepraveno jinou společností.¹⁰⁰⁰ Druhý nejvýznamnější přístav po Terstu, uherská Rijeka (Fiume), měl zhruba poloviční objem nakládky a vykládky, ale pro obchod s Dálným východem neměl velký význam,

⁹⁹⁶ SONDHAUS, c. d., s. 185.

⁹⁹⁷ Chinyun Lee uvádí, že v předcházejícím roce 1912 jen na nově zřízených spěšných linkách do Číny společnost uskutečnila celkem 78 plaveb. Čínská revoluce z let 1911–12 patrně nemá na následném poklesu větší vlnu, protože situace se v roce 1913 oproti předchozímu stavu nijak zvlášť nezhoršila. LEE, Chinyun, c. d., s. 23.

⁹⁹⁸ SONDHAUS, c. d., s. 186.

⁹⁹⁹ SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, s. 194.

¹⁰⁰⁰ LEE, c. d., s. 22; ROSTHORN, c. d., s. 6. Dle Sondhause, „ačkoli *Lloyd* zůstával největším z terstských rejdářství, v průběhu let se stal smutně proslulým pro svoji nevykonnost, což bylo způsobeno desetiletými vládní podpory.“ Dodejme však, že podporovány byly i ostatní společnosti, například *Adria* „v posledních letech před válkou dostávala [od uherské vlády] roční dotaci čtyř milionů korun, což z ní dělalo nejtědřeji podporovanou habsburskou paroplavební společnost“ – a to přepravila 950 000 tun ročně, kdežto *Lloyd* více jak 1,5 milionu tun. SONDHAUS, c. d., s. 186–188. Vzhledem k tomu, že celkový výtlač plavidel *Adrie* činil 78 000 BRT a celkový výtlač lodí *Lloydu* 240 000 BRT, a za předpokladu, že průměrná rychlost a vytíženost plavidel obou společností byla v zásadě stejná, je zjevné, že *Adria* provozovala v průměru kratší plavby.

neboť tamní rejdařství Adria se soustředilo především na obchod se západním Středomořím a západní Evropou.¹⁰⁰¹

Po vypuknutí čínské revoluce panovala jak v obchodních kruzích obecně, tak mezi zbrojaři nejistota ohledně platební schopnosti a platební morálky budoucího čínského režimu. Škodovka však měla o čínský trh stále eminentní zájem, nechávala se informovat rakousko-uherským vyslanectvím o vývoji v Číně¹⁰⁰² a viděla příležitost, jak zlepšit své postavení na čínském trhu. Jak bylo řečeno, dynastie Čching potřebovala zahraniční půjčky, a Škodovka skomírající císařské vládě ještě 29. ledna 1912 půjčila prostřednictvím firmy Arnhold, Kahlberg & Co. 300 000 liber a zároveň uzavřela smlouvu, dle které se Čína zavázala objednat od Škodovky do pěti let materiál ve stejné hodnotě.¹⁰⁰³ Téhož dne Čína získala rovněž půjčku ve výši 450 000 liber od konsorcia rakouských bank¹⁰⁰⁴ a analogicky přislíbila odebrat zbraně a munici od trojice rakousko-uherských zbrojovek. Nová republikánská vláda tyto dohody uznala, tvrdě však vyjednávala o podmínkách, za nichž objedná válečný materiál.¹⁰⁰⁵

Ani nová republikánská vláda naprosto nebyla proti dovozu zbraní, naopak, a ani plány na výstavbu válečného loďstva nebyly úplně opuštěny. Nový režim však tyto nákupy podmiňoval poskytováním úvěrů

¹⁰⁰¹ Adria a Österreichischer Lloyd uzavřely v roce 1891 dohodu, že se jejich lodě nebudou plavit na stejných trasách. SONDHAUS, c. d., s. 138.

¹⁰⁰² Vyslanectví v Pekingu poslalo prostřednictvím rakousko-uherského ministerstva zprávu pro Škodovku například telegramem z 28. října 1911. HHStA, PA XXIX, China, Kt. 12, Telegramm Nr. 9089. Ohne Unterschrift, Peking 28. 10. 1911.

¹⁰⁰³ Půjčka měla být splatná do deseti let, na úrocích mělo být zaplaceno celkem 57 600 liber. SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ *Škodových závodů*, s. 46–47. Seznam půjček rakousko-uherských subjektů Číně viz Tabulka 4 v Příloze 4 této práce.

¹⁰⁰⁴ Šlo o Kaiserlich-Königliche privilegierte Allgemeine Österreichische Boden-Credit-Anstalt, Kaiserlich-Königliche privilegierte Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe a Niederösterreichische Escompte-Gesellschaft.

¹⁰⁰⁵ Jednalo se o Škodovku (měla získat zakázky v ceně 100 000 liber), firmu Österreichische Waffenfabriks-Gesellschaft (175 000 liber) a Hirtenberger Patronenfabrik (175 000 liber). Podmínky půjček viz SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ *Škodových závodů*, s. 47 a pozn. 46 na s. 47, a LEHNER, *Die Chinapolitik*, s. 167. Přehled rakousko-uherských půjček Číně viz SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, tabulka III na s. 204. Zpráva generálního konzulátu v Šanghaji za rok 1912 označuje obě půjčky za „škodoväcké půjčky“ („*Skoda-Anleihen*“). HHStA, Gesandtschaftsarchiv (dále GA) Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 73.

– vysvětlení bylo takové, že úvěry byly nutné, aby Národní shromáždění souhlasilo s nákupem zbraní od dotyčných firem. Škodovka a další rakousko-uherské firmy se však chopily příležitosti výrazněji se etablovat na potenciálně obrovském čínském trhu. A tak nastala situace, kdy Škodovka nebo například loděnice Cantiere Navale Triestino,¹⁰⁰⁶ aby vůbec mohly do Číny vyvážet, poskytovaly úvěry novému režimu ještě před jeho diplomatickým uznáním. A to přesto, že celkový dluh Číny činil touto dobou těžko splatitelných 1,359 miliardy taelů.¹⁰⁰⁷

Skutečně zásadní obrat ve vývozu zbraní z někdejšího území habsburské monarchie do Číny nastal až po první světové válce, kdy se zbrojní průmysl z Československa stal jedním z nejdůležitějších dovozců zbraní do Číny.¹⁰⁰⁸ Objednávky zbraní ze Škodovky těsně před válkou byly poměrně významné, i když byly učiněny za rakousko-uherské peníze a bezpochyby díky rakousko-uherským úplatkům. Společně s některými bankami, například Niederösterreichische Escompt-Gesellschaft, půjčila Škodovka Číně celkem několik milionů liber. 10. dubna 1913 bylo zapůjčeno 1,2 a 2 milionu liber.¹⁰⁰⁹ První půjčka byla určena na stavbu tří malých křižníků¹⁰¹⁰ a polovina peněz ze druhé půjčky byla určena na stavbu většího křižníku¹⁰¹¹ – všechno v loděnicích Cantiere Navale Triestino. Další část druhé půjčky byla vynaložena na dodávku 18 děl ráže 10,5 cm a 12 děl ráže 15 cm ze Škodovky, jež také měla dodat část výzbroje pro objednané křižníky. Již 6. září čínská armáda objednala

¹⁰⁰⁶ Většinou podílníkem těchto loděnic byla od roku 1912 samotná Škodovka. LEE, Chinyun, c. d., s. 28.

¹⁰⁰⁷ HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 73.

¹⁰⁰⁸ Problematiku vývozu českých zbraní do Číny analyzuje a hodnotí Aleš Skřivan ml. SKŘIVAN, Aleš ml., *Export of Czechoslovak Arms to China During the Arms Boom in the 1930s*. In: *Prague Papers on the History of International Relations, Prague and Vienna, 2010/1*, s. 223–228; SKŘIVAN, Aleš ml., *Export of Zbrojovka Brno (Czechoslovak Arms Factory of Brno) to China in the Interwar Period*. In: *Prague Papers on the History of International Relations, 2005*, s. 111–134.

¹⁰⁰⁹ V archívech Škodovky jsou uvedeny náklady označené jako „kalorie“ ve výši 117 000 liber. Aleš Skřivan ml. soudí, že se přinejmenším zčásti jednalo o úplatky. SKŘIVAN, Aleš ml., „*Čínské obchody Škodových závodů*“, s. 56–57.

¹⁰¹⁰ Měly mít výtlak 1800 tun, délku 95,5 m a rychlost nejméně 24,5 uzlu. Škodovka měla na každý z nich dodat čtyři děla ráže 15 cm, osm rychlopalných děl ráže 7 cm, čtyři rychlopalná děla ráže 4,7 cm a čtyři kulometry plus municí. Tamtéž, s. 49 a poznámka č. 54 na s. 49.

¹⁰¹¹ Výtlak 4900 tun, délka 130 m a rychlost 28 uzlů. Tamtéž, s. 49.

36 děl polních a 72 horských děl ráže 7,5 cm, spolu s celkem 64 800 granáty. 11. prosince 1913 následovala objednávka 18 houfnic ráže 10,5 cm a 12 houfnic ráže 15 cm, každou s 600 granáty. Obě objednávky byly spojeny s půjčkou 2 milionů liber z dubna 1913.¹⁰¹² Poslední půjčku ve výši půl milionu liber si Čína vzala 27. dubna 1914 a objednala stejný počet a druh houfnic a munice jako v prosinci 1913.¹⁰¹³ Dodána byla také více než stovka škodoväckých kulometů.

V červenci 1914 bylo z Hamburku na palubě německé lodi *Bayern* odesláno do Číny velké množství válečného materiálu. Jednalo se zejména o polní a horská děla ráže 7,5 cm od firmy Škoda z objednávky ze září 1913, dále 2941 beden munice, střelný prach z rakousko-uherské muniční továrny v Berndorfu nebo bezdýmný střelný prach švédské firmy Bofors.¹⁰¹⁴ Náklad však do Číny nikdy nedorazil, stejně jako tam nedorazila ani samotná loď.

28. června 1914 došlo v Sarajevu k atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku. O měsíc později Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku, která záhy přerostla ve válku světovou. Čína si v prvních letech války dokázala zachovat neutralitu, přesto však válka ukončila rakousko-uherské aktivity v Číně. Obchodní spojení bylo přerušeno, lodě společnosti Österreichischer Lloyd, *Bohemia*, *Silesia* a *China*, které se zrovna nacházely v dálnévýchodních vodách, našly útočiště v Šanghaji.¹⁰¹⁵ Válečný materiál pro Čínu, nalézající se na rakousko-uherském území, byl v souladu s mezinárodním právem zabaven rakousko-uherskou armádou, stejně tak právě dokončený torpédoborec *Lung Tuan*, přejmenovaný na *Warasdiner*.¹⁰¹⁶ Loď *Bayern*

¹⁰¹² Tamtéž, s. 51.

¹⁰¹³ Tamtéž, s. 51. Záhy však došlo k jednání o změně druhu zboží uvedeného v objednávce. Tamtéž, s. 51–52.

¹⁰¹⁴ Chinyun Lee uvádí, že se jednalo o „12 houfnic ráže 75mm, 24 nesmontovaných horských houfnic a 2941 beden střeliva,“ v poznámce pod čarou však cituje archivy Škodovky, podle kterých se jednalo o „36 polních a 72 horských děl.“ LEE, Chinyun, c. d., s. 30 a pozn. 102 na s. 30.

¹⁰¹⁵ LEE, Chinyun, c. d., s. 23–24.

¹⁰¹⁶ SONDHAUS, c. d., s. 269.

se při vypuknutí války nalézala u Gibraltaru a její kapitán se rozhodl nalézt útočiště v přístavech formálně spojenecké Itálie, konkrétně v Neapoli. Pokusy rakousko-uherských úřadů o převezení zbraní do vlasti byly neúspěšné, a když 23. května 1915 povedený spojenec vyhlásil Rakousku-Uhersku válku, děla zabavil a používal proti zemi jejich původu.¹⁰¹⁷ Krátce nato byly vinou počátečního italského postupu ztraceny loděnice Cantiere Navale Triestino v Monfalcone a s nimi i čtyři rozestavěné křižníky, na nichž práce příliš nepokročila.¹⁰¹⁸ O osudu rakousko-uherské, potažmo německé přítomnosti v Číně však nerozhodl postoj Itálie, ale již v srpnu 1914 postoj Japonska.¹⁰¹⁹

Spojené království od Japonců nepožadovalo vstup do války, jenž ani nevyplýval z podmínek britsko-japonské aliance, a Japonsko zprvu vyhlásilo neutralitu. Japonsko však bylo na Dálném východě vítězem války tak jako tak, ať už by bojovalo či nikoli. Evropské mocnosti vyčerpávala válka a jejich postavení na Dálném východě by bylo otřeseno v každém případě, což by z Japonců udělalo dálnévýchodního hegemonu. Japonci však toužili po územních ziscích. Čching-tao i německé kolonie v Tichomoří byly izolované a slabě hájené a Japonci se nemuseli obávat německé odplaty. Působily zde i jiné, idealističtější faktory, jak vysvětlil pozdější japonský ministerský předseda Cujoši Inukai: *„Pro Japonsko je válka v Evropě primárně zápasem mezi despotismem a demokracií, ale Japonsko válčí primárně za lidskost a mír, aby tak zajistilo pokrok lidstva. Samozřejmě, že evropští spojenci jsou pohnuti hrozbou absolutní monarchie a militarismu, ale Japonsko, nejsouc vystaveno oněm nebezpečím tou samou měrou, se jich nemusí tolik obávat. Bojuje proti principu agrese, nehledě na to, odkud přijde. (...) Nebyl absolutně žádný způsob, jakým by se evropští spojenci mohli vystříhat války a mít*

¹⁰¹⁷ SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů, s. 53; SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, s. 204–205; LEE, Chinyun, c. d., s. 30.

¹⁰¹⁸ SONDHAUS, c. d., s. 269.

¹⁰¹⁹ O japonském vstupu do války viz NISH, *Japan's Foreign Policy*, s. 93–94.

*zajištěnou bezpečnost. Pro Japonsko nebyla taková nezbytnost; rozhodlo se vstoupit do války čistě z pohnutek lidskosti a míru.*¹⁰²⁰ Japonsko tedy bojovalo proti principu agrese a za záchranu lidstva před absolutní monarchií a militarismem.

Také japonský ministr zahraničí Kató patrně usiloval o věc míru, když 15. srpna 1914 předával německému velvyslanci v Tokiu hraběti Rexovi ultimátum, v němž německé vládě „*dal doporučení,*“ aby v zájmu „*pevného a trvalého míru na Dálném východě*“ stáhla z dálnévýchodních vod svá plavidla a přenechala Japonsku do 15. září svoji državu v Ťiao-čou s vyhlídkou jejího vrácení Číně.¹⁰²¹ Kladná odpověď měla přijít do 23. srpna, tedy do osmi dnů. Nestandardní délka této lhůty byla dána tím, že spojení mezi německým velvyslanectvím v Tokiu a Berlínem bylo složité. Uspokojivá odpověď ale nepřišla, pročež 23. srpna Japonsko skutečně vyhlásilo válku Německu. Rakousku-Uhersku prozatím tak neučinilo, avšak japonské nepřátelství se záhy přeneslo i na ně.

Nejproslulejší epizodou rakousko-uherské ozbrojené přítomnosti v zámoří je a zůstane poslední plavba křižníku *Kaiserin Elisabeth*. Loď odplula 19. srpna 1913 z Puly pod velením kapitána řadové lodi Richarda Makovize, aby vystřídala loď *Kaiser Franz Joseph I.* v roli staniční lodi na Dálném východě. Ještě před vypuknutím války loď přišla při návštěvách Nagasaki a Šanghaje celkem o tři námořníky.¹⁰²² Po vypuknutí války se *Kaiserin Elisabeth* uchýlila do Čching-taa. Německá Dálnévýchodní eskadra pod vedením admirála hraběte von Spee se touto dobou nalézala v Mikronésii a posléze odplula k mysu Hoorn, a *Kaiserin Elisabeth* tak byla jediným větším plavidlem, jímž Centrální mocnosti v čínských vodách disponovaly. Po japonském ultimátu Německu bylo rozhodnuto, že křižník bude odzbrojen, ponechán v přístavu a většina posádky se odebere do rakouské koncese v Tiencinu. Rozkaz v tomto

¹⁰²⁰ Text Inukaiova prohlášení viz Tamtéž, s. 285.

¹⁰²¹ Japonské ultimátum viz Tamtéž, s. 281–282.

¹⁰²² MAREK, c. d., s. 36–37.

smyslu byl kapitánu Makovizovi doručen 23. srpna 1914, téhož dne, kdy Japonsko vyhlásilo Německu válku. 394 rakousko-uherských námořníků odjelo vlakem do Tiencinu, na lodi zůstalo pouze 18 mužů včetně kapitána. O několik dní později však dorazil rozkaz nový – císař Vilém II. požádal, aby rakousko-uherský křižník vypomáhal s obranou přístavu, a Vídeň nařídila, aby se posádka lodi vrátila do Čching-taa. To se také větší části námořníků podařilo, na čínském území zůstalo internováno jen 94 mužů. *Kaiserin Elisabeth* byla zčásti odzbrojena a z děl byly vytvořeny baterie na pevnině, větší část posádky se odebrala hájit pás opevnění kolem Čching-taa po boku zhruba čtyř tisícovek německých obránců.

27. srpna zahájily japonské lodě blokádu přístavu, japonský velitel vyzval *Kaiserin Elisabeth*, ať opustí přístav, následně se dožadoval schůzky s kapitánem Makovizem. Když byl zklamán v obou ohledech, jednala japonská strana s rakousko-uherským křižníkem jako s nepřitelem. V září se na neutrálním čínském území vylodily japonské síly – Čching- tao nakonec obléhalo přes dvacet tisíc Japonců a více jak tisícovka Britů. Generální útok sil Dohody na německá obranná postavení byl zahájen 31. října 1914. *Kaiserin Elisabeth* se nalézala v bezvýchodné situaci – sotva mohla prorazit nepřátelskou blokádu, a i kdyby, došla jí munice. Aby loď nepadla do rukou nepřítele, byla v noci z 2. na 3. listopadu 1914 potopena vlastní posádkou. 7. listopadu ráno německý guvernér kapituloval. Obrana Čching- tao si na rakousko-uherské straně vyžádala 10 padlých a 10 raněných, z toho tři padlí a šest raněných pocházeli z českých zemí. Německé ztráty činily 199 padlých a pět set raněných, útočící vojska ztratila snad dva tisíce padlých a raněných. Přeživší obránci padli do vcelku snesitelného japonského zajetí, ze kterého se do Evropy vrátili až roku 1920.¹⁰²³ Tou dobou už ani Rakousko-Uhersko, ani německé císařství neexistovaly.¹⁰²⁴

¹⁰²³ Návrat námořníků ze zajetí viz SONDHAUS, c. d., s. 365.

¹⁰²⁴ Osud křižníku *Kaiserin Elisabeth* viz MAREK, c. d., s. 37–40.

Vývoj světové války měl pro Čínu jen naprosto okrajový význam. Skončilo období, kdy mohly evropské země zasahovat ve východní Asii podle své vůle. Potvrdilo se však, že pokles vlivu evropských mocností otevře cestu japonskému vměšování, a dále, že čínská společnost není na experimenty s demokratickou formou vlády připravena. Hlavním problémem, který musel Jüan řešit, představovalo tzv. „Jednadvacet požadavků“, jež nadlouho představovaly vrchol japonského vměšování do čínských záležitostí. Byly předloženy dne 18. ledna 1915 japonským vyslancem v Číně Hiokim a rozděleny byly do pěti skupin. První skupina se týkala provincie Šan-tung, již měnila na japonskou sféru vlivu. Druhá skupina rozšiřovala vliv Japonska v jeho zájmové sféře v jižním Mandžusku a východním Vnitřním Mongolsku, požadovala nové koncese a prodlužovala stávající pronájmy na dalších 99 let. Třetí skupina požadavků měnila společnost Chan-jüe-ping, významného dodavatele uhlí a železné rudy pro japonské hutě, na smíšenou čínsko-japonskou společnost. Čtvrtá skupina zakazovala Číně poskytnout nové námořní základny třetí straně. Největší rozhořčení vzbudila pátá skupina požadavků. Čína měla na všech úrovních státní správy zaměstnat japonské poradce, policisty a další zaměstnance, poskytnout privilegia japonským školám, nemocnicím a misionářům apod.¹⁰²⁵

Číňané japonské požadavky zveřejnili a doufali, že velmoci zakročí v jejich prospěch. Evropské národy však byly zaujaty vzájemným válčením. Britové neměli požadavky za příliš přemrštěné. Prohlásili sice, že nepřipustí „*okupaci Pekingu a přeměnu Číny v protektorát*“, Japonci to však pochopili tak, že ve všem ostatním jim Britové dávají volnou ruku.¹⁰²⁶ Spojené státy, touto dobou neutrální, protestovaly; názor Centrálních mocností byl za dané situace irelevantní. Jüan Š'-kchaj

¹⁰²⁵ Má se za to, že Japonsko nehodlalo pátou skupinu za každou cenu prosazovat, a že byla „*zkompileována jako výsledek požadavků dílčích zájmů. I když bylo triumfem byrokracie, kodifikovat je v jednom dokumentu, bylo by jistě bývalo lepší vyhradit je na dobu, až budou hlavní požadavky vyjednány.*“ NISH, *Japan's Foreign Policy*, s. 99.

¹⁰²⁶ BEASLEY, W. G., *Japanese Imperialism, 1894–1945*. Clarendon Press, Oxford 1991, s. 114.

japonské požadavky nejprve odmítl. Japonská rada genró, rozladěna počínáním ministra zahraničí Katóa, požadavky zrevidovala, především vypustila pátou skupinu. 7. května 1915 Japonsko předložilo Číně ultimátum, jímž požadovalo přijetí zrevidovaných požadavků, a Jüan ultimátum přijal, parlament je však neschválil.¹⁰²⁷ Jednadvacet požadavků velice zhoršilo čínsko-japonské vztahy, postoj mladé generace Číňanů k Japonsku se pozvolna měnil z obdivu k japonským úspěchům na obavy z japonské agresivity. Japonsko předložením Jednadvaceti požadavků ztratilo větší část dobré vůle, již se těšilo u západních mocností. Zejména se zhoršily japonsko-americké vztahy, ve svých počátcích srdečné, ale mezitím pošramocené americkou imigrační politikou. Japonské zisky byly krátkodobé, neboť byly revidovány po první světové válce.

Jüan Š'-kchaj sice přijetím japonského ultimáta ztratil část svojí prestiže, ale zároveň dostal sebe i Čínu z nebezpečné situace. Mohl tak uskutečnit svůj záměr a prohlásit se císařem. Jeho agenti se od léta 1915 snažili vyvolat všelidovou podporu pro monarchistické hnutí. 12. prosince 1915 Jüan formálně oznámil, že se ujme císařského úřadu. Je možné, že většina čínského obyvatelstva proti monarchii neměla zásadních námitek, protože moderní ideje stále nechápala. Ta část Číňanů, která tvořila „politický národ,“ však byla proti, což Jüan naprosto podcenil. 25. prosince se generál Cchaj E, guvernér Jün-nanu, vzbouřil proti Jüanovu režimu a vyhlásil nezávislost. Následovaly vzpoury a vyhlášení nezávislosti v dalších provinciích. Aby zachránil, co se dalo, Jüan Š'-kchaj 22. března 1916 oznámil, že odvolává vyhlášení nového císařství a vrací se k titulu prezidenta. Ani potom se situace neuklidnila a část čínských elit požadovala Jüanovu úplnou rezignaci.¹⁰²⁸ V květnu 1916 Jüana zradili i jeho doposud oddaní podřízení, guvernéri S'-čchüanu a Chu-nanu. Za těchto okolností Jüan 6. června 1916 zemřel. Poslední dva

¹⁰²⁷ NISH, *Japan's Foreign Policy*, s. 100–103; BEASLEY, c. d., s. 112–115; FURUYA, c. d., s. 61–65.

¹⁰²⁸ Na stranu Jüanových nepřátel se přidalo i Japonsko, člen Dohody. Podporovalo protivládní síly, poskytovalo jim útočiště, a někteří Japonci dokonce bojovali v jejich řadách. FURUYA, c. d., s. 69–73.

roky jeho vlády uvrhly Čínu do chaosu. Obyvatelstvo bylo rozjitřeno, vojenští velitelé se stavěli proti centrální vládě, odstředivé regionální tendence sílily. Byla připravena scéna pro nástup éry vojenských vůdců, kteří měli ve dvacátých letech způsobit dočasný rozpad Číny. Na druhou stranu, nic z toho by se nestalo, kdyby Jüanovi nepřátelé podřídili své ambice a preference obecnému blahu a nechali schopného jedince vytvořit autokratický režim, schopný udržet Čínu pohromadě. Jüanovým nástupcem v úřadu prezidenta se stal Li Jüan-chung, jenž neměl ani zlomek jeho autority.

Narůstající zmatky se okamžitě odrazily i ve finanční sféře. Po roce 1915 nebyla čínská vláda schopna splácet starší rakousko-uherské úvěry podle splátkového kalendáře a požádala o restrukturalizaci svého dluhu. Po jednáních s firmou Arnhold, Karberg & Co., zastupující rakousko-uherské soukromé věřitelské subjekty, byly dne 9. června 1916 vydány obligace v hodnotě 1,233 milionu liber šterlinků, nahrazující část starých půjček.¹⁰²⁹ Obě země předpokládaly, že po válce bude obnoven vzájemný obchod, a nemarnily čas. Za součinnosti vyslance Rosthorna probíhala jednání mezi čínskou stranou a rakousko-uherskými subjekty o nových zakázkách, jež měly být uskutečněny po ukončení války.¹⁰³⁰ Rakousko-uherské vyslanectví v Pekingu žilo první tři roky války v míru, ač nejistém. Příslušníci strážní jednotky měli od roku 1915 napjaté vztahy s Italy – strážní jednotka se rekrutovala z řad námořníků, a hlavním nepřítelem c. a k. námořnictva byla právě Itálie. 5. října 1915 došlo k incidentu, při kterém Italové zahájili na rakousko-uherské námořníky palbu a dva lehce zranili.¹⁰³¹

Zmatky v Číně, nejistota ohledně výsledku války a další faktory udržely Čínu mimo válku po tři roky. Po Jüanově smrti byly čínské elity

¹⁰²⁹ Úrok činil 8 %, dluhopisy byly splatné v letech 1916–1919. SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ *Škodových závodů*, s. 54; SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, s. 205–206.

¹⁰³⁰ SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ *Škodových závodů*, s. 53–54.

¹⁰³¹ LEHNER, *Beiträge*, s. 205–206.

rozděleny v názoru na válku. Premiér Tuan Čchi-žuej, přední postava Pej-jangské kliky, byl pro vstup do války na straně Dohody, stejně tak většina vojenských vůdců, avšak prezident Li Jüan-chung a Kuomintang byli proti.¹⁰³² Tuan marně požadoval po dohodových mocnostech pozastavení plateb odškodného za Boxerské povstání, stažení cizích jednotek z čínského území a revizi celních tarifů.¹⁰³³ Počátkem roku 1917 Čína přesto přerušila diplomatické styky s Německem. V červnu 1917 se čínští vojenští vůdci pokusili donutit mírovou stranu k přímému vstupu do války a Li Jüan-chung se obrátil s žádostí o zprostředkování na generála Čang Süna. Ten však 1. července 1917 náhle obsadil Peking a pokusil se restaurovat mandžuskou dynastii, na jeho stranu přispěchal i Kchang Jou-wej, ale tomuto dobrodružství učinil konec Tuan Čchi-žuej.¹⁰³⁴ Prezident Li rezignoval ve prospěch viceprezidenta Feng Kuo-čanga, válečná strana získala navrch.

14. srpna 1917 tak Čína přece jenom do války vstoupila. Učinila tak formálně kvůli neomezené ponorkové válce z německé strany, přičemž však vyhlásila válku nejen Německu, ale i Rakousku-Uhersku.¹⁰³⁵ Rakousko-Uhersko si válku s Čínou zasloužilo nejméně ze všech velmocí, protože se v minulosti vůči Číně sotva dopustilo nějakých bezpráví. To byl konec vztahů mezi Čínou a Rakouskem-Uherskem. Čínské síly zabraly rakousko-uherskou koncesi v Tiencinu a dopřály tamnímu obyvatelstvu pochybné potěšení, vrátit se pod správu čínských úřadů.¹⁰³⁶ Čínská vláda přestala splácet odškodné za Boxerské povstání i splátky půjček od rakousko-uherských subjektů na zbraně, které většinou stejně

¹⁰³² Sunjatsen přijal od Německa „dárek“ ve výši milionu dolarů. Nehledě na to, po vyhlášení války Německu a Rakousku-Uhersku se s novým stavem smířil a začal vyjednávat o americké podpoře pro Kuomintang. KINDERMANN, Gottfried Karl (ed.), *Sun Yat-sen: Founder and Symbol of China's Revolutionary Nation-Building*. Günter Olzig-Verlag, München-Wien 1981, s. 57 a 85.

¹⁰³³ FURUYA, c. d., s. 78–79.

¹⁰³⁴ SPENCE, c. d., s. 101–102; FURUYA, c. d., s. 78–81.

¹⁰³⁵ *Declaration of War by China on Germany and Austria*. In: *The American Journal on International Law*, Vol. 11, No. 4, Supplement: Official Documents (Oct., 1917), s. 161.

¹⁰³⁶ Po válce se rakousko-uherská koncese vrátila pod čínskou správu nadobro – nástupnické státy se nároků na ni zřekly roku 1919 smlouvou ze Saint-Germain a o rok později Trianonskou smlouvou.

nedostala, a naopak zabavila parníky *Bohemia*, *Silesia* a *China*.¹⁰³⁷ Rakousko-uherská a německá poddaní byla propuštěna z Čínské námořní celní služby,¹⁰³⁸ zrušeny byly všechny smlouvy mezi Čínou a Rakouskem-Uherskem a Německem.¹⁰³⁹ Na západní frontě byli vysláni Číňané, třebaže pouze v roli pomocných sil. Rakousko-uherský diplomatický personál byl nucen Čínu opustit. Dle vzpomínek tajemníka generálního konzulátu v Šanghaji Fritze Matury, „*všichni Rakušané odcházeli velice neradi – úředníci a také baron Babo, starší, velký, tlustý pán, jenž v Šantungu sázel vinnou révu. I já jsem tu zemi miloval, a musím ještě dnes říct: člověka to tam pořád táhne zpátky.*“¹⁰⁴⁰

První světová válka přinesla rakousko-uherské říši zkázu. Čínská republika sice válku přečkala a formálně se octla na vítězné straně, ale žádné štěstí jí to nepřineslo a záhy se sama de facto rozpadla na území ovládaná soupeřícími vojenskými klikami. Následné zmatky jí způsobily větší utrpení než všechny imperialistické mocnosti dohromady a naprosto nesrovnatelné s čímkoli, co snad v Číně podniklo Rakousko-Uhersko. Bez přehánění lze říct, že největší přínos rakousko-uherských kontaktů s Čínou spočíval v tom, že Rakousko-Uhersko Číně nijak nezavinilo žádnou z katastrof, jež Čínu postihly.

¹⁰³⁷ Po válce připadl Terst Itálii a Österreichischer Lloyd se pod názvem Lloyd Triestino stal italskou společností. Itálie vedla s čínskou vládou rozhovory o navrácení plavidel. Spor byl vyřešen roku 1925 tak, že Čína lodě vrátila a italská fašistická vláda jí odpustila splátky reparací za Boxerské povstání za dobu 33 měsíců. LEE, Chinyun, c. d., s. 24.

¹⁰³⁸ Císařská námořní celní služba byla po svržení Čchingů přejmenována.

¹⁰³⁹ SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export*, s. 206.

¹⁰⁴⁰ KAMINSKI, c. d., s. 29.

ZÁVĚR

Rakousko-uherská a předtím rakouská politika v Číně měla naprosto odlišný charakter od politiky ostatních mocností v tom, že jí nelze vytknout agresivní počínání. Rakousko-uherské aktivity v Číně představovaly nejméně problémovou kapitolu v historii čínských vztahů s cizinou v letech 1800–1914. Rakousko-uherské lodě sotva dovážely do Číny větší množství opia, rakousko-uherské námořnictvo nevybudovalo na čínském území žádnou svou základnu. Pozoruhodnou skutečnost představuje rakousko-uherské poskytnutí doložky nejvyšších dohod Číně již roku 1869, což bylo ve vztazích Číny s velmocemi novum. Rakousko-Uhersko nemělo v Číně žádné významné zájmy, tudíž nemělo důvod uchýlovat se k méně čistým prostředkům a agresivní politice, jak to činily ostatní velmoci. Rakousko-Uhersko ani nemělo potřebu uvolnit zdroje k tomu, aby na druhém konci světa prosazovalo silou své zájmy, když tyto zájmy v zásadě neexistovaly. Je pravděpodobné, že kdyby Rakousko-Uhersku na Číně více záleželo, postupovalo by obdobně jako ostatní velmoci. Tato úvaha je však ryze akademická.

Rakousko-Uhersko a Čína se podstatně lišily. Obě říše byly monarchiemi s tradicemi sahajícími hluboko do minulosti, obě čelily složité národnostní situaci, a obě se v očích „pokrokového“ světa netěšily valné prestiži. Avšak Rakousko-Uhersko bylo spořádaným soustátním s vyspělým průmyslem a zčásti velice vzdělaným obyvatelstvem. Rakousko-uherská věda a technika byla na úrovni. Nic z toho se o Číně před první světovou válkou říci nedá. Stejně tak se po většinu sledovaného období nedá hovořit o čínské zahraniční politice v pravém slova smyslu. Mnohem spíše se jednalo o sled cizích, západních a později japonských akcí, na které Čína reagovala často nesystémově a bez hlubšího pochopení problému. To se o rakousko-uherské zahraniční

politice rozhodně říct nedá, což byl jeden z mnoha důvodů, proč bylo Rakousko-Uhersko velmocí a Čína nikoli. Jakkoli Rakousko-Uhersko mělo jen zanedbatelný vliv na dění v Číně, Čína neměla naprosto žádný vliv na dění v Rakousku-Uhersku.

Državy rakouských Habsburků v raném novověku nebyly vhodně disponovány k tomu, aby udržovaly se zámořím intenzivní obchodní a jiné kontakty. Teprve po připojení Rakouského Nizozemí se situace změnila. Ostendská kompanie byla velice úspěšná, největších zisků dosahovala právě v Číně. Ukázalo se však, že v mezinárodní politice sotva existují takové pojmy jako „přátelství“. Země, které v Evropě těžily ze spojení s císařem, nebyly ochotny tolerovat konkurenční aktivity císařových poddaných v Asii. Projevila se dravá podstata tehdejšího zárodečného imperialismu. Ani druhý pokus o zakotvení rakouských obchodníků v Asii počátkem osmdesátých let 18. století nebyl úspěšný. Občasné a dočasné obchodní úspěchy císařových poddaných v Asii nebyly způsobeny rozvojem zemí, jež v následujícím století tvořily Rakousko-Uhersko. Naopak, jednalo se čistě o důkaz pokročilosti Rakouského Nizozemí, jež však hrálo v uvažování Vídně vždy pouze okrajovou úlohu. Jestliže by Rakouské Nizozemí zůstalo i nadále součástí habsburské monarchie, je důvod se domnívat, že rakousko-čínské styky a vzájemný obchod v devatenáctém století by byly mnohem intenzivnější. I tato úvaha je však pouze akademická.

První kontakty mezi Rakouskem a Čínou v devatenáctém století měly zcela bezkonfliktní podobu. Rakouská strana dělala vše pro to, aby čínské hodnostáře neznepokojovala například příliš silnou výzbrojí lodí plujících do Číny. V polovině devatenáctého století došlo k náběhům na aktivní pronikání do oblasti severovýchodní Afriky a přilehlé části Indického oceánu. Pakliže by k tomu došlo, bylo by rakousko-uherské pronikání do Číny výrazně usnadněno. Tyto plány však byly opuštěny vinou porážky z roku 1859. Hlavním limitujícím faktorem, jenž překážel

rakouskému pronikání do zámoří, nebyl ani tak nedostatek peněz, jako fakt, že říše čelila mnohem akutnějším problémům jinde, v Itálii, v Německu a především na svém vlastním území. V nevýznamnosti rakousko-uherského politického angažmá v Číně se zrcadlil okrajový význam rakousko-uherského obchodu s Čínou v tomto období. Tato skutečnost působila v jistém smyslu pozitivně – monarchie se nepošpinila obchodem s opiem jako jiné státy. Naprostá bezkonfliktnost vztahů mezi Vídní a Pekingem přispěla k tomu, že i po uzavření smlouvy s Čínou v září 1869 zůstávalo Rakousko-Uhersko pro Číňany z větší části neznámou a naprosto nezajímavou zemí, na rozdíl například od Francie Napoleona III., dlouhodobě ohrožující Čínu i její vazalské státy. Číňané nepovažovali Rakousko-Uhersko za hrozbu a měli velké potíže s tím, aby je považovali za velmoc – mátklo je především právě to, že je Rakousko-Uhersko nijak neohrožovalo.

Čínsko-japonská válka se rakousko-uherské říše nijak nedotkla. Odhalení slabosti obrovské říše podnítilo většinu velmocí k boji o koncese a sféry vlivu. Rakousko-Uhersko situace nevyužilo. Nezformovala se žádná kapitálově silná skupina, která by se, třeba neúspěšně, ucházela o těžební a důlní koncese nebo o práva na stavbu železnic. Jediný krok, jež Rakousko-Uhersko učinilo v souvislosti s nárůstem důležitosti čínského prostoru v mezinárodní politice, bylo zřízení samostatného vyslanectví v Pekingu roku 1896. Pravda, rakousko-uherská nejvyšší místa zvažovala zábor místa vhodného pro vybudování námořní základny, c. a k. námořnictvo podnikalo průzkum čínského pobřeží. Důvod byl ten, že totéž dělaly i ostatní velmoci a Rakousko-Uhersko nechtělo zůstat stranou. Avšak na rozdíl od „spojenecké“ Itálie, Rakousko-Uhersko nikdy nepožadovalo na Číně postoupení jakéhokoli území. Vídeň se nenechala odradit italským neúspěchem, průzkum čínského pobřeží pokračoval i dlouho potom, co Italové narazili na rozhodný čínský odpor a byli nuceni ustoupit. Stejně tak se rakousko-uherská říše nenechala odradit ani

tím, že Japonci prohlásili provincii Fu-t'ien za sféru svého vlivu, a rakousko-uherské námořní kruhy zvažovaly zábor území v řečené provincii. Důvod, proč Rakousko-Uhersko nevzneslo požadavek na pronájem části čínského pobřeží, spočíval v tom, že rakousko-uherské loďstvo považovalo vybudování základny v Číně za naprostou zbytečnost, která by zatížila jeho beztak napjaté zdroje. Pouze v případě, že by významným způsobem vzrostl politický nebo hospodářský význam Dálného východu a konkrétně Číny pro Rakousko-Uhersko, by bylo toto stanovisko přehodnoceno. Taková situace však nikdy nenastala. To, jak ostatní země hodnotily rakousko-uherský vliv na události v Číně, je nejlépe vidět na faktu, že roku 1899 americký státní tajemník John Hay vůbec nezařadil Rakousko-Uhersko mezi adresáty nóty ohledně politiky „otevřených dveří“.

Rakousko-uherská námořní přítomnost na Dálném východě dosáhla svého maxima za Boxerského povstání. Povstání bylo vyvoláno kombinací řady příčin, od neuspořádaných poměrů na čínském venkově, přes pověřčivost čínského lidu a xenofobní sklony mandžuských aristokratů až po naprostou neznalost skutečné moci Západu a neznalost poměrů ve světě vůbec. Hlavním faktorem však rozhodně byla agresivní politika velmocí v Číně – zábory čínského území, podpora arogantních křesťanských misionářů a zmatené vyhrožování čínskému dvoru, jež přimělo dynastii Čching, snad proti jejímu lepšímu mínění, spojit se s podezřelou sektou. Rakousko-Uhersko nemělo na těchto událostech žádný podíl. Rakousko-uherské vyslanectví nedokázalo včas rozpoznat vážnost situace, ale v tom nijak nevybočovalo z řady. Když došlo na nejhorší, rakousko-uherské námořníci bojovali statečně, jejich představení, kapitán Thomann a legační tajemník Rosthorn, jim šli příkladem. Po porážce Boxerského povstání došlo na trestní výpravy na čínský venkov, při nichž si rakousko-uherské námořníci počínali, zejména s přihlédnutím k dobovým a místním standardům, mnohem lépe, než mohli Číňané čekat.

Zábor koncese v Tiencinu, jediné zámořské državy Rakouska-Uherska, proběhl za asistence rakousko-uherských námořníků. Stalo se tak však po bezprecedentních událostech Boxerského povstání, akce měla nenásilný průběh a vztahy s čínským obyvatelstvem byly korektní. Třebaže rakousko-uherský podíl na porážce Boxerského povstání zůstal podružný, byl mnohem významnější než rakousko-uherské aktivity v Číně jako celek.

Dálný východ ani zdaleka nepatřil mezi oblasti, na kterých mělo Rakousko-Uhersko zvláštní zájem. Hlavní role Dálného východu v rakousko-uherské politice spočívala v tom, že odváděla pozornost Ruska od Evropy. Není náhodou, že období největšího sblížení Rakousko-Uherska a Ruska, demonstrováné dohodami z let 1897 a 1903, spadá do doby, kdy bylo Rusko zaneprázdněno aktivitami na Dálném východě, tj. pronikáním do Koreje a Mandžuska, bojem o koncese a sféry vlivu a konečně soupeřením s Japonskem. Z potřeby mít krytá záda v Evropě povstala nutnost sledovat v rakousko-uherské zájmové oblasti na Balkáně konstruktivní přístup. V okamžiku, kdy Rusové prohráli válku s Japonskem a zastavili svůj postup ve východní Asii, se tento umírňující faktor vytratil. Rakousko-Uhersko přinejlepším bralo na vědomí dohody mezi Spojeným královstvím, Německem a Japonskem, jež měly zastavit ruské pronikání na Dálném východě, naprosto nemělo zájem se přidat ke spolkům, jež byly proti ruskému postupu namířeny. Ze zanedbatelné rakousko-uherské přítomnosti na Dálném východě vyplývalo, že hodnota rakousko-uherského přístupu k takovým spolkům by byla tak jako tak mizivá. Pro Rakousko-Uhersko bylo podstatné, že z jeho politiky v Číně ani z počínání jiných mocností ve východoasijském prostoru nevzešlo žádné napětí ve vztahu k dalším velmocím.

Analogicky, Rakousko-Uhersko činilo jen málo pro to, aby pomohlo dynastii Čching v jejím posledním významném počínu, reformách zahájených po porážce Boxerského povstání. Rakousko-uherská

poddaní působili v Císařské námořní celní službě. Lze vysledovat jistý ohlas rakousko-uherské ústavní a politické praxe v úvahách čínských reformátorů, pokoušejících se modernizovat čínský politický život a dospět k parlamentarismu. Ale z rakousko-uherské strany nelze hovořit o zainteresovanosti na tom, aby Čína provedla tyto reformy. Když padla mandžuská dynastie, Rakousko-Uhersko zachovávalo nezaujatý, racionální přístup a nepodniklo nic, aby přispělo k záchraně mandžuské dynastie. Při uznání Čínské republiky postupovalo stejným tempem jako ostatní velmoci. Počínání rakousko-uherské diplomacie po celé období let 1894–1914 dokazuje, že na formě státního zřízení v Číně nebo na kterékoli jiné otázce týkající se Dálného východu nebylo Rakousko-Uhersko ani zdaleka tak zainteresováno jako na tom, aby udržovalo společný postup se svými spojenci z Trojspolku.

Rakousko-uherské zbrojovky a loděnice, v čele s plzeňskými Škodovými závody, se pokoušely o získání zbrojních zakázek při modernizaci čínské armády a budování válečného loďstva, ale až do pádu mandžuské dynastie nedosáhly významnějšího úspěchu, jaký by odpovídal jejich kapacitám. Teprve po čínské revoluci z let 1911–1912 došlo v tomto ohledu k průlomům. Škodovka a další zbrojovky a banky riskovaly a takřkajíc „uznaly“ nový režim mnohem dříve než oficiální diplomacie, což se projevilo v dosti riskantních půjčkách. Výsledkem byly rozsáhlejší zakázky pro rakousko-uherské zbrojovky a loděnice, učiněné ovšem za peníze z rakousko-uherských půjček. Jinak byl rakousko-uherský obchod s Čínou relativně nevýznamný, i když jeho objem nelze přesně určit. Rozhodně činil víc než necelého půl procenta, uváděného ve statistikách, a část rakousko-uherského zboží, převážena cizími loděmi, je ve statistikách zahrnuta jako zboží odjinud. Stejně tak nelze určit ani podíl zboží z českých zemí na rakousko-uherském obchodu, je však možno vyjádřit domněnku, že jeho podíl bohužel neodpovídal tehdejší vyspělosti českých zemí. Potěšitelné je, že alespoň v některých segmentech

spotřebního zboží si rakousko-uherský obchod udržoval důstojné postavení.

Specifickou kapitolu představuje činnost misionářů. Rakousko-uherských poddaných nebylo mezi misionáři v Číně mnoho. Jejich činnost nijak zvlášť nevybočovala z obecného rámce misionářského působení v Číně, ať už v dobrém, nebo ve zlém. Zdokumentovány jsou jak příklady počínání na obranu čínských konvertitů (misionář Gartner bránil Pejtchangskou katedrálu za Boxerského povstání), tak i snaha misionáře Freinadametze napomoci záboru čínského území Rakousko-Uherskem.

V obecném povědomí bývalo Rakousko-Uhersko prezentováno jako ospalá země řízená přestárlými zdegenerovanými aristokraty a nevykonnými zkosnatělými byrokraty. Stručný pohled na osoby, jež Rakousko-Uhersko zastupovaly v Číně, dokazuje, že to není pravda. V rakousko-uherských diplomatických a konzulárních službách působili na slovo vzatí odborníci na čínskou problematiku – například Arthur von Rosthorn, Erwin von Zach – i když jich bylo poměrně málo. Celková úroveň ostatních rakousko-uherských zástupců byla uspokojivá. Jestliže došlo v diplomatické a konzulární službě k nějakým nesrovnalostem, jednalo se o problémy spojené s obsazením honorárních konzulátů soukromými osobami na patřičné úrovni. To nesouviselo s případnými slabunami personální politiky rakousko-uherského ministerstva zahraničí, ale s nevelkým počtem rakousko-uherských poddaných v Číně.

Je otázkou, jak by se rakousko-uherské aktivity v Číně vyvíjely, nebýt první světové války. Sotva bychom ovšem mohli očekávat náhlý vzestup rakousko-uherského angažmá na Dálném východě. Když vypukl celosvětový konflikt, bylo o konci rakousko-uherské přítomnosti v oblasti – přinejmenším po dobu války, pakliže by Rakousko-Uhersko přežilo – rozhodnuto dávno před rokem 1917, kdy Čína vyhlásila Rakousku-Uhersku válku, a bylo o tom rozhodnuto zcela bez ohledu na počínání

Číny. Vstup Číny do války pak představoval již jen poslední tečku za relativně bezproblémovými vztahy obou zemí.

Přílohy

Příloha 1. Rakousko-uhersští vyslanci-rezidenti a vyslanci v Číně.

Příloha 2. Čínští vyslanci v Rakousku-Uhersku.

Příloha 3. Cesty válečných plavidel na Dálný východ.

Příloha 4. Rakousko-uherský obchod s Čínou.

Tabulka č. 1. Plavba rakousko-uherských lodí do Číny, 1900–1905.

Tabulka č. 2. Cizí státní příslušníci a firmy v Číně roku 1910.

Tabulka č. 3. Zahraniční obchod Číny roku 1911.

Tabulka č. 4. Půjčky rakousko-uherských subjektů Číně.

Tabulka č. 5. Rakousko-uherský obchod s Čínou, 1899–1914.

PŘÍLOHA 1. Rakousko-uhersští vyslanci-rezidenti a vyslanci v Číně

Zástupci Rakouska-Uherska v Číně a v Japonsku

Zástupce	Léta působení
Heinrich von Calice	1869–1874
Ignaz von Schaeffer	1874–1877
Max Hoffer von Hoffenfels	1879–1883
Karl von Zaluski	1883–1889
Rüdiger von Biegeleben	1889–1893
Christoph von Wydenbruck	1893–1896 (do 1899 v Tokiu)

Zdroj: LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 2 na s. 261.

Vyslanci v Peking

Vyslanec	Léta působení
Moritz svobodný pan von Czikann	1896–1905
Eugen von Kuczyński	1905–1911
Arthur von Rosthorn	1911–1917

Zdroj: LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 2 na s. 261.

PŘÍLOHA 2. Čínští vyslanci v Rakousku-Uhersku

Vyslanci v Rakousku-Uhersku a v dalších zemích

Zástupce	Léta působení
Liou Si-chung	1877–1879
Li Feng-pao	1879–1884
Sü Ťing-čcheng	1884–1887
Chung Ťün	1887–1890
Sü Ťing-čcheng	1890–1896
Jang Žu	1896–1902
Chu Wej-te	1902

Zdroj: LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 1 na s. 260.

Vyslanci akreditovaní výlučně v Rakousku-Uhersku

Vyslanec	Léta působení
Wu Te-čang	1902–1903
Jang Čcheng	1903–1905
Li Ťing-maj	1905–1907
Lej Pu-tchung	1907–1910
Šen Žuej-lin	1910–1917

Zdroj: LEHNER, *Die Chinapolitik*, Appendix 1 na s. 260.

PŘÍLOHA 3. Plavby válečných lodí na Dálný východ

Lod'	plavba v letech	poznámka
<i>Carolina</i>	1820–1822	První mise do Číny
<i>Novara</i>	1857–1859	Cesta kolem světa
<i>Donau</i>	1868–1871	Navázání dipl. styků
<i>Erzherzog Ferdinand</i>	1868–1871	Navázání dipl. styků
<i>Fasana</i>	1871–1873	
<i>Erzherzog Friedrich</i>	1874–1876	
<i>Albatros</i>	1883–1885	
<i>Nautilus</i>	1884–1887	
<i>Aurora</i>	1886–1888	
<i>Fasana</i>	1887–1889	
<i>Zrinyi</i>	1890–1891	
<i>Fasana</i>	1891–1893	
<i>Saida</i>	1892–1894	
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1892–1893	
<i>Aurora</i>	1895	
<i>Panther</i>	1896–1898	
<i>Kaiser Franz Joseph I.</i>	1897	
<i>Fruntsberg</i>	1898–1899	
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1899–1900	
<i>Zenta</i>	1899–1901	Boj s boxery
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1900	Boj s boxery
<i>Kaiserin Maria Theresia</i>	1900	Boj s boxery
<i>Aspern</i>	1900	Boj s boxery
<i>Donau</i>	1900–1901	
<i>Leopard</i>	1900–1901	
<i>Kaiser Karl VI.</i>	1902–1903	
<i>Aspern</i>	1903–1904	
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1904–1905	
<i>Kaiser Franz Joseph I.</i>	1905–1908	

<i>Leopard</i>	1907–1909	
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1908–1910	
<i>Panther</i>	1909–1910	
<i>Kaiser Franz Joseph I.</i>	1910–1912	
<i>Szigetvar</i>	1912	
<i>Kaiserin Elisabeth</i>	1913–1914	Potopena 3.XI.1914

Zdroj: KAMINSKI, c. d., s. 20–21.

PŘÍLOHA 4. Rakousko-uherský obchod s Čínou

Tabulka č. 1. Plavba rakousko-uherských lodí do Číny, 1900–1914

Rok	Počet lodí (podíl)	Celková tonáž (podíl)
1900	44 (?)	77,542 (?)
1901	71(?)	111,583 (?)
1902	30 (?)	53,157 (?)
1903	49 (?)	99,616 (?)
1904	50 (?)	135,202 (?)
1905	52 (?)	195,705 (?)
1906	?	?
1907	?	?
1908	?	?
1909	48 (0,02 %)	188,592 (0,22 %)
1910	52 (0,02 %)	198,098 (0,22 %)
1911	48 (0,02 %)	192,824 (0,23 %)
1912	?	?
1913	?	?
1914	?	?

Zdroje:

HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. Generalkonsulats in Shanghai für das Jahr 1905, s. 36.

HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai, fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 213.

Tabulka č. 2. Cizí státní příslušníci a firmy v Číně roku 1910

	Státní příslušníci	Firmy
Japonci	78,306	1283
Rusové	51,221	313
Spojené království	10,256	606
USA	3,470	111
Portugalsko	3,224	57
Německo	2,758	258
Francie	1,925	112
Nizozemí	424	32
Rakušané	385	26
Uhři	26	3
Ostatní	1527	62
Celkem	153,522	2863

Zdroj:

HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai, fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 8.

Tabulka č. 3. Zahraniční obchod Číny roku 1911 (export a import dohromady)

Země, politická jednotka	Obchod (mil. taelů)	Nárůst/Pokles (mil. taelů)
Hongkong	251,9	-28,3
Japonsko	141	+3,2
Spojené království	107,3	+17,6
USA	74,8	+17,7
Britská Indie	42,8	-5,7
Francie	42,1	+0,5
Německo	36,6	+1,8
Belgie	17,6	-0,5
Straits	13,4	-0,5

Macao	11,2	-0,9
Itálie	10,0	-1,3
Nizozemská Vých. Indie	8,2	+1,0
Nizozemí	7,9	-0,5
Korea	6,0	+1,0
Francouzská Indočína	4,7	-3,4
Rakousko-Uhersko	3,2	+0,2
Ostatní	12,2	-3,0
Celkem	848,8	+5,0

Zdroj:

HHStA, GA Peking 069, Jahresbericht des k. u. k. General-Konsulates in Shanghai, fuer das Jahr 1911, Beilage zur Zahl 3296/12, s. 91–92.

Tabulka č. 4. Půjčky rakousko-uherských subjektů Číně

Půjčka poskytnuta dne:	Výše v librách šterlinků
29. ledna 1912	300 000
29. ledna 1912	450 000
1. března 1913	300 000
10. dubna 1913	1 200 000
10. dubna 1913	2 000 000
27. dubna 1914	500 000
9. června 1916	1 233 000

Zdroj: SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export to China*, tabulka č. III na s. 204.

Tabulka č. 5. Rakousko-uherský obchod s Čínou, 1899–1914

Rok	export do Číny (v korunách)	import z Číny (v korunách)	celkem (v korunách)
1899	987 000	5 476 000	6 463 000
1900	1 652 000	6 314 000	7 966 000
1901	2 072 000	5 869 000	7 941 000
1902	2 231 000	6 196 000	8 427 000
1903	4 747 000	6 563 000	11 210 000
1904	2 399 000	7 911 000	10 310 000
1905	6 736 000	7 622 000	14 358 000
1906	7 808 000	10 004 000	17 812 000
1907	4 091 000	11 798 000	15 889 000
1908	2 934 000	9 835 000	12 769 000
1909	2 893 000	12 390 000	15 283 000
1910	4 823 000	14 907 000	19 730 000
1911	5 192 000	18 660 000	23 852 000
1912	6 067 000	19 108 000	25 175 000
1913	9 425 000	13 620 000	23 045 000
1914	31 098 000	23 343 000	54 441 000

Zpracováno podle: SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export to China*, tabulka č. I na s. 197.

PRAMENY A LITERATURA

I. Nepublikované archivní prameny

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

Politisches Archiv

XXIX. China – Kt. 5. Berichte Weisungen, Varia 1896–1898.

Kt. 6. Berichte, Weisungen, Varia 1899–1901.

Kt. 7. Berichte, Weisungen, Varia 1902–1904.

Kt. 8. Berichte, Weisungen, Varia 1905–1907.

Kt. 9. Berichte, Weisungen, Varia 1908.

Kt. 10. Berichte, Weisungen, Varia 1909–1910.

Kt. 12. Berichte, Weisungen, Varia 1911–1912.

Kt. 14. Liasse Ia. Mitteilungen der Marine-Sektion. Belagerung der
Gesandtschaften in Peking.

Kt. 29, Liasse VI. Zur Annerkennung der chinesischen
Republik.

X. Russland – Kt. 133. Berichte 1908.

Nachlass Berchtold Kt. 1, Typoskript d. Memoiren Berchtolds, Bd. 3.

Gesandtschaftsarchiv Peking

GA Peking 069, 077, 087, 0101

II. Publikované prameny

Declaration of War by China on Germany and Austria. In: The American Journal on International Law, Vol. 11, No. 4, Supplement: Official Documents (Oct., 1917), s. 161.

Die Grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871–1914 (dále jen *DGP*). Ed. LEPSIUS, J. – MENDELSON-BARTHOLDY, A. – THIMME, Friedrich. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m. b. H., Berlin 1922–1927. Bd. XVI, Berlin 1924.

JUNG, Peter (Hrsg.), *Sturm über China. Österreich-Ungarn Einsatz im Boxeraufstand 1900.* Stöhr, Wien 2000–01.

Korea and Manchuria Between Russia and Japan, 1895–1904. The Observations of Sir Ernest Satow, the British Plenipotentiary to Japan (1895–1900) and China (1900–1906). Ed. by LENSEN, George Alexander. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo, Japan – Tallahassee, Florida 1968.

The d'Anethan Dispatches From Japan, 1894–1910. The Observations of Baron Albert d'Anethan, Belgian Minister Plenipotentiary and Dean of the Diplomatic Corps. Ed. by LENSEN, George Alexander. The Diplomatic Press, Tokyo – Tallahassee 1967.

POOLEY, A. M. (ed.), *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi.* Palgrave Macmillan, Basingstoke 2002.

III. Odborná literatura

ANDERSON, David L., *Imperialism and Idealism: American Diplomats in China, 1861–1898.* Indiana University Press, Bloomington, Indiana 1985.

- BEASLEY, W. G., *Japanese Imperialism, 1894–1945*. Clarendon Press, Oxford 1991.
- BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Petr, *Válka 1866*. Havran – Paseka, Praha – Litomyšl 2005.
- BERGER, Günther, *100 Jahre Österreich – Korea*. Österreichisch-Koreanische Gesellschaft, Wien 1992.
- BORITZKA, Jiří, *Obležení Vídne roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*. In: *Historický obzor*, ročník 22/2011, č. 1/2, s. 2–23.
- BRIDGE, Francis Roy, *From Sadowa To Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866–1914*. Routledge & Kegan Paul, London and Boston 1972.
- CHANG, Hao, *Liang Ch'i-ch'ao and Intellectual Transition in China, 1890–1907*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1971.
- CH'EN, Jerome, *Yuan Shih-k'ai, 1859–1916. Brutus Assumes the Purple*. Stanford University Press, Stanford, California 1961.
- CHESNEAUX, Jean, BASTID, Marianne, BERGÈRE, Marie-Claire, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*. Pantheon Books, New York 1976.
- CONNAUGHTON, Richard, *Vycházející slunce a skolený medvěd. Rusko-japonská válka 1904–1905*. BB art, Praha 2004.
- DENNETT, Tyler, *Americans in Eastern Asia. A Critical Study of Foreign Policy of the United States in the Far East in the Nineteenth Century*. Barnes & Noble, Inc., New York 1963.
- DON, Yehuda, *Comparability of International Trade Statistics: Great Britain and Austria-Hungary before World War I*. In: *The Economic History Review, New Series*, Vol. 21, No. 1 (Apr., 1968), s. 78-92.
- DONKO, Wilhelm, *Österreich-Philippinen 1521–1898: Bezugspunkte, Beziehungen und Begegnungen*. Holtzbrinck, Berlin 2011.
- DOWER, John W. (ed.), *Origins of the Modern Japanese State. Selected Writings of E. H. Norman*. Random House, New York – Toronto 1975.

- EASTLAKE, F. Warrington, YAMADA, Yoshi-aki, *Heroic Japan. A History of the War Between China & Japan*. Kelly & Wash, Yokohama – Shanghai – Hongkong – Singapore 1896(?).
- EDGERTON, Robert B., *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*. BB art, Praha 2002.
- ESHERICK, Joseph W., *The Origins of the Boxer Uprising*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1987.
- ESHERICK, Joseph W., *Reform and Revolution in China. The 1911 Revolution in Hubei and Hunan*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1976.
- ESHERICK, Joseph W., YEH, Wen-shih, ZELIN, Madeleine (eds.), *Empire, Nation, and Beyond. Chinese History in Late Imperial and Modern Times – a Festschrift in Honor of Frederic Wakeman*. University of California, Berkeley 2006.
- Eminent Chinese of the Ch'ing Period (1644–1912). Vol. I (A–O)*. Ed. by HUMMEL, Arthur W. United States Printing Office, Washington 1943.
- Eminent Chinese of the Ch'ing Period (1644–1912). Vol. II (P–Z)*. Ed. by HUMMEL, Arthur W. United States Printing Office, Washington 1944.
- FURUYA, Keiji, *Chiang Kai-shek. His Life and Times*. St. John's University, New York 1981.
- HINCKLEY, F. E., *Extraterritoriality in China*. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol. 39, China: Social and Economic Conditions (Jan., 1912), s. 97–108.
- HYNEK, Vladimír – KLUČINA, Petr, *Válečné lodě 2. Naše vojsko*, Praha 1986.
- INOUYE, Jukichi, *A Concise History of the War Between Japan and China*. Z. Mayekawa & Y. Okura, Osaka & Tokyo 1896.
- KAJIMA, Morinosuke, *The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1925*. Charles E. Tuttle Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1969.

- KAMIKAWA, Hikomatsu (ed.), *Japan-American Diplomatic Relations in the Meiji-Taisho Era*. Pan-Pacific Press, Tokyo 1958.
- KAMINSKI, Gerd, *Die k. u. k. Kriegsmarine in China*. In: *Militaria Austriaca* 1993/Folge 13, s. 5–45.
- KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. Leo Cooper, London 1991.
- KINDERMANN, Gottfried Karl (ed.), *Sun Yat-sen: Founder and Symbol of China's Revolutionary Nation-Building*. Günter Olzig-Verlag, München-Wien 1981.
- KODET, Roman, *Port Arthur 1904*. In: *Historický obzor*, ročník 16/2005, č. 11/12, s. 258–270.
- KODET, Roman, *Rusko-japonské soupeření na Dálném východě na přelomu 19. a 20. století*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 1/2, s. 8–13.
- KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Opožděná expanze. Koloniální výboj Německa a Itálie v letech 1870-1918*. Mladá fronta, Praha 1977.
- KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2004, s. 287.
- LANGER, William L., *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*. Alfred A. Knopf, New York 1951.
- LEE, Chinyun, *Obchod mezi českými zeměmi a Čínou před první světovou válkou*. In: *Historický obzor*, ročník 17/2006, č. 1/2, s. 21–31.
- LEE, Sang-Kyong (ed.), *Österreich – Korea. Festschrift zum 100jährigen Jubiläum*. WUV-Universitätsverlag. Wien 1994.
- LEE, Yur-Bok – PATTERSON, Wayne (eds.), *One Hundred Years of Korean-American Relations*. The University of Alabama Press, místo vydání neuvedeno, 1986.
- LEHNER, Georg, *Beiträge zur Geschichte der k.(u.)k. Konsularvertretungen in China. Von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Dissertation zur Erlangung des

Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1995.

LEHNER, Georg, *Die Chinapolitik Österreich-Ungarns 1896–1917. Eine Studie zur Stellung der Habsburgermonarchie im Fernen Osten*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1992.

LENSEN, George Alexander, *Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia*. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo & Tallahassee, Florida 1968.

LENSEN, George Alexander, *The Russian Push Toward Japan. Russo-Japanese Relations, 1697–1875*. Octagon Books, New York 1975.

LESZKOVICH, Sylvia, *Die Donaumonarchie und der Boxeraufstand in China*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie eingereicht an der geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien 1991.

LLOYD JONES, Chester, *Republican Government in China*. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 39, China: Social and Economic Conditions (Jan., 1912), s. 26–38.

MALOZEMOFF, Andrew, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904. With Special Emphasis on the Causes of the Russo-Japanese War*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1958.

MAREK, Jindřich, *Pod rakouskou vlajkou. Čeští námořníci v letech 1900–1918*. Svět křídel, Cheb 2003.

MÍŠEK, Roman, *Rakouský vliv v Levantě a Súdánu po Krymské válce*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 7/8, s. 173–183.

MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire. Volume III., The Period of Subjection, 1894–1911*. Longman, Green & Co., London – Bombay – Calcutta 1918.

NERAD, Filip, *Sir Roger Casement – muž mnoha tváří*. In: *Historický obzor*, ročník 18/2007, č. 1/2, s. 2–19.

Neue Deutsche Biographie. Band 2 (Behaim – Bürkel). Duncker & Humblot, Berlin 1955.

Neue Deutsche Biographie. Band 3 (Bürklein – Ditmar). Duncker & Humblot, Berlin 1957.

Neue Deutsche Biographie. Band 22 (Rohmer – Schinkel). Duncker & Humblot, Berlin 2005.

NISH, Ian Hill, *Japan's Foreign Policy, 1869–1942. Kasumigaseki to Miyakezaka.* Routledge & Kegan Paul, London, Henley and Boston 1977.

NISH, Ian Hill, *The Origins of the Russo-Japanese War.* Longman, London – New York 1985.

Origins of the Modern Japanese State. Selected Writings of E. H. Norman. Ed. by DOWER, John W. Random House, New York – Toronto 1975.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1 (Aarau Friedrich – Gläser Franz). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1993.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 8 (Petračić Marjo – Ražun Matej). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1983.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 9 (Rázus Martin – Savić Šarko). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1988.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 10 (Saviňek Slavko – Schobert Ernst). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1994.

PAINE, S. C. M., *The Sino-Japanese War of 1894–1895. Perceptions, Power, and Primacy.* Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Peking 1900. Paula von Rosthorns Erinnerungen an den Boxeraufstand, März bis August 1900. Mit einem Vorwort von Arthur von Rosthorn. Herausgegeben von Alexander PECHMANN. Böhlau Verlag, Wien 2001.

- POWELL, Ralph, *The Rise of Chinese Military Power, 1895–1912*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1955.
- PURCELL, Victor, *The Boxer Uprising. A Background Study*. Cambridge University Press, Cambridge 1963.
- REYNOLDS, Douglas R., *China, 1898–1912. The Xinzhen Revolution and Japan*. Council on East Asian Studies, Harvard University, Harvard 1993.
- ROSTHORN, Arthur von, *Die österreichische Industrie und der chinesische Markt. Vortrag gehalten am 21. März 1902 im „Verbande der Industriellen in den politischen Bezirken Baden, Mödling, Meunkirchen, Wr.-Neustadt und Umgebung.“* Im Selbstverlage des Verbandes, Wien 1902.
- SATRAPA, Filip, *Mezi tradicí, reformou a revolucí. Čína na sklonku císařské éry*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 11/12, s. 253–269.
- SCHMID, Andre, *Korea between Empires, 1895–1919*. Columbia University Press, New York 2002.
- SCHUSTA, Günter, *Österreich-Ungarn und der Boxeraufstand*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. St. Pölten 1967.
- SEIICHI, Iwao (ed.), *Biographical Dictionary of Japanese History*. Kodansha International Ltd. in collaboration with the International Society for Educational Information, Tokyo – New York (N. Y.) 1978.
- SHERIDAN, James E., *Chinese Warlord. The Career of Feng Yü-hsiang*. Stanford University Press, Stanford, California 1966.
- SPECTOR, Stanley, *Li Hung-chang and the Huai Army. A Study in Nineteenth Century Chinese Regionalism*. University of Washington Press, Seattle 1964.
- SKŘIVAN, Aleš ml., *Austro-Hungarian Export to China*. In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2008, s. 191–208.

- SKŘIVAN, Aleš ml., *Československý vývoz do Číny, 1918–1992*. Scriptorium, Praha 2009.
- SKŘIVAN, Aleš ml., „Čínské obchody“ Škodových závodů před první světovou válkou. In: *Moderní dějiny*, 2012, 20/1, s. 35–59.
- SKŘIVAN, Aleš ml., *Export of Czechoslovak Arms to China During the Arms Boom in the 1930s*. In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2010/1, s. 223–228.
- SKŘIVAN, Aleš ml., *Export of Zbrojovka Brno (Czechoslovak Arms Factory of Brno) to China in the Interwar Period*. In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2005, s. 111–134.
- SKŘIVAN, Aleš ml., *První opiová válka a otevření Číny*. In: *Historický obzor*, ročník 17/2006, č. 11/12, s. 242–251.
- SONDHAUS, Lawrence, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*. Purdue University Press, West Lafayette 1994.
- SPENCE, Jonathan D., *The Gate of Heavenly Peace. The Chinese and Their Revolution, 1895–1980*. The Viking Press, New York 1981.
- ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: *Historický obzor*, ročník 18/2007, č. 3/4, s. 50–56.
- ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a idea konference ve Vídni v roce 1839*. In: *Historický obzor*, ročník 17/2006, č. 3/4, s. 80–87.
- ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a Turecko*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 9/10, s. 194–206.
- TAN, Chester T., *The Boxer Catastrophe*. Columbia University Press, New York 1955.
- VEBER, Václav, *Mikuláš II. a jeho svět. Rusko 1894–1917*. Karolinum, Praha 2000.
- WALDER, David, *A Short Victorious War. The Russo-Japanese Conflict*. Hutchinson & Co (Publishers) Ltd, London & Melbourne & Sydney & Auckland & Johannesburg & Cape Town 1973.

WANNER, Michal, *Bankibazar – Ostend and Imperial Factory in Bengal, 1722–1744*. In: Prague Papers on the History of International Relations, ročník 2009, s. 107–118.

WANNER, Michal, *Ostend'ané pod císařským praporem 1714 až 1744. Část II. Soumrak a pád Všeobecné společnosti v Ostende*. In: Historický obzor, ročník 19/2008, č. 5/6, s. 111–126.

WANNER, Michal, *William Bolts and Société asiatique de Trieste, 1781–1785*. In: Prague Papers on the History of International Relations, ročník 2004, s. 57–73.

WEHRLE, Edmund S., *Britain, China, and the Antimissionary Riots, 1891–1900*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1966.

WHITE, John A., *The Diplomacy of the Russo-Japanese War*. Princeton University Press, Princeton 1964.

XIANG, Lanxin, *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*. RoutledgeCurzon, London – New York 2003.

YOUNG, L. K., *British Policy in China, 1895–1902*. Oxford University Press, Oxford 1970.

IV. Elektronické zdroje

Online vydání *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*

<http://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes>

Neue Deutsche Biographie – Karl Ludwig von Bruck

<http://daten.digitalen-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016318/images/index.html?id=00016318&fip=193.174.98.30&no=&seite=663>

Neue Deutsche Biographie – Arthur von Rosthorn

<http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016410/images/index.html?id=00016410&fip=193.174.98.30&no=&seite=117>

Neue Deutsche Biographie – Karl von Scherzer

<http://www.deutsche-biographie.de/pnd117222364.html>

Životní dráha Erwina von Zach

<http://www.umass.edu/wsp/sinology/persons/zach.html>

SUMMARY

First significant contacts between China and subjects of Austrian Hapsburgs took place in XVIII century. Unfortunately, both the Ostend Company and later attempts to re-establish trade with Asia ended with failure, albeit from different reasons. These contacts were performed predominantly by merchants from developed Austrian Netherlands, and left the rest of Habsburg domains almost unaffected.

The first Austrian war vessel sailed to China 1820–1822, but this mission left no lasting impact. The second voyage of 1857–1859 was caused by a temporal upsurge of interest in colonial policy. However, this interest was ended by the defeat of 1859. Austria-Hungary concluded diplomatic relations with China in 1869, but both her presence and position in China remained weak. Austro-Hungarian prestige was relatively low as well, largely due to the fact that the Dual Monarchy didn't intend to endanger China.

After the Sino-Japanese War, the Far East became a focus of interest of the Great Powers, and in 1896, the first Austro-Hungarian Minister to China was appointed. His activity was largely limited to observing the development of internal affairs and foreign pressure on China. When the Scramble for Concessions of 1897–1899 was almost over, Austro-Hungarian navy conducted survey of Chinese littoral. Vienna had for a short time contemplated an establishment of a naval base in China, but finally rejected this idea. When the Italians presented an ultimatum and demanded the cession of the Sanmen Bay, China didn't comply and prepared to war, thus forced the Italians to retreat. However, Austria-Hungary wasn't afraid of Chinese might; for the very survey began only after Italian failure. What was the reason that Austria-Hungary abandoned her plan? Her trade with China was absolutely insignificant,

and her navy didn't need a base in China at all – at this time, usually only one Austrian-Hungarian war vessel was present in the Far East at best. Nor had been Austro-Hungarian companies granted commercial concessions in China; and no part of China became Austro-Hungarian sphere of influence.

The peak of Austro-Hungarian presence is connected with the Boxer Rebellion of 1900, which was caused largely by foreign violation of Chinese rights. Austria-Hungary didn't contribute to its genesis. During the rebellion, Austro-Hungarian sailors were fighting in besieged Legation Quarter in Beijing, as well as in the metropolitan province of Zhili, and then suppressed the remnants of the “Boxer” movement. Their behaviour towards the Chinese was comparatively very good, the Austro-Hungarians abstained from unnecessary bloodshed. Thereafter, Austro-Hungarian diplomacy took part on negotiating the terms of the “Boxer Protocol”. Austro-Hungarian share of the enormous indemnity totalled 0,9 %, which clearly shows the measure of her presence in China. At the end of the turmoil, Austria-Hungary acquired a concession in Tianjin.

The main significance of the Far East for Vienna lay in the fact that Far Eastern questions diverted Russian attention from Austro-Hungarian sphere of interest in the Near East. Austro-Hungarian policy in China didn't deteriorate the relationship between Vienna and another Great Powers. In 1911, the Xinhai Revolution erupted, and soon thereafter, the Republic of China was established. Austria-Hungary calmly observed these events and didn't attempt to save the Qing Dynasty. Austro-Hungarian trade with China was insignificant. The new regime concluded several big contracts with Austro-Hungarian armament works (especially the Skoda Works of Pilsen), although in exchange for high loans by Austrian banks. This hinted that there was a potential for the growth of commercial relations. But Austro-Hungarian presence in China was terminated by the First World War. Sailors from the cruiser *Kaiserin*

Elisabeth took part on the defence of Qingdao, but they were defeated and the cruiser was scuttled. On August 14, 1917, China declared war on Austria-Hungary.

Generally speaking, Austro-Hungarian policy in China had a moderate nature due to the insignificance of the area for Vienna. Austria-Hungary didn't cause any of the catastrophes which were molesting China, nor did her actions in China bring her into unnecessary troubles.

